

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**İZMİR-MENDERES ÖRNEĞİNDE KÜÇÜK META
ÜRETİCİLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ**

Doktora Tezi

Çiğdem YEL

Sivas
Haziran 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**İZMİR-MENDERES ÖRNEĞİNDE KÜÇÜK META
ÜRETİCİLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ**

Doktora Tezi

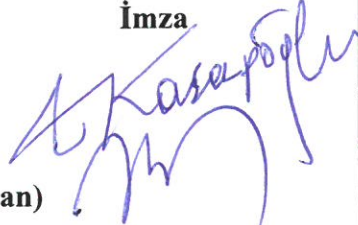

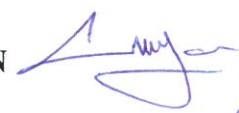
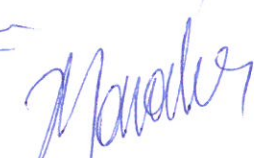
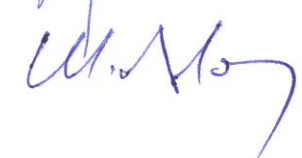
Çiğdem YEL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Faruk KOCACIK

Sivas
Haziran 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Başlığı : İzmir-Menderes Örneğinde Küçük Meta Üreticiliğinin Dönüşümü
Savunma Tarihi : 27.05.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Faruk KOCACIK

	Unvanı - Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı	: Prof. Dr. Aytül KASAPOĞLU	
Üye	: Prof. Dr. Faruk KOCACIK (Danışman)	
Üye	: Prof. Dr. Cemal YALÇIN	
Üye	: Doç. Dr. Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ASLAN	
Oy Birliği	☒	
Oy Çokluğu	☐	

Çiğdem YEL tarafından hazırlanan İzmir-Menderes Örneğinde Küçük Meta Üreticiliğinin Dönüşümü başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Çiğdem YEL

ÖN SÖZ

Uzun ve emek yoğun geçen doktora tezi hazırlama sürecimde, emeği geçen de pek çok kişi oldu. Öncelikle tezimin başlangıcından sonuna dek beni yalnız bırakmayan karşılaştığım sorunları danışmanlıktan öte babacanlıkla gidermeye ve bu süreci benim için kolaylaştırmaya çalışan tez danışmanım Prof. Dr. Faruk Kocacık'a şükranlarımı sunuyorum. Tez izleme kurulunda yer alarak, bu sürece tanıklık eden Prof. Dr. Cemal Yalçın'a ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aslan'a değerli önerilerinden dolayı müteşekkirim.

Lisans dönemimden itibaren beni destekleyen, akademik gelişimime katkı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu'na minnettarım. Kendisi çalışkanlığı, entelektüelliği ve öğrencileriyle yakından ilgilenmesi bakımlarından bana örnek olmuştur. Tez savunmama katılan Doç. Dr. Hatice Karakuş Öztürk'e, araştırmamın analiz sürecinde yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Sezer Ayan'a, araştırma sürecimde ilgisinden dolayı Doç. Dr. Ercan Şahbudak'a ve bilgisayarla ilgili karşılaştığım arızalarda imdadıma yetişen Öğr. Gör. Adem Ökten'e teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Bu doktora tez çalışması, ayrıca CUBAP tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

Alan araştırması zaman zaman kendi içinde bazı zorlukları barındırsa da, benim için eşsiz bir deneyimdi. Gittiğim köylerde bana yardımcı olmaya çalışan, misafirperver davranan herkesi yüzümde tebessümle anacağım. Bu araştırmanın asıl öznesi olan, araştırmaya dahil edilen köylerde görüştüğüm tüm katılımcılardır. Bana zaman ayırıp bu araştırmanın ortaya çıkmasına katkı sağladılar. Her birine teşekkür borçluyum. Sevgili arkadaşım Başak Aslan alan araştırması esnasında 17, 19, 20 ve 23 Temmuz 2018 tarihlerinde bana destek oldu; kendisine teşekkür ediyorum. Ayrıca araştırma sürecim boyunca gösterdikleri ilgiyle yanımda olduklarını hissettiren tüm arkadaşlarıma teşekkürler.

Benim için çok değerli ve özel bir yeri olan Sevgili Aykut, tez hazırlama dönemim boyunca her daim yanımda olduğu gibi, yaptığımız sohbetlerle de araştırma sürecime zenginlik katmıştır. Gönülden teşekkürler.

Tüm hayatım boyunca, beni seven ve onları her koşulda yanımda bulacağımı bildiğim; “kendi ayaklarım üzerinde durabilmemi” sağlamak adına benim için büyük özveride bulunan canım aileme minnettarım. Bana sevmeyi, inceliği ve bir o kadar da emeği ve hayatta mücadele edebilmeyi öğrettikleri için, onlara ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu tez, kır emekçilerine atfedilmiştir.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
TABLO LİSTESİ	xv
ÖZET	xxiii
ABSTRACT	xxv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER	5
1.1.Araştırmanın Konusu	5
1.2.Araştırmanın Amacı	6
1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.4.Araştırmanın Yaklaşımı	8
1.5.Araştırmanın Yöntemi	10
1.6.Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	14
1.7.Araştırmanın Temel Hipotezi ve Alt Hipotezleri	17
İKİNCİ BÖLÜM	19
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	19
2.1. Sosyolojik Açından “Köy” ve “Kırsal”	19
2.2. Küçük Meta Üreticiliği.....	23
2.3. Kırsal Sosyolojinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	24
2.4.Türkiye’de Kırsal Sosyolojinin Gelişimi	26
2.5. Kır-Kent Ayrımına Dayanan Açıklamalar	34

2.6. Köylülüğün Tasfiyesi ve Köylülüğün Kalıcılığı Tezleri: Klasik Marksist Tartışma.....	38
2.7. Bağımlılık ve Eklemlenme Kuramları.....	44
2.8. Küçük Meta Üretimi.....	48
2.9. Kırsal Sosyolojinin Günümüzdeki Durumu	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57
TÜRKİYE’DE KIRSAL DÖNÜŞÜM	57
3.1. 1980 Öncesi Kırsal Dönüşüm.....	57
3.2. 1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm.....	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	87
ARAŞTIRMA ALANININ TANITIMI	87
4.1. İzmir.....	87
4.2. Menderes İlçesi.....	88
BEŞİNCİ BÖLÜM	95
BULGULAR VE TARTIŞMA	95
5.1. Nitel Araştırma Verileri.....	95
5.1.1.Tarih-Kültür.....	95
5.1.2.Göç Örüntüleri.....	97
5.1.3.Temel Geçim Kaynaklarında Değişim	101
5.1.4.Toprak Miktarında Değişim	102
5.1.5. Köylerde Karşılaşılan Sorunlar	104
5.1.6. Yeni Yasal Düzenlemelerin Köylere Yansıması.....	105
5.1.7. Köylerde Toplumsal Değişim	108
5.2. Nicel Araştırma Verileri	110
5.2.1.Frekans Tabloları ve Çapraz Tablolar	110
5.2.1.1. Sosyo-Demografik Veriler	110

5.2.1.2. Göç Örüntüleri.....	115
5.2.1.3. Sosyo-Ekonomik Nitelikler.....	118
5.2.1.4. Tarımsal Mülkiyet.....	122
5.2.1.5. Tarımsal Faaliyetler.....	138
5.2.1.6. Hayvancılık Faaliyetleri.....	169
5.2.1.7. Hane İçi Sosyo-Ekonomik Nitelikler.....	177
5.2.1.8. İşbölümü ve Toplumsal Değişim.....	184
5.2.2.Ki-Kare Tabloları.....	194
5.2.2.1. Sosyo-Kültürel Göstergeler.....	194
5.2.2.2. Hane İçi Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	206
5.2.2.3. Tarımsal ve Hayvansal Faaliyetlerle İlgili Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	213
5.2.2.4. Beklentiler.....	241
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	245
KAYNAKÇA.....	265
EKLER.....	283
Ek-1: Muhtar Görüşme Formu.....	283
Ek-2: Görüşme Formu.....	287
Ek-3: Cumhuriyet Üniversitesi Etik Kurul Raporu.....	303
Ek-4: Menderes Kaymakamlığı Araştırma Uygunluk Yazısı.....	304
Ek-5: Araştırma Yapılan Köylerin Fotoğrafları.....	305
ÖZ GEÇMİŞ.....	311

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARIP	: Agricultural Reform Implementation Project (Tarım Reformu Uygulama Projesi)
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DB	: Dünya Bankası
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FAO	: Food and Agriculture Organisation (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: International Money Found (Uluslararası Para Fonu)
İTOB	: İzmir Ticaret Odası Birliği
İZBAN	: İzmir Banliyö
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
TMMOB	: Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ZMO	: Ziraat Mühendisleri Odası

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Örnekleme Ait Demografik Bilgiler.....	16
Tablo 2: Yıllara Göre Tarım Alanı ve Tarımsal Ürün Değişimi.....	76
Tablo 3: 2017 ve 2018 Yıllarında Alan Bazlı Mazot ve Gübre Destekleri.....	80
Tablo 4: Havza Bazlı Fark Ödemesi Desteği.....	80
Tablo 5: İlçelere Göre Seçili Ürünlerin Ekim Alanı (Dekar).....	90
Tablo 6: İlçelere Göre Seçili Hayvan Sayıları	93
Tablo 7: Yaş, Cinsiyet ve Medeni Durum Dağılımları	110
Tablo 8: Doğum Yeri, Eğitim Durumu ve Sosyal Güvence Durumu Dağılımları ..	112
Tablo 9: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı ve Çocuk Sayısı Durumu Dağılımları	113
Tablo 10: Çocukların Yaşadığı Yer Durumu ve Hanede Üniversitede Okuyan/Üniversiteden Mezun Olan Çocuk Durumu Dağılımları	114
Tablo 11: Haneden Temelli Göç Etme ve Haneden Kimin Göç Ettiği Durumu Dağılımları	116
Tablo 12: Haneden Nereye ve Neden Göç Edildiği Durumu Dağılımları.....	116
Tablo 13: Gelecekte Göç Etmeyi Düşünme Durumu ve Göç Etmeyi Düşünme Nedeni Dağılımları	117
Tablo 14: Hanede 15-20 Yıl Önceki ve Günümüzdeki Ekonomik Durum Dağılımları	118
Tablo 15: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Durumu Dağılımları.....	119
Tablo 16: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Çapraz Tablosu.....	120
Tablo 17: Hanede Tarım Dışı İşlerde Çalışan Kişi Sayısı ve İşsiz Sayısı Dağılımları	121
Tablo 18: Hanede Emekli Kişi Bulunma Durumu ve Çiftçi Kayıt Sistemine Üyelik Durumu Dağılımları.....	122
Tablo 19: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı Durumu Dağılımları	123
Tablo 20: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı Çapraz Tablosu	124

Tablo 21: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprakların Mülkiyet Durumu Dağılımları.....	126
Tablo 22: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprakların Mülkiyet Durumu Çapraz Tablosu	127
Tablo 23: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı ile Toprakların Mülkiyet Durumu Çapraz Tabloları.....	128
Tablo 24: İcara Verilen Toprak Durumu ve Toprak Satma Durumu Dağılımları ...	131
Tablo 25: Toprak Satma Nedeni Dağılımı	132
Tablo 26: Toprağı Yeterli Bulma Durumu Dağılımı	133
Tablo 27: Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı ve Toprağı Yeterli Bulma Çapraz Tablosu.....	133
Tablo 28: Traktör Sahip Olma Durumu, Traktör Sayısı ve Modeli Dağılımları.....	134
Tablo 29: Traktör Satma Durumu ve Traktör Satma Nedeni Dağılımları	135
Tablo 30: Tarımsal Alete Sahip Olma Durumu Dağılımı	135
Tablo 31: Belirtilen Tarımsal Aletlere Sahip Olma Durumu Dağılımı.....	136
Tablo 32: Belirtilen Sera Aletlerine Sahip Olma Durumu Dağılımı.....	137
Tablo 33: Tarımsal Alet Satma Durumu ve Tarımsal Alet Satma Nedeni Dağılımları	138
Tablo 34: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarımsal Üretim Yapma Durumu Dağılımları	138
Tablo 35: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Ürün Yetiştirme Biçimi Dağılımları.....	139
Tablo 36: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Üretim Biçimi Çapraz Tablosu.....	140
Tablo 37: Seracılık Yapma Durumu, Seracılığa Başlama Dönemi ve Seracılığı Bırakma Dönemi Dağılımları	141
Tablo 38: Seracılığın En Önemli Avantajı, En Önemli Zorluğu Durumları ve Seraya Sigorta Yaptırma Durumu Dağılımları	142
Tablo 39: Tarımsal Ürünü Sulama Şekli Dağılımı.....	144
Tablo 40: Hanede 15-20 Yıl Önce 1.,2., ve 3. Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün Dağılımı	145
Tablo 41: Hanede Günümüzde 1.,2., ve 3. Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün Dağılımı	146

Tablo 42: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde 1.Olarak Yetiştirilen Tarımsal Ürün Çapraz Tablosu.....	147
Tablo 43: Ürüne Göre Destekleme Alma Durumu Dağılımı	148
Tablo 44: Günümüzde Belirtilen Ürünlerde Destekleme Alma Durumu Dağılımı .	149
Tablo 45: Hanede Belirtilen Ürünlerin Değişim Durumu Dağılımı	150
Tablo 46: Buğdayın 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Değerlendirme Biçimi Çapraz Tablosu.....	154
Tablo 47: Zeytin, Sebze ve Pamuk Ürünlerinin 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Değerlendirme Biçimleri Çapraz Tablosu	154
Tablo 48: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Yılda Alınan Ürün Sayısı Dağılımları..	156
Tablo 49: Tarımsal Gelir Satın Alma Durumu Dağılımı	156
Tablo 50: Tarımsal Üretimle İlgili Değişim Dağılımı	158
Tablo 51: Tarımsal Faaliyetlerin 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kiminle Yapıldığı Durumu Dağılımları.....	159
Tablo 52: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı Çapraz Tablosu	160
Tablo 53: Tarımsal Ürünleri 15-20 Yıl Önce Satarken Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun.....	161
Tablo 54: Tarımsal Ürünleri Günümüzde Satarken Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun.....	162
Tablo 55: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Ürünleri Satarken Karşılaşılan 1. Önemli Sorun Çapraz Tablosu.....	164
Tablo 56: Tarımsal Faaliyetlerde 15-20 Yıl Önce Karşılaşılan 1., 2. ve 3. Önemli Sorun	165
Tablo 57: Tarımsal Faaliyetlerde Günümüzde Karşılaşılan 1., 2. ve 3. Önemli Sorun	166
Tablo 58: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarımsal Faaliyetlerde Karşılaşılan 1. Sorun Çapraz Tablosu	168
Tablo 59: Hanede Hayvan Sahibi Olma Durumu Dağılımı	169
Tablo 60: Hanede Sahip Olunan Büyükbaş, Küçükbaş, Kumes ve Arı Sayısı Dağılımları	170

Tablo 61: Hanede Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvanın Aynı Anda Bulunması Durumu Dağılımı	171
Tablo 62: Hayvan Satma Durumu ve Hayvan Satma Nedeni Dağılımları	172
Tablo 63: Hanede Hayvan Bulunma ve Satılan Hayvan Olma Durumu Çapraz Tablosu	172
Tablo 64: Hayvan Sayısı Değişim Durumu Dağılımı	173
Tablo 65: Hayvancılıkla İlgili Durumlardaki Değişim Dağılımı	174
Tablo 66: Sağmal Hayvanı Olan Hanelerde Sütün Nereye Satıldığı ve Sütün Litre Fiyatı Durumu Dağılımları	174
Tablo 67: Hayvancılıkla İlgili Değişimlerden ve Süt Fiyatlarından Memnuniyet Dağılımları	175
Tablo 68: Hayvancılıkta 15-20 Yıl Önce Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun.....	176
Tablo 69: Hayvancılıkta Günümüzde Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun	177
Tablo 70: Hanede Kredi Kullanım Durumu ve En Önemli Kullanma Nedeni Dağılımları	178
Tablo 71: Hanede Kredi Kartı Kullanım ve Kredi Kartı Borcunu Düzenli Ödeyebilme Durumu Dağılımları.....	178
Tablo 72: Hanede Kazancın 1.,2. ve 3. Olarak Harcandığı Yerler Dağılımları	179
Tablo 73: Evin Mülkiyet Durumu Dağılımı.....	180
Tablo 74: Evin Yapı Durumu Dağılımı.....	180
Tablo 75: Evde Bulunan Isıtma Sistemleri Dağılımı	181
Tablo 76: Evde Bulunan Beyaz Eşyalar Dağılımı	182
Tablo 77: Evde Bulunan İletişim ve Eğlence Araçları Dağılımları	183
Tablo 78: Hanede Sahip Olunan Ulaşım Araçları Dağılımı	184
Tablo 79: Hanede İşbölümü Dağılımı	185
Tablo 80: Tarlada Genellikle Kadınların Yaptığı İşler Dağılımı	186
Tablo 81: Evde Yiyecek Yapma Durumu ve Yapılan Yiyecekleri Değerlendirme Dağılımları	187
Tablo 82: Evde En Çok Kimin Sözü'nün Geçtiği Durumu Dağılımı.....	188
Tablo 83: Sosyal Hayatta Meydana Gelen Değişimler Dağılımı	189
Tablo 84: Herhangi Bir Derneğe, Kooperatife Üye Olma Durumu Dağılımı.....	191

Tablo 85: Yaşanılan Köyün, Diğer Köylerle Karşılaştırılması ve Tarım Sektörünün Geleceğinin Nasıl Değerlendirildiği Dağılımları.....	191
Tablo 86: Çiftçilikten Memnun Olma, Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme ve Hanede Çocukların Aynı İş Sürdürmesini İsteme Durumu Dağılımları.....	192
Tablo 87: Organik Tarım Gibi Tarım Yöntemlerini Denemeyi Düşünme Durumu	193
Tablo 88: Boş Zamanları Değerlendirme Durumu Dağılımı	193
Tablo 89: Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumu.....	194
Tablo 90: Yaş ve Çocuk Sayısı	195
Tablo 91: Eğitim Durumu ve Çocuk Sayısı	196
Tablo 92: Yaş ve Hane Üyesi Sayısı.....	197
Tablo 93: Eğitim Durumu ve Gelecekte Göç Etmeyi Düşünme.....	198
Tablo 94: Yaş ile Komşular Arası Yardımlaşma ve Dayanışma	198
Tablo 95: Yaş ve Kadınların Hane İçindeki Konumu.....	199
Tablo 96: Yaş ve Organik Tarım Gibi Yöntemleri Denemeyi Düşünme	200
Tablo 97: Cinsiyet, Yaş ve Evde En Çok Kimin Sözü'nün Geçtiği Durumu	200
Tablo 98: Cinsiyet, Yaş ve Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme Durumu	203
Tablo 99: Cinsiyet, Yaş ve Boş Zaman Değerlendirme.....	204
Tablo 100: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kredi Kullanımı.....	206
Tablo 101: Günümüzde Ekonomik Durum ve Krediyi En Çok Kullanım Nedeni ..	207
Tablo 102: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kredi Kartı Kullanımı	208
Tablo 103: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kredi Kartı Borcunu Düzenli Ödeyebilme Durumu.....	208
Tablo 104: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kazancın 1.Önemde Harcandığı Alanlar	209
Tablo 105: Günümüzde Ekonomik Durum ve Evin Arazisi.....	210
Tablo 106: Günümüzde Ekonomik Durum ile Bulaşık Makinesi ve Klima Sahipliği	211
Tablo 107: Günümüzde Ekonomik Durum ile İletişim ve Eğlence Araçları Sahipliği	211
Tablo 108: Günümüzde Ekonomik Durum ile Ulaşım Araçları Sahipliği.....	212
Tablo 109: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Ekonomik Durum	214

Tablo 110: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ile Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Durumu	215
Tablo 111: Günümüzde Ekonomik Durum ile Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Durumu	216
Tablo 112: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve Toprak Miktarı	218
Tablo 113: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Miktarı.....	218
Tablo 114: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve Toprak Mülkiyet Durumu	219
Tablo 115: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Mülkiyet Durumu.....	220
Tablo 116: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Satma Durumu	222
Tablo 117: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Satma Nedeni	222
Tablo 118: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprağı Yeterli Bulma.....	223
Tablo 119: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Sahibi Olma Durumu.....	224
Tablo 120: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Sayısı	225
Tablo 121: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Modeli.....	225
Tablo 122: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Satma Durumu.....	226
Tablo 123: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Satma Nedeni.....	226
Tablo 124: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Alet Sahipliği Durumu	227
Tablo 125: Günümüzde Ekonomik Durum ile Pulluk, İlaçlama Makinesi ve Mısır Slaj Makinesi Sahibi Olma.....	228
Tablo 126: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Alet Satma Durumu.....	229
Tablo 127: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Alet Satma Nedeni	229
Tablo 128: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve 1.Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün	230
Tablo 129: Günümüzde Ekonomik Durum ve 1.Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün	231
Tablo 130: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı Durumu	232
Tablo 131: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı Durumu	233
Tablo 132: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Gelir.....	234
Tablo 133: Toprak Büyüklüğü ve Tarımsal Gelir.....	235
Tablo 134: Verimlilik ve Tarımsal Gelir.....	235

Tablo 135: Ürün Çeşidi ve Tarımsal Gelir.....	236
Tablo 136: Makineleşme ve Tarımsal Gelir.....	237
Tablo 137: Sulama ve Tarımsal Gelir	237
Tablo 138: Gübreleme ve Tarımsal Gelir	238
Tablo 139: Günümüzde Ekonomik Durum ve Büyükbaş Sayısı	239
Tablo 140: Günümüzde Ekonomik Durum ve Küçükbaş Sayısı	240
Tablo 141: Günümüzde Ekonomik Durum ve Hayvan Satma Durumu	241
Tablo 142:Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarım Sektörünün Geleceğini Değerlendirme	242
Tablo 143: Günümüzde Ekonomik Durum ve Çiftçilikten Memnuniyet	242
Tablo 144: Günümüzde Ekonomik Durum ve Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme	243
Tablo 145:Günümüzde Ekonomik Durum ve Çocukların Hanenin İşine Devam Etmesini İsteme Durumu	243

ÖZET

Bu doktora tez çalışmasında Türkiye’de kırsal dönüşümün İzmir ili Menderes ilçesinde küçük üreticilere etkisi konu edilmiştir. Araştırmada dünya genelinde egemen olan neoliberalizmin ve ülkemizin bu yönde şekillenen tarım politikalarının, kırsal dönüşümde belirleyici temel unsurlar olduğu savı ortaya konmuştur. Bu durum küçük üreticilerin sosyo-ekonomik yapısında (gelir, sermaye, emek) kötüleşmeye yol açmaktadır. Bu problemle ilişkili olarak, küçük üreticilerin neoliberal piyasa ekonomisi karşısında nasıl ayakta kaldıkları, ne gibi mücadele biçimleri geliştirdikleri; kendi içlerinde hangi yönlerden sınıfsal farklılaşma eğilimi gösterdikleri sorularına cevap aranmıştır. Araştırmanın kuramsal temelini küçük meta üretimi kuramı oluşturmaktadır. Araştırma bilimsel yöntemin ilkelerine göre gerçekleştirilmiş olup alan araştırmasında karma yöntem deseninden yararlanılmıştır. Bu anlamda araştırmada hem nicel hem de nitel veriler toplanmış olup nicel veriler için görüşme, nitel veriler için derinlemesine görüşme ve her iki veri için de gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 360 katılımcı ve 8 köy muhtarıdır. Araştırma sonucunda ortaya konan hipotez doğrulanmıştır. Buna göre küçük meta üreticilerinin, neoliberal politikalarla mücadele edebilmek için toprak, traktör, tarım aleti gibi temel tarımsal sermayelerini sattıkları, yani mülküzleştikleri; tarım dışında ek gelir getirici işlerde çalıştıkları, yani işçileştikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kırsal dönüşüm, neoliberalizm, küçük meta üretimi, İzmir.

ABSTRACT

In this doctoral dissertation, the impact of rural transformation on petty producers in Menderes, Izmir has been discussed. In this study it is asserted that neoliberalism, which is dominated worldwide, and the agricultural policies of our country shaped in this direction are the main determinants of the rural transformation. This leads to a derogation in the socio-economic structure (income, capital, labour) of petty producers. In respect to this problem, an answer has been sought for the questions on how petty producers survive against neoliberal market policy, what kind of solutions they develop to struggle and in what ways they tend to have class differentiations in themselves. The theoretical background of the research is based on the theory of the petty commodity production. The research was conducted according to the principles of scientific method and mixed method design was used in the field research. In this sense, both quantitative and qualitative data were collected and the interview technique was used in the quantitative data, the depth-interview technique was used in the qualitative data and observation technique was used for both data. The sample of research consists of 360 participants and 8 village headmen. According to our field research results, our main argument has been confirmed. Petty commodity producers had to sell their basic agricultural capitals such as soil, tractors, agricultural tools, which means they became dispossessed and because they work at additional jobs, they also became labourized.

***Keywords:** Rural transformation, neoliberalism, petty commodity production, Izmir.*

GİRİŞ

Türkiye’de kırsal dönüşüm özellikle 1980’li yıllarda belirginleşmeye başlamıştır. Türkiye’nin kırsal yapısı 1980 öncesinde ve sonrasında farklı bir görünümde dir. Bu önemli dönüm noktalarını oluşturan dönüşümlerin ardında, Türkiye’nin kendi iç dinamikleri kadar, dünyadaki ekonomik, siyasi gelişmeler etkili olmuştur. Bu bağlamda 1980’li yılların, önceki dönemden farklılığını ortaya çıkaran ana etmen, dünyada küreselleşmenin yaşanması ve küreselleşmenin ekonomik boyutu olarak devlet desteklerinin yerini özel sermayeye dayalı neoliberalizmin almasıdır. Bununla birlikte Türkiye’de kapitalistleşmenin kökenleri 19.yy. sonlarına dek götürülebilir. Bu tarihten itibaren dünya genelinde tarımsal ürünlere dayalı kurulan ticari ilişkiler kırsalda sermaye birikimi oluşturma çabasını da beraberinde getirmiştir. Sermaye birikimi daha çok büyük toprak sahipleri tarafından gerçekleştirilmekte olup ülkenin sanayileşmesinde lokomotif rolü üstlenmesi beklenen de bu grup olmuştur. Ancak dünya ekonomik krizinin ve savaş yıllarının izleri Cumhuriyet’in ilk yıllarının temel özelliği haline gelmiş ve bu faktörler, 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinde etkili olmuştur. 1950’li yıllarda dış yardımlarla tarımda hızlı bir makineleşme sürecine girilmiştir. Bu durum ise kırdan insan işgücünü azaltmış ve kırdan kente göç olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu süreç bir bakıma Türkiye’de kentleşmenin ve sanayileşmenin sancılı başlangıç tarihini de beraberinde getirmiştir. 1960’lar kırsal kalkınmaya yönelik politikaların izlendiği, desteklemelerin yaygınlaştırıldığı, kırsal örgütlenmenin genişletildiği bir dönem olmuştur. Ancak izleyen on yılda yaşanan krizler, yeni bir dönemin de emarelerini oluşturmuştur.

1980’lerden itibaren ise Türkiye kırsal yapısına, küreselleşmenin özellikle ekonomik etkileri yansımış ve bu tarihten sonra yeni bir süreç başlamıştır. Sanayi ve hizmet sektörleri önem kazanarak kırsal kalkınmaya dayalı politikaların yerini almıştır. Dünyada izlenen neoliberal politikalar, uluslararası kurumlarla yapılan anlaşmalar neticesinde Türkiye kırsal yapısında, dönüşümler başlamıştır. Devlet destekleri azalmış veya kalkmıştır; tarımsal ürünlere kota getirilmiş, tarımsal teşkilatlar işlevsizleştirilmiştir. Tarım sektöründeki maliyetler yükseldiği için yerli tarımsal ve hayvansal üretim azalmış bunun yerine tarımda ithalat önemli ölçüde artmıştır. Dolayısıyla bu durum, mikro ölçekte bir yapıyı temsil eden küçük üreticiler

üzerinde, uluslararası kurumlar gibi makro ölçekli ve devlet politikaları, ülkenin sosyo-ekonomik yapısı gibi mezzo ölçekli kurumların etkisi olarak yansımıştır. Bu dönemden itibaren küçük üreticiler dünyadaki ve ülkedeki tüm olumsuz gelişmelere karşı yalnız kalmıştır. Gelineen durumda küçük üreticiler üstelik yalnızca tarımsal üretimle ilgili sorunlarla değil, aynı zamanda yaşadıkları ve üretim yaptıkları doğanın, arazilerin talan edilmesi gibi sorunlarla da karşılaşmaktadır. Ayrıca tarımsal üretimde kullanılan tüm girdilerin (tohum, gübre gibi) kimyasal içerikli ürünlerden temin edilmesiyle ilişkili olarak sağlık ve çevre sorunları da konuya dahil olmaktadır. Dolayısıyla küçük üreticilerin karşılaştıkları sorunlar, her ne kadar temelde onların hayatını daha çok etkilese de, aslında ülkemizin geleceğini de yakından ilgilendiren önemli bir toplumsal sorun haline almıştır.

Türkiye kırsal dönüşüm tarihinin sosyo-ekonomik görünümü genel hatlarıyla açıklanmaya çalışıldığı gibi olup benzer gelişim çizgisi, akademik literatürde de görülmektedir. Kırsal sosyolojinin ortaya çıkış koşullarında kırdan yaşanan sorunlar, kırdan kente göç gibi faktörler etkili olmuştur. Bununla ilişkili olarak kırsal yapı, modernleşme yaklaşımı bağlamındaki çalışmalarda kır ve kent toplumlarının farklı özelliklerinin tespiti şeklinde ele alınmıştır. Konunun tarım sorunu bağlamında, sorunsal olarak incelenmesi ise klasik Marksist tartışmayla olmuş ve bu bakış sonraki kuramlara da bir temel oluşturmuştur. Söz konusu kuramsal literatür 1970'lere dek etkisini sürdürmüş ve 1980'lerden itibaren bu konu yerini farklı ilgi alanlarına bırakmaya başlamıştır. Türkiye'de kırsal alan çalışmalarının da, özellikle 1960-1980 yılları arasında zenginleştiği görülmektedir. Her ne kadar son yıllarda bu konuya ilgi kısmen canlanmaya başlamışsa da, 1980'lerden itibaren ülkemizde kırsal alan çalışmalarında azalma yaşanmıştır. Tüm bu faktörlerden dolayı, doktora tez çalışmasında kırsal dönüşümün ele alınmış olması, çalışmanın önemini de ortaya koymaktadır.

Kırsal dönüşümün, İzmir ili Menderes ilçesine bağlı belirlenen 8 köy özelinde küçük üreticiler üzerinde etkilerinin incelenmesi tezin konusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın temel savı, küçük üreticilerin dünyada izlenen neoliberal piyasa ekonomisinden olduğu kadar, ülkemizde izlenen tarım politikalarının da bu yönde olmasının küçük üreticilerin sosyo-ekonomik yaşamlarında kötüleşmeye yol açmasıdır. Araştırmanın amacı neoliberal piyasa ve bu yönde izlenen politikaların

küçük üreticilerin hayatlarını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak ve küçük üreticilerin de söz konusu durum karşısında hayatta kalmak için ne tür yollar izlediğini, kendi aralarında hangi bakımlardan farklılık eğilimlerinin meydana geldiğini anlamaktır. Araştırmada ele alınan konu, amaçlar, belirlenen temel hipotez, bahsedilen tarihsel dönüşüm ile ilişkili olarak kuramsal açıklamada küçük meta üretimi kuramı olarak uygun bulunmuştur. Söz konusu kuram, küçük meta üreticilerinin sermaye ve emek güçlerinin yeniden üretiminde neoliberal politikaların etkisine dikkat çekmektedir (Bernstein 2014).

Türkiye genelinde yaşanan kırsal dönüşümün incelenmesi için bilimsel yöntemlere uygun uygulamalı bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması karma yöntem desenine göre gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla sahadan hem nicel hem de nitel veriler toplanmıştır. Böylelikle her iki yöntemin de avantajlı yönleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Nicel verilerde anket, nitel verilerde görüşme teknikleri ve her iki veri için de gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırma alanı İzmir ili, Menderes ilçesine bağlı Çileme, Sancaklı, Çakaltepe, Gölova, Karakuyu, Ataköy, Çamönü ve Çatalca olmak üzere toplam 8 köyü kapsamaktadır. Araştırmanın evrenini, bu 8 köy içinden tarımla ilgili olan yaklaşık 2000 hane ve örneklemini bu evren içinden 8 köy muhtarı ve tabakalı rastgele örneklem metoduna göre seçilen 360 katılımcı oluşturmaktadır. Alan araştırması 25 Haziran-26 Temmuz 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamız beş bölümde değerlendirilmiştir. Buna göre ilk bölümde araştırmanın konusu, amacı, yaklaşımı, yöntemi temel ve alt hipotezleri, evren ve örneklem seçimi, araştırmanın sınırlılıkları gibi metodolojik tasarıma ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde konuyla ilgili kavramsal ve kuramsal literatüre yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye’de kırsal sosyolojinin akademik gelişimine ilişkin tarihsel bir değerlendirme de yine bu bölümde bulunmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye’de kırsal dönüşüm tarihi, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki ana başlıkta irdelenmektedir. Yaşananların ardında ülke içindeki dinamikler kadar, dünyadaki gelişmelerden de önemli ölçüde etkilenildiğini göstermektedir.

Dördüncü bölümde araştırma alanına dair konumuzla ilgili açıklamalar sunulurak, hangi faktörlerden dolayı söz konusu alanın belirlendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Beşinci bölümde ise bu araştırmada elde edilen nitel ve nicel veriler paylaşılmıştır. Elde edilen veriler sonuç ve değerlendirme kısmında araştırmanın amaçları ve ilgili kuramsal perspektif ile ilişkilendirilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Araştırmanın tasarımı nasıl bir yol haritası izlendiği bu bölümde açıklanmıştır. Araştırmanın konusu başlığında, bu tezde neyin konu edildiği, hangi sosyal problemden hareketle bu çalışmaya başlandığı belirtilmiştir ve bu bağlamda araştırmanın amaçları belirlenmiştir.

Her araştırmanın kendi içinde bazı sınırlılıkları olabileceği gibi, bizim araştırmamızda bazı sınırlılıklardan söz etmek mümkündür. Araştırmada kullanılan yaklaşım, kavramsal ve kuramsal içerikle de bağlantılıdır. Ayrıca yöntem, evren ve örneklem seçimi gibi araştırmanın metodolojisine ilişkin ayrıntılar bu bölümde bulunmaktadır.

1.1.Araştırmanın Konusu

Türkiye’de meydana gelen kırsal dönüşümler üzerine odaklanan bu çalışma, iç ve dış faktörlerin kırsala etkisini ele almaktadır. Buradan hareketle de, İzmir ili Menderes ilçesinde örnekleme giren köylerde küçük üreticilerin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu konu edilmektedir.

1980’li yıllar Türkiye’de her alanda olduğu gibi, tarım alanında da bir dönüm noktası olmuştur ve tarım dünya pazarına açık hale gelmiştir. Bu durumun yaşanmasında dünya genelinde egemen ekonomik sistem halini alan neoliberalizm doğrultusunda, çok uluslu şirketler aracılığıyla Türkiye’yi bağlayıcı kılan anlaşmalar yapılması etkili olmuştur. Bunun neticesinde yeniden yapılanma adı altında Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin işlevsizleştirilmeleri veya kaldırılmaları, tarımsal ürünlere kota konarak Türkiye tarımında önemli yere sahip ürünlerin yetiştirilmesinin sınırlandırılması ve bunun yerine bu ürünlerin üretiminin başka ülkelere devredilmesi gerçekleşmiştir. Günümüzde gelinen noktada tarımsal ürünlerin fiyatları dünya borsasına göre şekillenmektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012). Üreticilerin kendi tohumlarını kullanmaları benzer sebeplerle kısıtlandığı için tarımsal yeniden üretimde en temel girdi olan tohumun da satın alma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Tohum

dışında mazot, kimyasal gübre ve ilaç gibi girdiler de satın alınmaktadır. Dolayısıyla tarımsal girdiler, üreticiler için önemli bir maliyet oluşturmaktadır.

Tarımda hayvancılık faaliyetlerinin yeri daha da azalmıştır. Meraların kullanılmaması nedeniyle, karma yem ve slajlık mısır temel hayvansal besin kaynağı haline gelmiştir. Ancak bu girdilerin yüksek maliyeti karşısında, hayvan satım ve süt fiyatları üretici aleyhine şekillenmiştir. Bu yüzden hayvancılık faaliyetleri azalmış veya bırakılmıştır.

İç ve dış faktörler sonucunda üreticilerin sosyo-ekonomik yaşamlarının kötüye gitmesinin en temel göstergeleri olarak tarımsal faaliyetlerin ve hayvancılık faaliyetlerinin azalması, mülksüzleşme ve işçileşme sürecinin hızlanması, borçlanmanın artması sosyal probleminden hareket edilmektedir. Bunun yanında gerek tarımda kimyasal gübre ve ilaç kullanımı, gerekse hayvancılıkta fabrikasyon gıdalara yönelim sonucunda doğal üretimden uzaklaşılması sağlık ve çevre açısından tehlikelere de ortam yaratabilmektedir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu tezin en temel amacı, yapılan alan araştırmasıyla küçük üreticilerin içinde bulunulan neoliberal piyasa ekonomisi ve bu doğrultuda uygulanan devlet politikaları nedeniyle sosyo-ekonomik yaşamlarının nasıl etkilendiğini ve bu konuda neler yapılabileceğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Küçük üreticiler, neoliberalizme karşı ayakta durmada ne tür mücadele yolları geliştirmektedir?
- 2) Küçük meta üreticilerinin, kendi içlerinde sınıfsal farklılaşma eğilimi hangi yönlerden ortaya çıkmaktadır ve bu farklılaşma gelecekte nasıl toplumsal değişme eğilimi yaratabilir?

1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Alan araştırmasının 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Genel Seçimler akabinde başlaması araştırmanın en önemli sınırlılığını oluşturmuştur. Öte yandan araştırmacının kendi dışındaki koşullarından dolayı, en uygun zaman bu tarihler arasında olduğundan, zaman faktöründe çok bir değişiklik yapılamamıştır. Ülkenin

politik gündeminin bir süre sıcaklığını koruması, araştırmacı açısından özellikle araştırmanın ilk günlerinde sıkıntılı bir süreç yaratmıştır. Çünkü dışarıdan gelen, yabancı biri olmak, ilk bakışta köye politik bir amaçla gelindiğini akıllara getirmiştir. Ayrıca daha önce ileme, Sancaklı başta olmak üzere bazı köyler, dolandırıcılar tarafından çeşitli şekillerde maddi zarara uğramıştır. Böyle bir durum, köy halkında yabancılara karşı güvensizliği, tedirginliği pekiştirmiştir. Ancak uygulama esnasında bilimsel bir çalışma için araştırma yapıldığının açıklanmasıyla ve zaman zaman muhtarların ve ilk görüşülenlerin yardımıyla bu sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmıştır.

Yaz ayları, tarımsal işlerin en yoğun olduğu zamandır. Ayrıca alan araştırmasının yapıldığı yerlerde, Akdeniz iklim özelliklerinin görülmesi yanında, özel konumun etkisiyle aşırı nemliliğin oluşu nedeniyle, kırsal faaliyetler sabah çok erken saatlerde başlayıp 11.00'e kadar sürdürülmekteydi. Dinlendikten sonra öğleden sonra 15.30-16.00 sularında tekrar tarlaya gidilip akşam hava karardıktan sonra eve dnlmekteydi. Evde kalındığı srelerde de istirahat etme, yemek yeme eylemleri gerçekleştirilmekteydi. Bu nedenlerle evde müsait olan hanelere ulaşmak için epeyce çaba harcanmıştır. Ayrıca kadınlar hem tarlada hem evde daha yoğun çalıştığından, kadın katılımcı sayısı, erkek katılımcı sayısına göre daha az kalmıştır. Neticede sürekli kişilerle irtibatta kalıp hangi saatlerde müsait olacakları öğrenilmeye çalışılmış, katılımcılar açısından uygun olan vakitler ayarlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca gidilen köylerde hanelerde yapılan ilk görüşmelerden sonra, kadınlar araştırmacıyı bazen bizzat kendisi komşularına götürmüş bazen ise muhtarın ya da ilk görüşülenlerin referansıyla gidilmiştir. Uygulamaların tarlada yapılması da denenmiştir. Ancak bu seçenek tarla sahibi açısından işgücü kaybı olarak görüldüğünden tarlada görüşme çok gerçekleştirilmemiştir.

Ayrıca köylerin göçebe Yörük kültürüne sahip olmaları nedeniyle yerleşik yaşama görece geç geçmeleri, kapalı bir toplum yapısını da beraberinde getirmiştir. Söz konusu durum özellikle ileme, Gölova köylerinde fark edilmiştir.

Bahsedilen faktörlerden dolayı araştırma esnasında bazı zorluklarla karşılaşılmıştır. Ayrıca bu durum, araştırma süresine de yansıyorak araştırmanın daha

uzun sürmesine yol açmıştır. Maddi olanaklar ve zaman faktörü açısından seçilen köylerle yetinilmesi de diğer bir sınırlılığımızı oluşturmaktadır.

1.4.Araştırmanın Yaklaşımı

Bu çalışmada çatışmacı yaklaşımdan yararlanılmıştır. Çatışmacı yaklaşım, Marx'ın ürettiği kavram ve teoriler temeline dayanır. Sanayi Devrimi'nin toplumda meydana getirdiği değişimleri açıklamaya çalışan Marx, toplumların en önemli tarihsel değişim dönemi olan kapitalizmi çözümlenmek üzerinde durmuştur. Sermaye ve ücretli emek, kapitalizmin iki önemli unsurudur. Sermaye para olabileceği gibi, makine, fabrika gibi gelecekteki üretimi sağlamaya yarayan her türlü aracı içerir. Kendi ihtiyaçlarını sürdürmede gerekli araçlara sahip olamayanlar ise, ücretli emek karşılığında sermaye sahiplerinin işlerinde çalışır. Bu bağlamda sermaye sahipleri kapitalistleri; emeğini kapitalistlere satarak geçimini sağlayanlar ise işçileri, yani proletaryayı oluşturur. Dolayısıyla kapitalizm, kapitalistler ve proletaryadan oluşan ve bu iki sınıfın birbiriyle çatışma ilişkisine dayanan sınıf düzenidir (Giddens 2006: 11-12). Marx'ın emek değer kavramına göre, kapitalistler ile proletarya arasında eşitsiz bir ilişki vardır. Bu, emek harcamayı harcamama durumundan kaynaklanır. Kapitalist emek harcamaz iken, proletarya harcar. Emek, doğadan sağlanan hammaddeden nesne üretmeyi ifade eder. Bu bakımdan kapitalist her ne kadar hammaddeyi sağlasa, yatırım ve plan yapsa da, emek vererek bir ürün ortaya çıkaran proletaryadır (Ritzer 2012: 22). Bu çalışmada yararlanılmış olan küçük meta üretimi kuramı da Marksist terminolojiden etkilenmiştir. Bernstein (2014)'a göre, küçük meta üreticileri, kendilerine özgü, ayrı bir sınıf olarak nitelendirilemez. Bununla birlikte bir yandan işçi bir yandan ise kapitalist eğilimler taşırlar.

Marksist yaklaşım, tarihin materyalist yorumuna dayanır (Giddens 2006: 12). Toplumsal yapı ve değişimi sağlayan unsur ekonomidir. Ekonomi, yani alt yapı, toplumsal hayatın diğer alanlarını ve insanların düşünce ve değerlerini yani üst yapıyı şekillendirir. Toplumsal örgütlenmenin üç yönü vardır. Bunlardan ilki, insanların yaşamlarını sürdürmede kullandıkları üretim yöntemleridir. İkincisi, mülkiyet ilişkilerini ve haklarını kapsayan üretim ilişkileridir. Üçüncü durum, ilk iki durumla ilgili olarak, hukuksal ve siyasal üst yapıları veya toplumsal bilinçlilik şekillerini ifade eder (Wallace, Wolf 2013: 124-125). Söz konusu yaklaşımın bu çalışmayla ilgisi

açısından, küçük üreticiler için temel ekonomik göstergeler ise toprak, hayvan, traktör, tarımsal alet, emek gibi tarımsal mülkiyeti oluşturan unsurlardır.

Bu çalışmanın kuramsal dayanağı olan küçük meta üretimi kuramında Bernstein, Marx'ın kapitalizmin ekonomi politiği yönteminden yararlanarak öncelikle şu sorulara yanıt aramıştır (Bernstein 2014: 35-37):

- a) “Kim, neyin sahibi?
- b) Kim, ne yapıyor?
- c) Kim, ne alıyor?
- d) Aldıklarıyla ne yapıyorlar?”

Buna göre ilk soru mülkiyet ilişkileriyle, ikinci soru toplumsal işbölümüyle, üçüncü soru gelir dağılımıyla ve son soru ise tüketim, yeniden üretim ve birikim esasında sosyal ilişkilerle ilgilidir.

Küçük meta üretimi değerlendirilirken mülkiyet ilişkilerinin analizi önemli bir rol üstlenir. Çünkü mülkiyet ilişkileri, küçük meta üretiminin basit yeniden üretiminde mülkiyet araçlarını ve küçük meta üreticilerinin ortaya çıkardığı artı-ürüne nasıl el konulduğunu açıklamaya yardımcı olur (Ecevit 1999: 120). Bu çalışmada da tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin yeniden üretim sürecinde kullanılan mülkiyet araçlarının ve emek faktörlerinin tarihsel süreçte nasıl değiştiği ve küçük üreticilerin hayatlarını nasıl etkilediği ele alınmaktadır. “Kim ne yapıyor?” sorusuyla ilgili olarak alan araştırmasında gerek hane içinde gerekse tarımsal faaliyetlerde toplumsal işbölümünün nasıl olduğu ele alınmıştır.

Üçüncü soruyla ilgili olarak gelir dağılımının nasıl olduğuna ilişkin gözlemler yapılmıştır. Tarımsal faaliyetlerde bulunan üreticilerin kullandıkları tarımsal aletlerin, hammaddelerin, tarımsal üretim yaptıkları toprakların, hayvanlarını otlattıkları yerlerin üstünde ve emek harcayarak ürettikleri mahsul üstünde ne kadar hak sahibi oldukları üretimin sosyal koşullarını ifade ederek üretimin nasıl yapılacağına dair insanlar arasındaki tüm ilişkileri içermektedir (Bernstein 2014: 27-28).

Son soruyla ilgili olarak da hanedeki tüketim harcamaları, yeniden üretim sürecinde girdilerin nasıl temin edildiği incelenmiştir. Yeniden üretim süreci, bir sonraki sene yeniden tarımsal üretim yapabilmek için gerekli tohumun ayrılması, mevsim geçişlerinde yenileme ihtiyaçlarını karşılayan insanları beslemek, gerekli

üretim araçlarını temin etmek gibi pek çok unsuru içermektedir (Bernstein 2014: 31). Kısaca bu çalışmada çatışmacı yaklaşım bağlamında Marksist politik ekonomide yer alan bazı temel kavramlar, küçük meta üretimi kuramında tarım alanına uyarlanmış olup bahsedilen konular yaptığımız alan araştırmasında incelenmiştir.

1.5.Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde nicel, nitel ve karma yöntem olmak üzere üç temel araştırma yöntemi vardır. Araştırmada bilimsel yönetime uygun karma yöntem deseni kullanılmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren eğitim, yönetim, sosyoloji ve sağlık alanlarında yeni bir yöntem olarak kabul edilen karma yöntem, hem nicel (kapalı uçlu) hem de nitel (açık uçlu) verilerin toplanmasını ve analizini kapsamaktadır (Creswell 2016: 217). Karma araştırma yönteminin avantajları arasında her iki yöntemin güçlü yönlerinin bir araya gelmesi, hem sayısal hem sözel verilerin harmanlanmasıyla konunun açıklanmasının ve anlaşılmasının kolaylaşması ve en önemlisi de, araştırma sonuçlarının geçerliliğinin artması yer almaktadır (Tunalı, Gözü, Özen 2016: 108). 2000'li yıllardan itibaren, karma yöntemin kullanıldığı araştırmalara yönelik ilginin artmasıyla, Creswell (2003), Morse (2003), Johnson ve Onwuegbuzie (2004), Leech ve Onwuegbuzie (2009) gibi bazı yazarlar, söz konusu yöntemin kullanımını kolaylaştırmak için bazı tasarımlar yaratmıştır. Bununla birlikte, söz konusu yöntem kendi içinde gelişmeye hala devam etmektedir (Baki, Gökçek 2012: 8-9). Bu çalışmada Creswell'in tasarımı üzerinde durulmuştur.

Creswell, karma yöntem tasarımında, üç temel ve üç gelişmiş olmak üzere toplam altı karma yöntem deseni geliştirmiştir. Buna göre, temel karma yöntem desenleri “yakınsayan paralel karma yöntem deseni”, açımlayıcı, sıralı karma yöntemler” ve “keşfedici sıralı karma yöntemler” şeklinde ve gelişmiş karma yöntem desenleri “iç-içe karma yöntemler”, “dönüştürücü karma yöntem” ve “çok aşamalı karma yöntemler” şeklindedir (Creswell 2016: 220-221). Söz konusu araştırma desenleri içinden, “iç-içe karma yöntemler deseni”nden yararlanılmıştır.

Karma yöntem araştırmalarında temel olarak verilerin toplanmasında nicel-nitel verilerin toplanışının öncelik sırası ve yöntemsel olarak nicel verilere mi yoksa nitel verilere mi ağırlık verileceği hususlarına dikkat edilir (Baki, Gökçek 2012: 9). İç-içe karma yöntemlerde verilerin öncelik-sonralık ilişkisi iç içe geçmiştir. Nicel ya da

nitel verilerden herhangi biri önce, eşzamanlı veya bir diğzerinden sonra olacak şekilde toplanabilir. Nitel ve nicel yöntemler içindeki bir veya birden çok veri türü aynı anda kullanılabilir. Temel karma modelleri olan yakınsayan, sıralı ve keşfedici modellerin özellikleri bir arada kullanılabilir (Creswell 2016: 228). Üçüncü bir yöntem olarak uygulanan karma yöntem kapsamında iç içe karma yöntem deseni, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birbirine geçmiş şekilde kullanılmasını içermektedir.

Nicel ve nitel veriler arasındaki temel fark, iki tarzın doğasından kaynaklanır. Nitel araştırmalar izlenimler, cümleler, fotoğraflar, semboller gibi verileri işlerken, nicel verilerin doğasında sayısal verilerin gücünden yararlanmak vardır. İki yöntem, toplumsal hayata dair farklı varsayım ve amaçları kapsadığından, bu iki yöntemin felsefi dayanakları da değişir. Buna göre nicel araştırmalar genellikle pozitivist yaklaşıma, nitel araştırmalar ise yorumlayıcı ya da eleştirel yaklaşımlara dayanır. Toplumsal-tarihsel ilişkileri içeren yorumlara yer vermeye çalışır (Neuman 2014: 224). Karma yöntemde ise her iki yöntemin olanakları kullanıldığı için, karma yöntem tercih edilmiştir.

Nicel araştırma yönteminde genellikle bir kuramdan hareketle, varsayımlar açıklanmaya çalışılır. Araştırma soruları varsayımlara dönüştürülmeye çalışılır (Geray 2011: 86). Günümüzde verileri toplama şekilleri posta, telefon, internet, bireysel görüşme veya grup görüşmesi yollarıyla olabilmektedir (Creswell 2016: 157). Bu araştırmada verilerde birinci kaynaklardan yüz yüze görüşme şekliyle toplanmıştır ve görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır.

Araştırma soruları T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Sosyoloji Derneği tarafından 2010 yılında, arasında Birsen Gökçe, Aytül Kasapoğlu, Nilay Çabuk Kaya ve Zuhul Güler tarafından yayına hazırlanan, “Bölgesel Kalkınmanın Can Suyu: GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması” başlıklı çalışmanın, sorularının yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Söz konusu çalışma hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse, araştırmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki iller, hem kent merkezlerini hem de kırsal alanları kapsayacak biçimde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre üçe ayrılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu üç grup il kapsamında, 1. derece gelişmişlik düzeyinde yer alan iller, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır; 2. derece gelişmişlik düzeyinde yer alan iller Adıyaman,

Şanlıurfa, Batman; 3. derece gelişmişlik düzeyinde yer alan iller Mardin, Siirt, Şırnak olarak belirlenmiştir. Bahsedilen illerin örneklem hacmi 1230 olarak belirlenmiştir. Bu örneklem hacminin 243'ünü gelişmiş kırsal hane; 180'ini azgelişmiş kırsal hane oluşturmaktadır (Gökçe vd. 2010: 24-27). Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı anket soruları, kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Söz konusu araştırmada yer alan bazı sorular, bizim araştırmamızda örnek alınmıştır. Araştırma bulguları kısmında ilgili tablolarda bu araştırmaya da atıf yapılarak sonuçlar karşılaştırılmıştır. Yalnız şu farklılıklara dikkat çekmek yerinde olacaktır: Değinildiği gibi, bu araştırma Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılmış iken; bizim araştırmamız İzmir'in Menderes ilçesine bağlı bazı köylerde yapılmıştır. Ayrıca zamansal kesite göre de bu araştırma, bizim araştırmamıza göre 8 yıl önce gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla sonuçlarda geçmiş derken, 1990-95 yılları ve günümüz derken 1995-2010 yılları kastedildiği anlaşılmalıdır. Bununla birlikte genel araştırma tasarımında, alanda öncü çalışma olan Behice Boran'ın "Toplumsal Yapı Araştırmaları" adlı araştırması kılavuz alınmış ve daha güncel çalışmalar olan Ecevit (1999), Ulukan (2009) ve Özüğurlu (2013) tarafından yapılan araştırmalarda kullanılan soru içeriklerinden kısmen yararlanılmıştır. Bu anlamda bizim yaptığımız araştırma, zamansal boyutta, önceki çalışmalarla bir karşılaştırma imkanı yaratabilmektedir.

Örneklem seçimi tabakalı rastgele örnekleme modeline göre yapılmıştır. Tabaka kullanma nedeni, seçilen örneklemin evreni olabildiğince temsil edebilmesini sağlamaktır. Tabakalı örnekleme, genellikle sosyo-demografik özelliklere göre seçim yapılmaktadır. Kendi içinde evreni aynı oranda temsil edip etmeme durumuna göre orantılı tabakalı örnekleme ve orantısız tabakalı örnekleme olarak ikiye ayrılır (Böke 2010: 112-114). Bizim araştırmamızda orantısız tabakalı model kullanılmıştır.

Nicel verilerin analizinde SPSS 22 veri analiz programı kullanılmıştır. SPSS ile yapılan hipotez testlerinden biri kıkare testidir. Kıkare testi, iki veya daha çok değişkenler arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını sınavan bir istatistik tekniğidir. Bu test, nicel ve nitel verilerde kullanılabilir (İslamoğlu 2009: 219).

Nitel araştırmalar, olayların ardında yatan etmenlere yoğunlaşır. "Neden", "niçin" sorularının yanıtını arar. Nitel araştırmalar, genellikle katılımcıların yaşadığı

doğal fiziki ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Nitel araştırmalarda başkaları tarafından oluşturulan ölçeklerden ziyade, araştırmacılar kendi oluşturdukları sorularla bilgiyi toplamaktadır (Creswell 2016: 185). Nitel araştırmalarda çoklu veriler kullanılabilir. Nitel araştırmaların analiz aşamasında, betimsel ve içerik analizi olmak üzere iki temel analiz şekliyle yapılır. Betimsel analiz, derin bir analizi gerektirmeyen verilerde, içerik analizi kavram ve temalara ulaşılması gereken, daha ayrıntılı analizlerde kullanılmaktadır (Yıldırım, şimşek 2011: 89).

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminde gözlem, derinlemesine görüşme ve görsel materyal veri toplama teknikleri kullanılmıştır. 8 köy muhtarıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Muhtarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Araştırmacının yanında, ses kayıt cihazı da olmasına karşın, katılımcıların güvensizlik hissini önlemek için, veriler kağıda yazılarak kaydedilmiştir. Ayrıca nicel verilerin toplandığı aynı katılımcılardan bazılarıyla görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Muhtarlar dışındaki diğer katılımcılarla yapılan görüşmeler, araştırmanın ana konusu etrafında; ama yapılandırılmamış sorulardan oluşmuştur. Hemen hemen her köyde tarımsal faaliyetlerde karşılaşılan temel sorunlar, kırsal bakımdan önemli toplumsal-tarihsel hafıza irdelenmiştir. Bunun dışında ise görüşmelerde, her köyün özgüllüklerine dair daha derin bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır. rnek vermek gerekirse, Sancaklı Köyü'nde Tahtalı Barajı zerine, Gölova Köyü'nde özellikle köyün yaşlılarıyla Yörüklerin yerleşik yaşama geçmesi üzerine, akaltepe'de meralar ve Karakuyu'da taş ocağı ile ilgili yaşananlar üzerine, amn'nde mülteci g zerine, Ataköy'de köyün kentleşmeye başlaması üzerine, bazı köylerde hızla gelişen hobi bahçeciliği üzerine ve kadınların bir yandan ev dışında muhtelif işlerde çalışmaya başlaması bir yandan görünmeyen emeği üzerine odaklanılmıştır. Küreselleşmenin ve neoliberal politikaların bir uzantısı olarak ortaya çıkan bu toplumsal dönüşümlerin, kırsal dönüşümü de etkilediği varsayıldığından, bu görüşmeler sayesinde, görünmeyenin ardında örtük kalanlara erişilmeye çalışılmıştır. Nitel verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Grsel materyallerden bazıları araştırmanın ekler kısmında sunulmuştur.

Özetlemek gerekirse, bu çalışmada, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması temeline dayanarak kendi ilkelerine göre, ayrı bir yöntem haline gelen karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem içinde, i ie geçen yöntemler

deseninden yararlanılmıştır. Bu desende nicel ve nitel verilere ilişkin gerek veri toplama araçları, gerek veri toplamada ulaşılabilecek örneklem sayısı ve her iki yöntemde kullanılan örneklemin aynı örneklem grubundan oluşup oluşmadığı ve gerekse veri analizi konularında sürecin iç içe geçtiği vurgulanmaktadır. Bizim yaptığımız araştırma, nicel veri ağırlıklı bir karma yöntemdir. Pilot çalışmada nicel içerikli kapalı uçlu sorular sınıanmıştır. Ana çalışmada her köyde öncelikle gidilen köyün muhtarıyla, nitel araştırma yöntemine uygun derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ardından o köy için tespit edilen örneklem sayısı kadar kapalı uçlu sorulardan oluşan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, görüşme yapılan kişilerden bazıları ile konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgiler elde etmek için, daha derinlemesine görüşülmüştür. Bu anlamda verilerin toplanmasında öncelik-sonralık şeklinde zaman boyutuna göre, bizim araştırmamızda önce nitel veriler, ardından nicel veriler toplanmış; her köyde de gerektiğinde nicel verilerle eş zamanlı nitel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Örnekleme muhtarlar farklı bir grubu oluşturmakta iken, daha sonra uygulanan görüşme ve derinlemesine görüşme tekniklerinde örneklem, aynı grubu oluşturmaktadır. Derinlemesine görüşmeler ortalama 90 dakika, görüşmeler ise 20-45 dakika arası sürmüştür. Görüşmeler, katılımcılara verilirken tek elden toplama şeklinde değil, katılımcıyla yüz yüze, soru formunu vermeden, soru-cevap şeklinde uygulanmıştır. Nicel ve nitel yöntemlerin analizinde de öncelikle, muhtarlarla yapılan nitel görüşmelerin bulgularına yer verilmiştir. Ardından nicel verilerden elde edilen analizlere geçilmiştir. Bazı nicel verilerin bulguları paylaşılırken, konuyla ilgili daha çok ilişki kurabilmek, analizi güçlendirmek ve zenginleştirmek için, nitel verilere de başvurulmuştur. Dolayısıyla tüm bu süreçte nicel ve nitel veriler iç içe geçmiştir.

1.6.Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Alan araştırmasının evren ve örnekleme % 5 hata payına göre tespit edilmiştir. Evren büyüklüğüne göre % 5 hata payı ile en az kaç örnekleme ulaşılabileceği hususunda Sencer, 2000 evren hacmine sahip yerlerde, 322 örneklemin; 3000 evren hacmine sahip yerlerde, 341 örneklemin; 4000 evren hacmine sahip yerlerde, 350 örneklemin ve 5000 evren hacmine sahip yerlerde, 357 örneklemin araştırmaya dahil edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Sencer 1989: 609). Alan araştırmasının evreni İzmir Menderes ilçesine bağlı seçilen 8 köyde tarımsal faaliyetlerle ilgili yaklaşık 2000 nüfusa/haneyeye denk düşmektedir. Örneklemini ise, bu köyler içinde seçilen 8 köyde,

8 muhtar ve 360 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma alanı olarak İzmir ve Menderes seçiminde rol oynayan faktörler şöyle açıklanabilir.

Alan araştırmasında örneklemin belirlenmesi sürecinde pek çok faktör bir arada düşünülerek uygun bir seçim yapılmaya gayret edilmiştir. Araştırma alanı belirlenirken başlangıçta İzmir'in kuzey-güney ve doğu-batı yönlü ilçelerinden birer ilçenin araştırmaya dahil edilmesi düşünülmüştür. Bu amaçla, araştırmacı kendi imkanlarıyla, 2016'da, Tire, Torbalı, Ödemiş, Selçuk, Menemen, Menderes, Karaburun ve Dikili ilçelerinden bazı köyleri ziyaret ederek, alan hakkında genel bir izlenim elde etmeye çalışmıştır. Bu ön tespitten sonra, araştırmanın bir ekiple değil, yalnız sürdürüleceğinden kaynaklı olarak, araştırma alanının tek bir ilçeye sınırlandırılmasına karar verilmiş ve Menderes ilçesi seçilmiştir. Bu seçimde Menderes ilçesinin İzmir'in tarımsal üretim yapılan ve sahip olduğu konum itibarıyla kırsal dönüşüm sürecine tanıklık eden önemli ilçelerinden biri olmasının yanında, ulaşım kolaylığına sahip olması belirleyici olmuştur.

Araştırma alanının seçiminden sonra öncelikle tüm mahalle muhtarlarına telefonla ulaşıp köylerin nüfusu, tarımla ilgisi hakkında genel bilgiler toplanmıştır. Ağustos 2017'de Efemçukuru, Çileme, Sancaklı, Ataköy, Çamönü, Çakaltepe, Çile, Değirmendere ve Özdere olmak üzere toplam 50 kişiyle pilot çalışma yapılmıştır. Özdere'de mandalina yetiştiriciliği ve özellikle küçükbaş hayvancılık olsa da turistik faaliyetler öne çıktığı için, benzer şekilde Çile'de tarımsal üretim azalarak emeklilik sonrası geriye dönüşlerin yoğunluk kazanmasıyla, köy yazlıkçı beldesi görünümüne büründüğü için, Değirmendere özellikle tütünün bırakılmasından ve Tahtalı Barajı için istismak edilmesinden sonra emekli kasabası haline döndüğü için, Efemçukuru'nda neredeyse tek ürün şeklinde bağcılığa dönüş olduğu ve köyün önemli bir kısmının köyde bulunan altın madeni işletmesinde çalıştığı için adı geçen köyler esas araştırmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca Yeniköy, Keler ve Şaşal köyleri Tahtalı Baraj Havzası nedeniyle Oğlananası Köyü'ne taşınmıştır. Kısık'ta Estim Sanayi Bölgesi bulunduğundan geçim sanayiden sağlanmaya başlamıştır. Ayrıca Küner Köyü de taşımacılık yapmaya ağırlık vermiştir. Akçaköy Menderes merkeze çok yakın konumda olduğu için, Kuyucak küçük bir köy olduğu ve ulaşımı biraz ters bir güzergahta kaldığı için; öte yandan Develi Köyü'nün ise görece büyük bir nüfusu bulunması ve Tekeli beldesinden önce İZBAN banliyö tren durağına sahip olması gibi

özellikleriyle köy özelliğini kaybetmeye başlamış bir köy olduğu için araştırmaya dahil edilmemiştir.

Tüm bu eleme sürecinden sonra, esas araştırmaya Çileme, Sancaklı, Çakaltepe, Gölova, Karakuyu, Ataköy, Çamönü ve Çatalca olmak üzere toplam 8 köy dahil edilmiştir. Alan araştırması Çileme Köyü'nde, 25-30 Haziran 2018 tarihleri arasında; Sancaklı Köyü'nde, 30 Haziran-8 Temmuz 2018 tarihleri arasında; Gölova Köyü'nde, 8-9 Temmuz 2018 tarihleri arasında; Karakuyu Köyü'nde ve Ataköy'de 10-18 Temmuz 2018 tarihleri arasında; Çamönü'nde 18-24 Temmuz 2018 tarihleri arasında ve son olarak Çatalca Köyü'nde 25-26 Temmuz 2018 tarihleri arasında olmak üzere toplam 31 gün boyunca yürütülmüştür. Köyün büyüklüğüne göre ulaşılmaya çalışılan örneklem araştırma süresine yansımıştır. Muhtarlarla yapılan görüşmelere göre, söz konusu köylerin yaklaşık nüfus, hane, tarımsal faaliyetlerle ilgilenen hane ve bunlardan seçilen örneklem dağılımı tablodaki gibidir.

Tablo 1: Örneklem Ait Demografik Bilgiler

Köyler	Nüfus	Hane	Tarımla İlgili Hane	Örneklem
Çileme	1750	600	450	51
Sancaklı	800	225	150	50
Çakaltepe	545	180	100	35
Gölova	230	100	70	17
Karakuyu	900	300	250	35
Ataköy	1550	650	350	65
Çamönü	1850	700	400	82
Çatalca	500	165	120	25
Toplam	8125	2920	1840	360

Çileme'de yaklaşık 1750 nüfus ve 630 hane olup tarımsal faaliyetlerle ilgilenen 450 hane bulunmaktadır. Sancaklı'nın nüfusu 800 kişidir. Köyde 225-250 hane bulunmakta olup tarımla uğraşan yaklaşık 150 hane vardır. Gölova Köyü'nün nüfusu yaklaşık 230 kişidir. Köyde yaklaşık 100 hane mevcuttur, tarımsal faaliyetlerle ilgilenen ise yaklaşık 70 hanedir. Karakuyu Köyü'nün, yaklaşık 900 nüfusu ve 275 hanesi olup tarımsal faaliyetlerle yaklaşık 200 hane ilgilenmektedir. Ataköy ve Çamönü muhtarlarının açıklamalarına göre dışarıdan göç aldığı için, bu köylerde 2000'e yakın yaşayan vardır. Bununla birlikte Ataköy'de yaklaşık 1550 kayıtlı nüfus bulunmaktadır. Buna göre de kayıtlı olmayan hane sayısı yaklaşık 800 ve kayıtlı hane sayısı ise 600-700 arası olup yarısı çiftçilikle uğraşmaktadır. Ataköy'den biraz daha

büyük olan Çamönü'nde ise yaklaşık 2000 nüfus bulunmakta olup bunun yaklaşık % 30'u dışarıdandır. Yaklaşık 700 hane vardır. Çatalca Köyü'nde de dışarıdan gelenlerle yaklaşık 500 nüfus bulunmaktadır. Yaklaşık 165 hane olup tarımla ilgili olan da yaklaşık 120 hanedir. Örneklem, tarımsal faaliyetlerle ilgilenen nüfus üzerinden, tabakalı olarak belirlenmiştir. Her köyde tarımla ilgili nüfusun en az % 10'una ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde Çileme'de 51, Sancaklı'da 50, Çakaltepe'de 35, Gölova'da 17, Karakuyu'da 35, Ataköy'de 65, Çamönü'nde 82 ve Çatalca'da 25 olmak üzere toplam 360 hane örnekleme dahil edilmiştir.

1.7.Araştırmanın Temel Hipotezi ve Alt Hipotezleri

Dünya genelinde neoliberal ekonomi sisteminin egemen olması ve ülkemizde izlenen tarım politikalarının da bu yönde şekillenmesi araştırmanın temel hipotezini oluşturmaktadır.

Küreselleşme çerçevesinde kırsal alanda meydana gelen dönüşümler, Türkiye'de tüm küçük üreticiler gibi, İzmir genelindeki küçük üreticileri de olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluklar küçük üreticilerde sosyo-ekonomik (gelir, sermaye, emek gibi) ve kültürel yönlerden kendini göstermektedir. Bu temel savdan hareketle ve ayrıca araştırmanın amacıyla ilişkili olarak aşağıda belirtilen alt hipotezler oluşturulmuştur. Böylelikle değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

1. “Son 15-20 yıldan günümüze geldikçe, hanelerin ekonomik durumları kötüleşmektedir.”
2. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerin tarım dışı işlerde çalışma eğilimi, ekonomik durumu iyi olan hanelere göre daha fazladır.”
3. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerde toprak büyüklüğü artmakta iken iyi olmayan hanelerde azalmaktadır.”
4. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde toprak satma eğilimi, ekonomik durumu iyi olan hanelere göre daha fazladır.”
5. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde ailece çalışma oranı artmakta iken iyi olan hanelerde azalmaktadır.”
6. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı ekonomik durumu iyi olmayan hanelere göre daha fazladır.”

7. “Ekonomik durumu kötü olan hanelerde hayvan satma eğilimi ve ekonomik durumu iyi olanlarda ise satmama eğilimi vardır.”
8. “Bireyler değişse de, toplumsal yapının değişimi daha yavaş olduğundan geleneksel yapının görülmesine bağlı olarak hanede yaşlılar ve erkekler, kadınlara göre daha baskın konumdadır.”

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma konusuyla ilgili kavramlara ve kuramsal açıklamalara yer verilmiştir. Sosyolojik bakımdan köy, kırsal kavramları açıklanmıştır. Köylü, küçük köylü, küçük meta üreticiliği gibi kavramlar arasında kullanım farklılığına dikkat çekilerek, küçük meta üreticiliği kavramının özellikleri üzerinde durulmuştur.

Kırsal sosyolojinin bir alt dal olarak ortaya çıkış koşullarından bahsedilmiştir ve kırsal sosyolojiye ilişkin kuramsal perspektif, tarihsel gelişimine göre ele alınmıştır. Benzer tarihsel gelişim incelemesi, Türkiye içindeki kırsal sosyoloji için de yapılmıştır.

2.1. Sosyolojik Açıdan “Köy” ve “Kırsal”

İnsanlık yerleşik yaşama geçtiğinden beri bir yerleşme düzenine sahip olagelmıştır. Yerleşme düzeni toplumsal ilişkiler ve örgütlenme açısından sosyolojiyi ilgilendirmektedir.

Yerleşme kavramı, uzaklık ve mekan açısından diğer topluluklardan ayrılarak kendi ilişki ağını ve toplumsal örgütlenmesini kuran ve kendine ait bir tarihsel mirasa sahip olan insan topluluklarını ifade eder. Günümüzde yerleşme biçimleri arasında, ekonomisi genellikle tarımsal üretime bağlı olan köy toplulukları, sanayi ve ticarete bağlı olan kentler ve bu iki yerleşme düzeni arasında kalarak küçük ölçekte ticarete ve zanaate bağlı olan kasabalar (Kocacık, 2003: 152) yer alır. Yerleşik yaşama geçilmesinde özellikle buğday olmak üzere, tarım faaliyetlerine başlanması etkili olmuştur. Bu anlamda köyler, ilk yerleşim alanlarını temsil etmektedir (Berkay 2009: 99). Bizim araştırmamız köy yerleşim birimiyle ilgili olduğundan, yerleşim düzenleri içerisinde köy ünitesi üzerinde durulmuştur.

1924 Köy Kanunu Madde 1'e göre köy tanımı şöyledir: “Nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur. Ve

Belediye Kanununa tabidir.” (Köy Kanunu 1924: 237). Yerleşme düzeninin yasal bağlamda ele alınış biçimi demografik bağlamda olmuştur. Belli bir nüfusa sahip olma, o yerleşim biriminin yapısını da değiştirecek bir unsurdur. Ülkemizde yerleşme düzenini tanımlamada esas kanun, 1924’te çıkarılmış olan bu kanundur. Ancak bu kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Köylerin tüzel kişiliğinde değişimi ortaya çıkaran düzenleme ilk olarak 2012’de 6360 sayılı Kanun ile yapılmış olup bu Kanun’da adı geçen şehirler arasında Ordu ilinin de eklenmesi nedeniyle 14/3/2013 tarihli ve 6447 sayılı Kanunun 1. Maddesiyle “On Üç” ibaresi “On Dört” olarak ve “Yirmi Altı” ibaresi “Yirmi Yedi” olarak değiştirilmiştir. Yani bu kanun “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Bu kanunun 1.Maddesi 1.fikrasına göre şu iller büyükşehir kapsamına alınmıştır “Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van”. Aynı maddenin 2.fikrasına göre, “Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarıdır.” şeklinde ibare konmuştur. Köylerin tüzel kişiliğiyle ilgili değişime aynı maddenin 3. fıkrasında yer verilmiştir. Buna göre, “Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı oldukları ilçenin belediyesine katılmıştır.” (On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi 2012). Bu değişimler, belirtilen illere bağlı köy ve beldeler için söz konusudur. Bununla birlikte yapılan yasal düzenleme ile köy olgusuna ait kavramın kısmen de olsa, ortadan kalkması durumu mevcuttur. Bu düzenlemenin araştırmamızı ilgilendiren tarafı, saha çalışmamızın adı geçen illerden İzmir il sınırları içerisinde oluşundan ileri gelmektedir. Kanun’a göre İzmir il sınırına bağlı köy ve beldeler, artık mahalle statüsündedir. Ancak “köy, “kırsal alan” gibi kavramlar sosyolojik bir anlam ifade ettiğinden bu tez çalışması kapsamında, saha çalışması yapılan yerler de dahil olmak üzere “eski” adıyla, (...) Köyü olarak ifade edilmiştir. Ayrıca her ne kadar sosyo-demografik anlamda “köy” kavramının kullanımının daha yaygın oluşu nedeniyle bu başlık altında “köy”ün tanımlanmasına yer verilmişse de, kırsal kavramı

bir yerleşim birimi olan köy'ü de kapsadığından ve daha geniş bir anlama sahip olduğundan dolayı çalışmanın genelinde “kırsal” kavramının kullanımı yeğlenmiştir.

Kırsal kavramı gerek toplumsal açıdan gerekse akademik açıdan yaygın bir şekilde kullanıma sahiptir; ancak bu kavramın tanımlanmasına ilişkin bir belirsizlik mevcuttur. Kırsal kavramı, günümüzde sadece coğrafi bir mekanı değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, demografik ve kültürel boyutları da içermektedir (Brown, Schaft, 2011: 4-7). Örneğin sosyal boyut, nüfusun yapısı üzerinde, üretim ilişkileri bağlamında ekonomik yapı üzerinde etkiye sahiptir. Ayrıca gelenek ve görenekler de tüketim alışkanlıklarını şekillendirmektedir. Doğal fiziki yapı ile toplumsal yapı arasında karşılıklı etkileşim bulunmaktadır (Özensel 2015: 31). Kırsal kavramı her ne kadar, daha geniş bir kapsama sahipse de, Türkiye’de daha çok yerleşim yeri bakımından düşünülerek köye ilişkin kavramsallaştırma ağırlıklı olmuştur. Bu açıklamalardan sonra, köye ilişkin bazı sosyolojik tanımlar incelenebilir.

Boran, köyü “geçimi, başlıca iktisadi dayanağı, zirai istihsal olan topluluktur” şeklinde tanımlar (Boran 1945:12). Boran yaptığı tanımlamada, yerleşim yeri ile bu yere ait esas geçim kaynağı arasında bir ilişki kurmuştur. “Köy, diğer köylerden uzak ve ayrı, bir mekan üzerinde toplanmış bulunan kendine özgü bir ad taşıyan, zümre halinde muhtelif sosyal faaliyetleri yapacak şekilde teşkilatlanmış olan, ve birçok aile ve hanelerden müteşekkil bulunan bir cemaattir.” (Berkes 1942: 9). Berkes, köyü sosyal ilişkiler ve toplumsal işbölümü bakımından tanımlamıştır ve köyü ayrı bir topluluk olarak kabul etmiştir. “Köyler, genellikle tarımla uğraşan, içinde buldukları toplum bütünlüğüyle ortak çıkarları az olan ve sınırlı ölçüde eşgüdölmüş bulunan, birbirleri karşısında da güçlü özerklik eğilimleri gösteren, toplumsal çevreden çok doğal çevre ile yoğun ilişkiler içinde bulunan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen sayıda hanelerden kurulu, belli bir özenle korunan sınırları bulunan topluluklardır.” (Kocacık 2003: 153). Kocacık, köy tanımlamasını doğa-insan ilişkisi, temel geçim kaynakları, toplumsal ilişkiler ve toplumsal yapı, nüfus gibi unsurları göz önünde bulundurucu şekilde yapmıştır. Bizim araştırmamızı da köy yerleşim ünitesi içinde bulunan hane birimlerini kapsamaktadır.

Köyler yerleşme özelliklerine göre, toplu köyler, dağınık köyler, hat köyleri ve daire köyler şeklinde sınıflandırılabilir. Buna göre, toplu köylerde belli bir alan

etrafında köy evlerinin birbirine yakın şeklinde kurulması, tarla ve meraların köyün etrafına yayılması özelliği görülür. Dağınık köyler, geniş bir alan üzerine, dağınık bir şekilde kurulan köylerdir. Hat köylerinin özelliği ise, evlerin bir nehir veya yol boyunca kurulmuş olmasıdır. Daire köylerde evler bir çember şeklinde kurulmuş olup araziler evlerden itibaren geriye doğru şekillenmiştir (Kocacık 2003: 154). Toplu köy tipi Türkiye’de en sık rastlanan köy tipidir. Dağınık köy tipi Türkiye’de özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi’nde, dünyada ise ABD’de görülmektedir. Hat köy tipi yerleşim Türkiye’de daha az bulunmaktadır. Daire tipi köyler, doğal bir yerleşim tipi olmayıp bir plan çerçevesinde oluşturulmuştur. Dağınık ve toplu köylerin olumlu tarafları bir araya getirilmeye çalışılarak hem komşular arasında sosyal ilişkilerin korunması hem de kamu hizmetlerine ulaşımın kolaylaştırılması hedeflenmiştir (Özensel 2015: 36-37). Bu araştırmada ele aldığımız köyler, toplu köy tipindedir.

Köylerin belli başlı sosyo-ekonomik özellikleri şöyledir: Çok parçalı ve küçük nüfuslardan oluşması, temel gelir kaynağının tarımsal üretime dayanması ve işletmelerin aile emeğine dayalı uzmanlaşmamış olması, diğer köylerle ve il merkeziyle ilişkilerin sınırlı olması, geniş aile özelliklerinin görülmesi ve doğum oranının yüksek olması, eğitim seviyesinin yüksek olmaması, ataerkil aile yapısına sahip olması, toplumsal işbölümünün yaş ve cinsiyete dayanması şeklindedir (Kocacık 2003: 154-155). Bununla birlikte bu özellikler toplumsal değişmeye bağlı olarak değişmektedir. Günümüzde ulaşım imkanlarının artışıyla birlikte köyler ile kent merkezleri arasında iletişim daha sıklaşmıştır. Eğitim seviyesi ülke genelinde artmıştır. Özellikle saha araştırmasının yapıldığı alanda bu özelliklerin geçmişe göre nasıl değişim gösterdiğine ileriki bölümlerde daha ayrıntılı değinilecektir.

1960’ların sonları ve 1970’lerde yapılan köy araştırmalarında artık dikkat, köy üzerinde değil, tarımsal üretim için temel oluşturan hanelere kaymıştır. Köyde hanelerin birbirleriyle ilişkisi metalaşma süreci üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir (Sirman 1990: 96 ve 98). Alan araştırmamız kapsamında da, araştırılan birim köy değil, hane olmuştur. Haneleri oluşturan esas öğeler ise, köylü, küçük üretici, küçük meta üreticisi gibi kavramlarla adlandırılan kişilerdir.

2.2. Küçük Meta Üreticiliği

Küçük meta üreticiliği kavramı, kuramsal bir perspektife de sahip olup bu araştırmada temel alınan ana kuramsal dayanağı oluşturduğundan, öncelikle söz konusu kavrama ait açıklamalara yer verilmesi uygun görülmüştür. Ancak öncelikle, farklı teorik içeriklere sahip olsa da, aynı anlama gelecek şekilde kullanılan bazı kavramlar açıklanmıştır.

Köylü, küçük çiftçi/küçük ölçekli çiftçi, aile çiftçisi gibi terimlerin kafa karıştırıcı şekilde bir kullanıma sahip olduğunu düşünen Bernstein, bu kavramları şöyle açıklama getirmektedir. Köylü kavramı, hanehalkının asgari geçimini sağlayacak ölçüde basit yeniden üretim yaptığı çiftçiliğe işaret eder. Köylü terimi ayrıca dayanışma, karşılıklı ilişkiler, köyün toplumsal yapısının eşitlikçiliği, ailenin, akrabaların, yörenin ve topluluğun değerlerine bağlılık gibi ölçülere göre atfedilen niteliklerle de anılmaktadır. Küçük köylü kavramının ortaya çıkışında kapitalizm etkili olmuştur. Küçük ölçekli çiftçi kavramı temel olarak toprak büyüklüğü esas alınarak ve sosyolojik açıdan olmak üzere iki biçimde tanımlanmaktadır. Buna göre toprak büyüklüğünü esas alan tanımlar, 2 hektardan az olmak üzere toprak işlemeyi belirleyici unsur olarak kabul eder. Sosyolojik ölçütte ise kullanılan teknoloji seviyesi, aile emeğinin büyüklüğü, asgari geçim derecesi gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Aile çiftliği, aile işletmesi gibi kavramlarla ailenin kendi sahip olduğu veya işlettiği ve kendi emeğiyle çalıştığı topraklara işaret edilmektedir (Bernstein 2014: 12-14).

Aile tarımının ana özelliği, genellikle aile emeğine dayanmasıdır. Aile tarımı hem bir işletme hem de bir ev ekonomisini ifade etmektedir. Üreticilerin, ürünlerini ne amaçla ürettiğine bağlı olarak ürünler, değişim değeri veya kullanım değeri olarak işlenebilmektedir. Dolayısıyla üretim ilişkileri, sadece kâr hesabına göre değil, aynı zamanda aile ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir (Gałęski 1972: 11). Dolayısıyla aile tarımıyla ifade edilen, bir bakıma geçimlik üretimdir.

Küçük meta üreticileri dendiğinde sırf homojen bir yapıdan söz edemeyiz, bu yapının heterojen özellikleri de bulunmaktadır (Özügürlü 2013: 80). Bununla birlikte, küçük meta üretiminin bazı özellikleri vardır.

Küçük meta üretiminin geçerli önkoşulu, meta üretiminin ve mülkiyet ilişkilerinin yaygınlaşmasıdır. Buna göre küçük meta üreticileri, toprağın ve

kullandıkları diğer üretim araçlarının sahipleridir. Fakat mülkiyetin hanehalkı içindeki dağılımı, hanede hangi aile tipinin baskın olduğuyla, babaerkil ilişkilerle yakından ilgilidir (Keyder 2013: 349). Küçük meta üreticileri basit yeniden üretimleri ile geçimlik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışarak, kendi emek süreçleri üzerinde denetim uygularlar. Amaçları kapitalist kâr elde etmeyen küçük meta üreticileri, kendi aile emekleri üzerinde denetim uygulayarak emeklerini yoğunlaştırır ve üretken emek zamanlarını genişletirler (Ecevit 1999: 57). Küçük meta üretimi en yaygın üretim ilişkisi olup piyasa ilişkileri, küçük meta üreticilerinin tarımsal faaliyetlerle ortaya çıkardığı artık ürüne el koymaktadır (Boratav 2013: 34-35). Küçük meta üreticiliğinde, mülkiyet, emek, gelir ve harcama bakımlarından hanehalkı içerisinde cinsiyetçi bir ayırım söz konusudur. Üretim araçlarının (sermaye) ve üreticilerin (işgücü) yeniden üretiminde de cinsiyetçi bir dağılım mevcuttur. Sınıfsal açıdan çelişkili gibi görünen böyle unsurların bir arada oluşu ise, küçük meta üreticileri arasında farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır (Bernstein 2014: 131).

Bu çalışma boyunca “köylülük”, “küçük köylülük”, “küçük üreticilik”, “küçük ölçekli üreticilik”, “üretici” ve “tarımda küçük meta üreticiliği” şeklinde kavramlar geçmiştir. Böylesi farklı kullanımlar olsa da, aslında genellikle aynı duruma işaret edilmiştir. Özüğurlu’nun da belirttiği gibi, örneğin “köylü” kavramı Chayanov-Shanin çizgisine ve “küçük meta üretimi” Marksist literatüre gönderme yapsa da, 2000’li yıllardan itibaren, köylülük kavramının içeriği de, kapitalist piyasa ilişkilerine göre şekillendiği için, söz konusu kavram da gerek kuramsal gerekse ampirik bakımdan “küçük meta üreticiliği” anlamına yaklaşmıştır (Özüğurlu 2013: 79-80). Bu durum da zaman zaman kavramlar arasında geçiş yapan araştırmacıları, hataya sürüklenmekten bir bakıma önlemektedir.

2.3. Kırsal Sosyolojinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kırsal toplumların sosyolojik bakımdan incelenmesiyle kırsal sosyoloji dalı ilgilenir. Sharma kırsal sosyolojiyi, “kırsal toplumun sosyolojisi” olarak tanımlar. Nasıl ki sosyoloji toplumların bilimsel yönden incelenmesiyle ilgiliyse, kırsal sosyoloji de kırdaki toplumları bilimsel açıdan inceler (Sharma 2004: 11). Her toplumda sosyal kurumlar, sosyal yapı, sosyal değişme, sosyal kontrol ile ilgili veriler olduğu için kırsal topluluklarda da bu ilişkiler vardır. Kırsal sosyoloji söz konusu

ilişkileri ele alır, kırsal alandaki sosyal yaşam koşullarını açığa çıkarır (Jayapalan 2002:1-2). Kırsal sosyoloji, kırsal toplulukların sosyal, kültürel, politik ve ekonomik olarak nasıl şekillendiği üzerinde durur (Jaffe, Gertler, 2017: 1). Kırsal sosyolojinin inceleme alanı kırsal alanlar olup kırsal olana ilişkin sosyo-ekonomik, kültürel yapı, toplumsal yapı ve toplumsal değişme, kırdaki yaşam koşulları gibi konular ele alınır.

Kırsal sosyoloji, ABD’de kırsal yaşam koşullarının ve problemlerinin sistematik bir çalışmayla incelenmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Amerikan toplumu 1890’dan 1920’ye dek kötü koşullar içinde kalmıştır. Bu dönemde çiftçiler toprak sahipleri karşısında herhangi bir hakka sahip olmadan yalnız ve dağınık bir yaşam sürmüştür (Sharma 2004: 2). Kırsal yoksulluk, kırdan kente göçlerin aşırı derecede hızlanması, kentsel ve kırsal alanlar arasında genişleyen fark Amerika’da kırsal sosyoloji araştırmalarını teşvik etmiştir. Kırsal sosyolojinin gelişimi açısından en önemli dönem 1900-1910 arası dönem olup “İlerlemeci Dönem” olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmada, söz konusu dönemin, devletin sosyal ve ekonomik yaşamda etkin bir rol üstlenmesinin beklenmesi, kalkınmada bilimin temel araçlardan biri olarak görülmesi ve sosyal anket hareketinin sanayileşme ve kentleşme gibi sosyal problemler üzerine odaklanması gibi özelliklere sahip olması belirleyici olmuştur (Jaffe, Gertler 2017: 1-3). Amerika’da kırsal sosyolojinin gelişimine devletin, üniversitelerin önemli desteği olmuştur. Amerikan Başkan Roosevelt tarafından Kırsal Yaşam Komisyonu kurularak, kırsal yaşam koşulları üzerine hazırlanan raporla, kırsal çalışmalar cesaretlendirmiştir. 1911’de Amerikan Sosyoloji Topluluğu’nda bir disiplin olarak kırsal sosyoloji bölümü kurularak daha sonra adı 1937’de Kırsal Sosyoloji Derneği olarak değiştirilmiştir. Kırsal sosyolojinin, sosyolojinin bir alt dalı olarak yerleşmesi II. Dünya Savaşı sonrasına denk düşer. Bu tarihten sonra Amerika kırsal sosyologlarını az gelişmiş ülkelere göndererek gelişimini aralıksız biçimde devam ettirmiştir (Jayapalan 2002: 4-5).

Bu açıklamalardan hareketle, kırsal sosyolojinin ortaya çıkış sürecinin 19.yy sonu ve 20.yy. başlarında yaşandığı anlaşılmaktadır. Kırsal sosyolojinin bağımsız bir dal niteliğini kazanması da, bahsedilen koşullardan ileri gelmiştir ve kırsal sosyolojiyi ilgilendiren çeşitli kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu kuramların ayrıntılı değerlendirmesine geçmeden önce, Türkiye’de kırsal sosyolojinin tarihsel gelişim süreci incelenmiştir.

2.4.Türkiye’de Kırsal Sosyolojinin Gelişimi

Türkiye’de kırsal sosyolojinin kuruluş ve gelişim aşamalarının, dünya genelindeki kırsal sosyolojinin değişim dinamiklerine göre şekillendiği söylenebilir. Buna göre, Amerika’da 19.yy. sonu ve 20.yy başlarında kırsal alanlarda yaşayanların içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, siyasi, bilimsel ve ekonomik dikkatleri üzerinde toplamasına benzer dinamikler, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi uzun bir savaş ortamından çıkmış olan ve Cumhuriyet’in kuruluşu ile de modernizasyon süreciyle ideal toplum yaratılması sürecine giren Türkiye kırsalında da mevcut olmuştur. (Planck 1971: 225). ABD’de kırsal alanlarda yapılan uygulamalı çalışmalarda olduğu gibi, ABD’de eğitim almış olan Boran ve Berkes tarafından 1940’larda yapılan araştırmalar hala kılavuz niteliği taşımaktadır. Bir yandan Zimmerman gibi düşünürlerin etkisiyle kır-kent ilişkisine dayanan kırsal yapıdaki değişimler incelenirken bir yandan da Marksist yaklaşımın etkisiyle Türkiye’de de benzer biçimde köylülüğün çözülmesine ilişkin tartışmalar yer edinmiştir. Dünya genelinde 1970’lerden itibaren kırsal sosyolojinin gündeminde meydana gelen değişimler Türkiye’de kırsal sosyolojiye de yansımıştır.

Türkiye’de kırsal sosyolojinin kuruluşunda Le Play ekolüne dayalı monografi yönteminin kullanılmaya başlaması rol oynamıştır. Türkiye’de sosyolojinin ortaya çıkışında rol oynayan iki sosyolog Ziya Gökalp ve Prens Sebahattin olmuştur. Bununla birlikte Durkheim’in temsilcisi Gökalp’in uygulamalı ve monografik çalışmaları karşı olma tutumu, bir bakıma köyün bilimsel incelenmesinde geciktirici etki yaratmıştır. Le Play ekolünün temsilcisi Prens Sebahattin ile köy, yapılan monografik araştırmalarla ilk defa bilimsel açıdan, yerinde incelenmeye başlamıştır. Memleketin yaşam koşullarının istatistiki verilerden çıkarılamayacağını düşünen M.A. Şevki, Prens Sebahattin’in yöntemini Türkiye’de ilk uygulayan kişi ve S. Aran 1938’de bilimsel anlamda ilk monografik çalışma yapan kişi olmuştur (Geray 1972: 8-9). Türkiye’de köy sosyolojisinin bir bilim dalı olarak kurulmasında 1944-1950 yılları arasında Kessler, Fındıkoğlu ve Tuna’nın Zonguldak’ta ve Karabük’te gerçekleştirdikleri çalışmaları önemli rol oynamıştır (Planck 1971: 227-228).

ABD’de eğitim gören ve yaptıkları uygulamalı sosyoloji çalışmalarıyla Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü’nde uygulamalı sosyoloji ekolünü kurulmasını

sağlayan Behice Boran ve Niyazi Berkes (Kasapoğlu 2015: 136-137), 1940'lı yıllarda yaptıkları alan araştırmalarıyla kırsal alana önemli katkı sağlamışlardır. Berkes (1942), “Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında on üç köyü sosyo-ekonomik yapı, aile özellikleri bakımından incelemiştir. Boran (1945: 4-20), “Toplumsal Yapı Araştırmaları” adlı eserinde Manisa’da 8 köyü dağ köyü ve ova köyü şeklinde karşılaştırmalı olarak, tarımsal mülkiyet, sosyo-ekonomik yapı, toplumsal tabakalaşma, köylerin dışarıyla iletişimi ve toplumsal değişme yönlerinden incelemiştir. Boran’ın toplumsal alt yapı olan ekonominin, üst yapıyı etkilediği şeklinde izlediği yöntem, bu çalışmanın alan araştırmasına da örnek teşkil etmiştir.

1950’li yıllarda aralarında Ülken, Tütengil ve sosyal antropologların da bulunduğu pek çok uzman tarafından kırsal saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Planck 1971: 231). Alan araştırmasını 1944-45 yılları arasında yapmış olsa da, yayımlanması 1950’lerde olan Yasa’nın “Hasanoğlan Köyü” adlı çalışması bir diğer önemli araştırmadır. Ulaşım ve sanayileşme faktörlerinin köyün toplumsal değişimini nasıl etkilediği konu edilen bu araştırma, 1969’da “Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü” adlı çalışmayla tekrar edilerek 25 yıl içinde meydana gelen toplumsal değişimler değerlendirilmiştir. Ayrıca köyün bir diğer özelliği de Köy Enstitüleri tarafından kurulmuş olan okulun bulunmasıdır (Yasa 1969: 3 ve 9-26).

1960’lı yıllarda köy sosyolojisi dersi üniversite müfredatlarına girmeye başlamış ve misafir Amerikan sosyologlar da çalışmalar yapmıştır. İstanbul Üniversitesi’nde Zimmerman eşliğinde Kurtkan, Ankara Üniversitesi’nde Yasa, ve Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde Fenske eşliğinde Türkdoğan, köy sosyolojisi dersleri vermiştir. Mardin aracılığıyla araştırma yapan bir diğer Amerikan uzman da Looms olmuştur. 1960’lı yıllar kırsal alan, üniversiteler dışında bakanlık nezdinde kurumlarca da incelenmeye başlanan yıllar olmuştur (Planck 1971: 231-234). Ayrıca 1960’lardan sonra, Türkiye’nin toplumsal yapısı, İstanbul Üniversitesi’nde Sezer tarafından, Marksist “tarihsel özgüllük” bağlamında incelenerek “Asya Tipi Üretim Tarzı” şeklinde yorumlanmıştır (Kasapoğlu 2015: 136).

1960’lı yıllardaki kırsal çalışmaların bir başka özelliği, kapitalizmin, özellikle kıyı bölgelerinden ve tren yolları boyunca olmak üzere, kırsal alanlarda meydana getirdiği dönüşümler irdelenmiştir. Bu çalışmalardan biri olarak Kıray’ın Çukurova’da

gerçekleştirdiği araştırma örnek gösterilebilir. Bu çalışmada, küçük meta üreticisi çiftçiler ile tefeciler arasındaki ilişki, “köylülüğün çözülmesi” bağlamında ele alınmıştır ve kırdan kente göçler de bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Akşit 1999: 173-175). Kıray (1964: 52-67), “Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” adlı çalışmasında sanayileşme dışında kır-kent ilişkisi, nüfus hareketleri gibi konuları da ele almıştır. Akşit “Türkiye’de Azgelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi” adlı çalışmasında kırsal alanda “kendi için gerekli üretimden pazar için üretime” geçme durumunu, teknoloji ve sermaye birikiminin yarattığı toplumsal farklılaşma bağlamında ele almıştır. Yaptığı saha araştırmalarıyla, kapitalizmin etkisiyle köylülüğün çözüleceği öngörüsünde bulunmuş (Akşit 1967: 9-10); ancak daha sonra yaptığı çalışmada söz konusu tasfiye sürecinin neden tam manasıyla gerçekleşmediği, neden köylülüğün hala devam ettiği ve hatta ortakçıların nasıl olup da küçük çiftçi haline geldiği sorusuna yanıt aramıştır (Akşit 1985). Boratav, Türkiye tarımında basit meta üretiminin daha genel bir görünümde olduğunu ifade etmiştir ve ticaret ile tefeci sermayelerinin küçük köylüleri nasıl sömürdüğü konusuna odaklanmıştır (Köymen 2012: 161).

Bu dönemde Türkiye tarımının üretim biçimlerine ilişkin farklı görüşler dile getirilmiştir. Boratav’a göre Türkiye’de tarımsal üretim ilişkisinin küçük meta üretimi, kapitalist üretim ve feodal ile yarı-feodal olmak üzere üç biçimde görülür. Bunlardan küçük meta üretimi ile ticaret ve tefeci sermayesi arasındaki ilişkiler, kapitalist sömürünün ilkel biçimidir; bununla birlikte küçük meta üretimi ülkede en yaygın üretim biçimidir. Feodal ve yarı feodal ilişkiler ise daha az düzeydedir. Boratav, feodal ilişkileri tespit etmede, bir toprak ağasının sahip olduğu köy sayısına, yani toprak büyüklüğüne ve yarıcı olarak çalışan topraksız köylülerin sayısını temel alır. Erdost ise patriyarkal, yarı-feodal ve feodal ile kapitalist üretim şeklinde bir ayırım yapmakta olup Türkiye’de yarı-feodal ve feodal ilişkilerin önemli bir orana sahip olduğunu düşünür. Boratav-Erdost tartışmasında, Aydın ise hem Boratav’ı hem de Erdost’u eleştirir. Boratav’ın Türkiye’de kapitalist ilişkilerin çok güçlü olmadığı tezinin kabul edilebilir olduğunu; ancak kullandığı yöntemin yanlış olduğunu ve Erdost’un da aynı hataya düştüğünü düşünür. Toprak büyüklüğüne bakarak feodal bir yapının olup olmadığının tespit edilemeyeceğini; ayrıca üretim ilişkilerinden yarıcılığın feodalizmin

bir göstergesi ve ücretli işçiliği de kapitalizmin bir göstergesi olarak varsaymanın hatalı olduğunu belirtmektedir (Aydın 1986b: 182-187).

Kırdan kente göçlerin yaşanması ve kırsal nüfusun azalmasına karşın kentsel nüfusun artması neticesinde 1980'lerden itibaren kırsal sosyolojide söylem değişimi yaşanmıştır. Kırsal alanın çerçevesi, kırsal turizm, sürdürülebilir kırsal turizm, yenilebilir çevre ve enerji, kırsal yoksullaşması, istihdam yetersizliği gibi konularla genişletilmiş, bir bakıma kırsala dair konular kentle ilişkili bağlamda düşünölmeye başlanmıştır. 24 Ocak 1980'de çıkarılan kararlardan sonra Türkiye ekonomisinin serbest piyasaya açılması, kırsal yapıda da köylölerin dünya piyasalarına eklenmesi, tarımsal desteklerin azaltılması yerel iktidar ilişkilerinin değişmesi şeklinde dönüşömlere yol açması, Türkiye'deki çeşitli düşünörleri (Nerse 2014: 176) de söz konusu sorunları incelemeye sevk etmiştir.

Özkaya 1996'da İzmir'de küçük ve orta büyüklükteki tarımsal işletmeler üzerine alan araştırması yapmıştır. Araştırma İzmir'in rastlantısal olarak 9 ilçesinde; ilçe merkezine mesafe, ova ve dağ köyü olma ve ürün durumlarına göre her ilçeden 2-4 arası köyü amaçlı olarak seçmiştir. Anket tekniği kullanılmış ve anket uygulanacak çiftçiler rastlantısal olarak kota örneklemeyle tespit etmiştir. Özkaya dönüm miktarına göre 10 dekar altındaki işletmeleri "çok küçük", 10-20 dekar arası olanları "küçük", 20-50 dekar arası olanları ise "orta" büyüklükteki işletmeler olarak gruplandırarak her gruptan eşit sayıda kişiye ulaşmaya çalışarak yaklaşık 100 işletme yöneticisiyle anket yapmıştır. İşletme büyüklüklerini işletmelerin yapısal özellikleri, hayvancılık, makineleşme, nüfus, meslek durumu, hane gelir kaynakları, kente göç, kırdan kalacakların geleceğe dönük planları, yaşam standartları şeklinde belirlediği 9 odak noktasına göre incelemiştir (Özkaya 1996). Bizim araştırmamızda ise, işletme büyüklüğü sahip olunan toprak miktarına göre belirlenmemiş ve kişi sayısı da işletme büyüklüğüne göre amaçlı olarak seçilmemiştir.

Ecevit'in "Kırsal Türkiye'nin Değişim Dinamikleri Gökçeada Köyü Monografisi" adlı araştırması, küçük meta üretimi kuramı çerçevesinde tütün üretiminin yoğun şekilde yapıldığı Samsun'un Bafra ilçesi Gökçeada Köyü'nde gerçekleştirilmiştir. Köyün küçük meta üreticiliği yönünde tarihsel dönüşümünde tütünün rolü incelenmiştir (Ecevit 1999: 68-70 ve 220-229). Bu çalışma gerek

kuramsal bakımdan gerekse ele aldığı konu bakımından, bizim alan araştırmamızı değerlendirme sürecinde örnek çalışmalardan biri olmuştur.

Ulukan, “Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği” adlı çalışmasında, kapitalizmin kırsal yapıda meydana getirdiği dönüşümlerden biri olan sözleşmeli çiftçilik konusunu ele almıştır. Sermayenin tarımı egemenliği altına almasının yollarından biri olan sözleşmeli çiftçilik yoluyla üretimin, özellikle Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve AB ile imzalanan anlaşmalar çerçevesinde yürürlüğe girdiğini belirtmektedir. Sözleşmeli tarım en fazla domates üretiminde tercih edildiği için, araştırma alanı olarak sanayi tipi domates yetiştiriciliğinin yaygın olduğu Bursa’da Karacabey tespit edilmiştir (Ulukan 2009: 131-156).

Kapitalizmin tarıma etkisini inceleyen araştırmalardan bir diğeri, Özügurlu tarafından yapılmıştır. “Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı” adlı araştırmanın sonunda, iki ürün ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde 1970-2009 yılları arasında yapılan lisansüstü tezlerden “tarım” ve “kır” anahtar kelimesiyle yapılan sorgulatmanın sonuçlarıdır. Bu arama sonucuna göre, sosyoloji bölümünde tarım anahtar kelimesini içeren 3 ve kırsal kelimesini içeren 2 yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, kır sosyolojisi alanının ve tarım sorunu konusunun, sosyolojide “marjinal” bir yerde olduğu kanaatine varılmıştır. Esas alan araştırmasında, küçük köylülüğün hayatta kalmaya devam etmesinin sermayeye bağlılığını derinleştirdiği sorunsalı üzerine 10 farklı ilde ve 24 köyde, 100’den fazla katılımcıyla nitel araştırma gerçekleştirilmiştir (Özügurlu 2013: 21-22 ve 85-90). Özügurlu’nun YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yapmış olduğu taramanın bir benzeri, bu doktora tez çalışmasının ana konusunun belirlenmesi aşamasında ön araştırma olarak gerçekleştirilmiştir ve benzer bir durumla karşılaşıldığı ifade edilebilir. Bu durum, 1980’lerden sonra dünyada meydana gelen dönüşümlerin Türkiye’deki kırsal sosyolojiye bir yansıması olarak okunabilir.

Çiftçi Yeşiltuna tarafından İzmir’in Urla ilçesine bağlı Uzunkuyu Köyü’nde ve Çeşme ilçesine bağlı Germiyan Köyü’nde küreselleşmenin, kırsal alanlara etkisi bağlamında yapılan karşılaştırmalı alan araştırması sonuçları, 2016’da “Küreselleşme ve Kırsal Dönüşüm” başlıklı kitapta sunulmuştur. Buna göre araştırmada, neoliberalizmin ana güç odağı olmasına dayanan küreselleşmenin sosyal, ekonomik,

politik ve kültürel örgütlenmeler üzerinde değişime zorlayıcı baskı unsuru olduğu ve kimlikleri yerel-küresel oluşumlarla yeniden ürettiği gözlemlenmiştir (Çiftçi Yeşiltuna 2016: 96 ve 203).

Türkiye’de kırsal alanların sosyolojik bağlamda ele alınışı ve yapılan çalışmalar önemli tarihsel dönemler göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Burada bahsedilen araştırmaların neredeyse tamamı, bizim yaptığımız alan araştırmasının tasarımında örnek çalışmalar olmuştur. Bu anlamda yaptığımız çalışma, önceki çalışmalarla zamansal boyutta bir karşılaştırma imkanı da vermektedir. Türkiye’de kırsal dönüşümün sosyolojiye yansımaları bakımından son olarak, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nin Tez Kataloğu’nda yapılan taramanın sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre, YÖK’ün Ulusal Tez Merkezi’nde arama butonuna “kırsal dönüşüm” kavramı yazılıp, aranacak alan olarak “Tümü” seçeneği işaretlendiğinde, 2000’ler sonrasında toplam 14 kayıt bulunmuş olup bunlardan 4 tanesi doğrudan olmak üzere toplam 7 tane Sosyoloji Bölümü’yle ilgili lisansüstü tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Söz konusu tezlerin 3’ü doktora ve 4’ü yüksek lisans tezidir. Buna göre doktora tezleri şöyledir:

Yıldırım (2014)’ın “1980 Sonrası Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği” başlıklı doktora tezinde, tarımda meta ilişkilerinin genişlemesi, mülksüzleşme süreçlerinin bölgesel farklılaşmaya göre şekillenmesi ve tarımda ücretli işçiliğin oluşumunda dayıbaşılık ilişkilerinin rolü araştırılmıştır. Gültekin (2012) tarafından tamamlanan “Kırsal Dönüşümün Ekonomi Politikası Üzerine Etnografik Bir Değerlendirme Beğendik/Bêdar (Siirt-Pervari) Örneği” başlıklı doktora tezi, aslında Halkbilim alanında yürütülen bir tezdur. Tezde yalnızca belirtilen alandaki kırsal yapı üzerine değil, aynı zamanda etnik ve dini özellikler de dikkate alınarak meydana gelen dönüşümler irdelenmiştir. Arlı “Sosyal Mekânda Farklılaşma: Denizli’de Kırsal/Kentsel Dönüşüm (1990-2000)” başlıklı doktora tezinde, yalnızca kırsal alanlara değil, kentsel alanlara da odaklanarak değişimin dinamiklerini 1990-2000 yılları arasındaki kesitte olmak üzere, kır-kent bağlamında ele almıştır. Analizde toplumsal cinsiyet değişkeninin toplumsal mekanların oluşum ve yeniden üretim sürecinde belirleyici rol üstlendiği tespit edilmiştir (Arlı 2009). Buna göre tez konuları, kırsal dışında farklı odaklarla genişletilmiştir. Yüksek lisans tezleri de şöyledir:

Öztürk (2017) tarafından yapılan “Neoliberal Küreselleşme, Kırsal Dönüşüm ve Mülksüzleştirme Rejimleri” başlıklı yüksek lisans tezinde neoliberal politikaların kırsal alandaki ilişkileri nasıl dönüştürdüğü ele alınmıştır ve özellikle "mülksüzleştirme" süreçleri üzerinde durulmuştur. Antalya'nın üç köyünde derinlemesine görüşmeler yapılmış ve istatistiki verilerden yararlanılmıştır. Yılmaz (2013) “Türkiye’de Kırsal Dönüşüm: Malatya’dan İki Köy Örneği” adlı yüksek lisans tezinde, gıda özelinde meydana gelen kırsal dönüşümler, Malatya’da iki köy örneği üzerinden incelenmiştir. Çelik (2012)’in “1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm: Osmancık ve Köyleri Örneği (Çorum)” başlıklı yüksek lisans tezinde neoliberal tarım politikalarının etkileri Osmancık’a bağlı köyler özelinde değerlendirilmiş ve buna göre, belirtilen alanın nüfus, aile ve istihdam yapısında değişiklikler olduğu gözlenmiştir.

YÖK’ün tez arama sitesinde “kırsal dönüşüm” anahtar kavramı sonuçları arasında yer almayan; bununla birlikte konuyla ilgili diğer tezlerden bazıları da şöyledir: Akmeraner (2014: 13 ve 144) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü kapsamında, “Class-Based Resistance Dynamics of Petty Commodity Producers: Subjective Aspects of Everyday Life in a Village of Western Turkey” başlıklı yüksek lisans tezi Manisa’nın Hamzabeyli Köyü’nde gerçekleştirmiştir. Bu köy, şehir merkezine 20 dk. uzaklıkta bulunduğundan, daha çeşitli bir sınıfsal farklılaşma sergileyeceği düşünülerek tercih edilmiştir. Araştırmada köylülüğün çözüleceği varsayımına değil, sınıfsal farklılıklar ve gündelik hayatta duygular, beklentiler şeklinde öznel deneyimlerin direniş dinamikleri oluşturması konularına odaklanılmıştır.

Kavak (2010) Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü kapsamında gerçekleştirilen, “Struggling For Survival In The Village After The Disturbance Of Tobaccoland: Tracing New Rurality Behind The Footprints Of Tobacco Farmers” başlıklı yüksek lisans tezinde neoliberal politikaların tütün üretimi üzerine etkileri Adıyaman, Soma (Manisa) ve Fethiye (Muğla) şeklinde tütün üretiminin yapıldığı üç farklı alanda araştırılmıştır. Tezin iki amacı, tütün yetiştirme sekteye uğradığında kırdan kente göçün yaşanabildiğini ama daha çok tarım dışı gelirler elde etme veya mevsimlik göç gibi yollara başvurulduğunu ve tarımsal alanın neoliberalleşmesi sonucu kırsalda yoksulluğun ve eşitsizliğin arttığını göstermek olarak belirlenmiştir. Bizim çalışmamızda da neoliberal politikalar sonucunda tütüne kota getirilmesi -

araştırma bulguları kısmında ele alınacaktır- araştırma yapılan köylerde, tütünün bir dönüm noktası durumuna taşınmıştır. Bizim araştırmamızın odak noktası tütün olmamakla birlikte, tütün üretiminin kısıtlanmasından sonra meydana gelen dönüşümlerle bağlantı kurmak bakımından önemlidir. Bu anlamda bizim araştırma sonuçlarımız da Kavak'ın bulgularını doğrular niteliktedir.

Geçgin tarafından 2009'da, "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyolojik Analizi: Ankara Polatlı Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinde mevsimlik tarım işçilerinin konu edildiği araştırmada, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere, sömürü ilişkilerinin yoğunluğuna dikkat çekmiştir. Eğitim, cinsiyet ve etnik kimlik gibi özelliklerin sosyal dışlanmayı ortaya çıkarıcı unsurlar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Başaran (2008) "Petty Agricultural Production And Contract Farming: A Case in Turkey (Tarımsal Küçük Üreticilik ve Sözleşmeli Çiftçilik: Türkiye'den Bir Örnek)" başlıklı yüksek lisans tezinde Marksist bir kuramsal yaklaşımla, tarımsal üretimin küresel açıdan yeniden şekillendiği konusuna eğilmiştir ve sözleşmeli çiftçilik uygulamalarını bu duruma örnek olarak göstermiştir. Başaran sözleşmeli çiftçilikle ilgili saha araştırması yaparak sınıfsal konumlanmayı da incelemiştir.

2000'lerden sonra kırsal alanda çeşitli yönlerden meydana gelen dönüşümler lisansüstü tez çalışmalarında konu edilmiştir. Bu durum, bu alana doğru ilginin canlanmakta olduğunu göstermektedir.

Buraya kadar olan kısımda kırsal ile ilgili genel kavramsal açıklamalar yapılmıştır, kırsal sosyolojinin bağımsız bir dal olarak ortaya çıkış süreci incelenmiştir ve kırsal sosyolojinin ülkemizdeki akademik gelişimi tarihsel olarak değerlendirilmiştir. İzleyen başlıklarda konumuzla ilgili kuramlara yer verilecektir. Bu kuramlardan modernleşme yaklaşımı çerçevesinde kır-kent ayrımı temeline dayanan açıklamalar, köylülüğün tasfiyesi ve devamlılığı tezlerine dayanan klasik Marksist tartışma, modernleşme yaklaşımını eleştiren Bağımlılık Okulu kuramı, Marksist temele dayanan ancak bir yandan da Marksist yaklaşımın eksiklerini eklemlenme yoluyla gidermeye çalışan eklemlenme kuramı, bizim araştırmamızda da yararlanılmış olduğumuz küçük meta üretimi kuramı ve son olarak kırsal sosyolojinin günümüzdeki durumu ele alınmıştır.

2.5. Kır-Kent Ayrımına Dayanan Açıklamalar

Etkisini 1930'lardan, 1950'lilere dek sürdürecektir olan ana akım Batı kırsal sosyolojisi büyük ölçüde modernleşme teorisinden etkilenmiş olup özellikle Sorokin ve Zimmerman'dan esinlenen Ferdinand Tönnies'in ağırlıklı olarak Cemaat ve Cemiyet ayrımına dayanan Kırsal Sosyoloji-Kent Sosyolojisi'nin Esasları (1929), adlı eseri kırsal sosyolojiye şekil veren bir metin olmuştur (Buttel 2001: 14). Ana akım Batı kırsal sosyolojisinin klasik sosyolojideki kökenleri modernleşme teorisine dayanır. Modernleşme teorisi, Batılı sosyologların, Batı dışında kalan ve gelişmekte olan diğer tüm ülkelerin Batı toplumlarının geçirmiş olduğu aşamalara benzer bir modernleşme süreci yaşayacağı düşüncesine dayanır. Modernleşme teorisi klasik evrim teorisi ve yapısal-fonksiyonalist teori olmak üzere, temel olarak iki teoriyi kapsamaktadır. Klasik evrim kuramcıları arasında H. Maine, F. Tönnies, H. Spencer ve E. Durkheim yer almakta olup bu kuramda genellikle modern öncesi toplumlardan modern topluma geçiş özelliklerine yer verilmiştir (Arıkan vd.2004: 28).

Tönnies, nüfusun kırdan kentlere göç etmesiyle ilişkili olarak kent sanayisinin yükselişini karakterize etmiştir. 1887'de kaleme aldığı Cemaat ve Cemiyet (Gemeinschaft und Gesellschaft) ile sanayi öncesi ve sanayi sonrası toplumların birbirine zıt yapısını, kent ve sanayi şeklinde bu iki konuyu ele alarak karşılaştırmıştır (Hillyard 2007: 6).

Cemaat yapıları toplulukları, cemiyet toplumu ifade eder. Cemaat sanayi öncesi kırsal alanda ve cemiyet ise sanayi sonrası kentlerde hakimdir. Cemaat eskiyi, cemiyet ise yeniyi temsil eder. Cemaat devam eden, canlı bir organ gibi iken, cemiyet yalnız, mekanik bir toplanış alanı gibidir. Cemaat yapısında samimi ilişkiler vardır, cemaate doğumla, yani kan bağıyla dahil olunur. Cemiyet kamusal alanın göstergesidir; cemiyette daha resmi, bizim dışımızda gelişen ilişkiler görülür. Komşuluk ilişkisi köylerde ortak yaşamın bir göstergesidir. Köylerde evler toprağın işlenmesine uygun, sağlam, hane içi ihtiyaçların bir şey satın alınmadan hane üyelerince veya komşularca giderildiği bir örgütlenmeye dayanan bir yapıya sahiptir. Şehir evleri ise tamamen farklı bir yapıya sahiptir. Şehirlerde zanaate dayalı bir ekonomik yapı mevcuttur. Şehir evlerinin idaresinin en belirgin özelliği zorunlu ihtiyaçları için şehirdeki diğer lonca zanaatkarlarıyla değiş tokuş yapmaya mecbur

kalmalardır. Şehirler rekabete daha yatkın iken, kırdaki dostluk, kardeşlik duygularıyla bu doğru bulunmaz. Köylerde ekip biçilecek alanlar toplu mülkiyete bağlıdır, kamu hukukunu ilgilendirir. Bunların kullanım ilkeleri yazılı olmayan kurallara bağlıdır. Şehirlerde aileler bütünlü olarak ilişki halindedir. Şehirde evler, binalar, kamu hazineleri, gelenekleriyle statik bir yapıdadır (Tönnies, Fındıkoğlu 2011: 713-720 ve 733-740). Tönnies'e göre, cemiyet kentleşme ve sanayileşmenin görüldüğü daha ileri bir yapıdır. Bununla birlikte bu yapıda cemaat'te bulunan erdem ve ahlak ile ilgili değerler de kaybolmaya yüz tuttuğundan, rasyonel bireyselleşmeyi ve kapitalizmi eleştirmiştir (Hillyard 2007: 7).

Zimmerman'ın Sorokin'le yazmış olduğu "Principles of Rural-Urban Sociology" ve Sorokin ve Galpin ile yazmış olduğu "A Systematic Source Book in Rural Sociology" kırsal sosyolojinin oluşumunda kaynak eserlerdendir. Bu çalışmalarda köy hayatı çeşitli yönlerden değerlendirilerek köy ve kent iki farklı yapı olarak kabul edilip kıyaslanmıştır (Tütengil 1964: 116). Türkdoğan'ın açıklamalarına göre Zimmerman, köy ile kent arasında meslek, yerleşim düzeni, toplumsal yapının büyüklüğü, nüfusun birbirine benzerliği, nüfus yoğunluğu, toplumsal tabakalaşma, sosyal hareketlilik, göçün yönü açılarından farklılıklara değinmektedir. Köy ile kent arasında Zimmerman için belirleyici nokta, demografik istatistik veriler yerine, köyün tipolojisidir. Köyü, pür köy ve ticari köy olmak üzere iki tipe ayırmıştır. Pür köy tipinde, köylüler tüm ihtiyaçlarını kendileri hazırlarken, ticari köy tipinde ihtiyaçlar pazardan temin edilir. Teknolojik gelişmeler ve kentleşme süreciyle birlikte köyde hakim olan kapalı ekonomik yapıya, para ve banka ilişkilerinin girmeye başlaması, köyün sosyo-ekonomik yapısını da değiştirmeye başlamıştır (Türkdoğan 2006: 439-448).

Durkheim, Toplumsal İşbölümü adlı eserinde, Tönnies'in cemaat ve cemiyet ayrımına benzer biçimde mekanik ve organik dayanışma şeklinde bir ayrım yapmıştır. İlkel toplumlar mekanik dayanışmaya, gelişmiş toplumlar ise işbölümünden doğan organik dayanışmaya sahiptir. Mekanik dayanışmada toplumun genelinde benzer inanış, duygu ve yaşamı ifade eden ve bireyi topluma bağlayan ortak bilinç bulunur. Toplumsal kurallara uymama ise cezalarla karşılaşılır. Kolektif bilincin ağırlıkta olduğu ve toplumsal işbölümünün pek yaygın olmadığı mekanik dayanışmada bastırıcı hukuktan yararlanır. Bunun aksi olan bireyselliğin ve işbölümünün arttığı organik

dayanışmada ise, onarıcı hukuktan yararlanılır. Eskiden ortak bilincin üstlendiği görevi, organik dayanışmada toplumsal işbölümü üstlenmektedir. Hatta mekanik dayanışmanın en katı olduğu zaman bile, organik dayanışmada işbölümü insanları birbirine bağlayabilmektedir. Durkheim’da dayanışma kavramı, toplumların evrimsel çizgide geçiş sürecini yansıtır. Durkheim başlangıçta neredeyse her toplumun mekanik dayanışma özelliği göstermesine rağmen zamanla her toplumun organik dayanışmaya dönüşeceğini düşünür. Toplumların gelişimiyle birlikte aileye ve yerel dinlere dayalı örgütlenme modeli ortadan kalkarak kentlerde mesleklere dayalı örgütlenme önem kazanmıştır. Toplumun evrimsel sürecinde sanayi toplumları özellikleri giderek belirginleşen ideal bir modeldir; fakat hiçbir toplumda -o günün koşullarında- tam anlamıyla bulunmamaktadır. Mekanik dayanışma ilkel toplumlarda olduğu gibi, gelişmiş toplumların kırsal alanlarında da görülür. Mekanik dayanışmada değişime karşı direnç gösterilir. Aynı toplum içinde işbölümü geçişi zamansal açıdan daha hızlı veya daha yavaş biçimde oluşabilir. Toplumsal örgütlenmenin ve işbölümünün gelişimi toplumdaki parçalı yapının ortadan kalkmasına bağlıdır. Avcı veya hayvancı göçebeler yerleşik yaşamdan uzak, geniş bir alana yayılmış durumdadır. Tarım, yerleşik yaşamı gerektirmekte ise de her ailenin geniş toprakları bulunduğu için evler arasında yine mesafe vardır. Kentteki yoğunlaşma ise daha fazladır (Durkheim 2006: 99-167 ve 211-301).

Ancak Durkheim, kapitalizmin mekanik toplumlara etkisini Tönnies gibi kötümser biçimde değerlendirmemiştir. Durkheim, organik toplumlara geçiş sürecinde, ortak inançlardan ziyade, işbölümünün sosyal aktörler arasında yeni bir ekonomik bağımlılık ve sosyal bağ yaratmasını (Hillyard 2007: 9-10) daha çok önemsemiştir.

Weber, kırsal sosyolojiyi, “Almanya’da Kapitalizm ve Kırsal Sosyoloji” adlı makalesinde ele almıştır. Weber kırsala ilişkin spesifik bir sosyal problem varsa, o da: “Kırsal bir topluluğun veya toplumun olup olmadığı ve eğer daha fazla var olmayacaksa kırsal toplumun yeniden güçlü ve kalıcı bir şekilde nasıl ortaya çıkabileceği”ne ilişkindir demektedir (Weber 1946: 363). Dolayısıyla Weber öncelikle kırsalı bir sosyal problem olarak ele alınıp alınmadığını tartışmaya açar. Kırsalın antik toplumlardan itibaren gerek Amerika’da gerekse Avrupa’da o dönemki koşullardaki görünümüne dek tarihsel gelişimini değerlendirir ve hatta kırsal toplumun yok olacağı

varsayımından hareketle gelecekte ne koşullarda ortaya çıkacağı sorusu üzerine düşünür. Weber'in, diğer modernleşme teorisyenleriyle benzer bu varsayımı, modern kapitalist topluma geçişi evrimsel bir süreç bağlamında ele almasından kaynaklandığı söylenebilir.

Weber, kırsalın bir sosyal problem olarak incelenmesinde aslında ekonomik faktörlerin çok da belirleyici olmadığını düşünmektedir ve bu düşüncesini desteklemek için kırsalda daha aktif faaliyet gösteren Amerika'yı örnek gösterir. ABD'de geniş tahıl üretim alanlarının artık olmadığını, çiftçilerin bir girişimci gibi olduğunu ayrıca köleliğin kaldırılmasından bu yana da çiftliklerde sorun kalmadığını belirtir. Bu yüzden aslında Amerika'da dahi henüz belirli bir kırsal sosyal problem mevcut değildir. İşte bu durum da, Weber'e göre sorunun ekonomik değil, etnik olduğunu gösterir (Weber 1946: 363-364). Weber, Avrupa'daki tarımın, Amerika'daki gibi özgür gelişmemesinin nedenini tarihsel özelliklerde arar. Avrupa'daki feodal yapı, çiftçilerin pazar için üretim yapma koşullarını önlemiştir. Amerika'da ise, çiftçiler girişimci ya da pazar için üreten bir üretici konumundadır ve pazar oluşumu, üreticilerden daha eskidir. Avrupa'da Fransız Devrimi'ne kadar bazı çiftçilerin ana görevi komşu kasabaya olabildiğince ucuz yiyecek sağlamak olmuştur (Weber 1946: 365). Waters'ın açıklamalarına göre, Weber patriyarkal lord ile köylüler arasındaki ilişkiyi babalık ilişkisi ile betimlemiştir. Bu ilişki karşılıklı paylaşılan ama eşitsiz ilişkidir. Baba lord, çiftçiyi korur; buna karşılık çiftçi lorduna, yani babasına itaat eder. Bu ilişki toplumda derin bir dini karakteri de meşru kılmıştır. Burada ayrıca Weber, patriyarkal malikanelerde yaşayan köylülerin, kendisine nakit ücret ödeyecek bir "iş" arayan "işgücüne" nasıl döndükleriyle ilgilenmiştir (Waters 2016: 3). Ancak şehirlere ve yabancı ülkelere göç nedeniyle, Avrupa'daki işgücü sınırlı ve değerli hale gelmiştir ve toprağın da fiyatı yükseldiğinden bu durum alıcıların sermayesini azaltmıştır. Sermaye birikimine ise, ayrı bir önem atfeden Weber'e göre, en tutumlular yani toplumun en yoksul kesimi bu ekonomik durumu avantaja dönüştürebilir (Weber 1946: 368).

Weber'e göre modern kapitalizmi ilk etapta mümkün kılan zaten teknolojiden çok emek ve iştir. İnsanların boş zamanlarını çeşitli uğraşlarla veya aile fertleriyle birlikte geçirmek yerine, pazar ilişkileri kapsamında daha çok paraya sahip olmanın önemine inanmaları gerekir. Bu kapitalizmin ruhu için gerekli sermaye birikimini

sağlar. Bu noktada ilk toplumlarla modern toplumları etik ilkesine göre karşılaştıran Weber, ilk feodal toplumları bağlılık etiğiyle, modern toplumları ise çalışma etiğiyle ilişkilendirmiştir (Waters 2016: 2). Özetle Weber, özellikle Almanya'daki kırsal toplumu incelemiştir; ama bunu yaparken bazı tarihsel karşılaştırmalar yapmıştır. Modern kapitalist toplum, Weber için de daha önem taşımıştır ve bu toplum yapısına geçişin çalışma etiği sayesinde sermaye birikimi yaparak mümkün olacağını düşünmüştür.

Dikkat edileceği gibi, kırsal toplumların ele alınışı kent ile karşılaştırma yoluyla olmuştur. Bunda bahsedildiği gibi kırsal sosyolojinin ortaya çıkışındaki faktörler belirleyici olmuştur. Türkiye'deki kır-kent karşılaştırmaları incelenirse, ulaşım ve iletişim imkanları, sosyo-ekonomik yapı, nüfusta meydana gelen değişimler, sosyal hareketler, yeniliklere açık olma, topluluklar arası ilişkiler gibi faktörler bakımından farklılıklar bulunur (Boran 1945:13-14). Boran kır-kent ayrımında demografik farklılığı değil, fonksiyonel farklılığı temel almıştır ve özellikle iktisadi ayrım üzerinde durmuştur. Öte yandan günümüze yaklaştıkça kır-kent arasındaki farklılıkların azalmakta olduğundan söz edilebilir. Bu durumun nedenleri arasında ulaşım imkanlarının köy yollarını da kapsayacak biçimde düzelmesi, köyde makineleşmenin artması, köyden kente göçlerin ivme kazanması, iletişim araçlarının ve ticari unsurların köye girmesi, köy ile kent arasında iletişimin yoğunluk kazanması (Türkdoğan 2006:65-71) gibi faktörler yer almaktadır. Günümüzde kır ve kent arasındaki farklılıkların azaldığı, özellikle alan araştırması kısmında ayrıntılı biçimde görülecektir.

2.6. Köylülüğün Tasfiyesi ve Köylülüğün Kalıcılığı Tezleri: Klasik Marksist Tartışma

19.yy. sonu ve 20.yy. başları, kırsal nüfusun hala yaygın olduğu toplumdan kentli nüfusun artmaya başladığı toplum yapısına geçişi ifade eden ve dönüm noktası niteliğinde bir dönemdir. Kentlerdeki nüfus artışı, sanayi devrimi nedeniyle özellikle İngiltere'de olmak üzere, günümüz Avrupa ülkelerinde görülmeye başlamıştır; ancak kentlerde nüfus yoğunluğunun artışı bir yandan da yiyecek ihtiyacını gündemde tutmuştur (Bairoch, Goets 1986: 285). Bu durum farklı ekonomi okullarını kırsal dönüşüm konusu üzerine açıklama yapmaya yöneltmiştir. Kırsal dönüşüm konusu,

hangi okul olduğu fark etmeksizin temel olarak, kapitalizmin kırsal alana gireceği ve kırsal toplumların ortadan kalkmasına yol açacağı şeklinde ele alınmıştır (Shanin 1977: 1939). Bununla birlikte kırsal alanda yaşanan dönüşümleri çözülmesi gereken sorun bağlamında ilk olarak inceleyenler genellikle Marksistler olmuştur. Bundan dolayıdır ki, Kautsky ve Lenin gibi Marksistler ve Chayanov gibi popülistler arasında gerçekleşen tartışmalar (Boratav 2004: 118), klasik kırsal tartışmalar olarak anılır. Her iki düşünürün de Marx'tan etkilendiği kabul edilse de, düşünürler Marx'ın fikirlerine yeni açılımlar kazandırmıştır (Aydın 1986a: 126 ve 134). Klasik kırsal tartışmalara geçmeden önce, bunlara temel oluşturan genel Marksist yaklaşıma yer verilmiştir.

Marx, Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i adlı çalışmasında Fransız çiftçiler için, küçük çiftçilerin benzer durumu yaşasa da, üretim biçimlerinin onları birbirinden ayırarak birbirleriyle çok yönlü ilişkide bulunmalarını engellediğini belirtir. Bundan dolayı üretim ailelerin kendilerine yetecek düzeyde kaldığından geçim araçları toplumla ilişki halinde olmaktan ziyade doğayla değiş tokuş yapma şeklinde olmaktadır. Marx'a göre milyonlarca çiftçi aile, yaşam şekilleri, çıkarları ve eğitimleri bakımından diğer sınıflardan ayrılması ve bu sınıflarla karşı karşıya kalmalarına neden olan ekonomik koşulların ortaya çıkması oranında sınıf özelliğine sahip olurlar. Öte yandan küçük çiftçiler arasında sadece yerel ilişkilerin olması, aynı çıkarlara sahip olmanın aralarında hiçbir birliktelik, ulusal bağ veya siyasi örgütlenme oluşturmaması oranında ise bir sınıf oluşturmazlar (Marx 2016: 237). Marx, İngiltere kırsal hayatı üzerine yaptığı gözlemleri Kapital adlı eserinde incelemiştir (Byres 1996: 20). Bu çalışmasında Marx, kırsal nüfusun, kentsel alanlara göç sürecini ve bir bakıma da “kır emekçisi”nden, “kent emekçisine”, yani proletaryaya dönüşümün de sürecini yansıtmaktadır: Kapitalist üretimin tarım alanına girişi, tarımda kullanılan sermaye birikimini arttırırken tarım emekçisine duyulan talebi azaltmaktadır. Bu noktada süreç, tarımsal nüfusun bir kısmının kentlerde gelişen sanayide işçi olarak çalışmasına, diğer kısmının ise çalışmak için uygun koşulları beklerken gizli bir artı-nüfusu ortaya çıkarmasına yol açmaktadır (Marx 2011: 612).

Marx için kapitalizmin varlığı ve kırsal alana müdahalesi önemlidir; çünkü bu sayede sosyalizme (Aydın 1986a: 135) geçiş koşulu yaratılmış olacaktır. Nüfusun kentlerde yoğunlaşması bir bakıma toplumun tarihsel devindirici gücü kazanmasını sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda insan ve toprak arasındaki mesafenin

açılmasına da yol açmaktadır. Yine de kır emekçileri daha geniş alanlarda buldukları için, bu yayılma onların direnme güçlerini kırmakta; kent emekçilerinin ise tam aksi konumda bulunmaları bu gücü arttırmaktadır (Marx 2011: 481-482). Marx'a göre köylülük kendi içinde çelişkili bir yapı barındırdığından dolayı kapitalizmin tarım alanına girişini, tarımı tasfiye edeceği analiziyle sonuçlandırmıştır (de Janvry 1981: 97).

Marx'ta tarım sorunu, kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkış süreci bağlamında da okunabilir. Marx, kapitalizmin toprak üzerindeki ve kır emekçileri üzerindeki etkilerini kır emekçileri ve kent emekçilerini karşılaştırma yoluyla incelemiştir. Bu karşılaştırmada devrimci dönüşümün proletarya tarafından kentlerde gerçekleştirileceğini öngörmüştür. Bu nedenle denilebilir ki, Marx için kırdan çok kentler ve kır emekçisinden çok kent emekçileri daha önemli konumdadır.

Marx'ın ölümünden sonra Engels 1894'te, "Fransa'da ve Almanya'da Köylüler Sorunu" adlı 19.yy'ın tarım sorunu üzerine olan klasik Marksist metnini hazırlamıştır. Engels'in makalesinden beş yıl sonra da 1899'da iki önemli çalışma olan Kautsky'nin Tarım Sorunu ve Lenin'in Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi adlı çalışmalar yayımlanmıştır (Byres 1996: 20-22). Marx'ın tarım konusunda önemli tespitleri olmasına karşın, köylülüğün kapitalist sanayileşmenin etkisinde kalarak kendiliğinden çözülerek tasfiye olacağı yönündeki tezinin gerçekleşmemiş olması, Marx'ın ve Marksistlerin eleştirilmelerine yol açtığından, belirtilen çalışmaların ortaya çıkışında bu eleştirileri gidermek amaçlanmıştır (Aydın 1986a: 135).

Kautsky'nin tarım konusuna en önemli katkılarından biri, aile çiftliği ve aile işçiliğine dayanan köylü üretimini, tarihsel olarak başka bir üretim tarzına özgü olmadığını tespit etmesidir. Köylü üretimini küçük meta üretiminden ayırarak köylü üretiminin kapitalist üretim tarzıyla bütünleşmesini ortaya çıkarmıştır (Alavi, Shanin 1988: XV).

Kautsky, modern tarımın özelliklerini ve modern tarıma kapitalist özelliklerin dahil oluşunu toprak, makineleşme, emek kullanımı gibi faktörler bakımından incelemiştir. Toprağın yeniden üretilemez şeklinde özelliği bulunur ve toprak verimlilik nedeniyle farklılık gösteren bir öğedir. Tarımda büyümenin yolu ise merkezileşme sayesinde gerçekleşebilir. Bu noktada Kautsky, kapitalizmin tarıma

etkisini, büyük ve küçük işletmeleri karşılaştırma bakımından değerlendirir. Büyük çiftlikler kendi araçlarını, hayvanlarını, ücretli emek gücünü kullanabilmede daha avantajlıdır. Bununla birlikte emek farklılığının Kautsky için belirleyici özelliklerden olduğu söylenebilir. Küçük işletmeler tarlada ücretli işçi çalıştırmak yerine kendi emeklerini kullanmak ve tutumlu olmak gibi büyük işletmelere karşı iki önemli silaha sahiptir (Kautsky 1988: 95-100 ve 110). Makineleşme gibi avantaja daha çok sahip olan büyük işletmeler adım adım sanayileşmeye doğru gider. Bu durum küçük ölçekli işletmeleri çok etkiler; ancak küçük işletmelerin dayanma gücü daha fazladır (Kautsky 1988: 142). Görüldüğü gibi, Kautsky'e göre kendi emek gücünü kullanma ve hane içinde tüketim yapmamaya çalışma, küçük işletmelerin varlığını sürdüren noktalar olmuştur. Küçük köylünün sahip olduğu mülkün getirisinden dolayı değil, emeğini satarak geçindiğinden işçileşmeye başladığını düşünür (Kautsky 1988: 170). Klasik kuramlar arasında son olarak Lenin'e değinilecektir. Lenin'in çalışması da, Kautsky'e cevaben yapılan bir çalışmadır.

Lenin, farklı kategorilerde köylüler olduğunu düşünür. Toprak sahiplerini, köylüleri ve kır emekçilerini, yani kırsal proletaryayı birbirinden farklı olarak değerlendirir (Lenin 1993 ve 1996). Köylüleri de kendi içinde zengin, orta ve yoksul köylüler olarak ayırır. Ayrıca toprak sahibi olmaya istekli ve işçilere karşı zengin köylülerin yanında olan köylüler ile kent işçileriyle birleşmeyi isteyen köylüler vardır. Lenin'e göre zengin köylüler, çok geniş arazileri ömür boyunca ellerinde tutmaktadır. Hayvan gücüne ve tarımsal aletlere sahiptirler; ayrıca emek gücü açısından tarım gündelikçileri bulundururlar (Lenin 1996: 71 ve 76-77). Lenin toprak sahipleri ile köylüleri ayırıcı nokta olarak da şunu görmektedir: Toprak sahipleri için, sahip olunan toprak miktarı bir zenginlik ölçütü olarak kabul edilebilir; ancak köylüler için toprak miktarına değil, beygir sayısına bakılmalıdır. Çünkü elinde çok toprağı olan kişiler de topraklarını satmak veya kiralamak zorunda kalıp sonra da işçileşebilir. Bir köylü ne kadar çok sayıda iş hayvanına bakıyorsa, o oranda toprağı ve para birikimine sahip olacaktır. Bu nedenle köylülerde zenginleşme eğilimini, sahip olunan beygir sayısına göre değerlendirmenin daha doğru bir ölçüt olacağını düşünür (Lenin 1993: 29; Lenin 1996: 73-74). Bu açıklamalardan hareketle Lenin'in kırsal alanda yaşayanları tek bir tip olarak değil, sınıfsal ayrımlarına göre değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Köylü neden yoksul olduğunu ve nasıl kurtulacağını bilmemektedir. Bu noktada sosyal demokratlara önemli sorumluluk düşer. Çünkü onlar tüm halkı yoksulluktan kurtarmak adına zengin sınıfa karşı mücadele eder. Dolayısıyla yoksul köylülerin ve kır işçilerinin, kent işçileriyle birleşmesini önemli bulur. Bununla birlikte, Lenin kapitalizmin Rusya'ya gelişini kırsal yapıyı da kapsayacak şekilde yaptığı değerlendirmede, başarılı bir köylü ayaklanmasının olması ve hatta toprakların onlara fayda sağlayacak ve onların arzusu dahilinde bölüştürülmesi halinde bile, kapitalizm ortadan kalkmayacağını; tam aksine bu durumun kapitalizmin gelişmesinde rol oynayarak köylülerin sınıfsal çözülüşünü hızlandıracağını düşünmektedir (Lenin 1996: 68 ve 142-143).

Özetle Kautsky ve Lenin, Marx'ın temel açıklamalarını takiben tarım sorununu, köylülüğün kapitalizm tarafından çözüleceği bağlamında değerlendirmişlerdir.

19.yy sonlarında Rus popülistlerinden özellikle Chayanov, de Janvry'nin belirttiğine göre, köylülüğün devam edeceği tezini öne sürmüştür (de Janvry 1981: 100). Chayanov'un eserinde Thorner'in ön sözüne göre, Chayanov, kapitalizm, kölelik, komünizm ve kendi teorisi köylü hane ekonomisi olmak üzere dört ekonomi tipi üzerinde durur. Kendi köylü haneleri kavramını ise 20.yy başlarında Rusya'nın kırsal yapısına ilişkin yaptığı gözlemlere dayanarak oluşturmuştur (Thorner 1986: XXI).

Chayanov, temel analiz birimi olarak, milli ekonomik gelir ölçütü gibi kıstasları değil, sadece ekonomisi kendine yetecek ölçüde olan haneyi ele aldığını belirtmiştir. Chayanov köylü ailesi kavramını, kendi kendini sömürü ile açıklamaktadır. Buna göre, köylü haneler kapitalist çiftçilerden farklı olarak, birikim yapmamaktadır; ama kapitalist çiftçilerle rekabet etmek zorunda oldukları için, saatlerce süren çok yoğun bir tempoyla kendi emeklerini ortaya koyarlar. Bu sayede aslında kâr elde etmemekte, kendi kendini sömürerek sadece geçim için gerekli kaynaklara erişmektedirler (Chayanov 1986: 68-71).

Chayanov, hane birimini incelerken hanenin nüfusunu ve nüfusun emek-tüketim dengesini birlikte ele alır. Hanede çalışan ve çalışmayan kişi sayısı, hanedeki esas emeğin büyüklüğünü gösterir. Hanenin geçiminin sağlanması, toplam tüketim

büyükliğünün, emek büyüklüğüyle orantılı olmasına, yani hane içi emek-tüketim dengesinin kurulmasına bağlıdır. Bu denge kurulana dek, hane kendi emeğine bakmadan uzun saatlerce çalışabilir. Bu dengenin kurulmasında emek gücü kadar, kullanılan toprak miktarı, üretim araçlarının uygunluğu ve doğal verimlilik gibi faktörler de belirleyici olmaktadır. Ancak Chayanov'a göre, hane bir şekilde bu dengeyi sağlamayı başarır. Örneğin çocuklu haneler düşünüldüğünde, başlangıçta çocuklar küçük olduğundan tüketim fazla iken emek az kaldığı için, çalışan üyelerin daha çok emek harcaması gerekir. Ancak çocuklar büyüdüğünde ihtiyaçlar artsa da, çocukların haneye yardımı da olacaktır. Çocuklar evlenip kendilerine yeni hane açtıklarında ise, ebeveynler çalışma yeteneklerini de kaybetmiş olacak ve evde emek sayısı azalacağı için hanenin geliri düşecektir. Bununla birlikte yeni hanede söz konusu bu döngü tekrarlayacaktır (Chayanov 1986: 54-67).

Herhangi bir hane biriminde, işletmenin muhasebesi için üretim faktörlerine bakılmalıdır. Elbette üretim için giderlerin en düşük ve gelirin ise, en yüksek seviyede tutulması istenir (Chayanov 1986: 90). Ekonomide üretimin dört faktörü doğal kaynak, emek, sermaye ve girişimci şeklindedir. Bunların getirileri ise sırasıyla, rant, ücret, faiz ve kardır. Ayrıca kapitalist bir işletmede ücretli işçi çalıştırılır; ancak köylü hanelerinde ücretli işçi çalıştırılmaz. Haneler sadece kendi emek gücünü kullanır. Bu yüzden emek kiralama; yani ücretli işçi çalıştırma olmadığından ücret verme de yoktur. Ücretin olmaması rant, faiz ve karın da belirlenemeyeceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hanelerin bu davranışı, üretimin dört faktörünün de genel ekonomi teorisine göre hesaplanamamasına yol açacaktır (Thorner 1986: XIII-XIV).

Chayanov, sınıfsal yapıyı, kapitalizmin tarıma girişini ve sömürü ilişkilerini irdelemediği, sadece nüfusa dayalı bir farklılaşmadan bahsettiği (Aydın 1986a: 148) gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Chayanov'un analiz birimi sadece hane olarak kalmıştır. Ayrıca üretim ve tüketim neredeyse tamamen aynı bağlamda ele alındığından aile işletmesi kapitalist işletmeden ayrılmıştır (Goodman, Redclift 1981: 7). Bununla birlikte Chayanov'un köylü ailesi kavramı, Marx'ın küçük meta üretimi kavramıyla birlikte pek çok yazar tarafından ele alınmıştır ve özgün üretim modelleri olarak değerlendirilmiştir (de Janvry 1981: 100).

Günümüzde Shanin, Chayonov'un demografik faktörlere göre aile döngüsü kavramsallaştırmasını günümüze göre uyarlayarak "çok yönlü hareketlilik" kavramını geliştirmiştir. Shanin, çoğu Marksist tarafından köylülerde sınıfsal bilincin artması ve bir kutuplaşmanın ortaya çıkması beklendiğini; fakat realitede bu durumun ortaya çıkmadığını, bilakis tarım toplumlarında köylülüğün kendine önceden tahmin edilenden çok daha sağlam bir yer edindiğini ifade etmektedir (Goodman, Redclift 1981: 8). Özüğurlu, Shanin'in köylülüğe ilişkin iki soru üzerinde durduğunu belirtmektedir. Buna göre ilk soru "köylülerin toplumsal gerçekliğin anlamlı ve ayırt edici bir olgusu olarak görülüp görülmediği" şeklinde ve ikinci olarak "toplumsal gerçekliğin açıklanması bakımından köylülüğün anlamlı ve ayırt edici bir olgusu olarak görülüp görülmediği" şeklindedir. İlk durumda köylülük ne kendine has bir yapıya ne de bir kurama dayanmaktadır. İkinci durum, kapitalist öncesi toplumlarda köylülüğün incelenmesiyle ilgilidir. Bunlarla ilişkili geliştirilen üçüncü bağlamda köylülük, farklı üretim tarzlarına eklenenebilir biçimde bir sosyal olgu ve analitik kategori olarak değerlendirilmiştir (Özüğurlu 2013: 16-17).

Köylülüğün sürüp gitmesi tezi, köylülüğü ayrı bir ekonomik birim olması üzerine temellendirilmiştir. Ancak günümüzde ayrı bir ekonomik sistem yaratacak kadar homojen yapıda bir üretici kitlesinden söz edilemez.

2.7. Bağımlılık ve Eklemlenme Kuramları

Bağımlılık kuramı, tarihsel açıdan dikkat çeken kuramlardan biri olduğu, ayrıca konumuzla ilgili olarak kapitalizmin ortaya çıkış ve gelişim aşamalarını az gelişmiş ülkelere etkileri de göz önünde bulundurarak daha makro perspektiften ele aldığı için incelenmiştir.

Bağımlılık kuramı kapitalizmin dünya ekonomisine yayılarak çevre ülkelerdeki üretim ve emek gücünü sömürmesine karşı, Latin Amerika düşünürleri tarafından neo-Marksist yaklaşımın temel alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu teoriler üretim ilişkilerinin dönüşümü ve tarımda sınıfsal yapılar üzerine alternatif bir düzenleme sunmaktadır (Goodman, Redclift 1981: 24-25). Bağımlılık kuramı modernleşmenin etkisiyle, Batı dışında kalan ülkelerin de Batı'nın geçtiği aşamalardan geçip aynı çizgide evrimleşeceği şeklindeki düalist yaklaşımları eleştirerek yeni

modeller üretmişlerdir (de Janvry 1981: 7-8). Bağımlılık teorisinde genel olarak kapitalizmin az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisi çevre-merkez veya metropol-uydu ülkeler bağlamında yeniden ele alınmıştır (Ecevit 1999: 48). Önemli temsilcileri arasında Baran (1957), Frank (1967, 1969 ve 1972) ve Wallerstein (1974 a,b) gösterilebilir (Goodman, Redclift 1981: 27). Baran, kapitalizmin az gelişmiş ülkelere etkisini incelemiştir.

Ekonomik gelişme konusu az gelişmiş ülkeler için söz konusu olduğunda, aslında bu Baran'a göre, gelişmiş ülkelerin çıkarlarına ters bir durumdur. Çünkü az gelişmiş ülkeler sanayileşmiş ülkeler için hammadde ve yatırım ihtiyacını gidermede vazgeçilmezdir. Bu nedenle, başlangıçta ileri ülkeler "birleşmiş hareket" kapsamında az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla çeşitli yardımlar göndermiş olsa da, bu yardımlar, sadece düşük bir hayat standardı oluşturacak ölçüde, bir nevi az gelişmiş ülkelerdeki hızlı kalkınmayı önleyerek yavaş, aşamalı bir düzeyde tutmak için ve sistem karşıtı devrimci hareketleri engellemek için "rüşvet" gibi olmuştur (Baran 1973: 120-121). Dolayısıyla az gelişmişliğin nedeni Baran'a göre kapitalizmdir. Baran'ın kavramsallaştırmasını izleyen Frank, bağımlılık kuramına metropol-uydu kavramıyla katkı sağlamıştır.

Kapitalizmi ekonomik bir sistem olarak tanımlayan Frank'a göre, kapitalizmin kökeni, 15.yy.'da Akdeniz ve Batı Avrupa'da, ticaret ağının genişlemesine dayanmaktadır. Tarihsel süreçte, dünya ticaretinin ve endüstriyel kapitalist sistemin gelişmesi esnasında, sermaye birikimi içinde çevresel bir sosyal formasyon ve dolayısıyla metropol-uydu ilişkisi ortaya çıkmıştır (Goodman, Redclift 1981: 31-32). Latin Amerika ülkelerinde üretilen şeker ve kahveyi kapitalizmin gelişiyile ilişkili olarak inceleyen Frank'a göre, metropol-uydu modelinde en geniş kapsamda dünya metropolü bulunur. Dünya metropolünün bir uydusu olan; ama ulusal merkezlerin de metropolü konumunda olan ulusal metropol bulunur. Yani metropol ve uydu birbirine bağlantılı şekilde dizilmiştir. Ulusal metropol ve ulusal merkezlerden sonra bölgesel merkezler, yerel merkezler ve son olarak kırsal işletmeler gelmektedir. Böylelikle Frank'a göre, bütüncül bir yaklaşımla en geniş olandan en küçük olana dek, düalist yaklaşımın aksine, metropol ve uyduların ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yönlerden birbirlerine bağılılıkları gösterilmiştir (Frank 1971: 174-175). Bununla

birlikte Frank'ın kapitalizmi ve kapitalizmin tarımla ilişkisini ele alışı literatürde değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir (Ecevit 1999: 50).

Wallerstein, modern dünya sisteminde merkez, çevre ve yarı çevre özelliklerinden bahseder. Buna göre merkez ülkeler, en orantısız biçimde gücü elinde tutan ve bunu korumaya çalışan ülkelerdir. Çevre ülkeler ise, bu payda en zayıf halkayı temsil etmektedir. Sistemler arası işbölümünü etkileyip değiştirmeye yönelik çok bir şey yapamazlar. Yarı çevre ülkeler bir taraftan kendilerini daha güçlü ekonomilerle rekabete girmeye karşı korumakta iken, diğer taraftan dünya pazarında daha rekabetçi hale gelmeye çalışır (Wallerstein 2011: 61).

Wallerstein, modern dünya sisteminde beş farklı gelir tipi olduğunu düşünür. Bunlar; ücret, sadece zorunlu ihtiyaçların karşılanması, küçük meta üretimi, rant ve transfer ödemeleri şeklindedir. Buna göre hane halkından birinin, hane halkı dışında bir üretim sürecinden elde ettiği gelir ücreti ifade etmektedir. İkinci özellik, hanelerin ihtiyaçları olan yiyecek ve ürünleri kendi başlarına temin ettiği ve pazardan bir şey almadığı gelir durumunu tarif etmektedir. Küçük meta üretimi, hanehalkı içinde üretilen ve aynı zamanda pazara çıkarılıp nakit para karşılığında satılan gelir türünü belirtmektedir. Wallerstein'a göre bu gelir türü, dünyanın yoksul bölgelerinde çok sık görülmekle birlikte, hiçbir yerde de tamamıyla yok olmamıştır. Rant, kentlerde dairelerin kiraya verilmesi gibi, geniş ölçekli sermaye yatırımlarını göstermektedir. Modern dünyadaki son gelir türü, transfer gelirleridir. Transfer ödemeleri örneğin evlilik, ölüm gibi zamanlarda hanehalkının yakınları için yaptığı çeşitli yardımlar olabilir. Yetişkin kadının bahçede sebze yetiştirmesi, çocukların ise okula gitme yerine kent merkezinde ufak tefek şeyler satması hane içinde gelir akışı için bir başka örnektir (Wallerstein 2011: 66-69).

Eklemlenme kuramlarıyla gerek modernleşme yaklaşımında gerekse Bağımlılık Okulu'nda var olan eksikliklerin ötesine geçilmeye çalışılmıştır. Modernleşme kuramları düalist yaklaşımları nedeniyle Bağımlılık Okulu temsilcileri tarafından eleştirilmiş; ancak bu yaklaşımın da kapitalizm odaklı açıklamalarda bulunması, zaten karmaşık olan bir yapının araştırılmasının önüne geçmiştir. Eklemlenmeye yönelik kuramlarla ayrıca her iki yaklaşımın da tarihsellikten uzak ve farklılaşmış yapılara yeterli açıklama getiremeyen yönlerinin giderilmesi

amaçlanmıştır (Ersoy 1984: 17-18). Eklemlenme teorisi, çevresel sosyal formasyonun baskın kapitalist üretim tarzının ve alt, kapitalist olmayan üretim tarzlarının eklemlenmiş birleşiminden oluşur. Bu teori, Marx'ın "üretim tarzı" ve "ekonomik ve sosyal formasyon" kavramlarının Althusser ve Balibar tarafından yeniden yorumlanması temeline dayanır (Goodman, Redclift 1981: 54-55). Bu amaçla, neden tekrar Marx'a ve Kapital'e dönmek gerektiği, Althusser ve diğerleri tarafından çeşitli yönlerden açıklanmıştır.

"Kapital'i Okumak" adlı eserde Marx'ın eserlerinin, basitçe okuma ve yazma edimlerinin ötesine geçerek derinlemesine yeniden irdelenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Althusser 2007: 23-28). Çünkü belirtildiğine göre Marx'ın bir tanımlamanın açıklamasına birden çok ifadeye denk gelecek şekilde açıklama yapması, ayrıca bir kavramın aynı anlama gelecek başka kavramlarla da kullanması nedeniyle Kapital'i okumada çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır (Balibar 2007: 501-510). İşte bu karışıklığı gidermede bazı eklemlenmeler önerilmiştir ve geniş ölçüde değerlendirilmiştir.

Eklemlenme kuramları dinamikleri birbiriyle ilişkili ve iç içe geçmiş bir yapı olarak ele almaktadır. Ekonomik sistemleri ayırmadan aralarında karşılıklı ilişki olduğunu varsayarak incelemektedir (Ersoy 1984: 18). Eklemlenme kuramlarına göre, tarihsel bakımdan hiçbir üretim ilişkisi, üretim biçimi tek başına görülmemiştir. Hemen hemen her zaman çeşitli üretim biçimleri birlikte var olmuşlardır. Örneğin kapitalizmin ilk aşamalarında, aynı zamanda feodal ve yarı-feodal üretim ilişkileri de varlığını sürdürmüştür. Günümüzde ise, kapitalist ekonomi sisteminin içinde, küçük meta üretimi gelişmiş kapitalist toplumlar da dahil olmak üzere görülmektedir. Dolayısıyla üretim biçimleri birbirine eklemlenmiştir. Ancak bu eklemlenme, bir üretim biçiminin, daha egemen olmasıyla gerçekleşmektedir. Bu egemen üretim biçimini ise, toplumda baskın olan egemen sınıf belirlemektedir. Her üretim ilişkisi, artığı yaratan-artığa el koyan sınıflarla ilgili paylaşım ilişkisidir. Bu ilişki doğrultusunda öne çıkan her sınıf kendi alt gruplarına ayrılır ve artığın aktarımı gerçekleşir (Boratav 2015: 284-285). Eklemlenmeyle ilişkili kuramsal açıklamalar çok geniş bir yelpazeye sahiptir.

Eklemlenme ilişkileri, kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması ve diğer üretim biçimlerinin de kapitalist ilişkilere dönüşmesi veya onlarla eklemlenmesi (Blaikie 1980, Bundy 1979); özellikle Marksistler tarafından kapitalizmin, diğer üretim biçimlerini kendi içinde eriteceğinin düşünülmesi; öte yandan bazı neo-Marksist (Wolpe 1980) yazarlara göre ise, diğer üretim biçimlerinin kapitalizm bünyesinde her zaman yok olmayacağı; kapitalist olmayan ilişkilerin bazı işlevsel özelliklere sahip olması bakımından kapitalizmle ilişki halinde olacağı (Meillassoux 1971, Rey 1973, Cliffe 1976, Taylor 1979) gibi bağlamlarda ele alınmıştır (Öztürk 2014: 32). Görüldüğü gibi çok geniş alana sahip olan kuramın tarımda kullanılışı, tarımda kapitalist geçiş sürecinin analizinde, kapitalist ilişkilerden farklılaşan toplumsal ilişkileri de değerlendirme gerekliliğinden ortaya çıkmıştır (Ecevit 1999: 53).

Yapılan tüm açıklamalardan hareketle, Bağımlılık Okulu'nun, düalist, evrimci bakışa sahip modernleşme kuramlarına karşı, Marksist bir perspektiften Latin Amerika'da ortaya çıktığı ve gelişmiş azgelişmiş sorununa çözüm aradığı; ancak hem modernleşme hem de Bağımlılık Okulu kuramlarının toplumun karmaşık yapısına yeterli açıklama getirememesi düşüncesinden hareketle, yine Marksist odaklı, yeni arayışlar sonucu eklemlenme kuramlarının ortaya çıktığı söylenebilir. İzleyen başlıkta ise, bu araştırmanın kuramsal dayanağını da oluşturan küçük meta üretimi incelenecektir.

2.8. Küçük Meta Üretimi

Günümüzde egemen ekonomik sistemin kapitalizm olmasına karşın, tarımda küçük üreticilik varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Küçük meta üretimi kuramı, ilgisini bu durumu anlamaya yöneltmiştir. Bu tez çalışmasının da kuramsal perspektifini oluşturan küçük meta üretimi kuramında, Friedmann, Gibbon ve Neocosmos ile son olarak Bernstein tarafından yapılan açıklamalar incelenmiştir.

Friedmann, basit meta üretimi ve köylülük kavramlarını birbirinden ayırmanın önemine işaret eder. Basit meta üretiminin entelektüel köklerini politik ekonomi oluşturmakta iken, köylülük kavramının tarihsel antropolojik sentez oluşturmuştur. Friedmann'a göre, politik ekonomi içinde basit meta üretimi kavramını geliştirip "köylülüğü" bir kavram olarak reddetmek ve köylülüğün yerine geçecek yeni

kavramları kabul etmek suretiyle, hane tarımsal üretim analizi ile ilgili sorunların da çoğu çözülebilir (Friedmann 1980: 161). Benzer biçimde basit meta üretimi ve kapitalist üretimin her ikisi de kapitalist üretim içinde yer alır; ancak farklı üretim ilişkileri tarafından şekillenir (Friedmann 1980: 176).

Friedmann bu kavramların özelliklerini şöyle açıklar. Köylülük, hane üretimine dayanır ve emeğin karşılıklı paylaşımını içeren önemli toplumsal ilişkiler ağına sahiptir. Bu bakımdan köyler, tipik olarak yeniden üretimin gerçekleştiği önemli bir alandır, geleneksel üretim biçimi kullanılır. Metalaşmaya direnen bağımsız hane üretimi, toprak mevcudiyetini gerektirir. Basit meta üretimiyle karşılaştırıldığında, rekabetin görece olmaması hane emeğine dayanan bir üretim tarzının ortaya çıkmasına da fırsat vermiş olur. Nüfus artışı, devlet müdahalesi veya diğer faktörler bağımsız hane üretiminin yeniden üretim koşullarını değiştirebilir (Friedmann 1980: 164-166 ve 176). Köylü hane üretimi, basit meta üreticilerinin aksine, satmak için artı ürün yanında, doğrudan tüketim ve üretim araçları için çeşitli maddeler üretir. Bu nedenle köylü haneler arasındaki ilişkiler rekabetçi değildir (Friedmann 1978: 95).

“İleri kapitalist üretimin tek bir üretim dalında uzmanlaşmış basit meta üreticilerinin yaygınlığının, onların yeniden üretim koşullarının sürdürülmesinde etkili olan koşullar nelerdir?” sorusuna cevap arayan Friedmann, basit meta üretiminin özelliklerini şöyle açıklar: Basit meta üretiminde, mülkiyet ve emeğin bir arada oluşu hane içi üretimi gerçekleştirir. Basit meta üreticiliğinin ortaya çıkışı iki koşula bağlıdır. Bunlardan ilki uzmanlaşmış meta üretimidir ki bu aynı zamanda rekabeti yaratır. İkincisi, ücretli emeğin yeniden üretimini sağlayacak bir işgücü piyasasının varlığıdır. Basit meta üretimini ücretli emeğe dönüşümü bağlamında ele alan Friedmann’a göre, bu durumda aile işçileri hane halkları arasında demografik veya rekabetçi baskılarla karşılaşır. Uzmanlaşmış hane meta üretimi, işgücü arzındaki demografik çeşitlilik ve işgücü gereksinimlerindeki rekabetin yarattığı kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Aile büyüklüğündeki değişimler ne toprak veya diğer üretim araçları üzerindeki değişimlere uyum sağlayabilir ne de emek gereksinimini sağlamadaki demografik değişimi göz ardı edebilir. Tamamen gelişmiş bir pazarın olması gerekir. Bununla birlikte basit meta üretimindeki emek gücü, kapitalist üretimdekinden farklı bir rol üstlenerek, akrabalık bağları ile emeğini satanlar için yardımcı ya da tamamlayıcı bir kaynak oluşturur (Friedmann 1978: 71-72 ve 96-97).

Bireysel meta üreticilerinin uzmanlaşması kapitalist olan veya olmaya başlayan işbölümünün gelişiminin bir parçasıdır. Her hane üretiminin uzmanlaşması, diğerlerinin pazarda metalaşmasına katkı sağlar. Üreticiler rekabet içindedir ve piyasadan çekilemezler. Her sektördeki rekabet, üretkenlik artışını teşvik etme ve bunları sektör genelinde yaygınlaştırma eğilimindedir (Friedmann, 1980: 164 ve 167). Bu durum basit meta üreticiliğinden kapitalist üretime dönüşüm sürecini ifade eder. Kapitalist üretim, basit meta üretiminin aksine, tamamen pazar ilişkilerinin kontrolü altındadır. Üretim fiyatlarını rekabet belirler; bu nedenle toprağın, üretim araçlarının ve emeğin birleşimi mümkündür. Toprak sahiplerinin veya çalışanların ailelerindeki demografik değişikliklerin etkisi altında kalmaz (Friedmann 1978: 96).

Ecevit'in de belirttiği gibi Friedmann kısaca, meta üretimiyle tam olarak bütünleşmemiş üretimleri, köylü veya hane üretimi olarak; kapitalist üretimle bütünleşme bağlamında basit meta üretimi ve kapitalist meta üretimi olarak adlandırmaktadır. Basit meta üretiminde aile emeği metalaşmış üretim özellikleri göstermektedir; kapitalist meta üretiminde ise, aile emeği yerine ücretli emek geçmiştir (Ecevit 1999: 59).

Gibbon ve Neocosmos, küçük meta üretimi kavramını Tanzanya kırsalında yaşayan kişilerin toprak-insan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla kullanmışlardır. Toplumsal formasyonun kapitalist özellikte olup olmadıklarını anlamak için, onlara göre, görünenlerden ziyade yapısal tarihsel ilişkilerin bütününe bakılmalıdır ve söz konusu ilişkiler ücretli emek ve sermaye ilişkisi kavramlarıyla açıklanabilir. Genelleşmiş meta üretiminin meydana gelmesi ve küçük meta üreticilerinin kapitalist piyasa ilişkileri dışında varlık ortamı bulamamaları nedeniyle küçük meta üreticileri sadece kapitalist üretim tarzına bağlı bir yapıda hayatta kalabilirler. Küçük üreticiler özel mülkiyete dayalı işletme yapısına sahiptir. Kapitalist sermaye birikimi ve rekabet kuralları geçerlidir. Genel özellikleri bu şekilde olan küçük meta üreticiliğinde asıl belirleyici unsurlar, karşılığı ödenmeyen aile emeği ve sermayedir. Bu noktada sermaye birikimi bazı küçük meta üreticileri için büyüme, bazıları içinse işçileşme ve ortadan kalkma şeklinde dönüşüm biçimleri ortaya çıkarmaktadır. Küçük meta üretiminde emek ve sermaye kullanımı çoğunlukla toplumsal cinsiyet kalıplarına göre şekillenmektedir. Geleneksel ataerkil yapıya sahip bu toplumsal formasyonda hane reisi olarak görülen baba, sermayeyi temsil etmektedir (Aktar, 1990: 98-107).

Gerek Friedmann gerekse Gibbon ve Neocosmos tarafından yapılan açıklamalara göre, küçük meta üretiminde mülkiyet veya sermaye ile emek gücü belirleyici iki unsurdur. Bu konuyla ilgilenen ve bizim de çalışmamızda özellikle yararlanmış olduğumuz düşünür Bernstein'dır.

Bernstein kapitalizmle birlikte tarımın bir sektör haline geldiğini düşünür. Geçimlik tarımın metalaşması sonucunda, eskiden kendi kendine yeten çiftçiler, artık yeniden üretimleri için piyasalara bağlanmıştır. Örneğin çiftçiler vergilerini öderken, artık kendilerinin üretmediği tohum, gübre, araç gibi malzemeleri temin ederken hep parasal gelire tabidirler. Bu yüzden modern dünyada tarımsal değişimi anlamak için kapitalizmin ve değişimin analizini yapmak gerekir ve bu da sermaye ve emek ilişkilerinin çözümlenmesini içerir (Bernstein 2014: 9 ve 84-85). Bernstein'ın sermaye ve emek konusunda, az önce bahsedilen düşünürlerle ortak kanaatte olduğu görülür. Bu durumda, denilebilir ki küçük meta üreticilerinin analizinde mülkiyet veya sermaye ilişkilerinin ve emek biçimlerinin irdelenmesi gerekliliği ortaya çıkar.

Küçük meta üreticiliği kavramı kapitalizmle ilişkili olduğundan Bernstein, bir dünya sistemi halini alan kapitalizmin ortaya çıkış sürecini anlamaya çalışır. Kapitalizmin nerede ve ne zaman geliştiğine ilişkin net bir bilginin bulunmamasıyla birlikte, dönemseller olarak ayırım yapmanın mümkün olduğunu düşünür. Buna göre, 16. yy'da feodalizm ve ticari kapitalizm; 17-18. yy'da tüccarlar, köleler ve plantasyonlar; 19.-20. yy'da sanayi kapitalizmi ve modern emperyalizm olmak üzere üç tarihsel dönemden bahseder. Plantasyon üretimi esnasında tropik orman alanları tarıma açılarak veya köylü toprakları zorla ele geçirilerek genişletilmiştir ve işgücü ihtiyacı da yoksul köylülerin ve topraksızların çalıştırılmasıyla temin edilmiştir. Sanayi kapitalizminin gelişimiyle kauçuk, palmiye yağı, pamuk, sisal gibi sanayi ürünlerinin ve sanayileşmiş ülkelerin giderek çoğalan kent nüfusları için de çay, kahve, şeker, kakao gibi yiyecek içecek maddelerinin üretimi çeşitlenmiştir. 19.yy. sonları ve 20.yy. başlarında kapitalist dünya ekonomisinin güçlenmesiyle geçimlik tarım metalaşmaya ve yeni sınıfsal yapılar oluşmaya başlamıştır (Bernstein, 2014: 53-55 ve 69-70). Kapitalizmin tarihsel gelişimi bir bakıma doğanın kullanımının ve üretim şekillerinin de değişimini beraberinde getirmiştir.

Bernstein, Üçüncü Dünya tarım ekonomisine ilişkin yaptığı bu üç ayrımın Frank'ın (1969) "azgelişmişliğin gelişimi", Amin'in (1974) "dünya ölçeğinde birikim" ve Wallerstein'in (1979) "dünya sistemi" analizlerini çağrıştırabileceğini; ancak söz konusu konunun tartışmaya açık yanının devam ettiğini belirtir. Ayrıca kendi açıklamalarını, Friedmann'ın kuramından ayırır. Friedmann'ın kuramında, köylülerin kapitalizme dahil olduğunu inkar etmediğini; ancak kapitalist üretim ilişkileri yoluyla kurulmadıklarını öne sürdüğünü; dolayısıyla köylü tarımı ile kapitalist gelişme arasında bazı çelişkili durumların devam ettiğini ifade etmiştir (Bernstein 2002: 48 ve 54).

Emek biçimleri tarihsel süreçte zorla çalıştırma, yarı-proleterleştirme, küçük meta üretimi ve proleterleşme olmak üzere dört şekilde ortaya çıkmıştır. Zorla çalıştırma geçmişte yol ve demiryolu yapımı, ticaret, taşımacılık, plantasyonlar ve madencilik alanlarında görülmüş iken günümüzde belirli bir süre zarfı için kontrat yapılarak ücretli işçi olarak çalıştırılmayı ifade eder (Bernstein 2014: 71). İlkel birikimin emek biçimlerinin yerinin 20.yy'da yarı proleterleşme, proleterleşme ve geçimlik üretim (küçük meta üretimi) gibi emek biçimleri almıştır ki bu durum kapitalizmin sınıf ilişkilerini yansıtır. Metalaşma her zaman değişken bir süreç olsa da, özellikle de kapitalizmde tarımsal dönüşümde görünmektedir. İşte Bernstein tarımdaki söz konusu değişimlerin analizinde alternatif bir teori olarak Marksist bir kavram olan kapitalizmde küçük meta üretimi kavramını önerir (Bernstein 2002: 50 ve 54).

Bernstein tarımda metalaşmayı ifade ederken "geçimlik artı" modelini kullanır. Bu modelde öncelikle yaygın kanının aksine, küçük çiftçilerin kendi geçimlik ürünlerini yetiştirmediklerini belirtir. Çiftçiler bir defa kapitalist meta ilişkilerine girdikten sonra, metalaşmanın zorunluluklarına bağlanırlar ve bunları kendi ilişkilerinde içselleştirirler. Küçük üreticiler eğer sadece kendi ihtiyaçları için üretim yapıyorsa, işgüçlerini satıp meta ilişkilerine dahil olmaları nedeniyledir. Bu durumda geçimlik tarım yanında ücret ödeme kullanılır, hane halkının ihtiyacını karşılamadığında da ise yiyecek, ücret karşılığında satın alınır. Küçük çiftçilerin ne oranda kendi ihtiyaçlarını temin edebildikleri meta ilişkilerine dahil olma biçimleriyle ilişkilidir. Bernstein işte bu durumu "geçimlik artı" olarak tanımlar (Bernstein 2014: 131- 132). Dolayısıyla küçük meta üreticiliğinin, geçimlik üretimden farkı, hanelerin

kendi ihtiyaçları dışında pazar için üretim yapmayı amaçlaması ve gerektiğinde ihtiyaçlarını para ile satın almasıdır.

Bernstein küçük meta üretimi teorisini üç temel özelliğe dayandırarak açıklar. Bu özellikler, “kapitalizmde küçük meta üretiminin sosyal ilişkileri; kapitalist gelişmenin küçük meta üretimini nasıl oluşturduğu ve yıktığı; küçük meta üretiminin sınıf farklılaşmasındaki eğilimi” şeklindedir. Küçük meta üreticileri aynı anda hem işçi hem de kapitalist özelliğe sahiptir. Küçük meta üreticileri üretim araçlarına sahip olma veya onlara ulaşabilme noktasında kapitalisttirler; ancak diğer taraftan kendi emeklerini kullanmaları bakımından işçidirler. Yani bir bakıma kendi işinde çalışan (dolayısıyla sömüren) kapitalisttirler. Köylüler küçük meta üretimi ilişkileri ve süreci dışında kendilerini yeniden üretmediklerinde ve sonrasında köylü çiftçiliğinin varlığının koşullarını oluşturup örgütlenme ve faaliyet özelliklerini içselleştirdiklerinde küçük meta üreticileri olurlar. Küçük meta üreticileri üretim araçlarının ve emeklerinin yeniden üretilme sürecinde, aşağıda belirtilen özelliklere ne derecede sahip olduklarına göre, kapitalist veya işçi olma eğilimi taşırlar ve bu durumun da fırsatlarını veya risklerini yaşarlar (Bernstein 2002: 54-56):

- 1) Toprak, kredi ve pazar gibi temel kaynaklara erişim koşulları ve güçlü bireylerle (toprak sahipleri, tüccarlar, tarımsal ve endüstriyel kapitalistler ve devlet memurları gibi) ve gruplarla olan ilişkiler;
- 2) Doğa (iklim belirsizliği, bir yandan ekolojik tahribat diğer yandan toprağı ve işgücünü artırıcı teknolojilerin mevcudiyeti)
- 3) Pazarlar (satın almak için ve satmak için ihtiyaç duyulan şeylerin nispi fiyatları veya ticaret şartları)
- 4) Devlet politikaları (1.ve 3.maddeyle ilgili olarak ekonomik koşulları iyileştirme ve emeğin yeniden üretilmesini etkileyen sağlık hizmetleri, temiz su ve eğitim gibi kamusal olanaklara erişim)

Küçük meta üreticileriyle ilgili bu özelliklerin ayrıntılarını Bernstein şöyle açıklamıştır. İlk özellik, küçük meta üreticilerinin zorunlu olarak pazarla bütünleşmesini içerir. Ancak küçük meta üreticilerinin pazarla bütünleşme konusunun bir kapitalist ya da ücretli işçide olduğu gibi tam manasıyla gösterilemediğini belirtir. Bu noktada sınıf, toplumsal cinsiyet, kurumsal yapılar, güç ilişkileri bağlamında farklı

pazarlara entegre olan üreticiler, tarihsel bakımdan çeşitli sömürü ilişkilerine de maruz kalmaktadır. İkinci özellik, kapitalizmin gelişim sürecinde bazı küçük-ölçekte meta üreticilerinin ortadan kaybolurken bazılarının emeğin sosyal ayrımında yeni alanlar yaratılmasını kapsamaktadır (Bernstein 2002: 55).

Üçüncü özellik, köylülerin sınıfsal bakımdan nasıl farklılaştıklarıyla ilgilidir. Hem sermaye ve emeğin yeniden üretimindeki baskılar hem de köylülerin onlarla başa çıkmadaki başarıları, sınıfsal farklılaşmayı göstermektedir. Bernstein, Lenin'in köylüler arasında yapmış olduğu sınıfsal ayırmadan yararlanarak küçük meta üreticilerini kendi içinde yoksul, orta ve zengin olmak üzere üç durumda incelemiştir (Bernstein, 2001: 30). Yoksul köylüler sermaye, emek veya her ikisi arasında sıkışmıştır. Üretim araçlarını (sermayenin yeniden üretimi) korumak için yoğun bir çaba harcarlar ki yoksulluklarının ve düşük tüketim düzeylerinin (emeğin yeniden üretimi) nedeni budur. Eğer bu mücadeleyi kaybederlerse, geçimlerini güvenceye almak için büyük ölçüde veya tamamen diğerleri için çalışmaya başlamalarıyla aynı zamanda, yarı işçileşmeye veya işçileşmeye de başlamış olurlar. Orta köylüler, basit yeniden üretimin taleplerini karşılayabilenlerdir, gelecek nesillerin çalışmasını sağlamak için üretim araçlarını korumaya çalışırlar. Zengin köylüler elindeki toprakları ve/veya diğer üretim araçlarını aile emeği kapasitesinin ötesinde arttırmaktadır. Daha sonra başkalarının emeğini kullanmaya başlarlar ve daha iyi durumda olan küçük meta üreticileri kapitalist çiftçiliğe geçiş yapabilir (Bernstein 2002: 56-57).

Bernstein farklılaşma derken, tüm zamanlarda ve tüm yerlerde gözlemlenebilen tek tipte bir farklılaşmanın değil, farklılaşmanın kapitalizmde bir eğilim olduğunun altını çizer. Hem köylüler arasındaki hem de köylüler ve diğer kurumlar arasındaki rekabet ve mücadele farklı yollarla, farklı derecelerde gerçekleşebilmektedir. Ayrıca toprağa ve emeğe erişim biçimlerinde yoksullardan zenginlere, kadınlardan erkeklere göre de farklılaşma olabilir (Bernstein 2002: 57-58).

Yoksul köylüler ve özellikle (yarı) proleterleşmeye kaymış olanların, gelir kaynaklarının (geçici) ücretli emek, küçük ticaret ve el sanatları üretimi şeklinde çeşitlenmesi hayatta kalmaları için gereklidir. Orta köylüler için, ücret veya maaşlı işçilik ve diğer “çiftlik dışı” faaliyetler, kötü hasatlara karşı tasarruf sağlamak ve /veya

gelişmiş teknolojilere yatırım yapmak ve ek gelir elde etmek için gerekli olabilir. Zengin köylüler için ise, ürün ticareti ve işleme, perakende ticaret, nakliye, makine kiralama, oğulları için eğitim ve siyasi bağlantılara yatırım gibi faktörler, mevcut olan ve gelecekte olacak birikimden veya daha fazla sermaye elde etmek için ek gelir kaynağı olarak yapılan çiftçilik işlerinden daha çeşitli bir portföy sağlar (Bernstein 2002: 60).

Bizim araştırmamızda da küçük meta üretimi kuramı, özellikle kapitalizmin tarıma etkilerini çözümlenmeyi içermesi bakımından önem taşımaktadır. Çünkü günümüzde kapitalizm, küçük meta üreticilerinin tarımsal faaliyetlerini sürdürebilme koşullarını da belirlemektedir. Bu noktada kuram, bazı üreticilerin işçileşme eğilimi bazılarının ise sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirme eğilimi taşıması durumunu açıklamaya olanak tanımaktadır. Ayrıca Bernstein'ın yalnızca piyasanın değil, sermayenin, devlet politikalarının ve doğanın da etkilerine dikkat çekmesi, konunun daha ayrıntılı analizine katkı sağlamaktadır. Kuramda, ataerkillik vurgusu da, kırdaki cinsiyetçi yapının çözümlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu faktörlerden dolayı, küçük meta üretimi kuramı bizim çalışmamızda yararlanılan kuram olmuştur.

2.9. Kırsal Sosyolojinin Günümüzdeki Durumu

Kırsal sosyolojinin kuramsal gelişiminde esas olarak 1950'ler ve 1970'ler olmak üzere iki dönüm noktası belirleyici olmuştur. 1950'lerdeki tartışmaların ilk ayağını Marksistler tarafından feodalizmden kapitalizme geçişin teorik-tarihsel bağlamdaki tartışmalar; ikinci ayağını ise, Dünya Bankası ekonomistlerince "modernleşme-kalkınma" kapsamlı geliştirilen politikalara karşı, Latin Amerika temelli ekonomistlerin geliştirdiği "bağımlılık" teorileri oluşturmaktadır (Köymen 2012: 90). Söz konusu teoriler önceki başlıklarda incelenmiş olup günümüzdeki durumla ilgili olarak 1970'lerden sonraki gelişmeler incelenecektir.

1970'lerden itibaren dünya genelinde kırsal alanlar yavaş yavaş çözülmeye ve aile çiftçiliği azalmaya başlamıştır. Kırsal göç yoğunluk kazanmıştır. Ayrıca kırsal sosyolojide "yeni kırsal sosyoloji" dönemi başlayarak bir dizi dönüşüm meydana gelmiştir. Yeni kırsal sosyolojinin ortaya çıkışında, 1960'larda ve 1970'lerde görülen sivil haklar, öğrenci hareketleri ve Yeşil Devrim'in etkilerinin eleştirilmesi gibi

faktörler rol oynamıştır (Buttel 2001: 14 ve 18). 1980'lerden sonra ise, kırsalın analiz birimi temel olarak hane ilişkileri olmaktan çıkarak ekonomi ve sektörler arası bağlantılar, piyasalar, kırsal-kentsel ilişkiler, cinsiyet ilişkileri, çevre, politikalar ve kurumsal bağlamlar gibi geniş bir içerik kazanmıştır (Berdegué, Rosada, Bebbington 2013: 10).

Yeni kırsal sosyoloji anlayışı çerçevesinde, 1980'lerde bir dönüm noktası yaşayan kırsal sosyolojinin ana odağı, özellikle 1989'da Friedmann ve McMichael'in gıda rejimleri üzerine olan çalışmasından sonra, gıda konusu olmuştur. 1990'lardan itibaren tarım-gıda politik ekonomisi, küresel tarım-gıda zincirleri gibi konulara yönelim yaşanmıştır (Buttel 2001: 21-22). 1970'lerden günümüze, kırsal dönüşümler bir başka açıdan şöyle gerçekleşmiştir: 1970'lerde devlet yönelimli kırsal kalkınma, 1980'lerde yerini özel sektöre bırakmıştır. 1980-1990 dönemleri arasında süreç, katılım, güçlendirme ve aktör odaklı yaklaşımlar ve 1990'lardan sonra sürdürülebilirlik konusu öne çıkmıştır. 2000'lerden sonra ise yoksulluğu azaltma stratejilerinde ana akım kalkınmaya yer verilmiştir (Ellis, Biggs 2001: 444). Bu açıklamalardan hareketle, kırsal sosyolojinin, dünyada meydana gelen ekonomik, politik, toplumsal gelişmelerden etkilendiği ve bu bağlamda, 1980 sonrasında da, kırsalda öne çıkan konuların farklılaştığı anlaşılmaktadır.

Bu bölümde kırsal dönüşümlere ilişkin kavramsal ve kuramsal bir değerlendirme yapılmıştır. Türkiye özelindeki akademik çalışmalar da, dünyadaki gelişmelere ve kırsalın kendi içindeki dönüşümlerine paralel olarak şekillendiği ifade edilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KIRSAL DÖNÜŞÜM

Bu bölümde Türkiye'de tarımın kırsal dönüşümü, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere, tarihsel olarak incelenmiştir. Kırsal dönüşüm, özellikle 1980'lerden sonra neoliberalizmin etkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte 19.yy'dan itibaren kapitalizmin Anadolu'ya girmeye başlaması ve kırsalın adım adım sürekli sömürülmesi, 1980'lerdeki neoliberal politikalara zemin hazırlayıcı etmenleri yaratmıştır.

3.1. 1980 Öncesi Kırsal Dönüşüm

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde Türkiye'nin toplam nüfusu 13,6 milyon olup kırsal alanda yaşayan nüfus 10,3 milyondur. Bununla birlikte kırsal nüfusun % 22'sinde iş hayvanı bulunmamakta ve ekilebilir toplam alan ise % 5-10 arasında bulunmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında toprak dağılımında adaletsizliğe ve gelişmişlik açısından bölgesel farklılığa dayanan Osmanlı mirasının devralınması gelmektedir (Köymen 1999: 1-2). Osmanlı'da, devletin toplum üzerindeki mutlak hakimiyeti nedeniyle toprak üzerinde özel mülkiyet toplumsal pratik olarak gelişmemiştir. Yoksulluk, nedeniyle borç almaya ve ortaklığa başvurulduğundan köydeki zengin ve büyük toprak sahiplerine bağımlılık ortaya çıkmıştır (Keyder 2013: 349-351).

19.yüzyılda tarım daha çok, kapitülasyonlar nedeniyle dış pazarlara açık olan ve dış pazar için üretim yapan geçimlik ekonominin yaygın olduğu bir görünüm sergilemiştir (Toprak 1988: 20). Öte yandan kırsal vergilerin oranı arttırılmıştır ve kırsal vergiler kentsel vergilere göre daha yüksek meblağda olmuştur. Bunun nedenleri arasında, devletin kentlerden vergi temin etmede başarısız olmasıyla, geleneksel vergiler olan aşar, ağnam vergisi gibi kırsal vergilere yönelmesi, tarıma kapitalist ilişkilerin girmesi, dış pazara yönelik ticarileşme, demiryolların yapımıyla ulaşımın kolaylaşması gibi etmenler yer alır (Oyan 2016: 350-351). 20.yy.'ın başlarında ise I. Dünya Savaşı (1914-1918), Kurtuluş Savaşı (1919-1923) ve Türkiye katılmamış olsa

da II. Dünya Savaşı (1939-1945) gibi uzun süren savaş koşulların yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal hayatını etkilemiştir.

1923'e kadar olan sürede büyük insan kaybı verilmiştir. Savaş koşulları salgın hastalıklar ve kötü beslenmeyi de beraberinde getirmiştir. Kırsal alanların büyük çoğunluğunda yoksullaşma ciddi boyuta ulaşmıştır. Bununla birlikte, tarım teknolojisinin geriliği ve henüz tarıma açılmayan büyük arazilerin varlığı nüfusun büyük kısmının kırsal alanlarda yaşamasını gerekli kılmıştır (Koç 2014: 127-129). Bu koşullardan dolayı Cumhuriyet'in ilk yılları Türkiye ekonomisi için, uzun savaş yıllarından sonra toparlanma aşaması sayılır (Pamuk 2017: 329). Toparlanma aşamasında Türkiye, 1920'li yılların sonuna dek sürecektir olan, makineleştirilme sürecine girmiştir. Bunda bir iç, bir de dış olmak üzere iki neden etkili olmuştur. İç faktör, savaşlardan dolayı toprak faktörünün değil, emek faktörünün kıt olmasıdır. Dış faktör ise, I. Dünya Savaşı esnasında üretilen teknolojik aletlerin değerlendirilmek istenmesidir (Tekeli, İlkin 1988: 83-84).

1923'ten 1950'lere dek olan süre, kendine özgü koşulları bakımından farklı özellikler taşımaktadır. Cumhuriyet'in ilk yılları olan 1923-29 yılları arasında devletin özel sermaye birikimi için yaptığı katkı, bu dönemin ana özelliği olmuştur. Ancak yerli sanayi için çıkarılan teşvik yasalarından ve diğer iyileştirmelerden bu dönemde pek bir sonuç alınamamıştır (Sönmez 2013: 11). 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi özel teşebbüse desteğin örneğidir. Kongre'de "milli" bir iktisat kurmak amaçlanmıştır. Kurtuluş Savaşı akabinde Rum ve Ermenilerin bırakıp kaçtıkları topraklar, 'milli iktisat' görüşüyle Ege'de, Karadeniz ve Doğu bölgelerinde genellikle üst zümreler, ağalar tarafından ele geçirilmiştir (Cem 2016: 239-240). Rumların ve Ermenilerin ülkeden ayrılması, toprak büyüklüğünde olduğu kadar nüfusta da değişiklikler yaratmış; mübadele ile veya diğer yollardan gelen göçmenler, ülkedeki insan gücü kaybını karşılayamamıştır (Koç 2014: 128-129); dolayısıyla toprak dağılımındaki eşitsizlik ve emek faktörü bu dönemin tarımındaki ana sorunlardan olmuştur. İzmir İktisat Kongresi'nde, çiftçiler üzerinde ağırlık yapan aşar vergisinin kaldırılması kararı alınmış; fakat aşardan elde edilen vergi, vergiler içinde önemli bir meblağa denk geldiğinden dolayı, söz konusu karar hemen uygulamaya konulmamış, aşar vergisi ancak iki yıl sonra 1925'te kaldırılmıştır (Önder 1999: 70).

Aşarın kaldırılması, Kurtuluş savaşı sırasında devlet ile büyük çiftçi arasında üstü kapalı kurulan bir ortaklığın sonucudur; çünkü bu ortaklık, hammadde sağlayan ve periferi ekonomiye sahip ülkenin dünya pazarıyla bütünleşmesinin koşullarını yaratacaktır. Aşarın kaldırılması büyük çiftçilerin yanında, orta ölçekli çiftçilerin de lehine olmuştur. Çünkü geçmişte, orta ölçekli çiftçilerin elindeki artığın tamamına el konulmuştur, aşarın kaldırılmasıyla beraber artı ürün de oluşmaya başlamıştır (Keyder, Birtek 2013: 310-311). Aşarın kaldırılmasını çiftçilerin yararına olsa da, bu dönemde fiyatlara yansımayan bir gelişme olarak kalmıştır (Boratav 2013: 38-39). Büyük çiftçiler, siyasal güçlerini kullanarak aşar vergisi sorumluluğundan kaçındıkları için küçük, siyasal etkisi zayıf çiftçilerin yükünü arttırmıştır. Bu durum büyük ve güçlü çiftçilerin aşara karşı direnç göstermelerini önlemiştir, öte yandan verginin yükü altında kalan küçük çiftçilerin ise direnç göstermeleri mümkün olmamıştır (Önder 1999: 69). Aşarın kaldırılmasının olumlu etkileri ancak uzun dönemde, yüzyılın ortalarında görülmeye başlamıştır ki bunun nedenleri arasında bir yandan ekonomik ve siyasi krizler, bir yandan da meta üretiminin ve parasallaşma düzeyinin kısıtlı kalması yer alır (Pamuk, Toprak 1988: 12).

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile birlikte fiyatlar tarım aleyhine şekillenmiştir. Bu durumda Türkiye’de korumacılığa ve devlet desteğiyle özel sektöre bağlı sanayileşmeye önem verilmiş; bunun sonucunda tarım ile tarım dışı faaliyetler arasında artan oranda eşitsizlikler meydana gelmiştir (Pamuk 2017: 330). Bu tarihten sonra yirmi yıl süren devletçilik dönemini, kendi içinde 1928-32 yılları arasında politika arayışı dönemi, 1933-39 devletçiliğin esas uygulama dönemi, 1940-45 savaş ekonomisi dönemi ve 1946-48 savaş sonrası dönem şeklinde beşe ayırmak mümkündür (Tekeli, İlkin 1988: 37-38). Devletçilik ağırlıklı adımlar atılmasının diğer nedenleri arasında 1928’de Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesini kabul eden anlaşmanın yapılması; Lozan Anlaşması kapsamında gümrükleri açık tutmayı öngören maddenin 1929’da sonlanmasıyla ithalatı sınırlayıp yatırım yapma imkanının doğması ve uygulanan liberal politikalara karşı olan bürokrat ve aydınların Kadro dergisinde devletçilik uygulamasının değerlendirilmesi yer almaktadır. Bununla birlikte devletçilik politikasının ağırlıklı olduğu dönemde, özel sektörcü tutumlar da olmuş, devletçilik karmaşık ve çok yanlı özelliği nedeniyle kısıtlı kalmıştır (Cem 2016: 241).

1929 ekonomi bunalımı tarım kesimini de etkilemiştir. 1932'den itibaren devlet önderliğinde sanayileşme çabaları başlamıştır. Tarımsal ürünlerin ihracatından ziyade, iç pazara dönük sanayileşmeye yönelim olduğu için, devlet, fiyatların tarım aleyhinde değişmesini sanayileşmede gerekli kaynakların temin edileceği bir fırsat olarak görmüştür. Buğdayda destek alımları olsa da, 1930'lu yıllarda devletin hububat ve diğer ürünlere müdahalesi kısıtlı kalmıştır. Kentlerde çalışanlar ekmeği ucuz alabildiğinden ücretler de düşük fiyatta seyretmiş; dolayısıyla sanayi için yüksek kâr ve hızlı sermaye birikimi için gerekli ortam hazırlanmıştır. Devletin sanayileşmeye önem veren politikalarına ilaveten dünya ekonomik bunalımının yaşanması, özellikle geçimlik üretim yapan çiftçileri vurmuştur. Küçük üreticiler tefeciler ve büyük toprak sahiplerine borçlarını ödemekte zorlanmaya başlamışlardır ve topraklarını veya hayvanlarını elden çıkararak ortakçı ya da kiracı haline gelmişlerdir. Bir yandan dünya genelindeki ortam bir yandan da devlet politikaları nedeniyle ortaya çıkan fiyatlardaki olumsuz dalgalanma ve üretimin geriye düşmesi durumu, pazar için üretim yapan orta ve büyük köylüleri etkilemiştir (Pamuk 1988: 92). Pazar için üretim düşmüştür ve geçimlik üretim yaygınlaşmıştır. Söz konusu dönemde, “tecrid edilmiş, yoksul ve sömürülen bir köylü” tablosu ortaya çıkar. Bunlara ilaveten devlet, tarımdan sınai yatırıma kaynak ayırmak istediğinden iç ticaret hadleri de çiftçilerin zararına olmuştur (Keyder 2013: 273). 1930'da fiyatlar düşmeye başlayınca parasal olarak belirlenmiş vergilerin gerçek yükü de hissedilmeye başlamıştır. Örneğin 1929'da 1 kg. şeker alabilmek için 3.32 kg. buğday satmak gerekirken, 1932'ye gelindiğinde bu miktar 7,64 kg. buğdaya çıkmıştır. 1930'larda uygulanan politika temel olarak artığın yaratılması ve aktarılmasını amaçlamıştır. Devlet ve çiftçi arasında 1932'de kurulan bu ilişki, 1935'ten sonra farklı dinamiklerin ortaya çıkışıyla, ibre devlet lehine değişmiştir (Keyder, Birtek 2013: 316-317).

1930'lu yılların ilk yarısında bu tablo hakim iken, ikinci yarısında tarımsal kesim toparlanmaya başlamıştır. Bu dönemde tarım için kullanılan topraklar yarı yarıya artmış ve tarım ile buğday üretiminde ticaret hadleri artmıştır ve bu artış düşük düzeyde de olsa devlet tarafından üreticiye aktarılmıştır (Keyder, Birtek 2013: 318). Bunun yanında devletçilik döneminde tohum ıslah çalışmaları, tarımsal ve hayvancılık faaliyetleri için kurumsallaşma (Tekeli, İlkin 1988: 46), tarımsal teknolojinin kullanımı, yeni ürünlerin geliştirilmesi, aşarın kaldırılması, demiryolların yapımı gibi

politikalar ve bunlar dışında nüfus artışının işgücüne yansımaları (Pamuk 1988: 95-96) gibi faktörler 1930'ların ikinci yarısında olumlu rüzgar oluşumuna katkı sağlamıştır. Böylelikle savaş yıllarından önceki birkaç yılda köylü pazara açılabilmiştir. Orta köylülükte görülen bu ekonomik değişim yanında devletin politik yapısıyla bütünleşmesi, devletin bu kesime giderek bağımlı hale gelmesini de ortaya çıkarmıştır (Keyder, Birtek 2013: 318).

1940-45 yılları arasında yol vergisi, toprak vergisi gibi vergiler ve bunların keyfi şekilde toplanması köylüler üzerinde büyük bir yük oluşturmuştur. Vergi borcunu, ürün karşılığı ödeme şeklinde uygulama da getirilmiştir. Ancak vergi borcunu ödemek için toprağın bir kısmını ağaya satanların; vergi için ürününü merkeze tartmaya götürdüklerinde hilelerle karşılaşanların sayısı çoğalmıştır (Cem 2016: 319). Ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında iktisat politikası izlenerek kentlerin ihtiyaç duyduğu ekmek, hububat; ordu için üreticilerin askere alınması ve çift hayvanlarının orduya verilmesi hep köylüden temin edilmiştir. Netice itibarıyla savaş yıllarında köylüden askerlik yükümlülüğü, para olarak vergilendirme ve tarımsal ürüne el koyma şeklinde temel olarak üç talepte bulunulmuştur. Bu koşullardan en çok etkilenen gerek kırsal gerekse kentsel alanlardaki dar gelirli, yoksul tabaka olmuştur (Pamuk 1988: 96-100). İzlenen seferberlik politikasıyla kamu harcamaları arttığından ve işgücünü oluşturan nüfusun kullanılmamasından kaynaklı olarak tarımsal üretimde azalma yaratmıştır (Sönmez 2013: 15). Bu durum, köylülerin Demokrat Parti'yi bir ümit ışığı olarak görmelerine yol açmıştır.

Devlet savaş yılları esnasında köylünün elinde bulunan artı ürüne ve malzemeye hakim olma yönünde bir politika izlediğinden dolayı, özellikle pazara dönük üretim yapma eğiliminde olan köylüler, yeni kurulan muhalefet partisini desteklemiştir. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti, özellikle pazara açılmanın yoğunlaştığı bölgelerden ticari üretim yapan bağımsız orta köylü kesimden oy almıştır (Keyder 2013: 274). 1950'li yıllarda iktidarda olan Demokrat Parti döneminde, tarıma dayalı bir büyüme stratejisi izlenmiştir (Pamuk 2017: 330). Türkiye, 1949'da Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan (Dünya Bankası) bir kalkınma modeli talebinde bulunmuştur. 1950'ler boyunca ABD ve Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerin tarım sektöründe öncelikle "modernleşme"yi; yani makineleşmeyi sağladıktan sonra, dış ticaret ve yabancı sermaye girişinin de serbest olduğu, tarım ürünleri ihracatına

dönük bir kalkınma modeli izlemeleri gerekliliğini savunmuştur. Türkiye, kalkınma planı kapsamında, Marshall Planı ile kredi temin etmiş ve tarım kesiminde traktör sayısında hızlı bir artış meydana gelmiştir (Köymen 2012: 135-138). 1950-60 döneminde teşvik yasalarıyla yabancı sermaye çekilmeye çalışılsa da, bu beklenildiği kadar gerçekleşmemiştir. Bu dönemde en fazla ABD'den yardım alınmıştır (Başkaya 1986: 136).

Türkiye'de de 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında, çoğunluğu 1950'li yıllarda olmak üzere, kapsamlı bir kadastro ve tapulandırma girişimi başlatılmıştır. Bu Kanun ile topraksız veya az topraklı hanelere toprak dağıtımı yapılması amaçlanmıştır; ancak sonuç pek böyle olmamıştır. Toprak dağıtımı bazı bölgelerde ve illerde yoğunlaşırken entansif tarım yapılan, arazinin kıt olduğu ve devlet hazinesinin bulunmadığı yerlerde daha az oranda kalmıştır. Dağıtılan arazi genellikle devlet hazinesinden olmuştur ve aslında topraksız ve yoksul köylü bırakmama amacına da ulaşılamamıştır. Bununla birlikte topraklar özel mülkiyet alanına girmeye başlamış ve potansiyel küçük meta üreticiliğinin koşulları oluşmaya başlamıştır (Keyder 2013: 352-353). Makineleşme ve toprak sahibi olup olmama unsurları, kırsalda sınıfsal farklılıkların yeni toplumsal dönüşümleri beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde makineleşme ve ekilen alanların genişlemesi sonucu tarımsal sermaye birikiminin oluşumu için uygun koşullar ortaya çıkmış; ancak söz konusu koşullar sınai yatırıma dönüştürülemediği (Boratav 2013: 43). Tarıma traktörün girişi, traktör sahibi olanlar ile küçük toprak sahipleri arasında ortaklık anlaşmalarını ortaya çıkarmıştır. Önceleri kente göç edenler, topraklarını traktör sahibine kiralamış; sonraları ise toprağını ortaklık anlaşmasıyla traktör sahibine bırakıp başka işlere yönelenler artmıştır. 1960'ların sonlarında traktör sahibinin başka köylerde ortakçı araması veya traktörünü kiralaması gibi çeşitli ortakçı ilişkileri yaygınlaşmıştır; traktör sayısı artınca ise toprağın köy içinde kiralanması durumu artış göstermiştir. 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile hukuki açıdan toprakların özel mülkiyet alanına girmeye başlaması ve 1950'lilerde belirtilen toplumsal dönüşümler, Türkiye tarımında küçük meta üreticiliğinin yaygınlaşma koşullarını güçlendirmiştir (Keyder 2013: 281 ve 355-356). 1950'lerin sonunda tarım alanlarında ekim artık doğal sınırlarına ulaşmıştır; bundan dolayı 1960'lardan itibaren tarımın yaygın tarım teknolojilerinden,

gübre, ilaç, tohum ve sulamanın öne çıktığı yoğun tarım teknolojisine geçilmeye başlanmıştır (Köymen 2012: 140). II. Dünya Savaşı'ndan itibaren ortaya çıkan bu dönüşümler, kırdan kente göç sürecinin ortaya çıkışında etkili olmuştur.

Kırdan kente göçlerde, hiç toprak sahibi olamama veya az topraklı olma, işsizlik gibi faktörler belirleyici olmuştur. Kente göç edenler, köyle ilişkilerini tamamen koparmamıştır; böylelikle kentte devlet desteğinin olmadığı zamanlarda köy ilişkileri bir çözüm yolu olmuştur. Kırdan kente göçler, kentte daha iyi yaşam koşullarına kavuşma, çocuklara daha iyi eğitim, sağlık imkanları sağlayabilme gibi amaçlarla da gerçekleştirilmiştir (Pamuk 2017: 74).

1960'larda, yoğun tarım teknolojisiyle de ilişkili olarak, ABD Uluslararası Kalkınma Örgütü tarafından "Yeşil Devrim" döneminin başladığı ifade edilmiştir. Yeşil Devrim ile yüksek verimli tohumlar sayesinde, tarımda toprak reformu gerekliliğini ve gelir dağılımı adaletsizliğini gidereceği savunulmuştur, öncelikle buğday ve pirinç tohumlarının üretimine başlanmıştır (Köymen 2012: 141). Türkiye'de tarımda karşılaşılan üretim, pazarlama, ürünlerin fiyatlandırılması gibi sorunları hafifletmek amacıyla taban fiyat politikası izlenmiştir. Taban fiyat politikasının tarihsel gelişimini 1923-1962 ve 1963 sonrası olmak üzere iki dönemde incelemek mümkünse de, esas 1960'lı yıllarda kapsamı genişlemiştir. 1935'te Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır. Buna ilaveten ikinci dönemde, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Çay Kurumu, Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş. gibi Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler) ile katma bütçeli kurum olan Tekel Genel Müdürlüğü de devlet adına destekleme alımları yürütmüştür. Destekleme alımı yapılan ürün sayısı 1960'lı yıllarda artmakla birlikte, yıllara göre değişiklik göstermiştir. Taban fiyat politikası sayesinde üreticinin, pazar bulamama tehlikesi ortadan kalkmıştır (Kip 1988: 138-146). 1960'larda destekleme kapsamında 7 ürün varken, 1975'te destekleme 19 ürüne yükselmiştir. Destekleme ödemeleri için ayrılan fon 1970'lerin başında % 11.5, 1975-1978 arasında % 21.8, 1978-1980 arasında % 17.2 ve 1980'li yıllarda ürün kapsamı da azaltılarak, destekleme için ayrılan fon % 7-8 arasında seyretmiştir (Kazgan 2003: 381).

İthal ikamesi, sanayi çevrelerince tarımsal ürün ihracatında meydana gelen durgunluk ve döviz krizi gibi nedenlerle, uygun birikim stratejisi olarak görülmüştür.

1954-62 yılları arası, özel sektör öncülüğünde KİT'lerin kullanılarak ithal ikamesinin başladığı yıllar olmuştur. 1963-77 yılları arası, ithal ikamesinin büyüme ve birikimde en hızlı olduğu dönem ve 1978-83 yılları arası ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra, büyüme hızının en düşük olduğu dönem olmuştur (Pamuk 2012: 246 ve 251). 1950'liler boyunca iktidarda olan Demokrat Parti, tarıma ağırlık veren bir yol izlemiştir; ancak popülist ekonomi politikaları nedeniyle eleştirilmiştir. 1960'larda görülen olumlu gelişmelerin ve artan refahın yerini, 1970'lerde istikrarsızlık ve dünya petrol krizi almıştır (Pamuk 2017: 241).

1960-1979 yılları arasının en önemli özelliği, 1958 krizinden sonra, planlama ve ithal ikameci politikaların uygulanmasıdır. 1961 Anayasası kapsamında kurulan DPT ile beş yıllık kalkınma planları yapılarak sanayileşme girişimi başlamıştır (Önder 2011: 273). 1950'li yıllarda tarımda liberalleşme döneminin yerini, 1960-80 yılları arasını "Beş Yıllık Kalkınma Planları"nın yapıldığı Planlı Dönem almıştır. Bu dönemin amaçları arasında tarımsal üretimi arttırmak, tarımsal destekleme politikaları üretmek, tarımsal nüfusu azaltmak ve teknolojiyi geliştirmek yer alır. Bu amaçla DPT kurulmuştur; tarımsal nüfus, toplam nüfus içinde % 75'ten % 55'e düşmüştür; tarımsal üretim artışı % 3-4 arasında sabit kalmıştır; tarımsal desteklemelerin kapsamı genişletilmiştir ve oranı arttırılmıştır (Yetkin 2004: 137-138).

1960'ların ortalarına gelindiğinde tarımsal üretim önemli ölçüde artmıştır; ancak tarımın GSMH içindeki yeri düşmüş, bununla birlikte tarım dışı sektörlerde büyüme ve birikim ise artmıştır. Oysa 1950'lerden itibaren kırdan kente iç göçlerin de yoğun şekilde sürmesine karşın, tarım alanında çalışan nüfus hala, toplam nüfusun % 55'inden fazla bir oranı oluşturmuştur (Pamuk, Toprak 1988: 12). Bu durum, 1960'lardan itibaren, iktisat politikalarında özel sektörün denetiminde ithal ikamesi yoluyla sanayileşme stratejisinin önem kazanması (Pamuk 2017: 330) ile ilgilidir.

1960-80 arası dönemde sanayi sektörü içinde imalat sanayisi yatırımları önem kazanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde genel itibariyle ekonomideki ağırlık, imalat sanayisine yatırımında, enerji, ulaştırma ve haberleşme yatırımlarında yer aldığı için, kamu kesimindedir (Sönmez 2013: 19). 1920'li yıllarda üst yapıyla ilgili reformlar, 1930'larda sanayi faaliyetlerinin kuruluşu, 1950'lilerde tarım alanının gelişmesi ve alt yapı yatırımları sayesinde 1960'larda Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisine

eklemlenişu kolay olmuştur. Bununla birlikte, 1970’li yılların yarısından sonra büyüme modelinde oluşan problemler, büyük ölçüde 1950-60 yılları arasındaki gelişmelerden kaynaklanmıştır (Başkaya 1986: 134).

1970’lerden itibaren başlayarak günümüze kadar olan süreçte, serbest ticarete dayanan neoliberal politikalar izlenmiştir. Bunun neticesinde özellikle de tarım ürünlerinde olmak üzere tüm ürünlerde ithalat artmıştır, tarımsal koruma politikaları etkisizleştirilmiştir. Bu anlamda Türkiye tarımı, ABD ve AB tarımı karşısında büyük bir yıkıma uğramıştır (Köymen 2012: 152). 1970’lerde dünyada meydana gelen petrol krizi Türkiye’de sanayi, enflasyon, dış tasarruflar, döviz kurları ve dış ticaret hadleri bakımından olumsuz şekilde etkilemiştir. Türkiye’de sanayi gelişmeye başladığı dönemde, kriz nedeniyle finans akışında durgunlaşma meydana gelmiş, yurt dışında yaşayan göçmenlerden de döviz girişı gerileme göstermiştir; öte yandan döviz kurları yüksek değer kazanmıştır (Başkaya 1986: 161-162). 1979 krizinin arka planında, 1970’lerin ikinci yarısında yapılan Kıbrıs çıkarması, petrol krizleri yanında içe dönük verimsiz sanayi politikası izlenmesi etkili olmuştur. Bu durum ithalatı zorlaştırmıştır ve ihracatı da engellemiştir (Önder 2011: 277). 1960’ları takiben gelen otuz yıl ithal ikameci ve müdahaleci olarak kabul edilmiştir. 1980 yılı ise 1960’lara göre iktisadi yapının tamamen değişmeye başladığı bir dönüm noktasına işaret eder (Sönmez 2013: 20).

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından 1950’lilere dek olan dönemde savaş koşullarının izi görülmüştür. 1960’larda kırsal kalkınmayı destekleyici devlet politikaları olsa da bu uzun sürmemiştir. 1970’lerin sonunda meydana gelen krizler, tarımı olumsuz etkilemiştir ve bir yandan da 1980 döneminin hazırlayıcısı olmuştur.

3.2. 1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm

1980 döneminin önemli özelliğı 24 Ocak 1980 kararlarıyla bölüşüm ilişkilerinin 12 Eylül rejiminin gelişuyle tamamlanması olmuştur. 1980 öncesinde elde edilen gelirin sermaye tarafında paylaşılma girişimi, askeri rejimin gelişuyle 1982 Anayasası’nda ve sonraki yıllarda yasal düzenlemelerle uygulamaya dönüşmüş ve bu durum neoliberal olarak isimlendirilen dönemin de başlangıcını oluşturmuştur (Boratav 2013: 46). Bu dönemde piyasayı önemseyen, dışa açık bir modele geçmek

amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda dış ticarete liberalleşme, ücretlerde ve tarımsal üreticilerin gelirlerinde azalma yaşanmıştır (Pamuk 2017: 302-303). Dolayısıyla bu dönemde korumacı politikalar terk edilmiş, küreselleşme bağlamında liberal politikalar izlenmiştir. Küreselleşme döneminde artık her devletin küresel ekonomiye göre hareket etmesi gerektiği, bu bütünün bir parçası olarak, kendi kaynaklarını korumaya yönelemeyeceği propagandası yapılmıştır; ancak bu süreçte ABD, AB ülkeleri ekonomi, tarım, sağlık gibi konularda korumacı yaklaşımlarını sürdürmüştür (Yetkin 2004: 139). 1980'lerde ortaya çıkan ekonomik kriz, az gelişmiş ülkelere yönelik uygulanan politikalarda değişikliği de beraberinde getirmiştir. Söz konusu değişimlerle devlet-köylü ilişkisinin yerini, sermaye-köylü ilişkisi almıştır. Küçük üreticiliğin desteklenmesi politikalarından vazgeçilmiş, üreticiler mülksüzleştirilmiş ve kırsal nüfus azalma eğilimine girmiştir. 1980 sonrasının tarım programları -tıpkı genel ekonomik ve siyasal politikalarda olduğu gibi- IMF ve Dünya Bankası (DB)'nin taahhütlerine göre belirlenmiştir (Oral, Sarıbal, Şengül 2013: 75-77).

Küreselleşme süreci 1980'lerden itibaren neoliberal ekonomi politikalarının da etkisiyle yaygınlaşarak dış ticaret, yabancı sermaye ve finans alanlarının güçlenmesinde, çok uluslu şirketlerin faaliyet alanlarının büyümesinde belirleyici olmuştur. Küreselleşme sürecinde devletin yetki alanları daralmıştır, amaç ve işlevleri yabancı şirketlerin faaliyetleri için uygun ortam yaratmak, sermayenin taleplerini yerine getirmek, kamuya müdahalecilikten uzak durmak şeklinde değişmiştir. Kısa dönemde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu az gelişmiş ülkelerde finansal akımlardaki belirsizlik nedeniyle krizler ortaya çıkmıştır. 1980 sonrası dönemde neoliberal iktisat politikalarının yaygınlaşmasında DTÖ, IMF, DB gibi uluslararası kuruluşlar öncü rol üstlenmiştir (Şenses 2009: 259-265 ve 276). Küreselleşme süreci, tarımsal ürünlerin yerel ve uluslararası ticaretin özelleşmesi, yeni tarım işletmeleri yatırımcıları tarafından küresel ürünlere ve bunların ticaretine yasal düzenleme getirme eğilimi, çiftçilikte ve gıda üretimi ve dağıtım süreçlerinde yeni teknik değişimler gibi faktörler tarafından şekillenmiştir (Bernstein 2001: 40).

1980'li yıllarda IMF, DB gibi uluslararası güçler tarım ve hizmet sektörlerini küresel ticaret kurallarına göre şekillendirmek için girişimleri arttırmıştır. Az gelişmiş ülkelerin üretim pazarlama aşamasındaki örgütlü kurumların kaldırılması talep

edilmektedir. Bu çerçevede, Türkiye’de de, ithalat ve özelleştirmeler artmıştır (Aysu 2008: 32-33). 1980-2001 yılları arasında DB ile tarım sektöründe, Sektörel Kredi Anlaşması dahil olmak üzere toplam 13 kredi anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde kredi alma karşılığında, desteklemeler, fiyat ve girdi sübvansiyonları ve kredilendirme konularında uyulması istenen taahhütler oluşturulmuştur (Kendir 2007: 154-155). Bu doğrultuda 1984 ve 1986 yıllarında yapılan yasal düzenlemelerle KİT’lere ortak alma yoluyla özel kişi ve kurumlara devretmenin önü açılmıştır. Hayvan ihraç eden Türkiye, hayvan ithal eder konuma gelmiştir; üreticilerin ürünleri değerinin çok altında satılmaya başlanmıştır. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri’ni kapatılma sürecine yöneltmek için KİT’ler ve diğer üretici birlikleri yüksek faizlerle borçlandırılmıştır. (Yetkin 2004: 139-140). 1985’te Tarım Bakanlığı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre Ziraat İşleri, Zirai Mücadele, Hayvancılığı Geliştirme, Gıda İşleri, Veteriner İşleri, Su Ürünleri Genel Müdürlükleri kaldırılmış ve yeniden yapılandırılmıştır. Ancak yeni düzenlemede yetki ve sorumluluk çatışmasına yol açmıştır. Bu durum da beraberinde tarım yönetiminin etkisizliğini getirmiştir (Günaydın 2010: 163). 1980’lerden itibaren izlenen politikaların nicel göstergelere yansımaları, 1977-1983 arasında reel ücretler % 26, çiftçinin eline geçen fiyatlar ise % 40 gerilemesi şeklinde olmuştur (Sönmez 2013: 22).

Neoliberal politikalar, 1980’lerde tarımsal gelirler ve ücretlerin düşmesine istihdam artışının sınırlı seviyede seyretmesine yol açmıştır. 1990’lara gelindiğindeyse, iktisadi büyümenin yavaşlayıp enflasyon ve faiz oranlarının yükselmesi gelir dağılımının daha da eşitsiz olmasına ve yoksulluğun genelleşmesine neden olmuştur (Pamuk 2017: 292). 1989’da TL’nin konvertibiliteye geçişiyle, 1990’lar, ekonomik serbestleşmenin tamamlandığı dönem olmuştur. Böylece yarı-sanayileşmiş, rekabet gücü kısıtlı, emperyalizme bağımlı Türkiye ekonomisi, savunmasız şekilde dünya piyasasıyla rekabetin içine itilmiştir. Fakat bu model, sürekli borçlanma ve tüketim harcamalarına bağlı kaldığı için bir süre sonra tıkanmış ve Türkiye 1994 yılı başında ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır (Oral, Sarıbal, Şengül 2013: 80).

1994 yılı başında ekonomik krizle karşılaşan Türkiye, krizden çıkmak için 24 Ocak 1980 kararlarından sonra, en geniş kapsama sahip 5 Nisan 1994 kararlarını çıkarmıştır. Söz konusu kararların çıkarılmasında iç faktörler kadar, iki ana dış faktör

de belirleyici olmuştur. Bunlardan birincisi Uruguay Turu (Uruguay Round) akabinde dünya tarım ticaretinde liberalleşme sürecinin ve ikincisi AB ile Ortak Tarım Politikaları'na (OTP) uyum sürecinin başlamasıdır. Uruguay Turu, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kapsamında yapılan toplantılardan biridir. Uruguay Turu'nun tarım açısından, diğer turlara göre önemi, tarımın ilk defa bu turda görüşme konuları arasında yer almasıdır, daha önceki turlarda tarım kapsam dışı kalmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen tüm turlar şöyledir: Cenevre Turu (1947), Annecy Turu (1949), Torquay Turu (1950-51), Cenevre Turu (1956), Dillon Turu (1960-61), Kennedy Turu (1964-67), Tokyo Turu (1973-79), Uruguay Turu (1986-1993) şeklindedir (Acar, Aytüre 2014: 42). Tarımın kapsam dışı kalmasında, tarımın doğal faktörlerden etkilenmesi, gıda açısından vazgeçilmez öneme sahip olması ve toplumsal yapıdaki yeri gibi faktörler etkili olmuştur (Şahinöz 2014: 416). Bununla birlikte 1980'lerde AB, Japonya ve diğer Uzakdoğu ülkelerinin yeni ihracatçılar olarak küresel pazara girmeleri, ABD'nin dünya pazarındaki payını azaltmıştır. Bu tarihten sonra tarım küreselleşme eksenine girer ve uluslararası gelişmelerin de en önemli gündem maddesini oluşturur (Aysu 2008: 34-35). Dolayısıyla tarımın kapitalist üretim ilişkilerine dahil olması ve küresel pazarlara açılmasında 1980'ler dönüm noktası olmuştur ve dünyadaki bu değişimler, Türkiye'deki tarımı da etkilemiştir.

Uruguay Turu'nda, ABD, AB ve Cairns Grubu (Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Arjantin, Brezilya gibi tarımsal üretimi çok geniş olan 14 ülke) ülkelerinin pazar arayışına yönelik çekişmeleri söz konusu olmuştur. ABD ve Cairns Grubu ülkeleri tarımda serbest ticareti savunurken, halihazırda tarımsal korumacı politikaları ağırlıkta olan AB ve Japonya buna muhalif olmuştur (Ay, Yapar Saçık 2005: 58-59). 1986'da başlayan Uruguay Turu, ABD ve AB'nin çıkar çatışmaları nedeniyle ancak yedi yıl sonunda, 1994'te tamamlanabilmiştir. Bu süreçte aynı zamanda GATT, DTÖ'ye dönüşmüştür, DTÖ 1995'te kurulmuştur (Aysu 2008: 41). Bununla birlikte DTÖ sınırlandırmaları çerçevesinde ABD ve AB kendi korumacı politikalarını ilga etmiş gibi görünseler de, bu sadece kağıt üzerinde kalmıştır. Anlaşma öncesindeki tarife fiyatları, anlaşma sonrasında daha yüksek bir tarife üzerinden hesaplanması yoluyla tarımsal desteklemeler liberalleşme süreci dışında bırakılmıştır (Acar, Aytüre 2014: 57-58).

DTÖ Tarım Anlaşması'nda pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler olmak üzere üç ana kısımdan meydana gelmektedir. Pazara giriş, tarımsal ürünlerin ithalatında koruma oranlarının düşürülerek ithalatın yalnızca belirlenen tarifelere göre yapılmasını içermektedir (Ay, Yapar 2005: 59). Bu bağlamda örneğin kota uygulaması gibi tarife dışı kabul edilen uygulamalar kaldırılarak gümrük tarifelerine dönüştürülmüştür. İhracat sübvansiyonları, ihracata dönük sübvansiyonları ve bunlara denk uygulamaların aşamalı şekilde kaldırılmasıyla ilgili düzenlemeleri kapsar. İç destekler bölümünde tarım alanına yönelik yapılan destekler ekonomik içeriklerine göre renkli kutularla sembolize edilmiş ve bu içeriklere göre iç desteklerin azaltılması istenmiştir. Buna göre yeşil kutu, ticaret üzerinde çok az etkisi olan ve Tarım Anlaşması'nda indirim önlemleri dışında bırakılan desteklerdir. Örneğin tarımsal araştırma, zararlılarla mücadele, alt yapı yatırımları, bölgesel kalkınma ve çevre ile ilgili yardımlar bu grupta yer alır. Mavi kutu, üretim ve ticaret açısından ara öneme sahip olan fiyatları dolaylı etkileyen desteklemeleri içermektedir. Kırmızı kutuda, müdahale fiyatı, destekleme alımları ve değişken oranlı gümrük vergileri gibi, tarımsal ticareti doğrudan etkileyen destekler yer almıştır (Şahinöz 2014: 423-425). Türkiye'nin tarım alanını etkileyen bir başka dışsal güç, AB olmuştur. AB'ye üye ülkeler, tarım sektörüne yönelik Ortak Tarım Politikası'nı (OTP) kurmuştur.

AB, OTP uygulaması kapsamında tarımsal üretimi yüksek fiyatlar ve korumacı politikalarla desteklemiş ve kısa süre içinde en büyük tarım ihracatçısı konumuna gelerek dünya pazarını ABD ile paylaşmıştır. Ancak AB, 1980'lerde gerek üretim fazlalığı ve oluşan maddi yük gerekse dünya tarım piyasalarında "sübvansiyon savaşı"nın gündeme gelmesiyle 1992'de başlayan (Şahinöz 2014: 447) ve OTP, DTÖ ve dünya kamuoyundan gelen baskılar nedeniyle özellikle 2000'li yıllarda ağırlık kazanan şekilde önemli bir reform sürecine girmiştir (Gürlük, Turan 2013: 57).

Türkiye'nin AB ile yaptığı Gümrük Birliği Anlaşması 31 Aralık 1995'te yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmada esasen tarım ürünleri kapsam dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte AB'nin ortak tarım fonlarının % 40'ından fazlasını kapsayan şeker, hububat ve süt gibi işlenmiş tarım ürünleri (çikolata, şekerleme, bisküvi, pasta, makarna, dondurma gibi) anlaşma kapsamına alınmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin rekabet üstünlüğü bulunan salça, meyve suyu gibi ürünlerse kapsama dahil edilmemiştir. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Türkiye-AB dış ticareti, aleni

şekilde Türkiye aleyhine olmuştur (Oral, Sarıbal, Şengül 2013: 81). OTP uygulamalarıyla küçük üreticiler iflasa sürüklenmiş bunun sonucunda büyük işletmeler genişlemiştir (Aysu 2006: 168).

AB ile 2005'te tam üyelik müzakerelerine başlayan Türkiye'nin, bu süreçte tarım konusu en önemli gündem maddesi olmuştur ve OTP'nin yaklaşık yarısını tarım konusu kapsamaktadır (Özensel 2015:127). Türkiye, AB'nin OTP'na uyum için ithalat ve ihracat konusunda ortak ilkeler, dış ticarete standartlaşma, kota uygulaması gibi düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Türkiye, üyelik müzakereleri başlamadan Gümrük Birliği anlaşması koşullarını yerine getiren tek aday ülke olmuştur (Gürlük, Turan 2013: 27). Ancak Türkiye'nin bu çabalarına karşın Türkiye tarımı, AB'nin zamanla azalan tarımsal kaynakları açısından bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Çünkü halihazırda AB fonlarından kendi üye ülkeleri oldukça büyük pay almaktadır. Bunun yanı sıra AB'ye yeni katılan Doğu ve Orta Avrupa ülkeleriyle pastadan pay alanlar çoğalmıştır (Aysu 2006: 43).

Gümrük Birliği kapsamında, Türkiye 1996'dan önce Topluluğa yaklaşık % 7 oranında üründen ve 1996 sonrasında da % 33 oranında üründen vergi almamış veya düşük oranda vergi almıştır. 2000'lerin başında Türkiye'nin AB'ye ihracat oranı % 12 iken ithalat oranı ise yaklaşık % 90'a yükselmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 120). Netice itibariyle Türkiye, AB üyeliğine girmek için OTP'ye uyum koşullarını yerine getirmek durumunda kalmış; ancak OTP'nin adaletsiz içeriğine uyum sağlama çabası, Türkiye tarımını olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin tarımını belirleyen uluslararası kurumlar, belirtilenlerden ibaret değildir. Türkiye ayrıca IMF ve DB ile imzalamış olduğu anlaşmaların yükümlülüklerini de yerine getirme durumunda kalmıştır. Günaydın (2014: 523)'a göre, tarım anlaşmalarında esas radikal değişim 1999 sonrasında süreçte IMF ve DB ile yapılan anlaşmalarla belirlenmiştir.

Türkiye gerek 1997 Asya finans krizi ve 1998 Rusya krizi gibi dış faktörlerden gerekse ülke içinde meydana gelen krizler ve belirsizlikler nedeniyle 1999'da yeni bir krizle daha karşılaşmıştır. Bu krizden çıkmak için IMF'den yardım istenmiş ve bu kapsamda IMF ve DB öncülüğünde, tarım sektörünü de büyük oranda kapsayan, yeni istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır (Acar, Aytüre 2014: 135). 1999'da IMF ile Stand by Anlaşması, 2001'de DB ile Tarım Reformu Uygulama Projesi Anlaşması

yapılmıştır (Günaydın 2010: 169). IMF ile “Tarım Reformu” adıyla ve Dünya Bankası ile “Tarım Reformu Uygulama Projesi” (ARIP) adı altında anlaşmalar imzalanmıştır (Yetkin 2004: 141-144). Türkiye 2000 yılında başlamış olan Stand-by programı kapsamında on yıllık planları içerecek biçimde dördü IMF ve biri de DB olmak üzere toplam beş niyet mektubu vermiştir. Bu mektuplardan dördü tarıma yönelik yeniden yapılandırıcı planları içermektedir (Oyan 2013: 116). Bu süreçte tarımsal faaliyetlerle ilgili KİT’ler özelleştirilmeye başlanmıştır. Kamunun piyasadan çekilmesi sonucunda süreç, yerli ortakları bulunan uluslararası şirketlerin piyasaya girmesi şeklinde işlemiştir. Özelleştirilmiş veya özelleştirme kapsamında bulunan KİT’ler üç alt grupta incelenebilir (Günaydın 2004: 60-61):

Hayvancılık ile ilgili faaliyette bulunanlar: Et Balık Kurumu, Et Balık ürünleri A.Ş., Gönen Gıda Sanayii A.Ş., Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, Yem Sanayii;

Girdi üretimi ve dağıtım konusunda faaliyette bulunanlar: Türkiye Ziraat Donatım Kurumu, Türkiye Gübre Sanayi A.Ş., İstanbul Gübre Sanayi A.Ş., TC. Ziraat Bankası, Tarım İşletmeleri Müdürlüğü;

Tarım ticareti konusunda faaliyette bulunanlar: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., TEKEL, Tuz ve Alkol İşleri Genel Müdürlüğü, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri.

IMF ve DB ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde tarımın yeniden yapılandırılması üzerine diğer öngörülenler şöyle özetlenebilir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 113-114):

- Mevcut destekleme programında bulunan ürün, girdi, kredi yardımı, damızlık hayvan ve tohumlama gibi tüm desteklemelerin 1-3 yıl içinde kaldırılması;
- Ziraat Bankası ile karşılıklı çalışan ve gübre gibi girdileri temin edebilen Tarım Kredi Kooperatifleri’nin işlevlerinin sınırlandırılması ve tasfiye edilmesi;
- Destekleme özelliği de bulunan Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri’ne kredi kolaylığının yasaklanması, yönetiminin DB gözetiminde bulunan

oluşturulacak bir kurula bırakılması, sınai işletme özelliği olanların satılması, kapatılması ya da kısıtlanması

- Dünya ticaret borsalarında geçerli olan fiyatların temel alınması, yani “çiftçinin eline geçen fiyatların önemsenmemesi, dış pazara yönelik koruma oranlarının düşürülmesi ve iç pazarın da dünya pazarına açılması
- DGD dışında tüm desteklemelerin kaldırılması

DGD dışında desteklemelerin kaldırılması, taban fiyatı uygulaması ve mazot, gübre, tohum, zirai kredi gibi girdi desteklerinin kaldırılmasını içermektedir. Bu düzenleme, DB ile imzalanan ARIP kapsamında tarımın piyasa koşullarına dahil olmasını, girdi fiyatlarının piyasa tarafından belirlenmesini sağlamak gibi amaçlarla gerçekleştirilmiştir (Özensel 2015: 133). Bununla birlikte toplumsal tepkilerden endişe duyulduğu veya koşullar elverişli olmadığı için, bazı hedefler gerçekleştirilmemiştir. Örneğin, gerek tabandan gelen istekler gerekse DGD sisteminin işleyişinde meydana gelen bazı sorunlar nedeniyle, üretimle ilgili destekler yeniden genişlemiştir. Ayrıca Ziraat Bankası özelleştirilememiştir; fakat bankanın sistemde kalması çiftçilere pek katkı sağlamamıştır, aksine özel ve yabancı bankalar daha fazla kredi vermiştir (Oyan 2013: 127). Konumuzla ilgili olarak tütünün kaldırılması süreci ise şöyle gelişmiştir: 3 Mayıs 1991’de tütünle ilgili olarak “Sigara imalatı, ithali ve dağıtımını üzerindeki devlet tekelinin kaldırılması” kararı Resmi Gazete’de açıklanmıştır. Ardından 1993’te, 1994’te ve 1996’da alınan kararlar yerli tütüne kota getirilirken ithal tütüne ise teşvik verileceğine dair kararlar olmuştur. 25 Aralık 1997’de Bakanlar Kurulu tarafından, “Tekel kendisine ait sigara markalarını, fabrikalarını ve diğer varlıklarını tahsis etmek suretiyle ortaklıklar tahsis edebilir” kararı alınmıştır (Aysu 2002: 189). IMF ve DB talepleri doğrultusunda tütün ve şeker için özel yasalar çıkarılarak bu ürünlerin üretimine kota getirilmiştir. Bu doğrultuda 2002’de çıkarılan 4733 sayılı Yasa ile tütün destekleme sistemi kaldırılmıştır ve tütün alım satımı açık arttırma sistemine göre belirlenmiştir. Beş yıl sonra zorunlu üretim miktarının Bakanlar Kurulu tarafınca kaldırılacağı ve buna uymayan köylülerin de hapis cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir. Bir diğer kanun 2001’de çıkarılan Şeker Kanunu’dur. Bu kanun ile nişasta bazlı şekerlere % 10 kota konulmuştur ve Bakanlar Kurulu’na kotayı % 50 oranında arttırma yetkisi tanınmıştır. Kurul da bu yetkisini dönem içinde Amerika’dan

ithal edilen genetiği değiştirilmiş mısırlardan elde edilen nişasta bazlı şekerlerin kullanımını sağlamada kullanmış; böylelikle şeker pancarı üretimi kotayla kısıtlanmıştır (Günaydın 2010: 186-187). DB, yapılan anlaşmaların sonucunda, taahhütlerin ne derece hayata geçirildiğine ilişkin bir sonuç raporu yayınlamıştır. Raporda belirtilenler Türkiye tarımında gelineyen durumun da bir nevi onaylanmasıdır. Buna göre şu sonuçlar meydana gelmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 115):

- 1999-2002 yılları arasında tarımsal destekler 6 milyar dolar azalarak 1.1 milyar dolara gelmiştir ki bunun GSMH yansıması da, % 3.2'den % 0.5'e düşüş şeklinde olmuştur.
- 2002-2003 arasında zirai gübre kullanımı % 25-30 oranında azalmıştır.
- Tarım kredi faiz oranları negatiften, pozitifeye değişmiştir. 1995'te fiyat enflasyonu % 88, tarımsal kredi faizleri % 50'dir ve bu oran yıllar içinde daha da açılarak 2005'e gelindiğinde enflasyon % 9 iken tarımsal kredi faizleri % 18 olarak gerçekleşmiştir. Üreticilerin tarımsal gelirlerinde azalma yaşanırken reel faizde yükselme gerçekleşmiştir. Ancak üreticiler af beklentisi nedeniyle borçlarını deyememişlerdir.
- DGD sistemi, bu olumsuz tablonun % 34-45'ini karşılamış; ancak tarımla uğraşanların sadece dörtte ne ulaşmaktadır.

1980-2000 yılları arasında GSMH içinde tarım sektörünün oranı % 27'den, % 15'e gerilemiştir. Tarımsal destekler 1995'te % 3 iken, 2000'de 0.7'ye düşmüştür. Tarım sektörünün dış ticaretteki payı % 57 oranındayken, 2000'de % 7'ye inmiştir. 1996-2000 yılları arasında traktör sayısı yaklaşık 900 binde sabit kalmıştır (Yetkin 2004: 141).

Gelineyen noktada, DT, AB, IMF ve DB gibi uluslararası kurumlarla yapılan anlaşmalar 2000'li yılların tarım politikalarının temelini oluşturmuştur (Günaydın 2010: 169). Bernstein'ın da belirttiği gibi, 1986 Uruguay Turu'nda tarımsal ticaret kurulmuştur ve bunun özelleştirilmesinde ABD baskısıyla merkezi rolü üstlenen DT olmuştur (Bernstein 2001: 36). Aslında AB tarım politikalarına uyum kapsamı, IMF ve DB ile yapılan programlarla örtüşmemektedir. Ancak AB Türkiye tarım

politikalarında çifte standart uygulayarak Türkiye'nin IMF/DB tarafınca çizilen yolda devam etmesinde ısrar etmektedir. Öte yandan bu durum, Türkiye'yi AB'den uzaklaştırmaktadır. (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 119). Dolayısıyla Türkiye, bir yandan IMF'ye bağlı politikaları yürütürken, diğer taraftan AB'ye yakınlaşma çabasıyla OTP politikalarını uygulamış, neticede IMF ve AB kısılacında kalmıştır (Aysu 2006: 93-94). IMF ve DB aynı çizgide olup AB ile IMF ve DB belirtilen çıkar çatışmalarından dolayı iki farklı grubu temsil etmektedir. Ancak Türkiye özellikle 2000'li yıllarda tüm bu kurumların etkisi altında kalmıştır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun alt yapısıyla, DTÖ, IMF ve DB gibi kurumlar II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin girişimini üstlendiği yeni dünya düzeni etrafında oluşturulmuştur. Buna göre, IMF dış ödeme gücü ve makroekonomi dengesizliği bulunan ülkeleri "Ekonomik İstikrar Programları" ile DB söz konusu uyum programlarının hayata geçirilerek tarım sektörünün pazara açılmasını kolaylaştırıcı finansal ve teknik destekler ile DTÖ tarım ürünlerinin dış ticaretini ve yeni tarım politikalarının temelini yaptığı anlaşmalar ile tarım politikalarını yönlendirmektedir (Şahinöz 2014: 412). Yani her kurum, birbirini tamamlayıcı şekilde bu yeni düzenin ana aktörleri olmuştur. Neoliberal ekonomi sistemi çerçevesinde bu uluslararası ölçekli makro güçler ile yapılan çeşitli anlaşmalar, Türkiye tarım politikalarında etkili olmuştur. Anlaşmalar çerçevesinde alınan kararlar, yapılan yasal düzenlemelerle hayata geçirilmiştir. Bu aşamada, bahsedilen dış faktörlere uyum sağlama gerekliliğinin, iç faktörlere nasıl yansıdığını, çeşitli yasal düzenlemelere ve istatistik verilerine göre incelemek yerinde olacaktır.

Türkiye'de kırsal alanlarda yaşayan nüfus, Cumhuriyet'in kuruluş tarihinden günümüze önemli şekilde değişmiştir. TÜİK'in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları'na göre, belde ve köylerde yaşayan nüfus, toplam nüfusun 1927'de % 75,8'ini, 1950'de % 75'ini, 1980'de % 56,1'ini ve 2000'de % 35,1'ini oluşturmaktadır. 2008'de 5747 sayılı Kanun ve 2013'te 6360 Sayılı Kanun gereğince idari bölünmede değişiklikler yapıldığından kırsal ve kentsel nüfus oranlarında büyük farklılıklar oluşmuştur. Buna göre 2008'de kırsal nüfus oranı % 25'e ve 2013'te % 8,7'ye düşmüştür (TÜİK 2018a). İdari bölünmeyi hesaba katmaksızın daha gerçekçi tahminler için FAO'nun istatistiklerine bakılırsa, 2017'de kırsal nüfus, 20 milyon 55 bin olup toplam nüfus içinde % 25,6 oranındadır (FAO, 2017). Bu durumda TÜİK

verileri ile FAO verileri arasında bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kırsal nüfusa ilişkin sağlıklı sosyo-demografik verilere ulaşmada bir belirsizlik yaşanmaktadır. Ayrıca FAO verilerine göre, 1990-2016 yılları arasında kırsal nüfus azalma, kentsel nüfus ise artma yönünde değişmiştir (FAO, 2017). Bununla birlikte, yaklaşık % 25 oranında kırsal nüfus olduğu varsayıldığında ve kırdan kente göç gibi kırsal nüfusu ciddi düzeyde azaltıcı olgular da göz önüne alındığında, kırdan yaşayan nüfusun hala önemli oranda olduğu söylenebilir. Diğer taraftan kırsal nüfusun azalmasında çeşitli faktörler rol oynamıştır.

Tarımın genel ekonomi içinde yeri, tarihsel olarak azalma eğilimi göstermiştir. GSMH içinde tarımdan elde edilen gelir 1920'lerin başında % 45; 1960'ların sonunda % 40; 1980'de % 25 ve 1997'de % 12.7 oranındadır. Tarım sektöründeki bu düşüşün nedenleri arasında, diğer sektörler arasında tarım sektörünün daha az katma değer üretmesi ve gelir arttıkça da tüketim harcamalarının tarım sektörüne değil, diğer sektörlerle yapılması; 1980'li yıllardan itibaren tarımın gelişme hızının düşmesi, hatta bazı yıllarda negatife düşmesi gibi etmenler bulunmaktadır. Bunun sonucunda 1980'li yıllardan itibaren kırsal alanda yaşayan ve tarımsal faaliyet yapan hanelerin oranında azalma meydana gelmiştir. 1980'de kırsal alanda yaşayan hanelerden % 90'ı; 1991'de % 86'sı ve 2001'de % 71'i tarımsal faaliyetlerini sürdürmektedir. Tarımsal üretim yaparak kendini yeniden üretemeyen haneler ise tarım dışı, ücret karşılığı geçici işlere yönelmiştir (Günaydın 2004: 43-46). 1997-2005 arası dönemde tarım sektörünün büyüme hızı 0.9, sanayinin 3.2 ve hizmet sektörünün 3.5 olmuştur. Tarım sektöründe 15 yaş üstü kişi için istihdam 1976'da 8.38 milyon kişiden, 2005'te 6.49 milyon kişiye düşmüştür. Türkiye'de ihracat, giderek ithalata bağımlı hale gelmektedir. Bunda öncelikle KİT'ler olmak üzere diğer imalat sanayi için girdi temin eden üretim kollarının kapatılması etkili olmuştur (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 32-33 ve 62). Kırsal alanda yaşayan nüfusun azalmasıyla orantılı olarak, TÜİK'in tarım alanı verilerine göre, toplam tarım alanlarında da azalma meydana gelmiştir.

Tablo 2: Yıllara Göre Tarım Alanı ve Tarımsal Ürün Değişimi

	Toplam tarım alanı Total utilized agricultural land	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı Area of cereals and other crop products		Sebze bahçeleri alanı Area of vegetable gardens	Süs bitkileri alanı Area of ornamental plants	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı Area of fruits, beverage and spice crops	Çayır ve mera arazisi Land under permanent meadows and pastures
		Ekilen alan Sown area	Nadas Fallow land				
2001	40 967	17 917	4 914	909	-	2 610	14 617
2002	41 196	17 935	5 040	930	-	2 674	14 617
2003	40 644	17 408	4 991	911	-	2 717	14 617
2004	41 210	17 962	4 956	895	-	2 780	14 617
2005	41 223	18 005	4 876	894	-	2 831	14 617
2006	40 493	17 440	4 691	850	-	2 895	14 617
2007	39 504	16 945	4 219	815	-	2 909	14 617
2008	39 122	16 460	4 259	836	-	2 950	14 617
2009	38 912	16 217	4 323	811	-	2 943	14 617
2010	39 011	16 333	4 249	802	-	3 011	14 617
2011	38 231	15 692	4 017	810	4	3 091	14 617
2012	38 399	15 463	4 286	827	5	3 201	14 617
2013	38 423	15 613	4 148	808	5	3 232	14 617
2014	38 558	15 782	4 108	804	5	3 243	14 617
2015	38 551	15 723	4 114	808	5	3 284	14 617
2016	38 328	15 575	3 998	804	5	3 329	14 617
2017	38 002	15 536	3 697	798	5	3 348	14 617
2018	37 817	15 436	3 513	784	5	3 462	14 617

Kaynak: TÜİK, (2018b).

Tabloya göre, 2001 yılında toplam 40.967 milyon hektar tarım alanı bulunmakta olup 2018’de bu alan 37.817 milyon hektara düşmüştür; yani 3.150 milyon hektar tarım alanı azalmıştır. 2001-2018 dönemi arasında tarımsal ürünler içinde bu değişim, tahıl ürünlerinde 2 milyon 481 bin hektar ve sebze ürünlerinde 125 bin hektar azalma; meyve ve baharat ürünlerinde 852 bin, süs bitkilerinde bin hektar artma şeklinde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018b). TÜİK verilerine göre, ekili tarım arazilerinde 17 yıl içinde önemli bir düşüş yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu durumun yaşanmasının ardında, temel olarak üreticilerin tarımsal üretim yapamaz duruma gelmesi, topraklarını satması ve kırdan kente göç gibi faktörler etkili olmaktadır. Ayrıca bir yandan ülke nüfusu artarken, gıda ihtiyacının karşılanmasında ana ürün olan tahıl grubu ürünlerinde azalma meydana gelmesi önemli bir sonuçtur. Bir başka dikkat çekilmesi gereken nokta, söz konusu işlenen bu tarım arazilerinin tasarruf şekline ilişkindir. Çünkü mevcut tarım arazilerin, tamamı işletmelerin kendi tasarrufunda olmayıp icar, ortakçı gibi farklı şekillerde olabilmektedir. Genel Tarım Sayımı verilerine göre sadece kendi arazisini işletenlerin (yani kiralama, ortakçılık vb. dışında) oranı 1991’de % 92.57 ve 2001’de % 81.34 (Günaydın 2004: 50) iken 2016’da % 59,9 oranındadır (TÜİK 2018c). Dolayısıyla yıllar içerisinde hanelerin sadece kendi tasarrufunda bulunan topraklar azalma göstermiştir.

Geçimini tarımsal faaliyetlerle sürdürenler açısından, temel olarak bitkisel ve/veya hayvansal üretimden gelir elde edilir. Çok basit muhasebeyle, bir işten kazanç sağlamak için gelirlerin, giderlerden daha fazla olması gerekir. Ancak TÜİK'in 1995-2017 yılları arasında bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretim değeri ile pazarlama değerine ilişkin verilere göre hem bitkisel hem de hayvansal üretimde, üretim değerleri pazarlama değerlerinin altında kalmıştır. 2017 yılında tahılın üretim değeri 56 milyon, pazarlama değeri 44 milyon; sebzenin üretim değeri 33 milyon, pazarlama değeri 29 milyon ve meyve, içecek ve baharat ürünlerinde üretim değeri 45 milyon, pazarlama değeri 39 milyon olarak gerçekleşmiştir. Benzer durum hayvansal ürünlerin üretim değeri ile pazarlama değeri arasında da mevcuttur. Ancak özellikle canlı hayvan grubunda iki değer arasındaki fark çok daha fazladır. Buna göre 2017'de canlı hayvanlarda üretim değeri 117 milyon iken pazarlama değeri 46 milyonda kalmıştır. Hayvansal ürünler grubunda ise üretim değeri 69 milyon ve pazarlama değeri 54 milyondur (TÜİK 2018d). Et ve Süt Kurumu, 2017 Yılı Sektör Değerlendirme Raporu'na göre, küçükbaş ve büyükbaş canlı hayvan ihracatı hiç yapılmamıştır. Öte yandan 2017'de küçükbaş canlı hayvan ithalatı % 4581 ve büyükbaş hayvan ithalatı % 72 oranında artmıştır. Kasaplık büyükbaş ithalatı % 397, damızlık küçükbaş ithalatı ise % 757 olarak gerçekleşmiştir (Yıldırım 2018a). İhracat yapılmazken, ithalattaki bu yüksek artış oranları, Türkiye'de hayvancılık üretiminin giderek azalmakta olduğunu göstermektedir. Diğer veriler de göz önünde bulundurulduğunda gerek bitkisel gerekse hayvansal faaliyetlerde piyasaya sunulan ürünlerin üretim değerinin altında kalması, üreticiler açısından maliyetlerin daha fazla yaşanması sonucunu beraberinde getirmektedir. Neoliberal piyasa ekonomisinde tüccarlardan çok uluslu büyük şirketlere dek pek çok aktör bu zincirde yerini aldığından, yaşananlardan en büyük zararı gören ise küçük üreticiler olmaktadır. Dolayısıyla üreticilerin tarım sektörüne dayalı faaliyetleri bırakmaya yönelmesinin bir nedeni bu durumdan kaynaklanmaktadır.

1980 sonrası dönemde özellikle, 2000'li yıllardan itibaren tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin sayısal verilere yansımaları belirtildiği şekilde gerçekleşmiştir. Tarımsal alanda meydana gelen bu sayısal göstergelerin arkasında yatan nedenlerin daha iyi anlaşılabilmesi için 2000'li yıllarda tarımsal alana yönelik bazı yasal düzenlemelere bakmak yerinde olacaktır.

2000’li yıllardan sonra Türkiye tarımını etkileyen düzenlemelerden bazıları Doğrudan Gelir Desteği (DGD), Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli (Acar ve Aytüre, 2014: 136 ve 144); Tarım ve Orman Bakanlığı Mevzuat’ına¹ göre, 4342 Sayılı Mera Kanunu (1998), 5553 Sayılı Tohumculuk Kanunu (2006), 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005) şeklindedir.

Tarımda yeniden yapılanma arayışları sonucunda, 2000 yılı başından itibaren DGD ve ÇKS programları uygulanmaya başlamıştır. IMF’ye verilen Niyet Mektupları’nda hedeflenenler arasında yer alan bu uygulamalar, DB tarafınca da desteklenmektedir (Acar, Aytüre 2014: 136).

DGD sistemi, Bakanlar Kurulu kararı ile 14 Mart 2000’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. DGD sistemi 2001’de başlamış ve 2007’de sonlanmıştır (Oyan 2013: 121 ve 124). DGD sistemi, ÇKS’ye kayıtlı olmak ve ekim yapmak koşulu ile toprak sahiplerine, dekar başına 10 lira olmak üzere ödeme yapma temeline dayanır. Ancak üretim yapma denetimi yetersiz kalmış ve büyük toprak sahipleri topraklarını 200’er dekar şeklinde kiralama kontratlarıyla destekten daha fazla yararlanmaya çalışmışlardır; bundan dolayı 2002’de toprak miktarı en fazla 500 dekar olarak arttırılmıştır (Günaydın 2010: 173). Ödemeler 2001-2003 yıllarında birer yıl, 2004’te iki yıl (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 116) ve 2007’de bir yıl gecikmeli olmuştur. Bu süreçte ödemeler dekar başına 2001’de 10 lira, 2002’de 13.2 lira, 2003-2005 arası 16 lira, 2006’da 10 ve 2007’de 7 lira olarak belirlenmiştir. Ayrıca 2006’da organik tarım yapanlara dekar başına 3 lira ve toprak analizi yaptıranlara 1 lira ek DGD ödemesi başlatılmış bu ödeme organik tarım için 2007’de 5 liraya çıkarılmıştır; ancak organik tarım yapan veya toprak analizi yaptıran çiftçi sayısı zaten çok düşük sayıda kaldığı için, bu ek ödemeler geneli etkilememiştir (Oyan 2013: 124).

DGD sisteminin bazı olumsuz özellikleri de ortaya çıkmıştır. Ödemeler toprak miktarına göre ve dekar başına yapıldığı için, toprak miktarının olduğundan fazla gösterilmesi veya aslında tarım arazisi olmadığı halde bazı arazilerin tarım arazisi gibi gösterilmesi şeklinde sistemi kötüye kullanmalar yaşanmıştır. İkinci olumsuz sonuç, tarımsal faaliyetlerle uğraşmayanların da, ödemedен yararlanmak için çiftçi kaydı

¹ Tarım ve Orman Bakanlığı Mevzuat, <https://www.tarimorman.gov.tr/Mevzuat/Kanunlar>

yaptırması; bu durumun da çiftçi sayısını olduğundan fazla göstermesidir. Öte yandan, sisteme kayıt zorunlu olmadığından, bazı çiftçiler de kayıt yaptırmamış ve araziler kayıt dışı kalmıştır. Dördüncü olumsuz özellik, bu sistemde sadece bitkisel üretim yapanlara destek verilmesi olmuştur. Çünkü bu durum, sadece hayvancılık yapan çiftçileri ödeme kapsamına almadığından, bu çiftçiler kayıt dışı kalmıştır (Acar, Aytüre 2014: 136). Ayrıca bu sistemle, üretim yaparak gelir elde etmeye dayanan “üretim kültürü” yerini bağımlı “muhtaç çiftçi kültürü” almıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2012: 115). Bunun yanında DGD sisteminin, DB’nin gözetiminde gerçekleşmesi öngörüldüğünden saydamlık adı altında aslında Türkiye’nin tarım politikaları daha kolay izlenmiştir ve dış borç ödemelerinin geciktirilmemesi garanti altına alınmıştır (Oyan 2013: 122). DGD sistemi, bu olumsuz özellikleri nedeniyle yeniden gözden geçirilerek belirtildiği gibi, 2007’de kaldırılmıştır ve tarımda havza modeline dayalı yeni bir sisteme geçilmiştir.

“Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli”, temel olarak bölge ve ürün bazında sınıflandırmalara göre destekleme yapılması modelidir. Türkiye genelinde iklim, toprak, topoğrafya, arazi sınıfları ve kullanım biçimlerine göre 30 havza belirlenmiştir. Bu ölçütlere göre hangi havzada hangi ürünün yetiştirilmesi daha elverişli ise, o ürünlerin yetiştirilmesinin desteklenmesi esas alınmıştır (Acar, Aytüre 2014: 144-145). Bununla birlikte 2009’da açıklanan bu karar, 12 Kasım 2016 tarihli Resmi Gazete’de yürürlükten kaldırılarak, belirlenen 30 havza yerine, her ilçe sınırı, ayrı bir tarım havzası olarak kabul edilmiştir (Yıldırım 2016). Buna göre 941 tarım havzası ve 21 ürün (buğday, arpa, çavdar, çeltik, dane mısır, tritikale, yulaf, mercimek, nohut, kuru fasulye, pamuk, soya, yağlık ayçiçeği, kanola, aspir, çay, fındık, zeytinyağı, patates, kuru soğan ve yem bitkileri) belirlenmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı 2017). Bu modelde mazot, gübre destekleri belirlenen ürün bazlı desteklere ilave edilerek ödenmektedir.

Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO)’nın 2017 ve 2018 yılları içerisinde, yapılan desteklemelere ilişkin değerlendirmesine göre, gübre fiyatlarında % 25 artış olmasına karşın, bu gübre desteklerinde bir artış olarak yansımamıştır. Ayrıca yıllık enflasyon oranının yaklaşık % 12 düzeyinde olması ve bu oranın vergilerle birlikte % 14.47’ye çıkmasına karşın, destekleme ücretlerinde çok değişme olmamış; artış gösteren desteklemeler ise, yetersiz düzeyde kalmıştır (ZMO Genel Merkez 2018a).

Tablo 3: 2017 ve 2018 Yıllarında Alan Bazlı Mazot ve Gübre Destekleri

Alan bazlı destekler	Mazot (TL/da)		Gübre (TL/da)		Toplam Destek(TL/da)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Buğday, Arpa, Çavdar, Yulaf, Tritikale	13	15	4	4	17	19
Çeltik, Pamuk	36	40	4	4	40	44
Yağlık Ayçiçeği, Soya Fasulyesi, Dane Mısır, Patates	17	19	4	4	21	23
Aspir	11	12	4	4	15	16
Nohut, Mercimek, Kuru Fasulye	11	14	4	4	15	16
Fındık, YemBitkileri, Yaş Çay, Soğan, Kanola ve Diğer Ürünler	9	10	4	4	13	14

Kaynak: http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=29304&tipi=17&sube=0

Tablo 4: Havza Bazlı Fark Ödemesi Desteği

Havza Bazlı Fark Ödemesi Desteği (Kr/kg)	2014	2015	2016	2017	2018
Yağlık Ayçiçeği	30	30	40	40	40
Kütlü Pamuk	55	65	75	80	80
Soya Fasulyesi	50	50	60	60	60
Kanola (Kolza)	40	40	50	50	50
Aspir	45	45	55	55	55
Dane Mısır	4	4	2	3	3
Buğday, Arpa, Yulaf, Çavdar, Tritikale	5	5	5	5	5
Çeltik	10	10	10	10	10
Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek	10	20	30	30	50
Zeytinyağı	70	70	80	80	80
Yaş Çay	12	12	13	13	13

Kaynak: http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=29304&tipi=17&sube=0

2017 ve 2018 yıllarında ürün bazlı yapılan desteklemelerden bazıları tabloda gösterildiği gibidir. Havza bazlı belirtilen ürünlere kg. başına ödenen miktar tablodaki gibi olmuştur. Buna göre buğday ve çeltik grubunda bir değişme olmamıştır; yıllar içinde en fazla artış ise pamukta olmuştur.

Bu modelde hayvancılığa yönelik destekleme ödemeleri de getirilmiştir. Ancak yine ZMO'nun aynı açıklamasına göre, hayvancılık ödemelerinden yararlanabilmek için yetiştirici birliklerine üyelik yapılarak, hayvanların Bakanlık kayıt sistemine kaydının yapılması gerekmektedir. Buna göre gerek büyükbaş grubunda (buzağı/malak/manda) ve gerekse küçükbaş grubunda (damızlık koyun-keçi) 2018 yılı ödemeleri, 2017 yılı ile aynı kalmıştır (ZMO Genel Merkez 2018a).

Hayvancılık sektörünün % 70'i yem girdisini temin etmeye bağlıdır. Fakat meraların zarar görmesi, kullanılamaz duruma getirilmesi, çiftçileri ithal, konsantre yem tüketimine mecbur bırakmaktadır. İthal yemler, çayır, mera bitkilerinden elde edilen yemlere göre 5-6 kat daha pahalıdır. Yemlerin hammaddesinde dışa bağımlılık % 50'nin üzerindedir. Bu durum ise AB'ye uyum ve rekabet bakımından olumsuz

sonuçlar yaratmaktadır (Aysu 2006: 198). Bu dönemde yapılan bir başka yasal düzenleme meralara ilişkin olmuştur.

1998’de ıkarılan 4342 Sayılı Mera Kanunu, 2004’te 5178 Sayılı ‘‘Mera Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’’ kapsamında ve daha sonra çeşitli yıllarda yeni maddeler eklenmesiyle yeniden düzenlenmiştir. Yapılan değişikliklerden biri, 14. Madde’ye ilişkin olarak, meraların tahsis edilmesine ilişkindir. Buna göre, mera tahsisinin maden ve petrol faaliyeti, turizm yatırımları, kamu yatırımları, doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, ülke güvenliği, doğal afetler, petrol elektrik ve doğal gaz piyasası faaliyetleri, jeotermal kaynaklı teknolojik seralar, kentsel dönüşüm, endüstri, teknolojik gelişim, organize sanayi ve serbest sanayi bölgeleri ve elektronik haberleşme altyapıları kapsamında yapılabileceğine hükmedilmiŐtir (Mera Kanunu 1998). Yapılan düzenlemeler neticesinde, meraların tahsis edilme kapsamı oldukça genişletilmiştir.

Bununla birlikte, söz konusu kapsamın genişletilmesi, meraların esas kullanım amacının önüne geçmiş olup yapılan değişiklikler, Kanunun ilk kabul edildiği zamandaki beklentileri de ortadan kaldırmıŐtır. Özellikle madencilik ve enerji faaliyetleri gibi faaliyetlerin kapsama alınması, hukukun da kontrolünün ötesine geçebilecek durumları yaratabilmektedir. Bu noktada, yapılan değişiklikler, gerek Anayasa ve yapılan uluslararası anlaşmalar gerekse eko-hukuk bakımından üstün kamu yararı ilkesini karŐılayamaz bir nitelik almıştır (Aykul 2009). İlaveten ZMO’nın açıklamalarına göre, yapılan değişikliklerle meralarda kentsel dönüşüm kapsamında inşaat çalışmalarının yapılması, yirmi yıllık ot gelirinin ödenmesine bağlandığı için meralar betonlaŐmaya açık hale gelmiştir. Oysa mera, yaylak ve kıŐlaklar hayvancılıkta büyük öneme sahip olmanın yanı sıra; toprak ve suyu korumak, yeşil alan, gezinti ve dinlenme alanı, yabani ve evcil hayvanlara yaşam ve beslenme alanı sağlamak gibi pek çok olumlu özelliği içinde barındırmaktadır (TMMOB 2015). Meralar, toprak erozyonu, bitki örtüsü yangınları, seller gibi doğal afetleri kontrol altında tutmaya yarayan doğal kaynaklardır. Bu bakımdan meralar, gelişmiş kabul edilen ülkelerce, çevreyi korumada doğal kaynak olarak kabul edilmenin yanında, hayvancılıkta kaba yem olarak da değerlendirilmektedir (Avcioğlu, Soya, Kendir 2010: 199).

Hayvan bakımında, hayvanların her gün canlı ağırlığının %10'una eşdeğer miktarda yeşil ot veya % 2.5'i kadar kuru ot ile beslenmesi gerekir. Bu beslenme sap, saman kavuz gibi besin değeri düşük kaba yemlerle veya yoğun/karma yemlerle temin edilmektedir. Fakat karma yemlerin pahalı oluşu, maliyeti de arttırıcı olmaktadır. Bu nedenle hayvan beslenmesinin çözümü, yoğun yem kaynaklarından çok, kaba yem kaynaklarındadır. Ancak Türkiye'deki kaba yem üretimi, mevcut hayvanların sadece % 30'una yetebilecek düzeydedir. Bu değişiklik hayvancılık yapan küçük ölçekli üreticiler açısından da olumsuz olmuştur. Bu yetersizliğin giderilmesi için, kaliteli kaba yem alanları olan çayır-mera alanlarının çeşitli yollarla işgalinden korunmalı ve bu alanları daha da geliştirici çalışmalar yapılmalıdır (Topçu Demiroğlu, Özkan 2017: 27). Ancak Türkiye'de mera alanları, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze geldikçe azalmıştır. Meralar, DİE'nin 1991 tarım sayımına göre 12.3 milyon, FAO 2004 verilerine göre 9 milyon hektar alanı kaplamakta olup son elli yıl içinde % 70 oranında azalmıştır. Mera Kanunu'nun 14. Maddesi'nde yapılan değişiklikler uyarınca meraların, enerji üretim santralleri, petrol ve maden işletmeleri, karayolları ve turistik tesis yapımı gibi amaçlarla da kullanıma açık hale getirilmesi, mera varlığında daha da azalmaya yol açacaktır (Tekeli vd. 2005: 3 ve 5). 2000'li yıllarda yapılan bir başka yasal düzenleme toprak sistemiyle ilgilidir.

Tarım arazilerinin satış, miras gibi durumlar nedeniyle küçülmesinin, verimliliğin de düşmesine neden olduğu gerekçesiyle 2005'te 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu çıkarılmıştır. Ancak toprakların parçalanmasının yine de önüne geçilememesi nedeniyle, 2014'te yapılan değişiklik ile 6537 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemede tarımsal arazilerin sınıflandırılması ve bölünmelerin önüne geçmek için asgari tarım arazilerinde asgari bir ölçü belirlemenin gerekliliğine karar verilmiştir (Yavuz, Topuz 2015: 667 ve 675).

Asgari ölçü marjinal tarım arazileri ve özel ürün arazileri için 2 hektar, dikili tarım arazileri için 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan araziler için ise 0,3 hektar olarak tespit edilmiştir (Özçelik 2015: 90). Bununla birlikte Kanun'da yeter gelirli tarımsal arazilerin, bölgelere göre farklılık göstereceği belirtilerek Ek liste hazırlanmıştır. Bu listede ile ve ilçe merkezlerine göre, sulu, kuru, dikili ve örtüaltı araziler için yeter gelirli arazi büyüklükleri tespit edilmiştir. Bu listede örtüaltı arazi için 3 dekar ve dikili

arazi için 10 dekar sabit şekilde belirlenmiş olup sulu arazi 50-100 dönüm arası ve kuru arazi de 120-200 dönüm arasında değişen şekilde belirlenmiştir (Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 2005). Tarımsal arazilerin yeterli ekonomik büyüklüğün altına düşmemesi için, tespit edilen büyüklüklerin altında ifraz edilemeyeceği, bölünemeyeceği ve pay ve paydaş sayısının arttırılamayacağı karara bağlanmıştır. Ayrıca aralarında ekonomik bütünlük olduğu belirlenen tarım arazilerinin birlikte değerlendirileceği; diğer taraftan ekonomik bütünlüğün olmadığı yerlerin Bakanlık izniyle satılabileceği kararı, yeni kanundaki önemli değişikliklerdendir (Özçelik 2015: 90-91). Özellikle kuru ve sulu tarım için yeterli ekonomik büyüklük ölçütü olarak kabul edilen ölçütler, ülkede toprak büyüklüğündeki yoğunluk hesaba katıldığında, yüksek bir ölçüt sayılabilir. Çünkü TÜİK 2016 Tarımsal İşletme Yapı Araştırması'na göre, tarımsal işletmeler % 25,9 oranında en fazla 20-49 dekarlık işletme büyüklüğünde yoğunlaşmıştır (TÜİK 2018c). Bu durumda yapılan yasal düzenlemeye göre, arazilerin yeter ekonomik özelliğın altında kalması durumunda tarımsal arazilerin ya tek bir mirasçı elinde toplanması ya da satılması şeklinde iki temel seçenek ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal arazilerin diğer paydaşların paylarının ödenerek bir tek mirasçıya devrine, ödeme gücü bulunmayan mirasçıya düşük ve uzun süreli kredi verilmesine veya mirasçılardan aile malları ortaklığı, limited şirket gibi işletmeler kurmalarına olanak verilmiştir. Ancak miras hukukunu bağlayıcı hükümlere de yer verilmiş olan bu değişikliğin bazı düzenlemeleri, anayasal temel hak olan mülkiyet hakkının özünü zedelemektedir (Yavuz, Topuz 2015: 666 ve 698).

Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, Mera Kanunu'nda olduğu gibi, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına ilişkin durumlar belirlenmiştir. Bunlar arasında, savunmaya dönük stratejik gereksinimler, doğal afet sonrası meydana gelecek geçici yerleşim yeri ihtiyacı, petrol ve doğal gaz faaliyetleri, madencilik faaliyetleri, kamu yararı için yol altyapı ve üstyapı faaliyetleri, yenilenebilir enerji kaynakları, jeotermal kaynaklı teknolojik seralar yer almaktadır. Bu durum tarım sektörü dışından gelen taleplerin kontrol altında tutulmasını güçleştirecektir. Ayrıca 2009'da yapılan ek düzenlemeyle, kentsel konut ihtiyacını karşılamada, tarım topraklarının kullanabileceği kararı da alınmıştır ki bu düzenleme de tarım topraklarının korunmasını zorlaştırmaktadır (Gün 2014: 476).

Aynı kanunun arazi toplulaştırma ile ilgili maddesi ve bunun dışında tarımsal sulama faaliyetlerine ilişkin yetki, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndan, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Buna göre, toplulaştırma yapılacak arazide DSİ veya proje yönetimi tarafından yapılacak uygulamalarda hak sahiplerinin izni aranmayacak; DSİ'nin veya proje yönetiminin tarımsal faaliyetleri kısıtlama yetkisi olacak; asgari tarımsal arazi büyüklüğü altındaki yerler toplulaştırılarak satılabilecek, su dağıtımında belirlenen zaman ve süre dışında sulama yapanlara her dekar arazi başına su kullanım hizmetinin iki katına kadar ve bu eylemin her tekrarında dört katına idari para cezası kesilecek, sulama tesisleri özel sektöre devredilebilecek, sulama destekleri DSİ tarafından ödenecektir (Yıldırım 2018b). Bazı yerlerde arazi toplulaştırma çalışmaları başlamıştır.

Yerel basına yansıyan haberlere göre, vatandaşlar başlangıçta toplulaştırma olacağı için sevindiklerini; ancak uygulamaların yapılaş şekline kaynaklı mağdur olduklarını dile getirmişlerdir. Söz konusu haberlere göre tarlaların tek bir parça şeklinde dağıtılmadığı, çok parçalı yapıya bölünerek dağıtım yapıldığı; bu yüzden aslında arazi toplulaştırmasından ziyade arazi parçalaması olduğu; zenginlere iyi, ova yerlerden kalanlara ise dağ eteğinde, göl kenarında kıyıda köşede kalan yerlerden dağıtım olduğu; sesi çıkanların istediği yerden tarlasını seçtiği, durumdan haberi olmayanlar için, yetkililerin nasıl olsa bir şey olmaz, düşüncesine sahip olduğu; toplulaştırma öncesi bilgilendirme toplantısında arazi üzerinde bulunan ağaçların kesilmeyeceğinin belirtildiği, fakat ağaçların kesildiği ve bu mağduriyetin de giderilmediği; gerek arazi içine geçiş yolları yapılması gerekse karayollarına yol ayrılması gibi nedenlerle tarlaların büyüklüğünde azalma meydana geldiği; yapılan itirazlara geri dönüşte bulunmadığı; toplulaştırma çalışmalarının ürün ekim zamanına denk gelmesi nedeniyle ekim işlemlerine geç kalındığı; köy halkı arasında huzursuzluğun, dargınlığın meydana geldiği belirtilmiştir (Madan 2019; Aydemir 2017; Dağlı 2017; Özaydın 2017; Köylüler Topplulaştırma 2015).

Tarımsal üretimi yakından ilgilendiren bir başka konu tohumların çoğaltılmasına ilişkindir. 1960 sonrasında yeşil devrim başlamış ve bununla birlikte, üreticiler tohum üzerindeki kontrollerini kaybetmiş, tohum üretimi büyük uluslararası firmaların kontrolüne geçmiştir (Özkaya 2013: 352). Üreticilerin, ürünlerinden sonraki yıl için tohum ayırma yönteminden, her yıl yeni tohum satın alma aşamasına

gelinmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra, genetik ve bitkisel biyoteknolojideki gelişmelerin bilime olduğu kadar, ekonomiye de oldukça fazla katkı sağlayan sektör haline gelmesi ve ayrıca tohumculuk üzerine yapılan yasal düzenlemelerin de bu ekonominin güçlenmesine dayanak oluşturması etkili olmuştur (Altındal, İlgün 2007: 27). Türkiye'de tohumculuğa ilişkin yasal düzenleme 2006'da 5553 Sayılı Tohumculuk Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanun ile tohumlukların kaydı, üretimi, sertifikasyonu, ticareti ve piyasaya denetimi hakkında usul ve esaslar belirlenmiştir (Tohumculuk Kanunu 2006). Yasada, yerli tohum çeşitlerinin kayıt altına alınmasından bahsedilmektedir. Tohumlar için patent alma gerekliliği, çok uluslu şirketlerin tohum piyasasını kontrol altına almasına, çiftçilerin haklarının da ihlal edilmesine ve çiftçilerin yıldan yıla ekonomik maliyetlerinin artmasına yol açma tehlikesini de beraberinde getirmektedir (Altındal, İlgün 2007: 31). Kapitalizmin tarıma girişi, üreticilerin mülksüzleştirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Tarımsal üretimdeki vazgeçilmez üretim araçlarından biri tohumdur. Tohumun metalaştırılması sürecinde, üreticilerin ürettiği ürünlerden ayırdıkları tohumların bu şekilde yeniden üretilmesine iki şekilde müdahale edilmiştir. Bunlardan ilki, hibrit tohumların geliştirilmesiyle ürün-tohum-ürün sürecinin engellenmesi ve ikincisi tohumların fikri mülkiyet hakları kapsamına alınmasıyla yasal olarak yeniden üretilmesinin önlenmesi şeklinde olmuştur (Özkaya, 2014: 72).

Bu yasa dışında, 19 Ekim 2018'de "Yerel Çeşitlerin Kayıt Altına Alınması, Üretilmesi ve Pazarlanmasına Dair Yönetmelik" Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yönetmeliğin Türkiye tarımına olası etkilerine ilişkin aralarında, Çiftçi-Sen, Ziraat Mühendisleri Odası ve Gıda Mühendisleri Odası'nın da bulunduğu 15 demokratik kitle örgütü ortak açıklama yapmıştır. Yapılan yasal düzenleme ile "*sertifikasyona tabi, üretici belgesine bağımlı, alt birliklere üyeliğe eklenmiş ve tohumluk üretimi sınırlandırılmış*" bir kayıt ve tescil sisteminin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu düzenlemenin binlerce yıldır yerel çeşitlere dayalı olarak üretilen ürünlerin artık üretilemeyerek aile işletmelerinin dağılması tehlikesini ortaya çıkardığına dikkat çekilmiştir (ZMO, 2018b).

Bu bölümde Türkiye'de tarım sektöründe meydana gelen gelişmeler ve kırsal dönüşüm 1980 öncesi dönemde ve 1980 sonrası dönemde olmak üzere incelenmiştir.

Dönem olarak 1980 yılının seçiminde, gerek dünyada gerekse Türkiye’de, buraya kadar da açıklanmaya çalışıldığı gibi, çeşitli dönüşümlerin yaşanması etkili olmuştur. Bir başka deyişle tarımda yapısal dönüşümlerin somut biçimde gerçekleşmesi özellikle 1980’li yıllardan itibaren olmuştur. Bu dönemdeki dönüşümlerin etkileri derinleşerek günümüze dek ulaşmıştır. Tarımsal ve hayvansal ürünlerde özellikle son yıllarda, belirtildiği gibi, ithalat oranları artmış; yerli üretim ise önemli ölçüde azalmıştır. Örneğin patates, soğan gibi tarımsal üretimi yapılan en temel gıdaların fiyatlarında 2018 yılından beri hızlı bir yükselme yaşanmıştır. Hatta kuru soğan 2018 yılında fiyatı en fazla artan ürün olmuştur. Bu duruma bir çözüm olarak da gümrüksüz soğan (Gümrüksüz Kuru Soğan 2019) ve patates (Patates İthalatı 2019) ithal edilmeye başlanmıştır. Neticede gelinen noktada yerli tarımsal ve hayvansal üretim azalmakta, ithalata yönelim ise artmaktadır. Yaşananlardan üreticiler kadar, tüketiciler de; dolayısıyla toplumun geneli etkilenmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ TANITIMI

Bu tez çalışmasının alan araştırması, İzmir'in Menderes ilçesine bağlı seçilen 8 köyde gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanı olarak İzmir Menderes'in belirlenme nedenleri aşağıda belirtildiği gibidir.

4.1. İzmir

Türkiye'nin Batı Anadolu kesiminde kalan İzmir, Türkiye'nin üçüncü ve Ege Bölgesi'nin en büyük ilidir. 2017 yılı itibariyle 4.280 milyon nüfusa sahip İzmir, 2016-2017 yılları arasında binde 102,8 oranında göç verip binde 127,4 oranında göç almıştır (TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü 2018: 3 ve 7). Bu anlamda İzmir metropolü, daha çok göç alan bir niteliğe sahiptir.

İzmir'deki köy sayısı, idari bölünmelerde yapılan düzenlemelerle değişmiştir. Buna göre, 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi hakkında kanun yürürlüğe konduğunda İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları 21 ilçe, 166 köyden oluşmuştur. 2012 de 6360 sayılı kanun çerçevesinde ise büyük şehirlerin sınırlarındaki köy ve beldelerin mahalle kapsamına alınmasıyla, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 1.201.477 hektarlık alan üzerinde, 30 ilçeyi ve 620 köy ve belde merkezli mahalleyi içine almıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi a.).

İzmir'de 2016 yılı içinde sektörel dağılım, hizmet sektöründe % 56,5 sanayide % 33 ve tarımda % 10,5 oranlarında gerçekleşmiştir. Bu dağılım Türkiye genelinde hizmet sektöründe %, 53,7 sanayide % 26,8 ve tarımda % 19,5 şeklinde olmuştur (TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü 2018: 20). Buna göre İzmir'in sektörel dağılımı, özellikle hizmet ve sanayi ağırlıklı özelliktedir. Bununla birlikte İzmir'de tarım sektörünün dağılımı, diğer sektörler içinde en düşük orana sahip olsa da, verim ve kalite bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir (Boran, Sevilmiş 2014). 2018 yılı içerisinde İzmir'in toplam tarımsal üretim değeri 18,9 milyar lira olarak gerçekleşmiş olup bu değerün ürün dağılımına yansımaları, 9,3 milyar lira hayvansal ürünler, 8,1 milyar lira bitkisel ürünler ve 1,5 milyar lira su ürünleri şeklinde

olmuştur (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2018). İzmir, Türkiye'nin tarımsal ürünler dış ticaretine büyük katkı sağlayan illerden biridir. 2017 yılında İzmir'in toplam tarım, hayvancılık, balıkçılık, gıda ürünleri ve içecek ihracatındaki payı % 10'a ulaşmıştır (Boran, Çam 2018). Son on yıl içinde Türkiye'de tarımın büyüme hızı % 2,1 iken, İzmir'de bu oran % 5.5'e yükselmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi b.).

Alan araştırmamızı yaptığımız Menderes ilçesi de, tarımsal faaliyetler bakımından İzmir'in önemli ilçelerindedir. Bunun yanında sahip olduğu diğer zenginliklerle de, dikkate değer toplumsal değişimlere sahne olmaktadır.

4.2. Menderes İlçesi

Menderes, 788,66 km.'lik bir alanda, 110 m. rakımla, verimli topraklara ve 43 km. sahil uzunluğuna sahip İzmir'in güneyinde bulunan bir ilçedir. Bugünkü Menderes bölgesi, tarihte Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos'u işgali sırasında karargah olarak kullanılmış ve "Cem Ovası" şeklinde adlandırılmış ve daha sonra "Cumaovası" olarak anılmaya başlamıştır. 7 Haziran 1988 tarihinde Cumaovası Havaalanı'nın ismi, Adnan Menderes Havalimanı şeklinde değiştirildiğinde, bu kasabanın adı da "Menderes" şeklinde değiştirilmiş ve ilçe statüsü verilmiştir. Konum itibariyle, İzmir kent merkezine 20 km. İzmir Adnan Menderes Havaalanı'na, 6 km. uzaklıkta yer almaktadır. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Kent merkezine de yakın olması nedeniyle, Menderes'in yerli pazarları, satıcıların olduğu kadar, tüketicilerin de ilgi gösterdiği, ekonomik hareketliliğin yaşandığı mekanlardır. İzmir'in içme suyunun temin edildiği Tahtalı Barajı, Menderes ilçesi içinde kalmaktadır. Ayrıca tarihi miraslar olan, Klaros Bilicilik Merkezi ve Kolophon antik kenti bu ilçede bulunmaktadır (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü). İlaveten Tekeli-Menderes sınırlarında bulunan İTOB Organize Sanayi Bölgesi, 2002 yılında çalışmalarına başlamıştır (İTOB Organize Sanayi Bölgesi). Aliğa-Selçuk hattı uzantısında ve havaalanını da içine alacak şekilde 2010'da çalışmalarına başlayan banliyö tren hattı İZBAN'ın Menderes ilçesine bağlı Develi ve Tekeli köylerinde de durağı vardır. Tüm bu özellikleriyle Menderes, tarımsal faaliyetler, ticaret, sanayi, ulaşım, turizm gibi unsurların kesiştiği bir alandır. Dolayısıyla bu çalışmanın ana odağı olan kırsal dönüşüm konusunun, Menderes ilçesine bağlı köylerde araştırılması da çok yönlü, ilişkisel bir araştırma olanağı sunmaktadır.

Menderes ilçesinin bir başka özelliği de, ilçenin kültürel bakımdan Yörük kültürüne dayanmasıdır. Yörükler, konar-göçer bir hayat süren, mevsime göre yazın serin yaylalarda, kışın ise kışlaklarda kendi kurdukları çadırlarda yaşayan, geçimini hayvancılık ve zirai işlerden sağlayan, Oğuz Türkleridir (Doğan 2012:119-120). Günümüzde Menderes ilçesinde bulunan Yörükler, yerleşik yaşam düzenine geçmiş bulunmaktadır.

Yapılan bazı yasal düzenlemelerle Menderes ilçesine bağlı belediye ve köy tüzel kişiliğine ait yerlerde değişiklikler olmuştur. Buna göre, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çerçevesinde, Özdere, Gümüldür, Görece, Değirmendere, Tekeli, Oğlananası belediye tüzel kişilikleri 2009'da kaldırılmış ve tüm varlıklarıyla beraber Menderes Belediyesi'ne bağlanmıştır. İzleyen yıllarda çıkarılan 6360 Sayılı Kanun kapsamında, 18 köyün tüzel kişilikleri kaldırılmış ve 1 Nisan 2014 tarihinde Menderes Belediyesi'ne bağlanmıştır. Bu değişikliklerle, Akçaköy, Ataköy, Çakaltepe, Çamönü, Çatalca, Çile, Çileme, Develi, Efemçukuru, Gölova, Karakuyu, Keler, Kısık, Kuyucak, Küner, Sancaklı, Şaşal ve Yeniköy köyleri, köy tüzel kişiliğinden mahalle statüsüne geçmiştir (Menderes Belediyesi). İdari yapıdaki bu değişiklik, tabii ki köylerin ekonomik faaliyetlerinde bir değişikliğe yol açmamıştır. Köylerin ana geçim kaynağı olan tarımsal ve hayvansal faaliyetler sürdürülmektedir.

Menderes ilçesinin tarım sektöründe önemli bir yere sahip olduğu, İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün 2018 yılına ait İzmir ilçelerinde yetiştirilen ürünlerin ekim alanı, verimliliği ve toplam miktarı ile ilgili verilerde de görülmektedir. Tabloda İzmir ilçeleri (merkez ilçeler dışında) bazında, seçili tarımsal ürünlerin ekim alanına ait derleme veriler gösterilmektedir.

Tablo 5'e göre buğday üretim alanı bakımından Menderes, en geniş ekim alanına sahip ilçe olarak görülmektedir. İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün ürünlere ait paylaştığı verimlilik ve tonaj bilgilerine göre, buğdayda dekar başına 306 kg ürün alınarak toplam üretimde, 18.137 ton elde edilmiştir. Menderes buğday toplam üretiminde, ilçeler içinde 2.sırada yer almıştır. Mısırın Menderes'teki yetiştirilme alanı da, diğer ilçelere nazaran daha büyüktür. Dekar başına 1.300 kg. ürün alınan mısırdaki, toplam 23.136 ton üretim ile üretim miktarına göre 2.sıraya geçilmiştir.

Tablo 5: İlçelere Göre Seçili Ürünlerin Ekim Alanı (Dekar)

İlçeler	Buğday	Mısır (dane)	Pamuk	Tütün	Örtüaltı tarımı (hane)	Zeytin (sofralık)	Zeytin (yağlık)	Üzüm
Aliağa	24.150	3.000	1.200	-	0	50.000	16.000	540
Bayındır	16.020	7.500	1.800	-	0	-	534.800	50
Bergama	40.000	15.952	105.000	4.500	20	3.500	175.500	310
Beydağ	1.700	-	-	120	1	3.850	139.000	-
Çeşme	1.100	-	-	-	13	2.228	26.810	306
Dikili	23.300	4.100	11.300	-	9	65.250	57.000	15
Foça	3.646	700	9.325	-	0	6.120	76.495	10
Karaburun	100	-	-	-	0	10.400	110.111	50
Kemalpaşa	9.935	-	-	-	0	46.750	143.760	10.062
Kınık	11.213	10.271	27.990	6.140	5	8.975	27.090	29
Kiraz	25.400	-	-	12.000	0	26.581	4.100	-
Menderes	59.343	17.797	4.974	1.000	1.650	118.800	12.500	1.550
Menemen	14.500	1.000	100.000	-	40	176.000	9.000	6.000
Ödemiş	15.500	40	-	-	15	84.000	36.500	400
Seferihisar	1.230	-	-	-	47	2.000	26.775	22
Selçuk	1.300	1.000	6.650	-	0	5.760	18.000	90
Tire	27.000	11.000	3.000	-	0	-	64.000	140
Torbali	15.520	24.170	42.880	52	37	9.995	158.415	2.230
Urla	3.430	100	-	-	0	14.550	301.505	480
Bayraklı	-	-	-	-	-	248	712	2
Karabağlar	-	-	-	-	-	-	340	400
Toplam	298.987	99.725	320.154	23.812	1.861	1.651.154	2.006.268	25.146

Kaynak: İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2018 verilerinden derlenmiştir.

Tablo 5'e göre pamuk ve tütünün ekim alanı, diğer ilçelere nazaran daha düşük kalmıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında bu ürünlere getirilen kota olmuştur. Öte yandan 1650 hanenin yaptığı örtüaltı tarımın, diğer ilçelere büyük bir farkla, en fazla Menderes'te yapıldığı görülmektedir. Bahsedilen ürünlere kota getirilmesiyle, Menderes seracılığa yönelmiştir.

Zeytincilik açısından Menderes ilçesinde özellikle sofralık zeytin öne çıkmaktadır. Menderes'te sofralık ve yağlık zeytinde verim dekar başına 25'er kg. olup

Menderes ilçesi, toplam 4.138 ton sofralık zeytin üretimiyle 3.sıraya ve 20.823 ton yağlık zeytin üretimiyle 5.sıraya yerleşmiştir.

Üzümde (çekirdeksiz) ekilen alan büyüklüğü bakımından 4.sırada bulunan Menderes ilçesi, dekar başına 1,5 kg. verimle, verimlilikte üçüncü sırada ve elde ettiği toplam 600 tonla, toplam üretimde altıncı sırada yer almıştır. Ayrıca tabloda gösterilmeyen, açıkta süs bitkileri üretimi Menderes'te giderek artmakta olup 2018 yılı içinde 2000 metrekare alanda yapılmıştır.

İzmir'de tarımsal faaliyetler kadar, hayvancılık faaliyetleri de önemli bir yere sahiptir. İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün verilerine göre, 1985-2018 yılları arasında İzmir genelindeki hayvan varlığında şöyle bir değişim olmuştur. 1985'te 560 bin baş olan koyun varlığı, genel olarak azalma eğilimi göstererek 2009 yılında 373 bine düşmüştür. 2010 yılından itibaren artış göstererek 2018'de 687 bine çıkmıştır. Benzer durum keçi varlığında da görülmektedir. Buna göre 1986'da 214 bin baş olan keçi sayısı çeşitli dalgalanmalarla azalarak 2011'de 165 bine inmiştir ve izleyen yıllarda artarak, 2018 yılında 249 bine ulaşmıştır. Sığır varlığı ise, küçükbaş hayvan varlığından daha farklı bir değişim çizgisi izlemiştir. 1985-1990 yılları arasında azalma eğilimi gösteren sığır sayısı, 1991'den itibaren genel olarak artış eğilimi göstermiştir. Yalnız 1993 yılı, 1998-2002 yılları arasında ve 2008-2009 yıllarında sığır sayısında bir azalma durumu yaşanmıştır (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2018).

Türkiye'de, iç kaynaklı olarak 1993 yılının sonlarına doğru başlayan 1994 krizi ve 2000'de başlayan 2001 krizleri ile dış kaynaklı olarak 2007'de başlayıp etkilerinin 2008 yılında hissedildiği krizler (Türkiye'deki Ekonomik Krizler 2018) hatırlanacak olursa, krizlerin özellikle büyükbaş hayvancılığı etkilediği söylenebilir. Yapılan bir incelemeye göre, (Semerci, Çelik 2016: 182 ve 193) küçükbaş hayvancılıkta yurt genelinde de azalma yaşanmış, bu azalma 1994-2009 döneminde % 40 oranında ortaya çıkmıştır. 2009 yılından sonra küçükbaş hayvancılık sayısı ülke genelinde artmaya başlasa da 2013 yılına gelindiğinde, ancak 1994 düzeyi yakalanmıştır. Küçükbaş hayvancılığın azalışının ardındaki önemli etmenlerden biri, yem sorunu olmuştur. Kaba yem özelliğine sahip meraların yetersizliği, öte yandan yem fiyatlarının da pahalılığı hayvancılıkta besin sorununu yaratmış; bu sorunla ilişkili olarak et ve süt üretimi de düşmüştür.

İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün İzmir'de hayvancılığın yıllar içindeki değişimine dair raporunda ortaya çıkan bir diğer sonuç, İzmir'de 1980'li yıllarda küçükbaş hayvancılığın, büyükbaş hayvancılığa göre daha fazla olması; ancak yıllar içinde küçükbaş hayvancılığın azalarak, büyükbaş hayvancılığın artmasıdır. Bu durumun önemli bir nedeni olarak büyükbaş hayvancılıkta vazgeçilmez bir yem kaynağı haline gelen mısırın kullanımının artması gösterilebilir. ZMO'nun 2018 Mısır Raporu'na göre, Türkiye'de buğday ve arpadan sonra üretimi en fazla olan mısır, birinci ve ikinci ürün olarak üretilmektedir. Mısır, % 75'i tanelik ve % 25'i slajlık amaçla yetiştirilmekte olup tüketim amaçlı tanelik mısırın da % 75'i hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Türkiye 2017 slajlık mısır üretiminde % 11 paya sahip İzmir, birinci sırada yer almıştır (ZMO Genel Merkez 2019). Rapor'da da belirtildiği gibi, mısır özellikle hayvansal gıdada yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Hayvancılığın 2018 yılında İzmir ilçe bazındaki değişimi, seçili hayvan dağılımına göre Tablo 6'daki gibidir (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2018). Tablo 6'ya göre 2018 yılında, Menderes ilçesi sığır sayısı bakımından 7. sırada, koyun sayısı bakımından 5.sırada ve keçi sayısı bakımından 6.sırada yer almıştır. Menderes'teki hayvan varlığının çok düşük olmamakla birlikte, diğer ilçelerin biraz gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum, daha önce belirtildiği gibi, hayvancılığın ülke genelinde azalmasının bir yansıması olabilir. Ayrıca geçmişte küçükbaş hayvancılığın daha yaygın olması durumu, Yörük kültürüne özgü bir yaşam tarzı olması bakımından, Menderes özelinde de geçerli bir durum olarak gösterilebilir. Ancak zamanla büyükbaş hayvancılık bakımı öne çıkmış; ama genelde de hayvan sayısında azalma yaşanmıştır.

Tablo 6: İlçelere Göre Seçili Hayvan Sayıları

İlçeler	Sığır	Koyun	Keçi
Aliğa	7.510	34.319	5.770
Bayındır	95.264	30.958	6.408
Bayraklı	231	283	50
Bergama	67.880	129.500	12.565
Beydağ	24.321	2.450	489
Çeşme	1.824	5.633	3.556
Dikili	10.507	64.854	20.346
Foça	18.921	20.919	5.412
Karabağlar	28	2.806	4.517
Karaburun	191	4.164	30.277
Kemalpaşa	35.099	26.448	18.538
Kınık	10.280	24.991	14.750
Kiraz	99.893	30.303	2.747
Menderes	25.016	32.423	13.326
Menemen	16.481	40.630	19.521
Ödemiş	172.550	62.820	13.145
Seferihisar	4.750	31.574	22.766
Selçuk	3.766	11.280	5.559
Tire	127.662	54.462	9.530
Torbali	22.280	23.535	9.735
Urla	4.850	14.499	12.107
Toplam	762.574	687.960	249.945

Kaynak: İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018 verilerinden derlenmiştir.

Menderes ilçesinin güncel bitkisel ve hayvansal faaliyetlerine ilişkin bu verilerden hareketle, ilçede bitkisel faaliyetlerin hayvancılığa göre öne çıktığı, hayvan sayısının diğer illere göre daha az kaldığı söylenebilir.

Bu bölümde araştırma alanı olarak İzmir Menderes ilçesini seçmede öne çıkan faktörler açıklanmış ve araştırma alanı tanıtılmıştır. Bir sonraki bölümde bulgular ve tartışma bölümüne geçilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde karma araştırma yönteminin kullanıldığı bulgular paylaşılacaktır. Karma yöntemde veriler hem nitel hem de nicel yöntemin kullanılmasıyla elde edilir. Bu çalışmanın alan araştırmasında da her iki yöntem kullanılmıştır.

Alan araştırmasında öncelikle gidilen köyün muhtarıyla köyün tarihi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı hakkında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında daha önce de belirtildiği gibi, görüşme yapılan bazı katılımcılarla daha derinlemesine konuşulmuştur ve onlardan elde edilen veriler, gerek nitel araştırma gerekse nicel araştırma bulgularının uygun kısımlarında paylaşılmıştır. Dolayısıyla nitel araştırma verileri temel olarak muhtarlardan elde edilen bulgulara dayanmakta olup kısmen diğer katılımcıların açıklamalarına da yer verilmiştir. Nicel araştırma bulguları ise esas olarak 360 katılımcıdan elde edilen verilerden oluşmaktadır.

Nitel araştırma verileri betimsel analize göre değerlendirilmiştir ve nicel araştırma verileri ise SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir.

5.1. Nitel Araştırma Verileri

Alan araştırmasının yapıldığı köyler, İzmir Menderes ilçesine bağlı Çileme, Sancaklı, Çakaltepe, Gölova, Karakuyu, Ataköy, Çamönü ve Çatalça şeklinde olmuştur. Muhtarlarla yapılan görüşmeler, tarih-kültür, göç örüntüleri, temel geçim kaynaklarında değişim, toprak miktarında değişim, köylerde karşılaşılan sorunlar, yeni yasal düzenlemelerin köylere yansımaları ve köylerde toplumsal değişim şeklinde konularına göre çözümlenmiştir.

5.1.1. Tarih-Kültür

Muhtarlarla yapılan görüşmelerde öncelikle köylerin tarihi hakkında bilgi alınmıştır. Tarihsel konuya ilişkin ortak vurgu, Menemen köylerinin Yörük köyü olması üzerine yapılmıştır. Ancak bu kültürün bazı köylerde daha canlı tutulduğu, bazı

köylerde ise, toplumsal değişimin hızıyla geri planda kaldığı görülmüştür. Yörük geleneği olarak düğünlerde keşkek pişirilmektedir.

Sancaklı Köyü 150 yıllık geçmişi olan bir Yörük Köyü'dür. Bu köyle alakası kesin bilinmemekle birlikte, köye ilişkin Sancaklı Yörügü adı geçmektedir. Çok eskiden Torbalı'ya bağlı olan bu köy, daha sonra sırasıyla Değirmendere Belediyesi'ne ve son olarak Menderes ilçesine bağlanmıştır. Köy, orman köyü vasfındadır. Köy Aşağı Sancaklı ve Yukarı Sancaklı olmak üzere iki mahalleden oluşmaktadır.

Çileme Köyü'nün Arap aşiretine bağlı bir Yörük Köyü olduğu tahmin edilmektedir. Başlangıçta Sancaklı Köyü'ne bağlı olan Çileme, 1956'da kendi adıyla bir köy statüsüne geçmiştir. Bu durum, Sancaklı Köyü sakinlerince, "*Eskiden onlar bize bağlıydı, ama şimdi onlar bizim (ekonomik açıdan kast edilmektedir) önümüze geçti, Baraj yüzünden biz geride kaldık.*" şeklinde yorumlanmıştır. Tarımsal üretimde karşılaşılan bazı zorluklar, böyle bir karşılaştırmaya yöneltse de bizim gözlemimize göre, Çileme Köyü daha kapalı bir toplumsal yapıya sahip iken Sancaklı Köyü, daha sosyal ve rahat yaşam tarzına sahiptir.

Çakaltepe Köyü'nün bulunduğu alan da eski bir yerleşim yeridir. Günümüzde Çakaltepe Mahallesi ve Palamutarası Mahallesi olmak üzere 2 mahalleden oluşmaktadır.

Araştırma yapılan köyler içinde, konar-göçer Yörük kültürünü bırakıp yerleşik yaşama en geç geçen köy, Gölova Köyü olmuştur. Bir dağ köyü olan Gölova, eski bir kervan yolu üzerinde bulunan çok eski bir yerleşim yeridir. Köyün sakinleri, bugünkü Gölova yerleşim alanı ile Afyon, Uşak arasında uzun yıllar yaylaya gidip gelmişler ve 1950'den sonra yerleşik hayata geçmişlerdir. Çiftçiliğe ise 1960'larda başlamıştır. Köy sakinlerinden biri, köyün Dulkadir aşiretinden geldiğini belirtmiştir.

Karakuyu Köyü'nün yerleşim alanı civarında 1700'lü yıllardan kalma mezar taşları bulunduğu ve bu taşlarda köyün dört defa aynı isimle kurulup yıkıldığı anlaşılmaktadır. Köyün Nohut Gölü civarında toprakları bulunmakta olup burada da keçilerin su içtiği kuyudan dolayı köyün adı Karakuyu olarak kalmıştır. 1945'ten sonra Yörüklerin iskan edilmesi için devlet tarafından verilen arazilerle köy kurulmuştur. 1951'de ayrıca köye Balkanlar'dan gelen 41 göçmen iskan edilerek 3 kişiye 18'er, 4 kişiye 24'er dönüm toprak verilmiştir. Ancak bu süreçte göçmenlerin daha yerleşik,

Yörüklerin ise daha göçebe hayat tarzlarına alışık olmalarından ötürü iki kültür karşı karşıya gelmiştir. Köyün, Karatekeli aşiretine bağlı Seçmezli (halk dilinde Sıçmazlı) aşireti kökenine dayandığı düşünülmektedir. Karakuyu Köyü Yörük kimliğini koruyan, kültürünü yaşatan köylerden biridir. Bu amaçla köyde, 2013'te Karakuyu Köyü Yörükleri Efeler Gençlik Spor Derneği kurulmuştur. Bu kapsamda şenlikler, futbol turnuvaları düzenlenmiştir. Ayrıca Zeybek oyununu yaşatmak için kadın erkek kurulan halk oyunları ekibi Türkiye'nin dört bir yanında gösterilere katılmıştır.

Ataköy, etrafı ormanla kaplı, göleti olan bir Yörük Köyü'dür. Köyün 150 yıllık geçmişi vardır. İlk yerleşim yerinin göletin üst tarafında bir yerde olduğu; ama keçilerin kendi başlarına hep gölet etrafında bulunmasıyla yerleşimin, bugünkü Ataköy'ün olduğu yere taşındığı köy sakinlerince açıklanmıştır. Dolayısıyla burada da Yörük yaşam tarzında özellikle küçükbaş hayvancılığın ne kadar belirleyici olduğu görülmektedir. Köyün ismine yönelik değişiklik gereği de ortaya çıkınca, muhtarın açıklamalarına göre, bürokratik işlerde kolaylık olması açısından alfabetik sıralamaya göre "A" harfiyle başlayan bir isim düşünülmüştür ve köyün oylamasıyla "Ataköy" adı alınmıştır.

Çamönü, Ataköy ile aynı güzergahta bulunan, Menderes Belediyesi'ni Ahmetbeyli turistik beldesine bağlayan ana cadde üzerinde ve arkası çam ağaçlarıyla kaplı eski bir yerleşim alanıdır. Bu anlamda bu iki köy, araştırma köyleri içinde en merkezi özellikteki köylerdir.

Çatalca Köyü, diğer köylere göre Menderes ilçesine en yakın köydür. Etrafı ormanla çevrili dağ köyü olan Çatalca Köyü'nde de güzel bir manzarası olan Çatalca Gölü bulunur. Çatalca Köyü, günümüzde Yörüklerin yerleştiği bir köy olmakla birlikte, tarihte Rumlara da ev sahipliği yapmıştır. Hatta köy sakinlerinin açıkladığı rivayete göre, bu köyün adı bir süre, çok güzel bir Rum kadın olan Sanda'nın adına ithafen Sandı Köyü olarak anılmış, isim daha sonra Çatalca Köyü şeklinde değiştirilmiştir. Bu köy, gözlemimize göre entelektüel birikime önem veren, gündemi yakından takip eden bir köydür.

5.1.2.Göç Örüntüleri

Muhtarlarla yapılan görüşmelerde gerek köylerden göç verme gerekse köylere göç alma örüntüleri üzerinde durulmuştur. Buna göre Çileme'de gerek mirasla

topraklar küçüldüğünden gerekse borçtan dolayı yaklaşık beş yıl önce elinde olanları satıp giden haneler olmuştur. Bununla birlikte çocukları eğitimini tamamlayınca üreticiliği bırakıp topraklarını kiraya veren haneler de vardır. Köye dışarıdan gelen yedi-sekiz Roman kökenli hane bulunmaktadır.

Sancaklı Köyü'nde çocukların İzmir'e okumaya, çalışmaya gitmesi ve evlenmesi gibi nedenlerle 10 hane tamamen kapanmıştır. Köydeki her şeyi satarak köyden göç etmişlerdir. Ayrıca köy, Tahtalı Baraj Havzası'nda kaldığı için, Baraj yapım aşamasında toprakları istimlak edilenler de köyden göç etmek durumunda kalmıştır. Öte yandan İzmir'de çalışanlardan köye hafta sonları gelenler olmaktadır. Ayrıca İzmir'de çeşitli yerlerde işi olan ama dışarıdan gelerek 3-5 dönüm arazi üzerine, anayol kenarlarına veya köyün çevresine yerleşen haneler son yıllarda artmaya başlamıştır. Gelenlerden bazıları köyün adresine kayıtlı değildir.

Çakaltepe en yoğun şekilde göç veren köylerden biridir. Köyde tütün üretimi 20-25 yıl önce bitince köyden çok göç eden olmuştur. Tütüne kotanın geldiği 2002'de tütün yetiştiriciliğinin % 80'i, bitmiş duruma gelmiştir. Göçler, İzmir'e, Menderes'e ve Torbalı'ya olmuştur. Bazı göçler ise, geçici süreliğine gerçekleşmiştir. Örneğin kışın İzmir'de şoförlük yapıp yazın tarlada hep birlikte tarımsal üretim yapma şeklinde idare edenler olmuştur. Bu süreçte köyün nüfusu azalmış ve yaşlanmıştır. Köyde genç nüfus fazla kalmamıştır. Bununla birlikte, köyün dışına yeni yapılaşmalar olmaktadır.

Gölova Köyü'nde göç verme, ilk yerleşmelerden sonra 1960'lı yıllarda çiftçilik başladığında meydana gelmiştir. Gölova Köyü yüksek bir rakıma sahip, orman köyü statüsünde bir köydür. Köyde ulaşım, eğitim, sağlık olanaklarının yoksunluğu da köyün sosyo-kültürel mağduriyet derecesini daha hissedilir kılmıştır. Bu nedenlerle köy sakinleri, komşu köylere, ilçelere veya İzmir'e göçmüştür. Selçuk, Torbalı, Zeytinköy, Çakaltepe, Ataköy göç verilen yerlerdendir. Bu faktörlerden dolayı köyde genç nüfus çok azdır. Bununla birlikte, köyün doğasından dolayı, son zamanlarda yerleşmede tercih edilmeye başlanmıştır. Göç alma 3-4 sene önce başlamıştır. İzmir'den gelen 7-8 hane kendi bahçeleriyle ilgilenmektedir.

Karakuyu Köyü, göç olgusunda diğer köylere göre, farklı bir çizgide duran tek köydür. Bu köyde yatırım genel olarak tarlaya, tarımsal üretim ve teknolojiye yapılmaktadır. Bu anlamda köyden göç etme tercih edilmemektedir. Bununla birlikte

muhtar, ailece göç olmasa da 100 hane içinden gencin Menderes'e ve İzmir'e çalışmaya gittiğini, İTOB'da çalışanların bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca 1970'lerde kan davasından dolayı Doğu'dan kaçıp gelen 5 hane olduğunu; Tahtalı Barajı istimlakından sonra da, köye 5 hanenin iskanı yapıldığını ifade etmiştir.

Ataköy ve Çamönü köylerinde de, tütüne kota getirilmesinden sonra, 20-25 yıl önce başlayan ve 2000'li yılların başında hızlanan şekilde İzmir'e yoğun göçler yaşanmıştır. Bu süreçte her şeyi satıp temelli giden de; sadece tarlasının bir kısmını veya tamamını satıp evini bırakan da veya hiçbir şeyini satmadan sadece çalışmaya veya eğitim almaya giden de olmuştur. Göç edenler, emekli olup köye geri dönmüştür. Bu köyler nüfusça büyük köyler olsa da özellikle Ataköy, şimdilerde bir emekli kasabası görünümündedir. Dolayısıyla bu durum, tarımsal faaliyetlere de yansımıştır. Öte yandan bu köyler, merkezi konumda olma, doğal güzelliklere sahip olma gibi avantajlarını kullanarak dışarıdan gelenlere topraklarını kiralamış veya satmıştır. Bu faktörlerden dolayı bu köyler, özellikle İstanbul çevresinden doğayla baş başa, sağlıklı bir yaşamı seçmiş orta-üst tabaka kesimden gelen kişilerce cazibe noktası haline gelmiştir. Öte yandan köylere özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden başta ekonomik nedenden dolayı göç edenler olmuştur. 1996-97 de sera başlayınca özellikle Doğu'dan göç de başlamıştır. Yani Çamönü ve Ataköy yaklaşık 15-20 yıldır göç almaktadır. Çamönü'nde özellikle Mardin'den gelen kişiler yoğunluktadır. Bunun yanında Diyarbakır, Sivas, Trabzon gibi şehirlerden gelen kişilere de rastlanmıştır. Bu göçler ilk olarak mevsimlik işçi göçü olarak başlamıştır; ardından köye yerleşimler gerçekleşmiştir. Bunun dışında araştırma yapılan köyler içinde, kısmen Karakuyu ve Çakaltepe köylerinde olmak üzere, özellikle Çamönü ve Ataköy köylerinde mülteciler bulunmaktadır. Gerek Güneydoğu'dan yapılan ilk göçler gerekse mülteci göçleri sosyolojik açıdan da aynı zamanda önemli göç örüntülerine sahne olduğu için, bu konu üzerinde muhtarlarla yapılan görüşmelerde bilgi almanın yanında, hem köyün yerlileri hem de göç edenlerden bazılarıyla görüşmeler yapılarak daha ayrıntılı bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Farklı şehirden gelen kişiler, köye ilk geldiklerinde tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Zaten köye ilk gelenler de genellikle erkekler olmuştur. Bir iki yaz sezonu erkekler çalıştıktan sonra, hanelerini de yanlarına almışlar ve bu şekilde ailece tarım işçisi olarak çalışmışlardır. Tarım işçisi olarak çalışanlar tarla sahibinin

tarlanın bir kenarına kurmuş olduğu kulübe tarzında, içinde mutfağın da dahil olduğu, tuvaletinin dışarda bulunduğu, 1+0 veya 1+1 odalı evlerde kalmıştır. Bu evler için herhangi bir kira ya da elektrik, su faturası ödenmeden hanede yaşayan kişi sayısına göre yevmiye alma şeklinde veya toplam kaç kg/ ton ürün toplandığına göre ödemeler yapılmaktadır. Tarlada çalışanlar açısından hane sayısının fazla olması tabii ki daha avantajlı bir durumdur. Görüştüğümüz kişiler bu şekilde birkaç yıl çalışıp birikim yaptıktan sonra sera, tarla kiralama veya satın alma yoluna giderek kendi işini yapmaya başlamıştır. Köylere ilk gelenlerin konumu, sonradan gelenlere nazaran da daha önder rolündedir. Bu durum, göç teorileri içinden ağ teorisine (Yalçın, 2004: 49) de bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca ilk gelenler tarla, tarım aleti sahibi olmuş, örneğin aldığı 10 dönümlük bir tarla içine kendi evini kurmuştur ve şu anda kendisi tarım işçisi çalıştırır duruma gelmiştir.

Söz konusu durumun yerli, tarla sahibi olan halk ve dışarıdan gelmiş ve zamanla kendine yer edinmiş olanlar tarafından iki farklı boyutu vardır. Çünkü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen kişiler tahmin edileceği gibi, Kürt etnik kimliğine sahiptir. Dolayısıyla ekonomik ilişkilere etnisite durumu da eklenerek olaylara daha farklı bir yön kazandırmıştır. Bunun dışında son yıllarda Suriye'den gelen mülteciler de bu civardaki köylere yerleşmiştir. 10-15 sene önce Kürtlerin yapmış olduğu tarım işçiliği işini şu anda çoğunlukla Suriyeli mülteciler yapmaktadır. Durum yerli halk-Kürtler; yerli halk- mülteciler ve Kürtler-mülteciler arasında farklı gelgitlere sahiptir. Yapılan görüşmelere ve gözlemimize göre yerli halk, Suriyeli mültecilerden pek hoşlanmamakta; ancak mecbur oldukları için tarlada serada çalışacak işçi bulamadıkları için, mültecileri çalıştırdıklarını belirtmişlerdir. “*Serada mahsul birden, aynı anda oluyo. Kendin hepsini nasıl toplucan. Mal olmuş. Mecbur o mahsulü toplayacak kişi bulcan*” diye durumlarını beyan etmişlerdir. Tarla sahiplerinin bahsettiği sorunlar arasında hanelerin daha çok kazanmak için çok kalabalık şekilde bir-iki hane bir arada uygun olmayan ortamda yaşaması, tarlada o kadar kişi sayısına göre, yeterince çalışmamaları ve izinsiz mahsulden toplayarak kendi kışlık ihtiyaçları için kullanmada veya otobüslerin kargolarına vererek kendi memleketlerine çuvallarla/sandıklarla ürün göndermeleri ve toplumlar arası kültürel farklılıklar gibi sorunlar bulunmaktadır. Hatta alt-kültürü biraz sever biraz döver bir söylemle, “*Daha önce Kürtler de geldi çalıştı; ama onlar en azından bunlar gibi mahsule zarar*

vermiyodu” gibi açıklamalarda bulunulmuştur. Öte yandan Kürtler de, mültecilere karşı mesafeli bir tutum sergilemektedir. Çünkü onlar da bu köylerde artık statü sahibi olmuştur. Bir şeye sahip olma, o şeyleri kaybetme korkusunu da beraberinde getirir. Kürtler, burada genellikle sosyo-ekonomik açıdan alt tabakadan alt-orta tabakaya yükselmiştir. Mültecilerin bir zamanlar kendilerinin geçtiği süreçten geçmeleri, onlara güç/iktidar kazandıracığı anlamına geldiğinden, bu durum öte yandan Kürtlerin kendi gücünün kısmen sarsılacağı, oyundaki dengelerin değişeceği ihtimalini doğurmaktadır.

Özetle Çamönü ve Ataköy tütünden sonra kendi yerli halkından göç vermiştir; geçiş sürecinde seracılığın denenmesi ve bu işin yaygınlaşmasıyla şehir dışından göç almaya başlamıştır. Ayrıca son yıllarda çevre köylere de olmak üzere mülteci göçleri yaşanmıştır.

5.1.3. Temel Geçim Kaynaklarında Değişim

Alan araştırmasının yapıldığı tüm köylerde, muhtarların açıklamalarına göre, geçmişte köylerin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmuştur. Geçmişte bitkisel ürün olarak istisnasız tüm köylerde, ana ürün kota getirilene kadar tütün olmuştur. Tütün yetiştiriciliği de 1997-98’de büyük oranda bırakılmaya başlanmıştır. Tütüne ilaveten her köyde buğday, Çileme’de pamuk ve bostan, Karakuyu’da pamuk ve bostan yetiştirilmiştir. Tütünden sonra ise, Çileme’de serada sebze ve mısır, Sancaklı’da serada veya açıkta sebze, Çakaltepe’de açık tarım şeklinde sebze (son yıllarda özellikle domates) mısır, bostan ve son zamanlarda meyve yetiştirilmeye başlanmıştır. Karakuyu’da tütünden sonra pamuk da 2005’te bırakılmıştır. Mısır yetiştiriciliği 2000’li yıllarda başlayıp yaklaşık 15 yıl aralıksız devam etmiştir. Son 3 yıldır ise domates yetiştirilmeye başlanmıştır. 2018 yılında uzun aradan sonra yeniden pamuğa başlanmış olup mısır ve pamuk köyde yarı yarıya ekilen ürünler olmuştur. Gölova’da zeytine ağırlık verilmiş; hatta tarla ürünü yetiştirilen yerlere de yeni zeytin dikimi yapılmıştır. Ayrıca Gölova Köyü muhtarı, köyde tadımlık zeytinyağının yapılacağı, kültürel etkinliklerin olacağı bir festival düzenleme gayreti içinde olduklarını belirtmiştir. Ataköy ve Çamönü’nde serada sebze ve mısır yetiştirilmeye başlanmıştır. Seralarda yazın salatalık, domates, biber, patlıcan, kabak, börülce; kışın

marul, yeşillik yetiştirilmektedir. Son olarak Çatalca'da ise bağcılığa geri dönmüştür.

Günümüzde hayvancılık tüm köylerde azalmıştır. Çileme, Sancaklı ve Karakuyu köylerinde görece hayvancılık faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmaktadır; ancak diğer köylerde neredeyse bitme aşamasına gelmiştir. Muhtarların açıklamalarına göre, köyde meraların kalmayışı, hayvancılığı hazır yeme bağımlılaştırmıştır. Ancak yem girdisinin çok pahalı oluşu gibi nedenlerden dolayı köy halkı, hayvancılığı bırakmaya veya azaltmaya mecbur kalmıştır. Öte yandan köylere dışarıdan gelenlerce hayvancılık üzerine yatırım yapanlar da olmuştur. Örneğin Ataköy'de büyükbaş hayvancılık üzerine iki şirket kurulmuştur. Benzer şekilde Çakaltepe'de bir tane tavuk çiftliği ve büyükbaş hayvancılık üzerine çiftlikler kurulmuştur, ayrıca daha farklı bir örnek olarak köyde büyük bir at çiftliği bulunmaktadır.

Köylerde temel geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlere ek olarak, farklı gelir getirici işlere yönelim olmuştur. Çatalca'da yaşayanlar, Efemçukuru'nda bulunan altın madeni işletmesinde çalışmaktadır. Gölova muhtarı, köyde 20-25 kişinin Esbaş'ta, 20-25 kişinin Torbalı Sanayi'de, 7-8 kişinin Ayrancılar sanayi alanında çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca yapılan görüşmelerde gençlerin ve kısmen kadınların Ahmetbeyli turizm sektöründe, erkeklerin de Ahmetbeyli'de şoförlük işlerinde çalıştıkları ifade edilmiştir. Çakaltepe'de 7-8 kişi köyde bulunan özel tavuk çiftliğinde çalışmaktadır. Bunlar dışında tüm köylerde İzmir il merkezinde, Menderes ilçe merkezinde, İTOB Organize Sanayi Bölgesi'nde, Torbalı Organize Sanayi Bölgesi'nde çalışanlar bulunmaktadır. Gençlerin büyük çoğu dışarda çalışmaktadır. Bunun yanında iş bulamayanlar, yani işsiz olanlar da mevcuttur. Genel itibariyle tüm köylerde yaşlı ve emekli nüfus artsa da, Gölova, Çakaltepe, Ataköy köylerinde bu artış daha da fazladır. Emekliler de fabrikada çalışmakta, yevmiyeye gitmektedir.

5.1.4. Toprak Miktarında Değişim

Görüşmelerde muhtarlara geçmişten günümüze köylerde toprak konusunda nasıl bir değişim olduğunu anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Buna göre, Çileme'de geçmişte toprak miktarı, 50-300 arasında değişmekte olup genellikle 50-60 dönüm toprak sahipliği var iken, günümüzde en az az 15 ve en fazla 100 dönüm arasında değişmektedir ve hane başı ortalama 30 dönüm toprak sahipliği yaygındır. En

az ve en fazla toprağa sahip hanelerde bir değişim olmamıştır. Topraksızlık durumu dışarıdan gelen hanelerde mevcut olup onlar, yevmiyeci olarak çalışmaktadır. Toprağını genişleten beş-on hane olmuştur.

Sancaklı Köyü'nde Tahtalı Barajı'na en az 2000 dönüm toprak gitmiştir. Bu durum yaklaşık 50 haneyi etkilemiştir. Baraj sonrasında o hanelerin bir kısmı seraya bir kısmı hayvancılığa dönmüştür. Barajdan önce 150 dönüm toprağı olan var iken günümüzde yaklaşık 10 hanede en fazla 70-80 dönüm toprak vardır. En az toprak sahipliğı de 5 dönüm olup hanelerde ortalama ise 20 dönüm toprak vardır. Topraksız 20-25 hane vardır. Topraksız hanelerin hepsinin Baraj'dan dolayı olmadığı; bazılarının dışardan geldiğı, bazılarının hanesinde ise toprağın olmadığı veya azaldığı belirtilmiştir.

Çakaltepe Köyü'nün, Çakaltepe Mahallesi'nde 3-5 hanede en fazla 20-25 dönüm, Palamutarası Mahallesi'nde ise en fazla, 60-70 dönüm toprağı olan vardır. Palamutarası'nda 10-15 hane topraksız hane bulunmaktadır. Topraksız haneler icarla toprak işlemekte, büyük çiftliklerde işçi olarak çalışmaktadır. Çocuklarını evlendirmek, onlara ev almak için toprak satılmaktadır.

Gölova Köyü'nde toprak miktarı 10-200 dönüm arasında değişmektedir. 4-5 hanede en fazla 200 dönüm toprak vardır. Ortalama ise 10 dönüm toprak olup topraksız hane yoktur. Çamönü Köyü'nde en fazla 3- 5 kişide 100 dönüm toprak olup ortalama 15-20 dönüm arası toprak bulunmaktadır. Ayrıca Çamönü'nde arazi fiyatları değer kazandığı için, toprak satışları artmıştır. Yerli halktan toprak satın alan ise, 3-5 hane olup geri kalan hep dışarıdan gelenlerden olmuştur. Ataköy muhtarı ise, toprak miktarının 1-50 dönüm arasında değiştiğini, 50 dönüm toprağı olan en fazla 10-20 hane bulunduğunu, ortalama olarak ise 5-10 dönüm toprağın bulunduğu belirtmiştir. 2000'li yıllarda toprak satma artmıştır. Karakuyu muhtarı ise köyde toprak dağılımını şöyle ifade etmiştir: *“Köyün % 20'sinde hiç toprak yok; % 20'sinde 20-40 dönüm kendini geçindirecek kadar var; % 20'sinde 40-80 dönüm arası var ve kalanın ise 100 dönüm üstü toprağı var.”* Ayrıca bu köyde, “toprak satılmaz, alınır” anlayışı olduğunu belirten muhtar, imkanı olanların toprağını hep genişletmeye çalıştığını, artık kendi köy sınırlarına ulaşarak komşu köylerden toprak kiralanmaya başladığını belirtmiştir. Çatalca Köyü'nün etrafı da ormanlarla kaplıdır. Eskiden tapusu olmasa da, arazilerin

kullanılmıştır; ancak günümüzde bu durumun değişmesinden dolayı 2b arazilerin çoğalmıştır. Köyde toprak miktarı 1 ila 30 dönüm arasında değişmektedir. 30 dönüm toprağı olan ise on hanedir. Ortalama toprak miktarı 10-15 dönümdür.

Bu açıklamalara göre, köylerdeki ortalama toprak miktarının çok büyük olmadığı anlaşılmaktadır.

5.1.5. Köylerde Karşılaşılan Sorunlar

Muhtarlarla yapılan görüşmelere ve gözlemlerimize göre köylerde karşılaşılan en önemli sorun ekonomik temelli sorunlardır.

Köylerde yaşayan hanelerin temel geçim kaynakları tarımsal üretim veya hayvancılıktır. Bu faaliyetlerin yoğun emek gerektiren işler olması; buna rağmen elde edilen gelirin düşük kalması köylerde karşılaşılan en büyük sorundur. Kazancın yetersiz kalması ise tarımsal ürünlerin veya hayvancılık ürünlerinin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli girdi fiyatlarının serbest piyasa koşullarında sürekli yükselmesinden; ancak üreticilerin ürettikleri ürünlerin aynı oranda artış göstermemesinden kaynaklandığı muhtarlar ve diğer katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Tarımsal ürünlerdeki en gerekli girdiler arasında tohum, fidan, zirai gübre ve ilaç, mazot, traktör ve diğer tarım aletleri, sulama yapmak için sondaj açtırma ve diğer sulama tesisi araçları, sera yapım malzemeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla aslında tarımsal üretim yapmada kullanılan her girdi piyasadan satın alınmalıdır. Yapılan görüşmelerde altı çizildiği gibi, günümüzde üreticilerin tarımsal girdileri (örneğin tohum, fidan ve gübre) kendilerinin yeniden üretebilme imkanı kalmamıştır. Hayvancılık faaliyetlerindeki temel harcamalar ise hayvan besinleriyle ilgili yem, slajlık mısır, saman temin etme; hayvanları düzenli aşılama, tohumlatma ve hastalandıklarında iyileştirmek için özel veteriner getirtme; ahır içi donanımı sağlama; süt makinesi, soğuk süt deposu gibi malzemeleri bulundurma şeklindedir. Tarımsal faaliyetlerle benzer biçimde, hayvancılık faaliyetlerinde de tüm girdiler piyasadan satın alınmak zorundadır. Muhtarlar ve diğer katılımcılar meraların kullanılamaması nedeniyle hayvancılık besinlerinin sadece satın alınarak temin edilebilecek hale dönüştüğüne işaret etmiştir. Tüm bu girdilere karşın, gelirlerin ise sadece süt satma veya hayvan satma şeklinde olduğunu, bunların da piyasa sunulduğunda düşük kaldığını belirtmişlerdir. Devletin tarıma ve hayvancılığa yönelik desteklemelerinin

ise yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Örneğin tarımda mazot desteği yapıldığını, ancak bunun çok cüzi olduğunu; hayvancılıkta ise belirli bir hayvan sayısına ulaşıldıktan sonra desteklemelerin yapıldığını belirtmişlerdir. Köylerde genel olarak karşılaşılan en büyük sorun bu şekildedir. Bununla birlikte bazı köylerde farklı problemler de dile getirilmiştir.

Sulama sorunu köylere çeşitli şekillerde yansımıştır. Sancaklı Köyü'nde gerek Tahtalı Barajı'ndan dolayı gerekse sondaj açtırmaların artışından dolayı, suyun çıkma derinliğinin her geçen gün artmaktadır. Yer altı sularının çekilmeye başlaması Sancaklı Köyü'nde görüşme yapılan kişilerce de çokça dile getirilmiştir. Gölova Köyü de benzer sorunu yaşamaktadır. Hatta köyün yüksekte bulunmasından dolayı içme suyunda dahi zaman zaman kısıtlamalar olduğu ve bu durumlarda köye tankerle su getirildiği belirtilmiştir. Çatalca Köyü'nde de genel olarak sulama sorunu yaşanmasından (ayrıca tabii ki toprak özelliğinden) dolayı, üzüm yetiştirilmektedir. Çünkü bağ, yetiştirilmesinde suya çok gereksinim duyan bir ürün değildir. Çamönü Köyü'nde ise sulama kanaletleri olmadığından seraların mecburen özel sondajlarla sulandığı ve bu yüzden çok yüksek miktarlarda su ve elektrik faturası ödendiği belirtilmiştir.

Köylerin konumundan dolayı, Gölova ve Çatalca köylerinde ulaşım ve alışveriş sorunları devam etmektedir. Alan araştırması yapılan köylerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin muhtarların ve katılımcıların ifadeleri genel itibariyle belirtildiği gibidir.

5.1.6. Yeni Yasal Düzenlemelerin Köylere Yansıması

Yapılan görüşmelerde Köy Kanunu'nda yapılan değişikliğin şimdiden ev ve arsa fiyatlarına yansıdığı belirtilmiştir. Kanun'da beş yıl olan geçiş sürecinin hala devam ettiği; dolayısıyla henüz, elektrik, su faturası gibi zaruri ödemelerde, vergilerde, kent tarifesine geçilmediğine, Mart 2019'da bu sürenin dolacağına dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla bu yeni ödemelerin köy halkı üzerinde yeni bir yük oluşturacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca genel olarak köye ait tüm varlıkların Belediye'ye geçmiş olmasına; öte yandan bazı bürokratik işlemlerin hızlanmasına değinilmiştir.

Mera Kanunu'nun çıkarılması özellikle hayvancılık faaliyetlerinde etkili olmuştur. Köyler, Yörük köyü olduğu için küçükbaş hayvancılık yaygın iken, özellikle

meraların kullanılmaması nedeniyle büyükbaş hayvancılığa yönelim olmuştur. Ancak günümüzde büyükbaş hayvancılık da sınırlı kalmıştır. Bunun yerini –örneğin Çakaltepe’de olduğu gibi, hayvancılık yapan büyük çiftlikler almaya başlamıştır. Bu çiftlik sahipleri de, köyün yerlisi olmayan, dışarıdan gelen kişilerdir. Çakaltepe Köyü’nde bir hayvan şirketi, meraları almak isteyince Tarım Bakanlığı, Valilik, Kaymakamlık ıslah edilmesi gerekir, şeklinde ısrarcı olmuştur. Bu durum, köyde az da olsa hayvancılık yapan haneleri çok olumsuz etkileyeceği için, köy muhtarlığı ve diğer kurumlarla yapılan görüşmeler neticesinde Belediye, İl Tarım Müdürlüğü’ne belli bir kira ödeyerek merayı kiralamıştır. Bundan sonra gerek köylülerin gerek Belediye’nin desteğiyle merada çalı çırpı, taş toplama makinesiyle taşlar toplanmıştır. Merayı ıslah etmek için yonca, ot tohumu ekilmiştir ve mera serbest bırakılmıştır. Benzer durum Karakuyu’da da yaşanmıştır. Yüzlerce dönüm mera özel kişilere 49 yıllığına kiralanarak tahsis edilmiştir. Söz konusu durum Sancaklı, Ataköy, Çamönü ve Çatalca köyleri için de geçerlidir. Ancak burada meranın yanında, ormanlık alanlar da bulunduğu için, ormancılıkla ilgili yasal düzenlemeler de buralarda etkili olmuştur ve bu sebeplerden dolayı hayvancılık bırakılmıştır.

Mera Kanunu kadar, üreticileri yakından ilgilendiren bir diğer kanun, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’dur. Her iki kanunun kapsamı da geniş olduğu için, uygulamada üreticiler açısından çeşitli sorunlar da doğurmaktadır. Köylerde toprak ile ortaya çıkan bazı sorunlar özetlenmeye çalışılacaktır.

Çileme Köyü’nde üreticilerle yapılan görüşmelerde, tapuların önemli bir bölümünün “Abdülhamid tapusu” olarak geçtiği dile getirilmiştir. Bu anlamda tapuların geçersizliği gibi bir sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlarla karşılaşanların ifadelerine göre, yıllardır atadan kalma işledikleri toprakların, sorgulamada, açık arttırmaya çıktığını öğrenenler olmuştur. Bu süreçte karşılaşılan en önemli zorluk olarak ise, bu mağduriyeti giderecek yasal düzenlemelerde belirsizliğin olması şeklinde ifade edilmiştir.

Çileme, Karakuyu ve Çakaltepe köylerinin ortasında, tarımsal faaliyetlerin yapıldığı tarlaları ve ormanlık alanları kapsayan bölgede ve İzmir’e içme suyu sağlayan Tahtalı Barajı’na da çok yakın mesafede taş ocağı kurulmasına ilişkin

2007'den beri ruhsat alma çabası üzerine, köylüler yasal haklarını aramak için ortak bir harekete geçmiştir. Karakuyu Köyü'nde, diğer köylerle ortak toplantılar düzenlenmiştir, çevreyi koruma yönelik sivil toplum örgütlerinin ve bazı milletvekillerinin desteği olmuştur. Bu süreçte köylüler davayı kazanmış; ancak firmanın ruhsat alma çabasıyla süreç, 2015'te yeniden başlamıştır. Basında yer alan haberlere göre, belirtilen gerekçelerden ötürü, neticede 2018'de köylüler davalarını kazanmıştır (Köylüler Taş Ocağı 2018). Benzer bir durum, Çatalca Köyü'ne komşu köy olan Efemçukuru'nda uzun yıllardan beri faaliyette olan altın madeni işletmesiyle ilgilidir. Buna ilişkin olarak, köylüler bir yandan bu durumla ilgili kaygı taşıdıklarını ve yasal sürecin devam ettiğini dile getirseler de, öte yandan burada bir iş sahibi oldukları için memnundurlar. Tarımsal faaliyetlerde gelirin çok düşük olduğu ve geleceğin de belirsiz olduğu düşünüldüğünden, bu sayede en azından çocuklara iyi kötü iş imkanı doğduğu belirtilmiştir.

Köylerde yaşayanları ilgilendiren bir başka konu hobi bahçeleridir. Hobi bahçeleri, satılan tarlaların, emlakçılar tarafından belirli alanlarda küçük parsellere bölünerek, bahçe işleriyle uğraşmak isteyenlere, çok daha yüksek fiyatlarda satılmasını içermektedir. Çakaltepe'de hobi bahçeciliği için kurulan bir mevki vardır. Çamönü, Çatalca köylerinde de hobi bahçeciliğine yönelik arsalar satılmakta olup, ilgili tabelalara rastlanmaktadır. Bu köylerde yaşayan halk emlakçıların toprakları kendilerinden satın alırken ucuza getirmeye çalıştıklarını; ama diğer taraftan bu şekilde topraklarının parsellenmiş olduğunu görmenin üzüntü verici olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca “*Onlar şehirden, kafa dinlemeye geliyor. Biz burada sabah erken saatlerden gece geç saatlere kadar çalışıyoruz, traktör sesi, makine sesi oluyor. Bir iki hayvan bakıyoruz. Onlar bu duruma bir süre sonra yok ses oldu, yok koku oldu, sinek geldi, bahçeme tavuk girdi diyecek; bizden şikayetçi olacak.*” şeklinde kaygı taşıdıklarını dile getirilmiştir.

Toprakla ilgili bu farklı örneklerden hareketle, toprağın, meraların, kısaca doğanın çok hızlı bir şekilde metalaştığı ve tahribata açık hale geldiği görülmektedir.

5.1.7. Köylerde Toplumsal Değişim

Alan araştırmasında muhtarlarla yapılan görüşmelerde köylerin sosyo-kültürel bakımdan değişimleri de irdelenmiştir. Buna göre eğitim, alışveriş, örgütlenme, sosyal yardımlar, köylerin gelişmişlik düzeyi gibi konular ele alınmıştır.

Eğitimde yapılan değişiklik ile taşınmalı eğitim sistemine geçildikten sonra köy okulları birleştirilmiştir. Buna göre Sancaklı köyündeki çocuklar, Çileme İlköğretim Okulu'nda; Çakaltepe köyündeki ilköğretim çağındaki çocuklar, Karakuyu İlköğretim Okulu'nda; Gölova köyündeki ilköğretim çağındaki çocuklar, Ataköy İlköğretim Okulu'da eğitim almaktadır. Çatalca'da ilk dört sınıf için eğitim verilmekte, 6.7. ve 8. sınıf çağındaki çocuklar Menderes'te veya Dereköy'de eğitim almaktadır. Muhtarlar köylerde eğitim düzeyinin giderek yükseldiğini, üniversite düzeyinde eğitim alanların sayısının arttığını; buna bağlı olarak köylerde öğretmenlik, mühendislik gibi mesleklerde çalışanların, devlet memuru olanların bulunduğunu belirtmişlerdir. Köylere genel olarak günlük gazete gitmektedir. Köylerde diğer kamusal alanlar olarak küçük çocuk parkları, sağlık ocakları bulunmaktadır. Köylere haftanın belirli günlerinde aile hekimi gelmektedir. Köy içlerinde asfalt yol bulunmaktadır.

Çileme'de, Ataköy'de ve Çamönü'nde haftada bir gün pazar kurulmaktadır. Çakaltepe, Sancaklı ve Gölova köyleri de alışveriş için genellikle buraya gelmektedir. Çamönü Köyü'nde ayrıca küçük bir market açılmıştır. Çatalca Köyü ise, yakın olduğu için Menderes'e gitmektedir. Bunun dışında köylere gelen seyyar satıcılar da alışveriş ihtiyacını gidermektedir. Her köyde bakkal bulunmaktadır.

Araştırma yapılan köylerde örgütlenme yapısı genellikle kooperatif ve birliklere üye olma şeklindedir. Çileme Köyü'nde 1968'de kurulan Tarım Kredi Kooperatifi vardır; ancak geçmişe göre günümüzde yem, gübre, ilaç gibi girdi tedarikinde piyasaya göre daha pahalı kalmakta; mecburiyetten dolayı buradan alınmaktadır. Sancaklı Köyü'nde, 1959'da Değirmendere ile ortak kurulan Tarım Kredi Kooperatifi vardır; ancak daha sonra Değirmendere ayrılmıştır. Kooperatifin köye faydasının eskiden daha fazla olduğu; eskiden verdiği yardımın yettiği belirtilmiştir. Kooperatif daha aktif olduğu dönemde para olarak kredi, pulluk gibi tarımsal alet vermiş; köyde bakkal gibi işletmelerin kurulmasına teşvik olmuştur.

Kooperatiflerin günümüzde desteğinin zayıflamasının ardında IMF ve DB programları kapsamında kooperatiflerin yasayla yeniden yapılandırılması etkili olmuştur. Köy KOOP, 1975'te Türkiye'de traktör eksikliği yaşandığı bir dönemde, cari piyasa değerinin yaklaşık yarısına Romanya'dan traktör ithal etmiş ve üretici bankası olan Bağcılar Bankası'nı satın almıştır. Ancak devlet, bankayı üreticilerden alarak özelleştirmiştir (Dağ 2007: 98). Kooperatiflerin tarihsel olarak ilk dönemlerinde köylere daha çok katkı sağladığı görülmektedir. Ancak 2000'de çıkarılan 4572 sayılı kanun ile kooperatiflere verilen devlet desteği kaldırılmıştır. Yine DB'nin 31 Aralık 2008'de Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında tarım birlikleri tasfiye sürecine girmiştir. Bunlardan Tariş Pamuk Birliği de etkilenen kurumlar arasındadır (Oral 2013c: 330-334). Karakuyu Köyü'nün 2008'de pamuğu bırakması hatırlanırsa, neoliberal küresel düzeyde kurumların talepleri politikalar doğrultusunda uygulanan politikaların, pratikte hemen üreticiye yansdığı görülmektedir.

Ataköy'de, Tarım Kredi Kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Yaş Meyve Sebze Kooperatifi, Sulama Kooperatifi gibi kooperatiflerin olduğu Ataköy'de, köy tüzel kişiliğine ait 20 dönüm ve yaklaşık 1000 ağaç zeytinlik tesis ile süt toplama merkezi de yer alır. Çakaltepe Tarım Kredi Kooperatifi, Ataköy Kooperatifi ile birleştirilmiştir. Çamönü'nde Sulama Birliği Kooperatifi bulunmaktadır. Çatalca'da Sulama Kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi şeklinde değiştirilmiştir.

Tarım ve hayvancılıkta gelinen bu noktadan dolayı tarım dışı işlerde çalışan sayısı ve işsizlerin sayısı artış göstermiştir. Çileme'de sosyal yardımlarla geçinen üç-beş hane mevcut olup bu haneler devlet desteği yanında, yevmiyeye giderek geçinmeye çalışmaktadır. Sancaklı'da devlet, vakıflar, Kaymakamlık, Büyükşehir Belediyesi kurumlarınca sosyal yardımlarla geçinen yaklaşık elli hane bulunmaktadır. Karakuyu Köyü'nde 65 yaş (yaşlılık) maaşı alanlar, dullar, yardıma ihtiyacı olan hanelerin sayısı yirmi-yirmi beş dolayındadır. Ataköy'de 65 yaş (yaşlılık) maaşı, Kaymakamlık'tan kömür yardımı ve Büyükşehir Belediyesi'nden çeşitli yardım alan hanelerin oranı % 10 civarındadır.

Muhtarlar köylerde toplumsal dayanışmanın bir örneği olan komşular arası yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin günümüzde azaldığını belirtmiştir. Eskiden komşuluk ilişkilerinin daha önemli olduğunu, ilişkilerde güven olduğunu ve köy

halkının birbirini incitmekten çekindiğini, ekonomik durumu kötü olanlara yardım edildiğini hatta yardım etmemenin ayıp karşılandığı ifade etmişlerdir. Ancak günümüzde ise daha çok maddi göstergelerin öne çıktığı belirtilmiştir. Öte yandan muhtarlar aile içinde kadına yönelik şiddet, çatışma gibi vakaların yaşanmadığını, evliliklerin resmi nikahlı olduğunu, çocuk yaşta evliliklerin olmadığını dile getirmişlerdir.

Menderes'in köyleri arasında en gelişmiş köyler olarak, araştırma alanına dahil edilmeyen Tekeli, Develi gibi köylere işaret edilmiştir. Bu köylerin en önemli özelliği, çalışmada yer geldikçe belirtildiği gibi, organize sanayi alanına ve ulaşımın banliyö tren sayesinde çok kolay bir ulaşımına sahip olmalarıdır. Bununla birlikte ulaşım, eğitim, alışveriş ve sosyo-ekonomik yapı bakımlarından Çamönü ve Ataköy; tarımsal üretimde ürün çeşitliliği ve ekilen alan bakımlarından Karakuyu ve Çileme köyleri; sosyo-kültürel bakımdan ise Çatalca öne çıkmaktadır. Bunun dışında her köyün kendine özgü bir güzelliği vardır.

Nitel verilerin kullanılmasıyla, nicel araştırmada elde edilen verilere tamamlayıcılık kazandırılmaya ve bazı konularda örtük kalan yönler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.2. Nicel Araştırma Verileri

5.2.1. Frekans Tabloları ve Çapraz Tablolar

5.2.1.1. Sosyo-Demografik Veriler

Örnekleme giren katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum en uzun yaşadığı yer, eğitim durumu gibi özelliklerine ait veriler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 7: Yaş, Cinsiyet ve Medeni Durum Dağılımları

Yaş	N	%	Cinsiyet	N	%	Medeni Durum	N	%
18-40	103	28,6	Kadın	81	22,5	Evli	307	85,3
41-65	202	56,1	Erkek	279	77,5	Bekar	33	9,2
66 ve üstü	55	15,3	Toplam	360	100,0	Boşanmış	6	1,7
Toplam	360	100,0				Dul, eşi ölmüş	14	3,9
						Toplam	360	100,0

Tablo 7’de sosyo-demografik özelliklerden yaş, cinsiyet ve medeni durum dağılımları görülmektedir. Katılımcıların % 56,1’i 41-65 yaş arasında bulunmaktadır. 18-40 yaş grubundaki kişiler araştırma örnekleminin % 28,6’sını ve 66 ve üstü yaş grubundaki kişiler de % 15,3’ünü kapsamaktadır. Araştırma sorularımız, hane ile ilgili olduğu için, özellikle orta yaş grubundaki temsilcilerin ağırlıklı yer kaplaması hanenin sosyo-ekonomik yapısı hakkında daha ayrıntılı bilgi almayı da kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte hem daha genç ve hem de daha ileri yaş gruplarını araştırmaya dahil etmek, farklı nesillerin görüşlerini almak açısından önem taşımaktadır. Araştırmada yaş kategorilerini oluşturmada, köyde yaşayan ve tarımsal/ hayvansal faaliyetlerle geçimini sağlayan kişilerin genellikle 45-50 ve üstü yaş grubuna dahil olmaları etkili olmuştur. Ayrıca araştırma esnasında demografik gözlem olarak, köylerde genç nüfusun kalmadığı, köylerin yaş ortalamasının 50 ve üstü olduğu söylenebilir. 60 ve üstü yaş grubundaki kişilerin de çoğunluğu çocukları artık okumuş ya da evlenmiş, çiftçilik dışındaki işlerde çalışan; kendileri de Bağ-Kur emeklisi olmuş; dolayısıyla aktif çiftçiliği azaltmış kişilerdir.

Cinsiyet dağılımına göre, araştırmada örneklemin % 77,5 gibi büyük çoğunluğunu erkek nüfus oluşturmuş ve kadın temsili % 22,5’de kalmıştır. Araştırmanın sınırlılıklarından biri cinsiyete göre dağılımın eşit yapılamamasıdır. Bunda haneler hakkında konuşurken erkeğin daha söz alır, bilgi verir rolde yer almaya özen gösterir iken; kadınların ise bir yabancıyla aileleri hakkında konuşmada zaman zaman daha çekingen kalması ve –ne yazık ki- zaman zaman da haneyi ilgilendiren konular hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması durumu etkili olmuştur. İlaveten, görüşme yapılan zamanın yaz mevsimine denk gelmesinden dolayı kadınların hem tarlada hem evde iş yükünün daha fazla olması durumu da önemli bir engelleyici faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durumun arka planında tabii ki toplumun ataerkil yapıda oluşu, bu araştırmada da yeniden kanıtlanmış olmaktadır.

Medeni durum dağılımı incelenirse, örneklemin % 85, 3’ünün medeni durumu evlidir. Bekarlar araştırmanın % 9,2’sini oluşturmaktadır. Diğer medeni durumlar arasında, % 3,9 oranında eşi vefat etmiş katılımcı ve % 1,7 de eşinden boşanmış katılımcı bulunmaktadır. Araştırma esnasında yapılan sohbetlerden bazılarında öğrenildiği kadarıyla vefat eden kişiler ileri yaş grubundadır. Bununla birlikte orta yaş grubunda olup da, çağımızın önemli hastalıklardan olan kanser gibi nedenlerle hayatını

kaybeden hane üyelerine de rastlanmıştır. Ayrıca boşanma ile ilgili olarak da, gidilen köylerde aile ilişkilerinin çok baskıcı nitelikten uzak, sorunları karşılıklı konuşarak çözmeye daha eğilimli özellikte oldukları söylenebilir. Muhtarlarla yapılan görüşmelerde küçük yaşta evlenme durumunun olmadığını ve kadına yönelik şiddet olaylarıyla karşılaşmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılanlara yöneltilen sosyo-demografik sorulardan biri de, doğulan yerin neresi olduğudur. Bu soruyla katılımcının nasıl bir kültürel yapıya sahip olduğu, çoğunlukla köy ortamında mı, daha büyük bir mekanda mı yaşadığı ve göç örüntüleri öğrenilmek istenmiştir. Buna göre, Tablo 8’de katılımcıların % 80’inin şu an yaşadığı köyde doğup büyüdüğü görülür. Farklı bir köyden gelenler, çoğunlukla kendi yaşadıkları köyün daha çetin şartlara sahip olması nedeniyle, vaktiyle komşu köye göç eden ve tabii bir de evlilik nedeniyle yer değiştiren kişilerden oluşmaktadır. Araştırmada özellikle Gölova Köyü’nde bu durumlara rastlanmıştır. Üzerinde durulması gereken bir diğer durum da, farklı bir şehirden gelenlere ilişkindir. Çünkü Menderes ilçesinin bazı köyleri özellikle Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nden olmak üzere çeşitli yerlerden göç almıştır. Görüşülenler arasında az da olsa, Menderes ilçe merkezi ve İzmir il merkezinden gelenler de vardır ki bu kişilerin aileleri aslında köyde yaşayan kendileri de buraya gelmiş kişilerdir.

Tablo 8: Doğum Yeri, Eğitim Durumu ve Sosyal Güvence Durumu Dağılımları

Doğum Yeri	N	%	Eğitim	N	%	Sosyal Güvence	N	%
Yaşadığı köy	288	80,0	Okur-yazar olmayan	15	4,2	SSK	90	25,0
Farklı bir köy	27	7,5	Sadece okur-yazar	13	3,6	Bağ-Kur	234	65,0
Menderes	4	1,1	İlkokul mezunu	227	63,1	Emekli Sandığı	6	1,7
İzmir	4	1,1	Ortaokul mezunu	48	13,3	Yok	30	8,3
Farklı bir şehir	37	10,3	Lise mezunu	42	11,7	Toplam	360	100,0
Toplam	360	100,0	Üniversite mezunu	15	4,2			
	N	%	Toplam	360	100,0			

Tablo 8’de eğitim durumu dağılımına göre, örnekleme oluşturan grubun büyük kısmının eğitim seviyesinin yüksek olmadığı görülür. Seçenekler arasında en fazla

seçeneğe sahip olan ilkokul mezunu seçeneği, % 63, 1'e sahiptir. Kaldı ki buna % 4,2 oranında okur-yazar olmayan ve % 3,6 oranında sadece okur-yazar olan seçeneklerin oranı dahil edildiğinde, toplam oran % 70'e yükselmektedir. Bu durum daha önceki yıllarda ulaşım ve eğitim imkanlarının yetersizliğinden ötürüdür. 50 sene öncesinin koşulları göz önüne getirilirse, köyde okulun olmadığı ve ulaşımın da olmadığı, en yakın minibüs durağı bulunan başka bir köye ulaşmak için yola yayan çıkıldığı veya varsa eşek arabasıyla gidildiği bir hayat hayal edilebilir. Önceki kuşakların hayat şartlarından dolayı, ilkokul sonrası eğitime devam etmeleri, günümüze göre daha zor olmuştur. Bununla birlikte geçmişte ilkokul sonrası eğitim de bir o kadar da önemli ve kaliteli olmuştur. Bu açıdan ortaokul (% 13, 3) ve lise (% 11,7) mezunu toplam oranı % 25 yapar ki, bu da dörtte bir orana tekabül eder. Üniversite mezunu oranı % 4,2'dir. Bu kişiler, çoğunlukla üniversiteden mezun olup bir iş bulamayan iş bulsa da kendi işini yapamayan ve düşük maaşlı kötü koşullarda çalışan bu yüzden de tarımsal üretime devam eden kişilerden oluşmaktadır.

Araştırmada katılımcıların varsa, sosyal güvencesinin ne olduğu da öğrenilmiştir. Çiftçiler genellikle isteğe bağlı Bağkur ödemesi yaptığı için, Tablo 8'e göre, araştırmamızda da katılımcıların % 65'inin Bağkur'lu olduğu görülmektedir. Bazı katılımcılar ise, SSK'dan emekli olduğunda, Bağ-Kur'dan emekli olma durumuna göre daha yüksek emekli maaşı elde edebileceği için, en azından sigortalı görünebilmek için geçici olarak bir işe girip çalıştıklarını belirtmiştir. Herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan kişi oranı da % 8, 3'tür. Bu durum da, örneklemin yaklaşık % 10'unun hiçbir güvencesi olmadığı, daha elverişsiz sosyo-ekonomik koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı ve Çocuk Sayısı Durumu Dağılımları

Hane	N	%	Çocuk	N	%
1-2 kişi	95	26,4	Yok	43	11,9
3-5 kişi	193	53,6	1-2 çocuk	192	53,3
6-10 kişi	64	17,8	3-4 çocuk	103	28,6
11 ve üstü	8	2,2	5-6 çocuk	18	5,0
Toplam	360	100,0	7 ve üstü çocuk	4	1,1
			Toplam	360	100,0

Araştırmaya katılan hanelerin % 53, 6'sının 3-5 kişiden; % 26, 4'ünün 1-2 kişiden; % 17, 8'inin 6-10 kişiden ve % 2,2'sinin 11 ve üstü kişiden oluştuğu Tablo

9’da görülmektedir. 3-5 kişilik haneler genellikle evli kadın-erkek ve çocuklardan meydana gelmektedir. 1-2 kişilik haneler genellikle ileri yaşta, emekliye ayrılmış, çocukları kendi hayat düzenini kurmuş hanelerdir. 6-10 kişilik hanelerden bir kısmı yerli haneler olup hanede büyükanne, büyükbaba ya da evlenmemiş kardeşlerin bulunduğu haneleri kapsamaktadır. Bir kısmı da şehir dışından bu köylere göç etmiş olan ve görece daha kalabalık olan haneleri temsil etmektedir. 11 ve üstü hane üyesine sahip olan kişilerin de hemen hemen tamamı şehir dışından gelen kişilerden oluşmaktadır. Hane üyesi sayısına ilişkin bu sonuçlara göre, araştırmaya katılan hanelerin büyük çoğunun çekirdek aile tipine uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Hanelerin sahip olduğu çocuk sayısı incelenirse, hanelerin % 53,3’ünün 1-2 çocuğu ve % 28, 6’sının 3-4 çocuğu olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, hanelerde artık çok çocuk sahibi olunmadığı 1-2 çocuğun bir hane için yeterli olduğu şeklinde bir toplumsal değişimin yaşandığı söylenebilir. Araştırmaya dahil edilen köylerin çoğunda, hanelerin çocuklarının geleceğini toprağa, tarımsal üretime bağlamasını istemediği; en azından fabrikada işçi olmasını daha yeğledikleri gözlemlenmiştir. Makineleşme sayesinde, tarımsal üretim için eskiden olduğu gibi emek yoğun bir durumun gerekliliği de kalmamıştır. Dolayısıyla çok çocuk sahibi olmak, hane için de sorumluluğun artması durumuna dönüşmüş ve işlevsizleşmiştir. Katılımcıların % 11,9’u çocuk sahibi değildir ki, bunlar arasında bekarlar olduğu gibi, evli; ama çocuk sahibi olmayan çiftler de vardır. 5-6 çocuğa sahip olan hane oranı % 5’tir; 7 ve üstü çocuğa sahip olan hane de % 1,1’dir.

Tablo 10: Çocukların Yaşadığı Yer Durumu ve Hanede Üniversitede Okuyan/Üniversiteden Mezun Olan Çocuk Durumu Dağılımları

Yaşadığı Yer	N	%	Üniversite	N	%
Köyde	179	56,5	Evet	116	36,6
Şehirde	87	27,4	Hayır	201	63,4
Hem köyde hem şehirde	51	16,1	Toplam	317	100,0
Toplam	317	100,0			

Araştırmamızda hanelerin çocukları köyde yaşamaya devam mı ediyor, yoksa köyden göç var mı, diye de soru yöneltilerek aslında tarımsal üretimin gelecekteki

durumuna ilişkin de bir veri elde edilmeye çalışılmıştır. Görünen o ki, sadece şehirde yaşayanlar ile köyde yaşayanlar yaklaşık yarı yarıya orana sahiptir. Her ne kadar sadece köyde yaşayan çocuk sayısı % 56,5 olsa da, sadece şehirde ve hem köy ve hem şehirde yaşayanlarla birlikte bu oran % 43, 5'e yükselmektedir. Yani, yaklaşık iki haneden birinin çocuğu, çeşitli nedenlerle köyden ayrılmıştır. Bu durum, tarımsal üretimin devamlılığı açısından da sekteye uğraticıdır. Hanelerden bazılarında da yeterli toprak olmadığından dolayı veya başka nedenlerle, çocuklardan biri köyde kalıp toprağı işlemeye devam ederken diğerleri başka işlere yönelmiştir.

Toplumsal değişme, sosyolojik açıdan önemli konulardan biridir. Hanede ebeveynlerin eğitim durumu kadar, varsa çocuklarının da eğitim durumunu görmek, kuşaklar arasında nasıl bir değişme olduğunu görmek bakımından bir veri sağlamaktadır. Bu nedenle hanelere üniversitede okuyan çocuklarının olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 10'a göre, çocuğu olan 317 katılımcı içinden, çocuğu üniversite eğitimine devam eden veya üniversiteden mezun olanların oranı % 36,6'dır. Ayrıca, şu an daha yaşça küçük çocukları olan haneler de düşünüldüğünde bu oran eğitim seviyesinin arttığı yönünde olumlu bir göstergedir. Ayrıca bu tablo, görüşme yapılan kişinin eğitim durumunu göstergesiyle birlikte düşünüldüğünde, toplumsal değişim açısından eğitim seviyesinin süreç içerisinde artmış olduğu sonucu daha belirginlik kazanmaktadır. Hanelerde ebeveynler, eskiden okumanın daha zor olduğunu, koşulların elvermediğini ve okumanın içlerinde bir ukde kaldığını "*Eskiden böyle miydi çocuğum! Okul nırde? Dağdan bayırdan incen de okıycen!*" şeklinde cümlelerle dile getirmiştir. Bu nedenle ebeveynler günümüzde ekonomik koşulları elverdiği ölçüde çocuklarını okutmaya yöneldiği gözlemlenmiştir. Çiftçilikte bir gelecek göremedikleri için çocukları eğitimlerini tamamlayıp farklı mesleklere yönelsin istemektedirler.

5.2.1.2. Göç Örüntüleri

Göç örüntüleri başlığı katılımcıların ailelerinden göç yaşandıysa haneden kimin, nereye, en önemli hangi sebepten dolayı göç ettiği konuları üzerine ve katılımcıların gelecekte göç etmeyi düşünme durumu hakkında verileri içermektedir.

Tablo 11: Haneden Temelli Göç Etme ve Haneden Kimin Göç Ettiği Durumu Dağılımları

Göç	N	%	Kim	N	%
Evət	116	32,2	Çocuklarım	104	89,7
Hayır	244	67,8	Kardeşlerim	12	10,3
Toplam	360	100,0	Toplam	116	100,0

Göç olgusunu doğrudan işlediğimiz sorulardan biri, “Haneden temelli göç eden oldu mu?” sorusu olup bu soruya ait cevaplar, Tablo 11’de sunulmuştur. Buna göre örneklemin % 32,2’sinin hanesinde evden göç eden olmuştur. Diğer bir ifadeyle 360 hane içinde yaklaşık her üç haneden biri evden göç vermiştir.

Göç veren toplam 116 hane içinden % 89,7’sinin çocuğu ve % 10,3’ünün kardeşi haneden ayrılmıştır. Bu durum, diğer sosyo-demografik veriler olan çocukların üniversitede okuma durumu, nerede yaşadığı gibi sorularla birlikte düşünüldüğünde sonuçların birbiriyle örtüştüğü görülecektir.

Tablo 12: Haneden Nereye ve Neden Göç Edildiği Durumu Dağılımları

Nereye	N	%	Neden	N	%
Menderes	14	12,1	Ekonomik nedenler	109	94,0
İzmir içinde farklı bir ilçe	12	10,3	Eğitim nedeni	4	3,4
İzmir	76	65,5	Ailevi nedenler	1	0,9
Farklı bir il	12	10,3	Bireysel nedenler	2	1,7
Yurtdışı	2	1,7	Toplam	116	100,0
Toplam	116	100,0	N	N	%

Göçle ilgili diğer sorular da, haneden ayrılanların nereye gittiği ve daha çok hangi nedenden dolayı göç ettiğine ilişkindir. Buna göre göç edenler içinden % 65,5’i İzmir’e, % 12,1’i Menderes ilçesine; % 10,3’ü de farklı bir ilçeye gitmeyi tercih etmiştir. Farklı ilçeler arasında da köylere yakın olan Torbalı ilçesi tercih edildiği belirtilmiştir. % 10,3 oranında dağılım farklı bir ile gitmeyi ve son olarak % 1,7 oranında küçük bir dağılım da yurt dışına gitmeyi tercih etmiştir.

Tablo 12’de göç etme nedeni incelendiğinde, çok aşık bir şekilde ekonomik ihtiyaçların öne çıktığı görülmektedir. Alan araştırması esnasında kişiler, özellikle tütün bittikten sonra yapacak gelir getirici iş kalmadığını, bu nedenle başka iş bulup geçimlerini sağlamak için, daha kolay iş bulmayı ümit ettikleri büyükşehir olan İzmir’e göçtüklerini ifade etmiştir. Eğitim nedeniyle göç etme % 3,4 oranına sahiptir. Haneler,

halihazırda lisans ve lisansüstü eğitimine devam eden çocuklarının gelecekte eğitimlerini tamamladıktan sonra köye döneceklerini zannetmemektedir. % 1,7 oranında bireysel ve % 0,9 oranında ailevi nedenlerden dolayı göç etme durumu vardır. Alan araştırmasının yapıldığı köylerde, kırdan kente meydana gelen göçlerin, köylerin itici, kentlerin ise çekici özelliklere sahip olmasından (Yalçın 2004: 32-33) ortaya çıktığı söylenebilir.

Göç olgusuyla ilgili 11. ve 12. tablolarda sorularda, hanesinden göç vermiş olanlara ilişkin veriler mevcuttur. Tablo 13'te ise örneklemin gelecekte göç etmeyi düşünme durumu incelenmiştir.

Tablo 13: Gelecekte Göç Etmeyi Düşünme Durumu ve Göç Etmeyi Düşünme Nedeni Dağılımları

Düşünme	N	%	Neden	N	%
Hayır	315	87,5	Ekonomik nedenler	21	46,7
Evet	45	12,5	Eğitim nedeni	9	20,0
Toplam	360	100,0	Ailevi nedenler	3	6,7
			Bireysel nedenler	12	26,7
			Toplam	45	100,0

Tablo 13'e göre % 87, 5 şeklinde önemli bir oran, göç etmeyi düşünmemektedir. Görüşme esnasında sohbetin devamında ise, “*Biz köyümüzü, yerimizi çok seviyoruz*” gibi daha duygusal bağlar, aidiyet duygusuyla ilgili cevaplar ve “*Gitsek de bu saatten/ bu yaştan sonra ne iş yapçez*” gibi yine nitelikli bir iş gücüne sahip olmamayı vurgulayan iş yaşamına/ ekonomiye dikkat çekici açıklamalar yapmışlardır.

Tablo 13'e göre gelecekte göç etmeyi isteyenlerin % 46, 7'si ekonomik ihtiyaçlardan dolayı gitmeyi düşünmektedir. % 26,7 oranına sahip bireysel nedenler seçeneğinde dile getirilenler, bize göre daha ilginç gelmiştir. Çünkü kişiler “ülkenin durumunun”, “gidişatin iç açıcı olmaması”, “ülkede demokrasinin olmaması” gibi nedenlerle yurtdışına gitmeyi istediklerini belirtmişlerdir. % 20'lik oran ise daha çok gençler arasında eğitime devam etmek isteyenlerden oluşmaktadır. Ailevi nedenli göç etme isteği arasında eşin vefat etmesi, aile içi ilişkiler gibi faktörler yer almaktadır.

5.2.1.3. Sosyo-Ekonomik Nitelikler

Hanelerin gelir düzeyleri, tarım dışı çalışan sayısı, hanede emekli bulunma durumu ve ÇKS'ye üyelik başlıkları ele alınmıştır.

Tablo 14: Hanede 15-20 Yıl Önceki ve Günümüzdeki Ekonomik Durum Dağılımları

Dönüm	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
İyi halli	77	21,4	32	8,9
Orta halli	212	58,9	263	73,1
Kötü	71	19,7	65	18,1
Toplam	360	100,0	360	100,0

Tablo 14'te görüşülen kişilerin kendi gözünden hanelerinin ekonomik durumu gösterilmektedir. Buna göre 15-20 yıl önce ekonomik durumunu iyi bulan hanelerin oranı % 21,4 iken, günümüzde bu oran % 8,9'a düşmüş olup toplamda, % 12,5 oranında azalma yaşanmıştır. Orta halli olan hane oranı, günümüzde % 14,2 oranında artış göstermiştir. Durumunu pekiyi bulmayan hane oranı ise günümüzde yalnızca % 1,6 oranında düşmüştür. Bu verilere göre, durumu iyi olup da kötüleşenlerin oranı; durumu pek iyi olmayıp da iyileşenlerin oranından daha fazladır.

Daha önce yapılan pilot çalışmada “Hanenizin aylık geliri ortalama ne kadardır?” şeklinde soru ve sayısal verilerden oluşan seçenekler konmuştur. Ancak gelir durumu doğrudan sorulduğu için kişilerin bu soruyu gönülsüzce cevapladığı görülmüştür. Dolayısıyla daha güvenilir cevaplar alabilmek adına, gelir durumu sorusu yukarıdaki gibi yeniden gözden geçirilmiştir. Yine de, esas yapılan araştırmada da, insanların “Ee, nasıl olsun orta” demek gibi bir eğilim içinde olduklarını belirtmek gerekir. Öyle ki, gözlemlerimize göre ekonomik durumu görece daha iyi olan da, pekiyi olmayan da orta demiştir. Bununla birlikte, tüm köylerin yaşam koşulları göz önüne alındığında durumu pekiyi olmayan kişi sayısının daha fazla olduğu söylenebilir. “Durumumuz pekiyi sayılmaz” gibi bir ifadenin telaffuzu sosyo-psikolojik açıdan da daha zordur. Üstelik köyde yaşayan insanların biraz daha kanaatkar bir yapıya sahip oluşu da bu cevabı almakta etkili olmuştur. “*Olmasa da napçaz gızım? Buna şükür! Yiyecek ekmeğimiz var ya, yeter!*” şeklinde ifadelerle durumlarını tasvir etmişlerdir.

Tablo 15: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Durumu Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Yok	281	78,1	216	60,0
Esnaf/ Zanaatkar	31	8,6	22	6,1
Ücretli işçi	36	10,0	67	18,6
Tarım işçisi	7	1,9	39	10,8
Memur	5	1,4	5	1,4
Ücretli işçi ve tarım işçisi	0	0,0	11	3,1
Toplam	360	100,0	360	100,0

Araştırmada hanelerin ekonomik durumu hakkında genel bir çerçeve oluşturabilmek için tarım dışında bir gelire sahip olma durumları da incelenmiştir. Tablo 15'e göre, 15-20 yıl önce örneklemin % 78,1'inde tarım dışında bir gelir yok iken, % 21,9'unda vardır; günümüzde örneklemin % 60'ında yok iken % 40'ında vardır. Yani son 15-20 yıl içinde tarım dışı gelire sahip olan hane % 18,1 oranında artmıştır. Araştırmaya katılan toplam 360 hane içinden 144'ünde herhangi bir tarım dışı gelire sahip olma durumu söz konusudur. Yani yaklaşık yarı yarıya oranda, tarım dışında da çalışma mevcuttur. Bu durum da, küçük meta üreticilerinin tarımsal gelirlerinin yeterli olmadığını; tarım dışı bir gelir aramak zorunda kaldıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Esnaf/zanaatkar iş kolu içine şoförlük, ufak tefek esnaflık işleri dahil edilmiştir. Esnaf/zanaatkar olanların oranı günümüzde % 2,5 oranında düşmüştür. Bazı katılımcılar, özellikle tütün bittikten sonra, İzmir'de şoförlük gibi ek iş yapmaya yöneldiklerini ve yazın da yine tarımsal üretime devam ettiklerini belirtmiştir. Ücretli işçi sayısı da yaklaşık iki kat artmış ve yüzdelik oranı da geçmişe göre, % 8,6 oranında yükselmiştir. Bu durum, organize sanayisi bölgesi olan İTOB'un Menderes'te bulunması dolayısıyla, özellikle civar köylerdeki gençlerin buradaki fabrikalarda çalışmasından kaynaklanmaktadır. Tarım işçisi yüzdelik oranı da fazla artan gruplardandır. Hanesinde tarım işçisi olarak çalışmanı bulunanların oranı 15-20 yıl önce % 1,9 iken, bu oran günümüzde % 10,8'e çıkmıştır. Söz konusu artışta, daha önce

bahsettiğimiz gibi, gerek şehir dışından gelip serada çalışmaya başlayanlar, gerekse de toprağını sattıktan sonra yevmiyeci olarak çalışmaya başlayanlar etkili olmuştur. Memur oranı 15-20 yıl öncesinde de, günümüzde de aynı görünmektedir. Bir hanede hem ücretli işçi hem tarım işçisi olarak çalışan bundan 15- 20 sene önce hiç yok iken; bugün % 3,1 oranında vardır. Bu durum da tarımsal gelirin hanelerin geçimini sağlamakta tek başına yeterli olmadığının göstergesidir.

Tablo 16’da ise, hanede, tarım dışı gelire sahip olma durumu geçmiş ve günümüze göre eş zamanlı ve karşılaştırmalı olarak görülmektedir.

Tablo 16: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Çapraz Tablosu

			Günümüzde						Toplam
			Yok	Esnaf/ Zanaatkar	Ücretli işçi	Tarım işçisi	Memur	Ücretli işçi ve tarım işçisi	
15-20 Yıl Önce	Yok	N	172	13	53	32	4	7	281
		%	61,2%	4,6%	18,9%	11,4%	1,4%	2,5%	100,0%
	Esnaf/ Zanaatkar	N	20	8	2	1	0	0	31
		%	64,5%	25,8%	6,5%	3,2%	0,0%	0,0%	100,0%
	Ücretli işçi	N	16	1	12	2	1	4	36
		%	44,4%	2,8%	33,3%	5,6%	2,8%	11,1%	100,0%
	Ücretli işçi ve tarım işçisi	N	3	0	0	4	0	0	7
		%	42,9%	0,0%	0,0%	57,1%	0,0%	0,0%	100,0%
	Memur	N	5	0	0	0	0	0	5
		%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	216	22	67	39	5	11	360
		%	60,0%	6,1%	18,6%	10,8%	1,4%	3,1%	100,0%

Tablo 16’ya göre, 15-20 sene önce hanede tarım dışı bir gelire sahip olmayan toplam 281 hane içinde, günümüzde de tarım dışı gelire sahip olmayan 172 hane bulunmakta olup, % 61,2 oranına sahiptir. Bu durum diğer taraftan, geçmişte tarım dışı gelire sahip olmayıp da günümüzde sahip olan hane oranının % 38,2 olduğunu ifade etmektedir. Bu % 38,2’lik oranın çeşitli gelir kollarına dağılımı ise, % 19 oranında ücretli işçi, % 11 oranında yevmiyeci, % 4,6 oranında esnaf/zanaatkar, % 2,5 oranında hem ücretli işçi hem de yevmiyeci ve % 1,4 oranında memur şeklinde olmuştur. Bu

durum küçük meta üreticilerinin günümüzde geçinemedikleri için işçileşmeye başladıklarının göstergesidir.

Ayrıca 15-20 yıl öncesinde hanesinde esnaf/zanaatkar olan toplam 31 hane içinden, günümüzde yaklaşık % 35’inde; hanesinde ücretli işçi bulunan toplam 36 hanenin % 55,6’sında; hanesinde hem ücretli hem tarımsal işçi bulunan toplam 7 hanenin % 57,1’inde tarım dışı gelir mevcuttur. Bu durum da, tarım dışı gelir kollarında bazı değişiklikler olsa da, tarım dışı gelire ihtiyaç duyulduğu gerçeğini göstermektedir. Neoliberal politikaların hissedilmeye başlamasıyla birlikte, tarım dışı gelir getirici iş kollarına yönelim olmuştur. Bir araştırmaya göre, kırsal alandaki işgücünün % 22,9’u, kendilerine ek gelir yaratmak için imalat sanayiinde, ticarete, ulaşımda, inşaat sektöründe, sosyal hizmetlerde çalışmaya yönelmiştir (Teoman 2001: 57).

Tablo 17: Hanede Tarım Dışı İşlerde Çalışan Kişi Sayısı ve İşsiz Sayısı Dağılımları

Tarım Dışı	N	%	İşsiz	N	%
1 kişi	117	72,2	Yok	339	94,2
2 kişi	43	26,5	1 kişi	13	3,6
3 ve daha fazla kişi	2	1,2	2 kişi	5	1,4
Toplam	162	100,0	3 ve üstü kişi	3	0,8
			Toplam	360	100,0

Tablo 17’deki verilere göre bazı hanelerde birden fazla tarım dışı çalışan hane üyesi de bulunmaktadır. Buna göre tarım dışı geliri olan hanelerde % 72,2 oranında bir kişi; % 26,5 oranında iki kişi ve % 1,2 oranında iki ve daha fazla kişi tarım dışı işlerde çalışmaktadır. Bu oran, tarım sektöründen elde edilen gelirin hane üyeleri için yeterli kalmadığını; hane üyelerini başka işler aramaya zorlandığını gösterir. Araştırmada gençlerin de daha liseye devam ederken ücretli işçi olarak çalışmaya başladıkları gözlenmiştir.

Hanelerde tarım dışı işlerde çalışmanın yanında, hiç iş bulamama durumu da mevcuttur. Tablo 17’ye göre, örneklemin % 5,8’inin hanesinde işsiz bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneklemin %3,6’sında 1 kişi; % 1,4’ünde 2 kişi ve % 0,8’inde 3 ve üzeri kişi işsizdir. Bu veriler, herhangi bir iş arayıp da bulamayanları; yani sürekli işsizleri göstermektedir. Geçici işsiz olanlar, örneğin yaz mevsiminde tarlada gündelikçi olarak çalışanlar; ileri yaşlılar veya okulu yeni bitirmiş ama hiçbir şey

yapmayanlar vb. dahil değildir. Hatta bu soru yöneltildiğinde, “*Var. Evde annem-babam, çocuk çalışmıyor*” dendiğinde; “*Hayır, resmi olarak iş başvurusunda bulunup da çalışamayanlar olmalı; onları dahil edemiyoruz*” şeklinde cevaplandırılmışlardır. Tarımda gizli işsizlik olgusu varlığını hep korumuştur. Ücretsiz aile işçilerinin en fazla olduğu grup, diğer taraftan da en fazla çalışan grup olan kadınlar ve 12-24 yaş arası gençlerden oluşmaktadır (Kazgan 2003: 366). Dolayısıyla tarım sektöründeki işsizlik oranı belirsizliğini günümüzde de korumayı sürdürmektedir.

Tablo 18: Hanede Emekli Kişi Bulunma Durumu ve Çiftçi Kayıt Sistemine Üyelik Durumu Dağılımları

Emekli	N	%	ÇKS	N	%
Evet	116	32,2	Evet	213	59,2
Hayır	244	67,8	Hayır	147	40,8
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0

Bir hanede emekli maaşının bulunması sabit bir geliri olmayan çiftçilik mesleği için önemlidir. Aktif olarak çiftçilik yapamayan ve çocukları da yanında bulunmayan haneler bu maaşla geçinmeye çalışmakta ve bir de duruma göre, eğer tarlalarını çocukları da işlemiyorsa, toprağını icara vererek gelirini arttırmaya çalışmaktadırlar. Tablo 18’e göre örneklemin % 32,2’sinin hanesinde emekli bulunmaktadır.

Sağlıklı tarım politikaları üretebilmek amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından 2005 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) oluşturulmuştur (Çiftçi Kayıt Sistemi 2005). Tablo 18’e göre, 360 kişilik örneklem grubu içinden % 59, 2’lik oran ÇKS’ye üye iken; % 40, 8’lik oran üye değildir. Bu durum, günümüzde ÇKS’ye üyelik aranan çeşitli desteklerden yararlanamayan, % 40 gibi önemli bir oranın olduğunu göstermektedir.

5.2.1.4. Tarımsal Mülkiyet

Toprak, traktör, tarımsal alet gibi temel tarımsal mülkiyet göstergeleriyle ilgili verileri içermektedir.

Tablo 19’daki verilere göre araştırmaya katılan örneklemin 15-20 sene evvel % 3,6’lık bir oranın tarlası yok iken, günümüzde bu oran iki katına çıkarak % 7,5 oranına yükselmiştir.

Tablo 19: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı Durumu Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Yok	13	3,6	27	7,5
1-25	189	52,5	201	55,8
26-50	86	23,9	82	22,8
51-75	25	6,9	22	6,1
76-100	24	6,7	8	2,2
101 ve üstü	23	6,4	20	5,6
Toplam	360	100,0	360	100,0

Tablo 19’da hanelerde en fazla 1-25 dönüm arasında toprak miktarına sahip olduğu görülmektedir. Diğer tüm dönüm aralıklarındaki sayı günümüzde azalma göstermesine rağmen, 1-25 dönüm arası toprak sahibi olma durumu % 3,3 oranında artmıştır. Ayrıca dikkat edilirse, 50 dönüm üstünde toprağa sahip olan hane oranları günümüzde hep azalmıştır. Örneğin 51-75 dönüm arası toprağa sahip olanlar günümüzde % 0,8 oranında; 76-100 dönüm toprağa sahip olanlar % 4,5 oranında ve 101 dönüm ve üzeri toprağa sahip olanlar % 0,8 oranında azalmıştır. Söz konusu durum, toprağın mirasla birlikte bölünerek küçülmesinden ve toprak satmadan ileri gelmektedir. Çoğu hanede en fazla 25 dönüme sahip olunması, örneklemin küçük meta üreticisi olma niteliğini de gösterir.

GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması’na göre, illerin gelişmişlik düzeyine göre ayrılmış olan her üç il grubunda da toprak sahibi olmayanların oranı 2010 yılı sonuçlarında eskiye göre artmıştır (Gökçe vd. 2010: 118-119). Bu araştırma verileri, bizim araştırmamızla karşılaştırıldığında, topraksız hanelerin gerek zaman gerekse mekan bakımından değişme göstermeksizin arttığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 20: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı Çapraz Tablosu

			Günümüzde						Toplam
			Yok	1-25	26-50	51-75	76-100	101 ve üstü	
15-20 Yıl Önce	Yok	N	0	10	3	0	0	0	13
		%	0,0%	76,9%	23,1%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	1-25	N	22	144	17	3	0	3	189
		%	11,6%	76,2%	9,0%	1,6%	0,0%	1,6%	100,0%
	26-50	N	4	30	47	2	2	1	86
		%	4,7%	34,9%	54,7%	2,3%	2,3%	1,2%	100,0%
	51-75	N	0	7	4	12	0	2	25
		%	0,0%	28,0%	16,0%	48,0%	0,0%	8,0%	100,0%
	76-100	N	0	5	5	2	5	7	24
		%	0,0%	20,8%	20,8%	8,3%	20,8%	29,2%	100,0%
101 ve üstü	N	1	5	6	3	1	7	23	
	%	4,3%	21,7%	26,1%	13,0%	4,3%	30,4%	100,0%	
Toplam		N	27	201	82	22	8	20	360
		%	7,5%	55,8%	22,8%	6,1%	2,2%	5,6%	100,0%

Tablo 20’de 15-20 yıl öncesinde ve günümüzde sahip olunan toprak miktarı dağılımının eş zamanlı karşılaştırması yer almaktadır. 15-20 yıl önce hiç toprağı olmayan toplam 13 hane içinden bugün % 76,9’unun 1-25 dönüm arasında, % 23,1’nin 26-50 dönüm arasında toprağı bulunmaktadır. Söz konusu durum, daha önce ifade edildiği gibi, genellikle 15-20 yıl önce araştırma yapılan köylere yerleşen ve ilk önce tarım işçiliği yapmış olan günümüzde ise toprak, tarımsal araç-gereç sahibi olarak tarımsal üretim yapan kişilerden dolayıdır. Öte yandan, 15-20 sene önce 1-25 dönüm arası toprağı olan toplam 189 haneden % 11,6’sının; 26-50 dönüm arası toprağı bulunan toplam 86 haneden % 4,7’sinin ve 101 ve üzeri dönüm toprağına sahip olan toplam 23 haneden % 4,3’ünün bugün toprağı yoktur. Bu durumu ortaya çıkaran faktörlerden biri, toprakların satılmasıdır. 101 dönüm üstü toprağına sahip olan hane, iflas ettiğinden dolayı toprağını ve hayvanlarını kaybettiğini belirtmiştir.

Örnekleme grubu içinde en fazla 1-25 dönüm arası toprağına sahip olma durumu yaygındır ve bu grupta 15-20 yıl önce toplam 189 ve günümüzde ise toplam 201 hane mevcuttur. Eskiden de, bugün de 1-25 dönüm arası toprağı bulunan hane oranı % 76,2’dir. Eskiden en fazla 25 dönümü olan haneler içinden, bugün 26 dönüm ve üzeri

toprağa sahip olan hane oranı toplam % 12,2 olup artış oranı yüksek değildir. Yani durum mevcudiyetini korumuştur. Hatta eskiden en fazla 25 dönüm toprağı olup şu anda olmayan hane oranı (%11,6), 26 dönüm ve üstü gruptaki toprağa sahip olanların toplam oranına (%12,2) yakındır.

Benzer durum 26-50 dönüm arası toprağa sahip olanlar için de geçerlidir. Geçmişte de günümüzde de bu gruptaki toprak mevcudiyeti aynı olan hane oranı % 54,7'dir. Üstelik bu grupta, 51 dönüm ve üzeri yönünde artış olan hane oranı % 5,8 olup en fazla 25 dönüme sahip olan hane oranındaki artıştan (%12,2) daha az seyretmiştir. Bununla birlikte 15-20 sene önce 26-50 dönüm toprağa sahip olanlardan yaklaşık % 35'inin toprağı 1-25 dönüm arasına düşmüştür. Geçmişte 51-75 dönüme sahip olup da aynı miktarı koruyan hanelerin oranı % 48'dir ve toprağı bu miktardan azalanların toplam oranı da toplam % 44'tür. Geçmişte 76-100 dönüm toprak sahibi olanlardan toprağı aynı miktarda seyredenlerin oranı % 20,8 ve toprağı bu miktardan 101 ve üstü dönüme çıkanların oranı % 29'dir. Bu artış toprak satın almadan kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte ve 76-100 dönümden, toprağı azalanların toplam oranı da % 49,9'dur.

Toprak miktarındaki değişimin son 20 yıl öncesi durumla mukayese edildiğinde toprak miktarının hep azalma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu durum, gerek toprak satma durumundan, gerekse de hane içi miras ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Tablo 20'ye göre, 1-25 dönüm için; toprağı olmayanlar (22 hane), 26-50 dönüm için toprağı olmayanlar (4 hane) ve 1-25 dönüm toprağı olanlar (30 hane) şeklinde her bir gruptaki dönüm miktarına bakılıp, kendinden önceki dönüm grupları toplandığında toplam 95 haneye ulaşılmaktadır. Toprak miktarına göre tabakalı bir yapı düşünüldüğünde, bu 95 hanenin bir alt tabakadaki toprak miktarı sahipliğine yerleştiği görülür. Tablo 27'de toprağını satan 118 hane olduğu belirtilmişti. Ancak toprağı azalan bu 95 hanenin ne kadarının toprak satmasından dolayı olduğu hakkında bu tablo bize açıklama yapma düzeyinde değildir. Bununla birlikte yapılan görüşmelere dayanarak toprak miktarındaki azalmanın toprağı satma veya hane içinde mirasla paylaşırma şeklinde iki temel yolu olduğu belirtilebilir.

Tablo 21: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprakların Mülkiyet Durumu Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Miras	184	51,1	144	40,0
Satın alma	36	10,0	40	11,1
İcar alma	56	15,6	60	16,7
Hem miras hem satın alma	46	12,8	54	15,0
Hem miras hem icar alma	25	6,9	35	9,7
Yok	13	3,6	27	7,5
Toplam	360	100,0	360	100,0

15-20 sene önce ve günümüzde sahip olunan toprakların mülkiyet durumunu gösteren Tablo 21'e göre gerek geçmişte, gerek günümüzde aileden miras ile toprak sahibi olma, en yaygın özelliktir. Bununla birlikte toprağa miras yoluyla sahip olma durumu 184 haneden, günümüzde 144 haneye düşerek % 11, 1 oranında azalmıştır. Sadece satın alma yoluyla toprak sahibi olma durumu günümüzde % 1,1 gibi çok düşük bir oranda artmıştır. Sahip olunan toprak yetmeyince icar alınmakta; yani toprak kiralanmaktadır. İcar alma durumu da günümüzde % 1,1 oranında artmıştır. Miras toprak miktarının yetersiz kaldığı durumlarda, ayrıca toprak satın alma durumuna da gidilebilmektedir. Hem miras hem satın alma yoluyla toprak sahibi olma durumuna baktığımızda, günümüzde % 2,2 oranında artmıştır. Hem miras toprağa sahip olup hem de icar toprak alma durumu da günümüzde % 2,8 oranında artmıştır. Tablo 21 bize, sadece miras yoluyla sahip olunan toprağın azaldığını; diğer taraftan satın alma, kiralama ve bunların çeşitli şekillerde bir arada olduğu durumların ise cüzi miktarlarda arttığını göstermektedir. Dolayısıyla bir yandan bazı haneler toprak satarken, diğer taraftan başka haneler de bunu ya satın almakta, ya da kiralamaktadır. Yani toprak mülkiyeti el değiştirmektedir. Bununla birlikte bu değişimler günümüzde 27 hanenin toprağının olmadığı 253 hane için söz konusudur. Geçmişte 13 hanenin toprak sahibi olmama durumuna karşın, bugün 27 hanede hiç toprak olmadığı hatırlanırsa, toprak mülkiyetinde değişimler de, aslında azalan bir oran içerisinde gerçekleşmektedir. Mülkiyet durumunun 15-20 yıl öncesi ve günümüz koşullarına göre karşılaştırmalı nasıl değiştiğine ilişkin daha detaylı veriler, bir sonraki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 22: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprakların Mülkiyet Durumu Çapraz Tablosu

		Günümüzde						
		Miras	Satın	İcar	Miras ve satın	Miras ve icar	Yok	Toplam
15-20 Yıl Önce	Miras	N 141 % 76,6%	2 1,1%	7 3,8%	14 7,6%	11 6,0%	9 4,9%	184 100,0%
	Satın	N 0 % 0,0%	32 88,9%	4 11,1%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	36 100,0%
	İcar	N 0 % 0,0%	2 3,6%	37 66,1%	0 0,0%	1 1,8%	16 28,6%	56 100,0%
	Miras ve satın	N 1 % 2,2%	0 0,0%	2 4,3%	38 82,6%	3 6,5%	2 4,3%	46 100,0%
	Miras ve icar	N 2 % 8,0%	0 0,0%	2 8,0%	1 4,0%	20 80,0%	0 0,0%	25 100,0%
	Yok	N 0 % 0,0%	4 30,8%	8 61,5%	1 7,7%	0 0,0%	0 0,0%	13 100,0%
	Toplam	N 144 % 40,0%	40 11,1%	60 16,7%	54 15,0%	35 9,7%	27 7,5%	360 100,0%

Toprakların mülkiyet durumu, 15-20 yıl öncesine ve günümüze göre aynı anda karşılaştırılmıştır. Buna göre mülkiyet durumlarına ilişkin paylar ortalama % 75-80 oranında aynı durumunu korumuştur. Dolayısıyla toprakların mülkiyet durumuna ilişkin günümüzdeki değişim oranı % 20-25 civarında seyretmektedir. Bununla birlikte, tabloda dikkat çekilmek istenen iki husus vardır. Bunlardan ilki icar işletme durumuna ilişkindir. Geçmişte icar olarak toprak işleyen toplam 56 hane içinden, günümüzde hiç toprağı olmayan % 28,6 oranında bir dağılım görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, bu hanelerin geçmişte toprak kiralama gücü olduğunu; ancak günümüze geldikçe toprak da kiralayamadıklarını göstermektedir. Bu hanelerin bugün ne yaptığına dair ise gözlemlerimizden de hareketle, iki temel yorum getirilebilir. Bu kişiler, ya artık çok ileri yaşta olduğu için veya çocukları bir nedenle haneden ayrıldığı için aktif biçimde üretim yapmaya gerek duymamaktadırlar ya da önceki tablolarda gösterildiği gibi işçileşmişlerdir.

İkinci bir nokta, geçmişte toprağı olmayan toplam 13 hanenin günümüzde, % 61,5'inin toprak kiralama ve % 30,8'inini de satın alma yoluyla toprak işlemeye başlamış olmasıdır ki, bu durumun da en önemli nedeni, daha önce ifade edildiği gibi,

özellikle Çamönü, Ataköy gibi köylere dışarıdan gelip yeterli tasarrufu sağladıktan sonra tarım işçiliğini bırakıp tarımsal üretim yapmaya başlayan hanelerden dolayıdır.

Tablo 23: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı ile Toprakların Mülkiyet Durumu Çapraz Tabloları

15-20 Yıl Önce	Toprak Mülkiyeti							Toplam	Günümüzde	Toprak Mülkiyeti							Toplam	
	Miras	Satın alma	İcar alma	Miras ve satın	Miras ve icar	Yok	Miras			Satın alma	İcar alma	Miras ve satın	Miras ve icar	Yok				
Toprak Miktarı	Yok	N	0	0	0	0	0	13	13	Yok	N	0	0	0	0	0	27	27
		%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	100,00%		%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	1-25d.	N	98	18	40	22	11	0	189	1-25d.	N	103	19	41	20	18	0	201
		%	51,90%	9,50%	21,20%	11,60%	5,80%	0,00%	100,00%		%	51,20%	9,50%	20,40%	10,00%	9,00%	0,00%	100,00%
	26-50	N	51	9	12	7	7	0	86	26-50	N	34	12	14	16	6	0	82
		%	59,30%	10,50%	14,00%	8,10%	8,10%	0,00%	100,00%		%	41,50%	14,60%	17,10%	19,50%	7,30%	0,00%	100,00%
	51-75	N	12	3	3	4	3	0	25	51-75	N	5	5	2	7	3	0	22
		%	48,00%	12,00%	12,00%	16,00%	12,00%	0,00%	100,00%		%	22,70%	22,70%	9,10%	31,80%	13,60%	0,00%	100,00%
	76-100	N	11	1	0	9	3	0	24	76-100	N	1	1	0	3	3	0	8
		%	45,80%	4,20%	0,00%	37,50%	12,50%	0,00%	100,00%		%	12,50%	12,50%	0,00%	37,50%	37,50%	0,00%	100,00%
	101 ve üstü	N	12	5	1	4	1	0	23	101 ve üstü	N	1	3	3	8	5	0	20
		%	52,20%	21,70%	4,30%	17,40%	4,30%	0,00%	100,00%		%	5,00%	15,00%	15,00%	40,00%	25,00%	0,00%	100,00%
	Toplam	N	184	36	56	46	25	13	360	Toplam	N	144	40	60	54	35	27	360
		%	51,10%	10,00%	15,60%	12,80%	6,90%	3,60%	100,00%		%	40,00%	11,10%	16,70%	15,00%	9,70%	7,50%	100,00%

Tablo 23'te geçmiş ve günümüz değerlerini aynı anda görebilmeyi mümkün kılmak için, iki tablo birleştirilmiştir. Buna göre, 15-20 yıl önce sahip olunan toprak miktarı ve bu toprakların mülkiyet özellikleri eş zamanlı olarak ve günümüzde sahip olunan toprak miktarı ve bu toprakların mülkiyet özellikleri eş zamanlı olarak görülmektedir.

Toprak mülkiyeti, daha önce de belirtildiği gibi, 1-25 dönüm arasında yoğunlaşmıştır. 15-20 yıl önce 1-25 dönüm arası miras toprağa sahip olan toplam 189 hane içinden miras toprağa sahip olan hane oranı % 51,9'dur. Öte yandan bunu % 21,2 oranıyla icar topraklar oluşturur. Yani bu demektir ki, 15-20 yıl önce hiç toprağı olmayıp da, 1-25 dönüm arası toprak kiralayanların oranı beşte bir kadardır. 15-20 yıl önce 26-50 dönüm arası miras toprağa sahip olan hane oranı % 59,3 olup miras toprakları, yine % 14 oranında icarla alınan topraklar izlemiştir. Dolayısıyla bu tabloya göre, 15-20 yıl önce 50 dönüm altında toprak işleyenler miras topraktan sonra, ikinci olarak en fazla icar alma yoluyla toprak işleyebilmişlerdir. 50 dönüm üzeri toprak sahiplerine bakılırsa, her grupta yine en fazla miras toprağa sahip olma durumu görülür. Bununla birlikte, mirastan sonra en fazla ikinci olarak başvuru yöntem 51-

75 dönüm arası grup için % 16 oranı ile ve 76-100 dönüm arası grup için % 37,5 oranı ile miras ve satın alma iken, 101 dönüm ve üstü grup için % 21,5 oranı ile sadece satın alma olmuştur. Bu da göstermektedir ki, 50-100 dönüm arası görece orta büyüklükteki toprak sahipleri, 15-20 yıl evvel zaten miras var olan miras toprağın üstüne yeni toprak satın almayla topraklarını genişletmişlerdir. Öte yandan 100 dönüm üstü toprağa satın alma yoluyla elde etmek ise, toplumsal tabaka içinde, üst sınıf yapısına işaret etmektedir. Dolayısıyla buradan iki temel sonuç çıkmaktadır: 15-20 yıl öncesinde toprak satın alabilme gücü söz konusu olabilmiştir. Ancak toprak satın alabilenler ise, zaten büyük toprağa sahip orta ve üst sınıflar olmuştur.

Günümüzdeki durum incelenirse, günümüzde miras toprağa sahip olan hane sayısında artış yaşanırken, diğer toprak mülkiyet gruplarının tamamının sayısı düşmüştür. Bununla birlikte, miras toprağa sahip olanların oranında azalma yaşanırken, diğer mülkiyet özelliklerinde ise artış eğilimi ortaya çıkmıştır.

Günümüzde 1-25 dönüm arası toprağa sahip hanelerin toprak mülkiyet biçimlerinin oranları değişse de, sıralamada bir değişme olmamıştır. Buna göre, 1-25 dönüm arası miras toprağa sahip olan toplam 201 hane içinden, % 51,2'si miras toprağa ve ikinci olarak % 20,4'ü icar toprağa sahiptir. Ancak 25-50 dönüm toprağa sahip olan grubun, ikinci sırasında bir değişme oluşmuştur. Buna göre, günümüzde 26-50 dönüm arası miras toprağa sahip olan toplam 82 hane içinden miras topraktan sonra en fazla % 19,5 oranı ile miras ve satın alınan toprak ve % 17,1 oranı ile icar toprak gelmektedir. Her iki toprak mülkiyet biçimi arasında çok büyük bir fark olmasa da, miras ve satın alma yoluyla toprak işlemenin günümüzde daha öne çıkması, bu grup içinde de bazılarının toprak işlemeyi bırakması bazılarının da toprak satın alması yönünde bir durumu ortaya çıkarmaktadır ki, bu da yine Bernstein'a göre, küçük meta üreticilerinin kendi içinde hareketli yapısını ifade etmektedir. Ayrıca 26-50 dönüm arasında bazı toprak mülkiyet biçimleri 15-20 yıl öncesiyle karşılaştırılırsa, bahsedilen fark daha iyi anlaşılacaktır. Bu grupta, hem miras hem satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 11,4 oranında artarken, icar alma % 4,1 oranında artmıştır.

50 dönüm üzeri toprak mülkiyet biçimlerinde günümüze gelindiğinde bazı değişimler gerçekleşmiştir. Buna göre, 51-75 dönüm arası miras toprağa sahip olanlarda miras, miras ve satın alma şeklinde ilk iki sıralama aynı kalıp diğer mülkiyet

biçimlerinin sıralamasında değişiklik gerçekleşmiştir. Bu grupta miras toprağa sahip olanların oranı, 15-20 yıl öncesine göre % 15,3 oranında azalmış iken, hem miras hem satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 15,8 oranında, sadece satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 10,7 oranında ve hem miras hem icar alma yoluyla elde edilen topraklar % 1,6 oranında artmıştır. Dolayısıyla bu grupta günümüzde, yeni toprak satın alanlar yanında, miras toprağının yanında satın alma veya icar yoluyla toprağını genişletenler de olmuştur.

Daha çarpıcı sonuç ise, 76-100 dönüm ile 101 dönüm ve üstündeki grupta meydana gelmiştir. Bu her iki grupta geçmişte birinci sırada olan miras toprak özelliği, günümüzde değişerek 76-100 dönüm arasında % 37,5 şeklinde aynı oran ile hem miras hem satın alma ve hem miras hem icar alma şeklinde mülkiyet biçimleri; 101 dönüm ve üstündeki grup için ise % 40 oranı ile hem miras hem satın alma toprak mülkiyet biçimi birinci sırada yer almıştır. Bu birinci sırada yer alan toprak mülkiyet biçimlerinin 15-20 yıl öncesine göre, günümüzdeki artış oranlarına bakılırsa, 76-100 dönüm grubunda hem miras hem satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 37,5 aynı oranda kalmış ve hem miras hem icar alma yoluyla elde edilen topraklar % 25 oranında ve satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 8,3 oranında artmıştır. Bu grupta miras toprak oranı ise, % 23,3 oranında azalmıştır.

Miras topraklarda 101 dönüm ve üstü grupta azalma ise % 47,2 oranında olmuştur. 101 dönüm ve üstü grubunda hem miras hem satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 32,6 oranında ve hem miras hem icar alma yoluyla elde edilen topraklar % 21,3 oranında; icar topraklar % 10,7 oranında ve satın alma yoluyla elde edilen topraklar % 8,3 oranında artmıştır. Ayrıca bir başka sonuç, 100 dönüm ve üstü grupta icar şeklindeki topraklardaki artışın yaşanması, toprak sahipliğinde belirli bir doygunluğa ulaşıldığını, artık icar almanın yeterli olduğunu da göstermektedir. Çünkü 1-25 dönüm arası icar almak ile 101 dönüm üstü için icar almak aynı saiklerden kaynaklanmamaktadır.

15-20 yıl öncesinden günümüze gelindiğinde, toprak mülkiyet biçimlerinde, küçük topraklarda miras topraklar ve icar alma yoluyla geçinmenin sağlanmaya çalışıldığını bir ifadesidir. 76 dönüm üzerinde toprak sahipliğinde miras topraklarda belirgin bir azalmanın oluşu, geçmişten günümüze mirasla bölüşümün gerçekleştiğinin

göstergesidir. Bununla birlikte, 76 dönüm ve özellikle 101 dönüm üzeri büyük toprak sahipliğinde ise toprak satın alma yoluyla toprakların daha da genişletildiği görülmektedir. 2001 verilerine göre, 500 dekinden çok toprağı elinde bulunduran kapitalist toprak sahipleri, tüm işletmelerin % 0,74'ünü oluşturmakta; ancak ülke arazisinin % 11,26'sını elinde bulundurmaktadır; öte yandan 50 dekinden az bir toprak miktarına sahip yoksul üreticiler ise, tüm tarımsal işletmelerin % 65'ini oluşturmakta iken, ülke arazisinin % 21'ini işletmektedir (Günaydın 2004: 50). Yani küçük topraklar azalırken büyük topraklar ise daha da büyümüştür.

Tablo 24: İcara Verilen Toprak Durumu ve Toprak Satma Durumu Dağılımları

İcar	N	%	Satma	N	%
Evet	19	5,3	Evet	118	32,8
Hayır	341	94,7	Hayır	242	67,2
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0

Toprak mülkiyet durumuyla ilgili olarak gözden kaçırmamak istenen bir de hanelerin icara toprak verip vermeme durumuna ilişkindir. Çünkü gerek icara toprak verme, gerekse toprak satma durumu tarımsal üretimden sağlanan gelirin yetersiz kaldığının birer göstergesidir. Tablo 24'e göre günümüzde örneklemin % 5,3'ü toprağını icara vermiştir. İcara verme durumu bazen, eğer sera varsa, serayı icara verme şeklinde de olabilmektedir. Üreticiler, kendileri üretim yaptıklarında kazanç sağlayamadıklarını; hatta üretim yapıldığında harcanan girdiler nedeniyle zarar edildiğini belirtmiştir. “*Kira bedeliyle en azından aldığı sende kalıyor, mazota gübreye harcamıyosun.*” şeklinde açıklamalar yapmışlardır.

Toprak satma, tarımsal mülkiyet ilişkilerinin pek iyiye gitmediğinin bir başka sunumudur. Tablo 24'te 360 hane içinden 118'inin yani % 32,8'inin toprağını sattığı görülmektedir. Bu durum % 5,3 oranında toprağı kiraya verme durumu ile birlikte düşünüldüğünde toplam % 38,1 oranında bir dağılımın, karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunları, tarımsal mülkiyetini gözden çıkararak çözmeye çalıştığı anlaşılır. Hane ihtiyaçlarını temin etmede sadece tarımsal üretimden elde edilen gelirin yetmemesi nedeniyle, belki de tarımsal üretim yapmamayı göze alarak, sahip olduklarını satmaktadır. Bir sonraki tabloda toprak satma nedenleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tablo 25: Toprak Satma Nedeni Dağılımı

	N	%
Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak	29	24,6
Tahtalı Baraj havzasında yer almak	17	14,4
Kredi ödemek	51	43,2
Ailevi nedenler	16	13,6
Başka	5	4,2
Toplam	118	100,0

Tablo 25'e göre, toprağını satan 118 hane içinden % 43,2'si kredi veya borç ödemek için toprağını satmıştır. Yapılan açıklamalar doğrultusunda, haneler sera yapmak, tarımsal alet almak, toprak almak; hayvan almak; çocuğuna düğün yapmak, ev almak gibi nedenlerle bankadan kredi çekmektedir. Süreç içerisinde çekilen kredi ödenemeyince toprak satma yoluna gidilmektedir. Hatta birkaç haneye haciz geldiği belirtilmiştir. % 24,6'lık kesim de, tarımsal üretimden kazanamadığı için toprağını sattığını belirtmiştir. Tarımsal üretimden kazanamama nedeniyle tarla satma oranı, tarla satanlar içinde dörtte birlik bir orana yakındır.

118 haneden % 14,4'ünün toprağı Tahtalı Barajı kapsamında istimlak edilmiştir. Toprağı satın alınan haneler, durumdan memnuniyetsizdir. En verimli, en iyi topraklarının baraja gittiğini, topraklarının azaldığını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte toprağı satılmamış bazı kişiler de, *“Bakmayın öyle ağlaştıklarına, çok toprağı satılan parasıyla gitti İzmir'den ev, arsa aldı kendine. Oraya yerleşti. Buraya da yazdan yaza geliyo”* şeklinde yorum yapmıştır. Fakat toprağını satanda da, satmayanda da sitem vardır. En önemli şikayet nedeni barajdan sonra yeraltı sularının çok belirgin biçimde çekilmeye başlamasıdır. Tarımsal ürünleri sulamada Baraj'dan yararlanamadıklarını söylemişlerdir. Eskiden 10-15 metre derinlikten su çıkarken, şimdi 50 metreden bile çıkmadığı belirtilmiştir.

Ailevi nedenlerle toprağını satanların oranı % 16,6 olup bu durum aile içinde miras toprağın pay edilmesiyle ilgilidir. Ayrıca Çamönü Köyü'nde yapılan görüşmelerde, kişilerin sera yapmak için çok büyük borçlar altına girdiği, bankaya teminat olarak tarlaların, evlerin gösterildiği; ancak bu durumun pek güvenilir olmadığından duyulan kaygı dile getirilmiştir. Bu durum, *“Sen şimdi dur, bak gör burda neler olacak. Bunlar daha iyi günlerimiz. Banka daha para istemeye başlamadı ki. Ama bu işin sonu n'olcak, her şey parayla...”* şeklinde yorumlanmıştır.

Tablo 26: Toprağı Yeterli Bulma Durumu Dağılımı

	N	%
Evet	121	33,6
Hayır	239	66,4
Toplam	360	100,0

Hanelerin sahip olduğu toprağın, yeterli olup olmadığı sorgulanmıştır. Buna göre, % 33,6 oranında bir dağılım, sahip olduğu toprak miktarını yeterli bulurken, % 66,4'lük kesim yeterli bulmamaktadır. Araştırma kapsamında 25 dönümden az toprak sahibi olma durumu en büyük orana sahipti. Bununla birlikte, özellikle muhtarlarla yapılan görüşmelerde, çoğunluğun ortalama 10 dönüm toprak işlediği görülmüştür. Sahip olunan toprak miktarı az olduğu için, bunu yeterli bulmama da paralel bir şekilde fazla olmaktadır. Çünkü satma, miras gibi nedenlerden dolayı, hanelerin sahip olduğu toprak miktarı da azalmakta veya kalmamaktadır.

Tablo 27: Günümüzde Kullanılan Toprak Miktarı ve Toprağı Yeterli Bulma Çapraz Tablosu

		Toprağı Yeterli Bulma		Toplam
		Evet	Hayır	
Toprak Miktarı	Yok	N 0	27	27
		% 0,0%	100,0%	100,0%
	1-25	N 54	147	201
		% 26,9%	73,1%	100,0%
	26-50	N 33	49	82
		% 40,2%	59,8%	100,0%
	51-75	N 17	5	22
		% 77,3%	22,7%	100,0%
	76-100	N 5	3	8
		% 62,5%	37,5%	100,0%
	101 ve üstü	N 12	8	20
	% 60,0%	40,0%	100,0%	
Toplam	N 121	239	360	
	% 33,6%	66,4%	100,0%	

Tablo 27, günümüzde kullanılan toprak miktarı ile toprağı yeterli bulma durumunu eşzamanlı göstermektedir. Tablo 27'nin sonuçlarına göre, 76 dönüme kadar toprağı olan hanelerin çoğu, sahip oldukları toprak miktarını yeterli bulmamaktadır. 76-100 dönüm ve 101 dönüm üzeri toprağı olanlar ise sahip oldukları toprağı yeterli görmektedir. Bu durum ortalama 75 dönüm toprağına sahip olmanın yeterli bulunduğuna;

bundan azının ise yeterli bulunmadığını göstermektedir. Tablo 27 ile ilgili olarak toprağın mirasla bölünmekte ve bu yüzden tarımsal üretim için yeter miktarda toprağın altında kalması ve verimliliğin sağlanamaması gerekçesiyle Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005) çıkarılmıştır. Bununla birlikte, bu kanunun çeşitli illerde uygulamasında toprakları parçalı yapıdan kurtarmaktan ziyade, yeniden parçalı şekilde bir bölüşeme gidildiği farklı haber kaynaklarından öğrenilmiştir. (Madan 2019; Aydemir 2017; Dağlı 2017; Özaydın 2017; Köylüler Toplulaştırma 2015).

Tablo 28: Traktör Sahip Olma Durumu, Traktör Sayısı ve Modeli Dağılımları

Var/ Yok	N	%	Sayı	N	%	Model	N	%
Evet	268	74,4	1 tane	244	67,8	1980-1990	79	21,9
Hayır	92	25,6	2 tane	15	4,2	1991-2000	68	18,9
Toplam	360	100,0	3 tane	9	2,5	2001-2010	67	18,6
			Yok	92	25,6	2011 ve sonrası	54	15
			Toplam	268	100,0	Yok	92	25,6
						Toplam	268	100,0

Tablo 28'e göre araştırmaya katılan hanelerin % 74,4'ünde traktör vardır. Tarımsal üretimde traktör en sık kullanılan araçlardan olduğu için aslında bu oranın daha yüksek olması beklenirdi. Traktörü olmayanlardan bazılarının hiç traktörü yokken, bazıları da traktörünü satmıştır. Özellikle buğday, zeytin, üzüm yetiştiricileri traktör işlerini ya para ödeyerek başkasına yaptırmakta ya da akrabasından, komşusundan alarak kendileri yapmaktadır.

Traktör sahibi olan toplam 268 hanenin % 67,3'ünde tek; % 4,2'sinde iki ve % 2,5'inde üç traktör mevcuttur. Traktör sayısı örneklem içindeki tabakalı yapıyı da göstermesi bakımından önemlidir. Ancak traktör sayısı kadar, traktör modeli de önemlidir; zira traktör eski olduktan sonra traktör sayısı tek başına çeldirici bir veri olabilmektedir.

Araştırma yapılan köylerde, traktörlerin üstü açık, eski görünümlü, hatta boyları solmuş ya da dökülmüş durumda olduğu gözlenmiştir. Traktör modelleri incelenirse (birden fazla olma durumunda sonuncusu) toplam 268 hane içinden % 21,9'unun modeli, 1990 model altındaki araçlardır. % 18,9'unun modeli 1991-2000 arası; % 18,6'sının 2001 ve 2010 arası ve % 15'inin de 2011 ve sonrasıdır. 2011 ve sonrası modeller arasında 2014 modele kadar olan modellere daha sık rastlanmıştır.

Tablo 29: Traktör Satma Durumu ve Traktör Satma Nedeni Dağılımları

Satma	N	%	Satma Nedeni	N	%
Evet	191	53,1	Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak	41	21,5
Hayır	169	46,9	Kredi ödemek için	38	19,9
Toplam	360	100,0	Model yenilemek, değiştirmek için	112	58,6
			Toplam	191	100,0

Tablo 29’da traktör satma durumu ve traktör satma nedenleri yer almaktadır. Buna göre örneklemin % 53,1 traktör satarken, % 46,9’u satmamıştır. Traktörünü satan 191 hane içinden % 58,6’sının eski modeli yenilemek için sattığını belirtmiştir. Bununla birlikte önceki tabloda sahip olunan traktör modeli dağılımı hatırlanırsa, model yenilemek için alınan traktörlerin çok da yeni oldukları pek söylenemez. Ayrıca araştırma sürecinde, katılımcılar 1960-70’lerden kalma traktörleri, tütün zamanında tütün parasıyla değiştirdiklerini belirtmiştir. Tabii ki bu durum da, alım gücünün çok yüksek olmadığını gösterir. Traktör satanlar içinde % 21,5 oranında tarımsal üretimden yeterince kazanamadığı için ve % 19,9 oranında, kredi ödemek için satma durumu etkili olmuştur.

Tablo 30: Tarımsal Alete Sahip Olma Durumu Dağılımı

	N	%
Evet	262	72,8
Hayır	98	27,2
Toplam	360	100,0

Tablo 30’a göre örneklem grubunun % 72,8’i herhangi bir tarımsal alete sahip olduğunu ifade ederken % 27,2’si de hiçbir tarımsal alete sahip olmadığını belirtmiştir. Bu durum, tarımsal üretim için gerekli araç-gerecin bulunmadığının da bir göstergesidir. Bazı tarım aletleri ise, akrabalar arasında ortak kullanılmakta veya ödünç alınmaktadır.

Tablo 31’de bazı tarımsal aletlerin olup olmama durumu isim verilerek sorulmuştur. Böylelikle yaygın olarak kullanılan ve daha spesifik olan aletler de somutluk kazanmaktadır.

Tablo 31: Belirtilen Tarımsal Aletlere Sahip Olma Durumu Dağılımı

Römork	N	%	İlaçlama makinesi	N	%
Evet	252	70,0	Evet	213	59,2
Hayır	108	30,0	Hayır	147	40,8
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0
Pulluk	N	%	Çapa makinesi	N	%
Evet	236	65,6	Evet	179	49,7
Hayır	124	34,4	Hayır	181	50,3
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0
Aysan (kültivatör)	N	%	Mısır slaj makinesi	N	%
Evet	131	36,4	Evet	21	5,8
Hayır	229	63,6	Hayır	339	94,2
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0
Kobra	N	%	Gübreleme ve sulama makinesi	N	%
Evet	109	30,3	Evet	103	28,6
Hayır	251	69,7	Hayır	257	71,4
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0
Tohum ekim makinesi	N	%			
Evet	112	31,1			
Hayır	248	68,9			
Toplam	360	100,0			

Tarımsal üretimin ekim dikim, ilaçlama, gübreleme, sulama süreçleri esnasında kullanılan belli başlı aletler Tablo 31’de sorulmuştur. Römork, traktörün arkasına takılan, yük taşımaya yardımcı, tekerlekli bir alettir. Traktör kadar sık kullanılan araçlardan biridir. Örneklemin % 70’inde römork bulunmaktadır. Araştırmamızda pulluğu olanlar, Tablo 31’e göre, % 65,6; aysanı (kültivatör) olanlar, % 36, 4; kobrası (rotatiller) olanlar % 30,3 ve çapa makinesi olanlar % 49,7 oranındadır. Bu sonuçlara göre, daha klasik araç olan pulluğun bulunma oranı daha fazla iken, araçların özellikleri detaylanmaya başladığında alım gücü de azalmıştır. Pulluk, aysan (kültivatör) ve kobra toprağı alt üst ederek toprağın havalanmasını ve sürülmesini, yabancı otların kökünün çıkmasını sağlayan toprak işleme aletleridir. Bunlar arasında elbette pulluğun çok daha uzun bir geçmişi vardır. Aysan (kültivatör) ve kobra (rotatiller) aletleri biraz daha detaylı aletlerdir.

Bir başka dikkat çekici nokta tohum ekim makinesine sahip olanların oranının düşük olmasıdır. Çünkü ekim makineleri en çok buğday ekiminde tercih edilen aletlerdir. Gözlemlerimize göre buğday ekimi günümüzde hem çok azalmıştır hem de tohum ekimi, bu aleti olanlarca ücret karşılığı yapılan bir iştir. Tohum ekim makinesine sahip olanların oranı % 31,1’dir. Öte yandan ilaçlama makinesine sahip

olanların oranı % 59,2'dir. Bu durum da ilaçlamanın ne kadar yaygın olduğunu kanıtlar. Gübreleme ve sulama makinesine sahip olanların oranı ise % 28,6'dır. Mısır, özellikle tütün ekiminin bitmesinden sonra sebzedden sonra, tabii sulama sorunu olmayan köylerde, en çok tercih edilen üründür. Bununla birlikte mısır slaj makinesi de, herkeste bulunmaz. Bu makineyi, bir hasat makinesi olan biçerdöver gibi düşünebiliriz. Bu makineye sahip olanlar, ücret karşılığı başkalarının mısırını da biçer. Böylelikle makine için harcanan bedel, bu sayede temin edilmiş olur. Mısır slaj makinesine sahip olma oranı % 5,8'dir. Bu alet de, örneklemin tabakalı yapısını göstermesinde önemli kriterlerdendir.

Tablo 32: Belirtilen Sera Aletlerine Sahip Olma Durumu Dağılımı

Isı perdesi ve gölgeleme sistemi		
	N	%
Evet	8	2,2
Hayır	352	97,8
Toplam	360	100,0
Isıtma/soğutma sistemleri		
	N	%
Hayır	360	100,0
Havalandırma sistemleri		
	N	%
Evet	12	3,3
Hayır	348	96,7
Toplam	360	100,0

Tablo 32'de serada kullanılan bazı aletlere sahip olma durumu görülmektedir. Buna göre, örneklemin % 2,2'sinde ısı perdesi ve gölgeleme sistemi ve % 3,3'ünde havalandırma sistemi bulunurken hiç kimsede ısıtma/soğutma sistemi bulunmamaktadır. Araştırma yapılan yerlerdeki seralar etrafı demir çubuklar çakıldıktan sonra, üstüne naylon örtülerin geçirildiği alanlardır. Bu özelliklerinden dolayı, örtüaltı tarım şeklinde de kullanılmaktadır. Serası olan haneler, "*Bizim buralarda yok u kadar şey. Unlar Antalya'da...*" diyerek kendi işiyle ilgili farklı yerlerdeki uygulamalardan da haberdar olduklarını göstermişlerdir.

Tarımsal mülkiyetteki değişimlerle ilgili olarak Tablo 24'te toprak satma ve Tablo 29'da traktör satma durumları sorulmuştu. Bu konuda genel bir çerçeveye ulaşmak adına sorulan bir diğer soru da tarımsal alet satma durumudur. Bu duruma ilişkin veriler Tablo 33'te paylaşılmıştır.

Tablo 33: Tarımsal Alet Satma Durumu ve Tarımsal Alet Satma Nedeni Dağılımları

Satma	N	%	Neden	N	%
Evet	66	18,3	Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak	28	42,4
Hayır	294	81,7	Kredi ödemek için	14	21,2
Toplam	360	100,0	Model yenilemek, değiştirmek için	24	36,4
			Toplam	66	100,0

Tablo 33'te, 66 kişinin, yani % 18,3 oranında bir kesimin tarım aleti sattığı ve % 81,7'lik oranın da satmadığı görülür. Tarım aleti satma oranının, örneğin traktör satma oranına (% 53,1) göre daha düşük seviyede kalmasının bir nedeni de, aletlerin kullanılmamaya başlandıktan sonra atıl duruma terk edilmesi veya eşe dosta verilmesindedir. Tarım aletleri, traktör kadar ikinci el piyasasına sahip değildir. Ayrıca alet alanlar da ya yeni veya çok kullanılmamış olanları alma taraftarı olacağı için yıllarca kullanılan aletleri satmak biraz daha güçleşmektedir.

Tarımsal aletini satan 66 kişinin daha çok hangi nedenden dolayı sattığına incelenirse, % 42,4 oranında tarımsal üretimden kazanamamak; % 36,4 yeni alet almak ve % 21,2 oranında da kredi ödemek şeklinde nedenlere yer verildiği görülür. Tarım aleti satma nedenleri arasında model değiştirme nedeni, traktör satma nedenindeki model değiştirme oranına göre daha düşük iken tarımsal üretimden kazanamamak ve kredi ödemek nedenlerinin oranları daha fazladır.

5.2.1.5. Tarımsal Faaliyetler

Üretim biçimleri, yetiştirilen ürünler, yılda alınan ürün sayısı, destekleme alma, ürünlerin değerlendirilme şekilleri, tarımsal girdi kullanımı, tarımsal üretimdeki emek ilişkileri, ürünlerin pazarlanmasında karşılaşılan güçlükler, genel olarak tarımsal faaliyetlerde yaşanan zorluklar gibi hususların geçmişten günümüze nasıl değişim gösterdiğine ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 34: Hanede 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarımsal Üretim Yapma Durumu Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Evet	350	97,2	328	91,1
Hayır	10	2,8	32	8,9
Toplam	360	100,0	360	100,0

Tablo 34’te 15-20 yıl önce ve günümüzde tarımsal üretim yapma durumu gösterilmektedir. Buna göre günümüzde, 15-20 yıl öncesine göre aktif biçimde üretim yapmayanların dağılımı % 6, 1 oranında artmıştır. Bu durum, bazı hanelerin sadece iki kişi yaşaması ve artık emekliye ayrılmış olmasından, bazı hanelerin hayvancılıkla geçinmesinden ve bazı hanelerin de tarımsal üretimden yeterli gelir kazanamaması nedeniyle ek işlerde çalışmaya başlamasından ileri gelmektedir. Bu haneler genellikle topraklarını kiraya vermektedir.

GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması’na göre, hem geçmişte hem de günümüzde tarımsal üretimin en fazla yapıldığı iller sırasıyla II. Derecede Gelişmiş İller (Adıyaman, Şanlıurfa, Batman), I. Derecede Gelişmiş İller (Gaziantep, Kilis, Diyarbakır) ve III. Derecede Gelişmiş İller (Mardin, Siirt, Şırnak) şeklindedir. Ancak günümüzde tarımsal üretim yapma durumu, geçmişe göre % 1,7 oranında azalmıştır. Bunun nedenleri arasında da, özellikle II. Derecede Gelişmiş İllerde tarımsal üretim yapmaya müsait toprakların azalması; tarımsal girdi fiyatları artış gösterirken, verimde azalma yaşanması ve ayrıca doğrudan destekleme gibi tarımsal politikaların uygulamada sorunlara yol açması ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Gökçe vd. 2010: 124-125). Bu araştırma, bizim 2018’de İzmir’in Menderes ilçesine bağlı köylerde yaptığımız araştırma ile düşünüldüğünde, tarımsal üretim yapmayanların oranı bölge fark etmeksizin, yaklaşık son on yıl içerisinde hızlı bir artış eğilimine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 35: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Ürün Yetiştirme Biçimi Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Sera	10	2,8	56	15,6
Açık tarım	286	79,4	171	47,5
Sera ve açık tarım	54	15,0	101	28,1
İlgisiz	10	2,8	32	8,9
Toplam	360	100,0	360	100,0

Tablo 35’te tarımsal üretim yapanların ürünlerini 15-20 yıl öncesinde ve günümüzde nasıl yetiştirdikleri yer almaktadır. Sera 15-20 yıl önce % 2,8 oranında yapılmakta iken, günümüzde % 12,8 oranında artarak % 15,6 oranında yapılmaktadır.

Açık tarım ise 15-20 yıl önce % 79,4 oranında iken, günümüzde % 21,9 oranında azalarak % 47,5'e düşmüştür. Hem sera hem açık tarım yapan hane oranı günümüzde % 13,1 oranında artmıştır. Tabloda günümüzde azalmış olmasına rağmen, en fazla açık tarım biçiminde üretim yapıldığı görülür. Seracılık uygulamasının ise, günümüzde arttığı görülmektedir. Bununla birlikte sera her köyde uygulanmamaktadır. Bunda sera yapımının hem maliyetli olması; hem de bazı köylerde sulama sorunu bulunması etkili olmuştur. İzleyen tabloda geçmişten günümüze, çeşitli üretim şekillerinde nasıl bir değişme yaşandığı daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 36: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Üretim Biçimi Çapraz Tablosu

		Günümüzde				Toplam
		Sera	Açık tarım	Sera ve açık tarım	İlgisiz	
15-20 Yıl Önce	Sera N	10	0	0	0	10
	%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Açık tarım N	26	162	66	32	286
	%	9,1%	56,6%	23,1%	11,2%	100,0%
	Sera ve açık tarım N	11	8	35	0	54
	%	20,4%	14,8%	64,8%	0,0%	100,0%
İlgisiz	N	9	1	0	0	10
	%	90,0%	10,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam N		56	171	101	32	360
%		15,6%	47,5%	28,1%	8,9%	100,0%

Tablo 36'da 15-20 sene öncesinde ve günümüzde uygulanan üretim şekilleri eşzamanlı olarak gösterilmektedir. Tabloya göre, 15-20 yıl önce sera üretimi yapmaya başlayan toplam 10 hane bulunur ve bu hanelerin tamamı günümüzde de sadece sera yapmaya devam etmektedir. 15-20 yıl önce sadece açık tarım yapan 286 haneden % 56,6'sı yine sadece açık tarım yapmaya devam etmektedir. % 23,1'i günümüzde açık tarım yanında sera da yapmaya ve % 9,1'i açık tarımı bırakıp sadece sera yapmaya başlamıştır. Yani geçmişte sadece açık tarım yapanlar, günümüzde yarı yarıya oranda yine sadece açık tarımı sürdürmekte iken % 42,2'si bu süreçte seraya yönelmiştir.

Geçmişte hem sera hem de açık tarım yapan toplam 54 hane içinden günümüzde de aynı biçimde tarımsal üretim yapmaya devam edenlerin oranı % 64,8'dir. % 20,4'ü günümüzde sadece seraya ve % 14,8'i sadece açık tarıma yönelmiştir. Örneğin geçmişte serada sebze yetiştiren ve açık tarım olarak buğday, zeytin gibi ürünler yetiştiren hanelerden %20'si sadece sera işine döndüğü yaklaşık % 15'inin de serayı bırakıp sadece açık tarım ürünlerini yetiştirir olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan gözlemlerden de hareketle sera maliyetli bir iş olduğundan parayı tüm girdiler arasında döndürebilenler serayı sürdürmektedir; döndüremeyenler ise kiralama veya satma yoluyla sera işini bırakmışlardır.

Tablo 37: Seracılık Yapma Durumu, Seracılığa Başlama Dönemi ve Seracılığı Bırakma Dönemi Dağılımları

Sera Yapma	N	%	Başlangıç	N	%	Bırakma	N	%
Evet	165	45,8	Son 20-25 yıl	65	39,4	10-15 yıl önce	5	13,2
Hayır	195	54,2	Son 15-20 yıl	59	35,8	5-10 yıl önce	12	31,6
Toplam	360	100,0	Son 10-15 yıl	23	13,9	1-5 yıl önce	21	55,3
			Son 5-10 yıl	8	4,8	Toplam	38	100,0
			Son 5 yıl	10	6,1			
			Toplam	165	100,0			

Seracılık konusu üzerinde biraz daha durulmak istendiğinden, seracılıkla ilgili biraz daha ayrıntılı sorulara yer verilmiştir. Buna göre, Tablo 37’de “Şu zamana kadar hiç sera yaptınız mı?” “Yapmış iseniz, hangi dönemlerde yaptınız, seracılığı bırakmış iseniz ne zaman bıraktınız?” gibi soruların yanıtları görülmektedir.

Seraya başlamış da onu yapmayı bırakmış ya da kiraya verme yoluyla aktif olarak yapmayanlar da dahil olmak üzere, “Evet, sera yaptım” olarak işaretlenmiştir. Tablo 37’ye göre, örneklem grubumuzu oluşturan 360 hane içinden, 165’i; yani % 45,8’i serayı bir şekilde denemiştir.

Seracılığa ne zaman başlandığına ilişkin seçenekler oluşturulurken, özellikle esas çalışmadan önce yapılan pilot çalışmada elde edilen veriler, gözlemler, yapılan sohbetlerden yararlanılmıştır. Buradaki kırılma noktası ise tütüne kota getirilmesiyle birlikte, tütün yerine seranın denenmeye başlaması olmuştur. Katılımcıların yarıya yakını da, seracılığı uygulamıştır. Seraya başlama dönemleri incelenecek olursa, araştırmanın yapıldığı 2018 yılından geriye gidildiğinde, son 20-25 yıl önce seçeneği, 1989-94 yıllarını kapsamakta olup sırasıyla diğer seçenekler de, 1995-2000; 2001-2006, 2007-2012 ve 2013-2018 şeklindedir. Bir iki hane, 1986’da seraya başladığını belirtmiştir; onlar da ilk seçeneğe dahil edilmiştir. Katılımcıların % 39,4’ü seraya ilk başlayanlar olup son 20-25 yıl içinde başlamıştır. % 35, 8’i de son 15-20 yıl önce

başlamıştır. Denilebilir ki, ilk iki dönemde seraya başlayanlar, yani % 74,2'lik bir oranın büyük çoğunluğu tütünün bittiği döneme denk düşen tarihlerde, 2000'lerden önce, seraya başlamıştır. Son 5 yıl ve son 5-10 yıl önce seraya başlayanlar da, şehir dışından gelip bu işe başlayanları, yeni evli çiftleri kapsamaktadır. Özellikle son yıllarda seraya başlayan bazı hanelerin bir diğer özelliği de, seraya ilk zamanlarda başlayıp da, son yıllarda kiralama veya satma yoluyla serasını bırakanlardan almalarıdır.

Seracılık çok maliyetli olduğundan; bununla birlikte ele geçen gelirin kısıtlı olmasından dolayı, artık idare edemeyip seracılığı kiralama veya satma şeklinde bırakanlar da mevcut olup, bunlar 38 hanedir. Buna göre, seraya güncel olarak devam eden 127 hane olduğu anlaşılmaktadır. Serayı bırakma dönemleri yıl bazında 2001-2006, 2007-2012 ve 2013-2018 şeklinde düşünülebilir. Bu dönemlerden 2001-2006 yılları arasında % 13,2; 2007-2012 yılları arasında % 31,6 ve 2013-2018 yılları arasında % 55,3 oranında bir dağılım serasını bırakmıştır. Serayı bırakma oranı, günümüze yaklaştıkça artmıştır. Özellikle son yıllarda girdilerin çok yükseldiği, artık devam edilemeyeceği; çünkü zarar edildiği hep dile getirilmiştir.

Tablo 38: Seracılığın En Önemli Avantajı, En Önemli Zorluğu Durumları ve Seraya Sigorta Yaptırma Durumu Dağılımları

Avantaj	N	%	Zorluk	N	%	Sigorta	N	%
Daha karlı	32	25,2	Seranın yapım maliyeti	104	81,9	Evet	29	22,8
Daha verimli	95	74,8	Girdilerin pahalılığı	16	12,6	Hayır	98	77,2
Toplam	127	100,0	Mevsimsel koşullar	2	1,6	Toplam	127	100,0
			Zirai hastalıklarla mücadele	5	3,9			
			Toplam	127	100,0			

Tablo 38'de seracılığın en önemli avantajı, en önemli zorluğu ve sera sigortası yaptırıp yaptırmama durumlarına ait veriler yer almaktadır. Buna göre seranın avantajları olarak, sera yapan toplam 127 hane içinden % 74,8'i serada tarımsal üretim yapmayı daha verimli bulurken, % 25,2'si daha karlı bulmuştur. Seranın kapalı bir ortama sahip olması, serayı kötü hava koşullarından da kısmen korumaya yardımcı olmakta; ürünlerin ömrünü uzatmaktadır. Ayrıca ürünlere ilaç, gübre atıldığında da

sera koşullarında daha yüksek verim elde edilmektedir ve ürünler daha gösterişli durmaktadır. Seranın öne çıkan avantajı olarak, daha karlı olduğunu düşünenler de aslında benzer faktörlere dikkat çekmiştir. Sera ürünlerinin, açık tarımla elde edilene göre biraz daha gösterişli, albenili durduğu ve zirai hastalık, bozulma vb. olmadığı takdirde daha uzun süre kalabildiği; bu açılardan açık tarıma göre belki daha karlı denilebileceği belirtilmiştir. Ancak genel itibarıyla seranın kendi maliyetlerine ve ürünlerin pazarlanmasında tüccarın; piyasanın belirleyici olmasına istinaden “*Nirdee kârı, kâr mar yok!*” diye söze başlanıp adı geçen gerekçeler sunulmuştur.

Öte yandan seranın bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Katılımcılar 1 dönüm seranın yapım maliyetinin 30-35 bin liraya çıktığını; daha kaliteli naylon ve diğer malzeme alma durumunda bu meblağın 40 bin lirayı aştığını belirtmişlerdir. Üstelik bu rakam sadece seranın iskeletini oluşturan demirlere ve serayı çerçeveleyen naylonlara aittir. Bunun dışında sulama için sondaj açtırmak da gerekir. Sondajda ilk olarak suyun nereden çıkacağına tespiti için vurgu vurulur; ardından kepçeyle sondaj kuyusu kazılır. Bu işlem de tuttuğu belirtilmiştir. Bu sebeplerden dolayı, sera yapan 127 hane içinden 104 hane, yani % 81,9'luk oran seradaki en önemli zorluk olarak seranın yapım maliyeti üzerinde durmuştur. İkinci olarak serada kullanılan girdilerin pahalılığına dikkat çekilmiştir. % 12,6 oranında bu seçenek en önemli sorun olarak görülmüştür. Girdi derken, zirai ilaç, gübre vb. girdiler kastedilmektedir. Aslında bunlar açık tarım yapılsa da kullanılmaktadır; ancak serada daha çok ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Üçüncü olarak % 3,9 oranında zirai hastalıklarla mücadeleye değinilmiştir. İlaçlamanın ve gübrelemenin zamanında yapılması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Çünkü sera kapalı bir ortam olduğu için, seranın içi havasız kalmaktadır ve bitkiler birbirine çok yakın olduğundan bir bitkide ortaya çıkan bakteriyel durum, kolayca diğer bitkiye bulaşmaktadır. Ayrıca diğer sorunları öncelikli olarak belirten katılımcılar da dahil olmak üzere, serada her sene yeni bir zararlı bitkiyle karşılaştıklarını, bu durumun her sene yeni ilaçlarla tanışıp farklı ilaç almalarını gerektirdiğini söylemişlerdir. Hatta zirai ilaç satan firmalarla, tohum satanların aynı firmalar olduğu vurgulanarak zararlı otların da tohumlarla geldiği yorumu yapılmaktadır. Ve tabii artık yerli tohum kullanamadıklarını, bunun hukuki açıdan da yasak ilan edildiği siteminde bulunmuşlardır. Son olarak, % 1,6 oranındaki dağılım, mevsimsel koşulları öncelikli sorun olarak görmüştür. Ulusal medyaya da

yansıdığı olan Ocak 2017’de kar yağışı nedeniyle Menderes ilçesinde seralar çökerek % 50-80 arasında hasar meydana gelmiştir (İzmir'deki Seralarda 2017). Görüştiğimiz hanelerden bazılarının da seraları çökmüştür. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin yüzde kaç hasarlı olursa olsun seraları yenilemek için maddi destekte bulunduğu belirtilmiştir. Seçeneklerdeki sorunların tamamı ve daha fazlası aslında tüm seracılar tarafından dile getirilmiştir; sadece araştırma için onlar nazarında en önemlisini seçmeleri istendiği için bir tercih yapılmıştır.

Seralar mevsimsel koşullara, zirai hastalıklara ve daha başka değişen kapsamdaki özelliklere göre sigortalandırılabilir. Tablo 38’e göre, araştırmamız dahilinde aktif olarak sera yapan 127 hane içinde 29 hanenin serasının sigortası mevcut iken, 98’inin; yani % 77,2’sinin mevcut değildir. Sigorta olursa iyi olur denilen bir durumdur; ama sigorta bir maliyet olarak karşılımları çıktığı için, sigorta yaptırmak katılımcıların çoğu tarafından tercih edilmemiştir. Çünkü maliyetleri olabildiğince kısalmaya çalışmaktadırlar.

Tablo 39: Tarımsal Ürünü Sulama Şekli Dağılımı

	N	%
Kendi açtığı sondaj vb.	227	63,1
Kooperatifin suyu	40	11,1
Taşımali sulama	10	2,8
Sulanmıyor, susuz	83	23,1
Toplam	360	100,0

Tablo 39’da tarımsal ürünlerin sulama şekillerine dair veriler yer almaktadır. Buna göre örneklem % 63,1 oranındaki kesimi, kendi açtırdığı sondaj, kuyu gibi yollarla sulama yapmaktadır. Sulama yöntemi dağılımına göre örneklem % 11,1’i kooperatif suyu kullanmaktadır. Ataköy, Çamönü ve Çatalca köylerinde kooperatife bağlı sulama yapılmaktadır. Taşımali sulama Sancaklı ve Gölova Köylerinde karşımıza çıkmıştır. Bu köylerde daha önce bahsedildiği üzere sulama sorunu olduğu için, bu köylerdeki bazı haneler, eğer tarlalarının mesafesi, suyu olan komşu köye yakın ise, oradan kendi imkanlarıyla taşımali borularla getirdiği suyu kullanmaktadır. Bu şekilde Sancaklı Köyü’nde oturup suyunu Çileme’den; Gölova Köyü’nde oturup Çakaltepe’den temin eden hanelere rastlanmıştır. Seçenekler arasında bulunan “Devletin sağladığı kanalet” seçeneği ise hiç işaretlenmemiştir;

çünkü yoktur. Menderes ilçesi, İzmir'in önemli tarım merkezlerinden biridir. Ancak sulama sorunu yoğun şekilde hissedilmektedir. Sulama kanaletleri şeklinde bir sulama sistemini içeren yatırım yapılmamıştır. Üstelik ilçe sınırları içerisinde kalan Tahtalı Barajı da, halihazırda içme suyu olarak kullanılmakta; sulamada kullanılamamaktadır. Bu nedenlerden dolayı sulu tarım yapan hanelerin, sulama işini de kendilerinin halletmesi gerekmektedir.

Tablo 40: Hanede 15-20 Yıl Önce 1.,2., ve 3. Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün Dağılımı

Ürün	1.Ürün		2.Ürün		3.Ürün	
	N	%	N	%	N	%
Buğday	13	3,6	117	32,5	62	17,2
Tütün	313	86,9	0	0	0	0
Pamuk	10	2,8	77	21,4	0,0	0
Zeytin	1	0,3	32	8,9	60	16,7
Mısır	1	0,3	3	0,8	7	1,9
Sebze	11	3,1	44	12,2	35	9,7
Meyve	1	0,3	3	0,8	2	0,6
Bağ	0	0,0	6	1,7	1	0,3
İlgisiz	10	2,8	78	21,7	193	53,6
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Hanelere, 15-20 yıl önce ve günümüzde 1., 2. ve 3. önemde yetiştirdikleri ürünler sorulmuş; bu sayede günümüzde, geçmişe göre ürün bazında nasıl bir değişme yaşandığı karşılaştırılmak istenmiştir. Tablo 40'ta 15-20 sene önce en çok yetiştirilen 1.ürün sıralamasına, % 86,9 oranında tütün cevabı verilmiştir. Tütünün diğer ürünlere göre baskınlığı tabloda görülmektedir. Buğday, 2.ve 3. önemde en fazla yetiştirilen ürün olmuştur. Buğday, % 32,5 oranında 2.önem sırasında ve % 17,2 oranında 3.önem sırasında yetiştirilmektedir. Alan araştırması sırasında tütünden memnuniyet de şöyle dile getirilmiştir: *"Tütün zamanı iyiydi. Traktör, toprak o zamanda alındı. Çocuklar evlendirildi. Şimdi yapmak mümkün mü; kendimizi zor geçindiriyor!"* 2.önem sırasında buğdaydan sonra yetiştirilen ürün pamuktur. % 21,4 oranında pamuk; % 12,2 oranında sebze; % 8,9 oranında zeytin; % 1,7 oranında bağ ve % 0,8 oranlarında mısır ve meyve yetiştirilmektedir. 3.önem sırasında buğdaydan sonra yetiştirilen ürünlere bakıldığında, % 16,7 oranında zeytin; % 9,7 oranında sebze; % 1,9 oranında mısır; % 0,6 oranında meyve ve % 0,3 oranında bağ yetiştirildiği görülmektedir.

GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması'na göre ise geçmişte, en fazla yetiştirilen ürünler ilk olarak buğday, ikinci olarak yem bitkileri ve üçüncü olarak ise baklagiller şeklinde sıralanmıştır. Günümüzde bu sıralama, birinci olarak yine buğday ve ikinci ve üçüncü sırada yem bitkileri şeklindedir. Geçmişte ve günümüzdeki ilk iki sıralama değişmemiştir; ancak üretim oranları ciddi biçimde düşmüştür. Ayrıca birinci olarak yetiştirilen ürün sıralamasında buğdaydan sonra geçmişte, en fazla yetiştirilen ürün sırasıyla antep fıstığı ve tütün iken; günümüzde bu sıralama pamuk ve antep fıstığı şeklinde değişmiştir. (Gökçe vd., 2010: 136). Güneydoğu Anadolu Bölgesi yer şekli ve iklimsel özelliklerinden dolayı buğday yetiştirmeye elverişli bir bölgedir. Ayrıca antep fıstığının ülkemizde bu bölgede yetişiyor olması da, bu ürünün bölge açısından önemini arttırmaktadır. Bizim araştırma yaptığımız alanlarda tütünün 15-20 yıl öncesinde çok büyük öneme sahip olduğu görülmüştür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de tütün önemli bir yere sahip iken, araştırmanın yapılmış olduğu 2010 yılında tütün eski önemini yitirmiştir. Bunda tütüne kota getirilmesinin önemli bir payı vardır.

Tablo 41: Hanede Günümüzde 1.,2., ve 3. Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün Dağılımı

Ürün	1.Ürün		2.Ürün		3.Ürün	
	N	%	N	%	N	%
Buğday	29	8,1	65	18,1	30	8,3
Tütün	0	0	0	0	0	0
Pamuk	20	5,6	6	1,7	0	0
Zeytin	36	10,0	48	13,3	34	9,4
Mısır	33	9,2	45	12,5	13	3,6
Sebze	186	51,7	26	7,2	3	0,8
Meyve	8	2,2	10	2,8	9	2,5
Bağ	16	4,4	1	0,3	0	0
İlgisiz	32	8,9	159	44,2	271	75,3
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 41'de günümüzde 1., 2. ve 3. önemde yetiştirilen ürünlerin sıralaması görülmektedir. Günümüzde 1., 2. ve 3. önemde yetiştirilen tarımsal ürünlere ait sonuçlara göre, 1. önemde en fazla yetiştirilen ürünün % 51,7 oranıyla sebze, 2. önemde en fazla yetiştirilen ürünün % 18,1 oranıyla buğday ve 3. önemde en fazla yetiştirilen ürünün % 9,4 oranıyla zeytin olmuştur. Tablo 41'de günümüzdeki durum, 15-20 yıl öncesiyle kıyaslanırsa, 1. ve 3. önemdeki ürünler değişmiştir. 15-20 sene önce

1.önemdeki ürün tütün iken; bugün sebze olmuştur. 2.önemdeki ürün, buğday olarak aynı kalmıştır. 3.önemdeki ürün 15-20 yıl evvel yine buğday iken bugün zeytin olmuştur. Bu durum buğday üretiminin günümüzde çok azaldığına işaret eder. Buğday tohumu toprağa atılan, biçilen bir üründür. Oysa zeytin ağaçları, bir önceki nesilden kalan; yetişmesi için bir emek harcanmayan üründür. Dolayısıyla artık günümüzde hane ihtiyacı için de zaten kendiliğinden olanlarla idare edilmeye çalışıldığı görülür. Araştırma yapılan köylerin çoğunda zeytinlikler dağlarda bitmiştir. Çileme Köyü'nde fidandan zeytin yetiştiriciliği başlamıştır. Karakuyu Köyü'nde de zeytin varsa da sadece hanelerin evlerinin bahçesinde vardır. Gölova Köyü'nde de dağlarda bitmiştir; buna ilaveten bu köyde diğer tarımsal ürünler pek yetişmediğinden eskiden tütün yetiştirilen tarla alanlarına da fide halinde zeytin dikilmektedir.

Tablo 42: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde 1.Olarak Yetiştirilen Tarımsal Ürün Çapraz Tablosu

		Günümüzde								Toplam
		Buğday	Pamuk	Zeytin	Mısır	Sebze	Meyve	Bağ	Yok	
15-20 Yıl Önce	Buğday N	5	0	2	0	4	0	1	1	13
	%	38,5%	0,0%	15,4%	0,0%	30,8%	0,0%	7,7%	7,7%	100,0%
	Tütün N	23	16	31	31	158	8	15	31	313
	%	7,3%	5,1%	9,9%	9,9%	50,5%	2,6%	4,8%	9,9%	100,0%
	Pamuk N	0	4	1	1	3	0	0	1	10
	%	0,0%	40,0%	10,0%	10,0%	30,0%	0,0%	0,0%	10,0%	100,0%
	Zeytin N	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Mısır N	0	0	0	0	1	0	0	0	1
	%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Sebze N	0	0	0	0	11	0	0	0	11
	%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Meyve N	0	0	0	1	0	0	0	0	1	
%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Yok N	1	0	0	0	9	0	0	0	10	
%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	90,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam N	29	20	35	33	186	8	16	33	360	
%	8,1%	5,6%	9,7%	9,2%	51,7%	2,2%	4,4%	9,2%	100,0%	

Tablo 42'de 15-20 yıl önce birinci önemde yetiştirilen ürün ile günümüzdeki birinci önemde yetiştirilen ürünün karşılaştırılması eş zamanlı olarak sunulmuştur. Tablo 42'deki en dikkat çekici sonuç 15-20 sene önce 1.tarımsal ürün olarak tütün yetiştiren toplam 313 hane içinden % 50,5'inin; yani yarısının günümüzde 1.tarımsal ürün olarak sebze yetiştirmesidir. 15-20 yıl önce 1.ürün olarak buğday yetiştiren

toplam 13 hanenin % 38,5'i günümüzde yine 1.önemli ürün olarak buğdayı ve % 30,8'i de sebze yetiştirmektedir. Geçmişte 1.ürün olarak pamuk yetiştiren toplam 10 hane içinden % 40'ı günümüzde tekrar pamuk yetiştirmeye başlamıştır ve % 30'u da, sebze yönelmiştir. Geçmişte sebze 1.ürün olarak yetiştiren 11 hanenin tamamı bugün de ilk ürün olarak sebze yetiştirmektedir. Dolayısıyla geçmişte yetiştiren ürünler farklılık gösterse de, günümüzde 1.önemde yetiştirilen ürün genellikle sebze olmuştur. Yetiştirilen tarımsal ürünler, toplumsal yapı içinde küçük bir oluşumu ifade eden kırsal alanların gelir düzeyini, hayat standartlarını, yaşam şeklini, sosyal ilişkilerini, mikro bir yapıdan dünyaya eklenme biçimini de etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse buğday ürünleri kuru tarım olup çok bakım gerektirmemektedir. Ancak sebze yetiştiriciliği sulu tarım çeşidi olup sulama, toprak verimliliği, üretim şekli (açık tarım–sera vb.) pazarlama gibi daha karmaşık bir yapıyı da beraberinde getirmektedir. Aştırmada yapılan gözlemlerden hareketle sebze yetiştiriciliğinin uzun zaman alan ve zahmetli bir iş olduğu; dolayısıyla aile ilişkileri, sosyal ilişkiler gibi ilişkilere de yeterince zaman ayırlamadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca sebze yetiştirmek demek belirtilen çok yönlü işlemlerden dolayı devlet, tüccarlar, piyasa, çok uluslu kurumlarla yapılan anlaşmalar gibi odaklarla doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim halinde olmayı doğurmaktadır. Bahsedilen süreç elbette değişen oranlarda diğer ürünler için de geçerlidir.

Tablo 43: Ürüne Göre Destekleme Alma Durumu Dağılımı

	N	%
Evet	70	19,4
Hayır	290	80,6
Toplam	360	100,0

Günümüzde ürüne göre desteklemeler verilmektedir. Tablo 43'e göre, araştırma yapılan örneklem grubundan % 19,4 oranında bir dağılım destekleme aldığını belirtmiştir. İzleyen tabloda ise, hangi ürünlerden destekleme alındığı görünmektedir.

Tablo 44: Günümüzde Belirtilen Ürünlerde Destekleme Alma Durumu Dağılımı

	N	%	Mısır	N	%
Buğday					
Hayır	360	100,0	Evet	60	16,7
Tütün	N	%	Hayır	300	83,3
Hayır	360	100,0	Toplam	360	100,0
Pamuk	N	%	Sebze	N	%
Evet	21	5,8	Hayır	360	100,0
Hayır	339	94,2	Meyve	N	%
Toplam	360	100,0	Hayır	360	100,0
Zeytin	N	%	Bağ	N	%
Evet	1	0,3	Hayır	360	100,0
Hayır	359	99,7			
Toplam	360	100,0			

Tablo 44'te tarımsal ürünlere göre alınan desteklemeler incelenirse, örneklemin % 16,7'si mısırdan, % 5,8'i pamuktan ve % 0,3'ü zeytinden destekleme almaktadır.

ZMO'nun bu yıl için açıkladığı destekleme miktarına göre, örneğin pamuk için kg. başına 80 lira, danelik mısır için 3 lira ve buğday için ise 5 lira ödenmiştir (ZMO Genel Merkez, 18.10.2018). Muhtarlar da, mazot desteği ve ürüne göre destek olduğunu belirterek destekleme kapsamında yer alan ürünlerin mısır, pamuk ve buğday olduğunu ifade etmiştir. Burada buğdaydan destekleme alınmıyor şeklinde sonuç çıkmasının nedenleri arasında, buğdayın genellikle önce hane içi ihtiyacı karşılamak için üretilmesi, bazı hanelerin ÇKS'ye üye olmaması gibi nedenler etkili olmuş olabilir. Ayrıca desteklemelerden dolayı, Karakuyu Köyü de, uzun aradan sonra bu yıl yeniden pamuk yetiştirmeye başlamıştır. Zeytinden destekleme alan hane ise, Büyükşehir Belediyesi'nin zeytinciliği desteklemek üzere verdiği destekleme olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Çakaltepe muhtarı da Büyükşehir Belediyesi'nin şeftali, zeytin fidesi ve keçi yardımı yaptığını belirtmiştir.

Tablo 45: Hanede Belirtilen Ürünlerin Değişim Durumu Dağılımı

	Buğday	Tütün	Pamuk	Zeytin	Mısır	Sebze	Meyve	Bağ
Arttı (N)	6	0,0	2	20	77	141	22	11
%	1,7	0,0	0,6	5,6	21,4	39,2	6,1	3,1
Aynı (N)	42	0,0	0,0	118	5	33	10	6
%	11,7	0,0	0,0	32,8	1,4	9,2	2,8	1,7
Azaldı (N)	101	0,0	0,0	2	13	11	1	0,0
%	28,1	0,0	0,0	0,6	3,6	3,1	0,3	0,0
Üretim bitti (N)	90	313	66	16	6	45	6	2
%	25,0	86,9	18,3	4,4	1,7	12,5	1,7	0,6
Tekrar başladı (N)	0	0,0	24	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
%	0	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Hiç üretilmedi (N)	121	47	268	204	259	130	321	341
%	33,6	13,1	74,4	56,7	71,9	36,1	89,2	94,7
Toplam (N)	360	360	360	360	360	360	360	360
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Daha önce yapılan pilot çalışmadan hareketle, araştırma yapılacak köylerde hangi ürünlerin yetiştirilmekte olduğunun ön bilgisine ulaşılmıştır. Bu ürünlerin tek tek belirlenmesinde bu ön çalışma faydalı olmuştur. Tablo 45’te belirlenen bu ürünlerdeki değişimler, hanelerin öznel ifadelerine göre, “Arttı”, “Aynı”, “Azaldı”, “Üretimi bitti” “Tekrar başladı” “Hiç üretilmedi” şeklinde seçeneklerle tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle en azından temsili örneklem grubu için, ürün bazındaki son değişimlerin genel bir çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Ürünlerdeki değişim durumu sosyolojik açıdan da anlamlıdır.

Belirtilen tarımsal ürünler, hanelerdeki değişim durumuna göre incelenirse, buğdaydaki değişimler şöyle gerçekleşmiştir: Örneklemin % 33,6’sı hiç buğday üretmemiştir. Örneklem grubunun % 28,1’inde buğday üretimi azalmıştır ve % 25’inde ise üretimi bitmiştir. % 11,7’lik bir oran üretimin aynı durumda seyrettiğini belirtirken; sadece % 1,7’lik oran, üretimin arttığını ifade etmiştir.

Tütünde üretimin bitmesi ve hiç üretmeme olmak üzere sadece iki durum karşımıza çıkmaktadır. 313 hanede, yani örneklemin % 86,9’unda tütün ekimi bitmiştir. 47 hane; yani % 13,1’lik bir dağılım daha önce hiç tütün üretmediğini

belirtmiştir. Tütünde artma, azalma gibi başka bir değişim durumu da yoktur. Geçmişte örneklemin çok büyük bir oranı tütün ekmekte iken, bugün üretim tamamen bitmiştir. Tütünde devlet tekelinin kaldırılması 1980’li yıllardan itibaren hep gündem konusu olmuş, bu süreçte ithalat yasağı kaldırılmış, tütüne özel firmaların girişı sağlanmış ve TEKEL’in tamamen kaldırılması yönünde talepler gerek DB gerekse IMF tarafından belirtilmiştir. Neticede bu süreçte Tütün Yasası 9 Ocak 2002’de Resmi Gazete’de yer almıştır. Bu yasayla tütünde coğrafi sınırlılığın, tütüne verilen destekleme alımlarının kaldırılması, tütünün fiyatlandırılması, alım-satımı, ithalatı konusunun serbest rekabete göre belirlenmesi ve TEKEL’in özelleştirilmesi sağlanmıştır (Oral 2013b: 312-316).

Pamuk, kazanç yönünden tütünden sonra, ikinci önemli ürün olmuştur. Bununla birlikte üretimi tütün kadar yaygın olmamıştır. Tütün istisnasız araştırma kapsamında yer alan tüm köylerde yetiştirilmiştir. Pamuk en fazla Karakuyu’da yetiştirilmiş; günümüzde pamuğa yeniden destekleme verilmeye başlamasının ardından bu yıl üretimi yeniden başlamıştır. Pamuğu 268 hane; yani örneklemin % 74,4’ü hiç üretmemiş ve 66 hanede, örneklemin % 18,3’ünde pamuk üretimi bitmiştir. Örneklemin % 6,7’sinde tekrar başlamıştır. Daha önce pamuk yetiştirmeyip bu yıl başlayan 2 hanede; yani örneklemin % 0,6’sında pamuk üretimi artmıştır.

Zeytin 204 hanede; yani örneklemin % 56,7’sinde hiç olmamıştır. Zeytin, 118 hanede, örneklemin % 32,8’inde aynı durumdadır; 20 hanede, örneklemin % 5,6’sında artmıştır ve 16 hanede, örneklemin % 4,4’ünde üretimi bitmiştir. Çamönü Köyü’nde zeytinliklerin yıllardan beri miras kaldığını; ancak zeytinliklerde sınırların belli olmamasından dolayı komşularla tartışmamak adına zeytinlerin köklendiğı belirtilmiştir. 2 hanede zeytinler azalmış durumdadır. Zeytin, tütün, sebze gibi piyasaya dönük bir ürün olarak düşünülmediğinden, zeytin kâr getirici bir ürün olarak görülmemektedir. Genellikle hanelerin kendi ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Dolayısıyla zeytin pek önemli görülmemektedir. Bu konuda istisna olan yerlerden Gölova Köyü’nde tütün üretimi bittikten sonra zeytincilik yeniden canlanmaya başlamıştır.

Mısır, özellikle verilen destekleme nedeniyle, sulama sorunu olmayan yerlerde tercih edilebilen ürünlerdendir. 259 hanede mısır hiç üretilmemiştir. Mısır üretimi 77

hanede, yani örneklemin % 21,4'ünde artmıştır; 13 hanede, yani örneklemin % 3,6'sında azalmıştır; 6 hanede, yani örneklemin % 1,7'sinde bitmiştir ve 5 hanede, yani örneklemin % 1,4'ünde aynıdır. Yani mısırdaki en fazla değişim oranı artış yönünde olmuştur. Mısır dünyada ticareti yapılan GDO'lu ürünlerden biri olup diğer ürünler soya, pamuk ve kanoladır. Soya ve mısır ağırlıklı olarak hayvan yemi olarak kullanılsa da, pek çok gıdada katkı maddesi olarak da tercih edilmekte olup bu ürünlerin GDO'lu olup olmadığı yalnızca laboratuvar ortamında anlaşılabilir. Tarımsal üretimde GDO'lu tohum kullanmanın en önemli tehlikesi gen kaçıdır. Örneğin bir tarlaya GDO'lu mısır ekildiği takdirde, polenlerin taşınması, diğer tarlalardaki mısırların genetiğinin değişmesine yol açabilmektedir (Atalık 2013: 381-383).

Sebze üretimi 141 hanede, yani örneklemin % 39,2'sinde artarken; 130 hanede, yani örneklemin % 36,1'inde hiç üretim yoktur. Sebze üretimi 45 hanede, yani örneklemin % 12,5'inde ise bitmiştir. 33 hanede, yani örneklemin % 9,2'sinde aynıdır ve 11 hanede, yani örneklemin % 3,1'inde azalmıştır. Sebzedeki değişimlerin bir kısmı seracılıkla ilgilidir. Seracılığa başlama ve seracılığı bitirme, sebzelerdeki artış, azalış ve üretimin bitmesi durumunu da etkileyici faktördür. Elbette sebze üretiminin yalnızca serada değil, açık üretim yoluyla de yapıldığı unutulmamalıdır.

Meyve üretimine bakacak olursak 321 hane; yani örneklemin % 89,2'si hiç meyve üretmemiştir. 22 hanede, yani örneklemin % 6,1 üretim artmıştır; 10 hanede, yani örneklemin % 2,8'inde aynıdır; 6 hanede, yani örneklemin % 1,7'sinde üretimi bitmiştir ve bir hanede, yani örneklemin % 0,3'ünde azalmıştır. Bizim örnekleminizi oluşturan köylerde meyve üretimi, çok fazla pazara dönük olarak yapılan ürünlerden biri olmadığından, üretimi de azdır. Çakaltepe Köyü'nde meyveye yönelim başladığı görülmüştür. Kısmen Çatalca'da da satılma durumu vardır. Bunun dışında hane içi tüketim mevcuttur. Bağcılık sadece Çatalca Köyü'nde yapılmaktadır. Tütün bittikten sonra bu köy, bağcılığa dönmüştür. Araştırma kapsamındaki 341 hanede, yani örneklemin % 94,7'sinde bağ hiç üretilmemiştir. 11 hanede, yani örneklemin % 3,1'inde artmıştır, 6 hanede, yani örneklemin % 1,7'sinde aynı düzeydedir ve 2 hanede ise yani örneklemin % 0,6'sında üretimi bitmiştir.

2010 yılında yapılan GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması'nda, yine hanelerin kendi değerlendirmelerine göre, bazı tarımsal

ürünlerdeki değişim Şöyle olmuştur: Buğdaydaki değişim toplam 336 hanenin, % 47'sinde artış; % 23, 8'i aynı üretim; % 24,7'sinde düşüş ve % 4,5'inde ekimi yok şeklindedir. Tütün için değişim, toplam 195 hanenin % 4,1'inde artış; % 6,2'sinde aynı şekilde üretim; % 16,9'sinde azalma ve % 72,3'sinde ekimi yok şeklinde meydana gelmiştir. Pamuktaki değişim, toplam 242 hanenin % 36,8'inde artış; % 10,7'sinde aynı üretim; % 5,4'ünde düşüş ve % 46,7'sinde ekimi yok şeklindedir. Mısırdaki değişim toplam 209 haneden % 23,9'unda artış; % 11,5'inde aynı şekilde üretim; % 2,9'unda azalma ve % 61,2'sinde ekimi yok şeklinde meydana gelmiştir. Son olarak sebzedeki değişim incelenirse, toplam 201 hanenin % 23,9'unda artış; % 16,4'ünde aynı şekilde üretim; % 4,0'ünde azalma ve % 55,2'sinde ekimi yok şeklinde meydana gelmiştir (Gökçe vd. 2010: 137). Bu araştırmada buğdayda değişim oranının en fazla artış yönünde olduğu görülür ki; bu durum ürünlerin yetiştirilmesinde bölgesel farklılıkların belirleyici oluşuyla ilgilidir. Tütün ve pamukta üretimin olmaması durumu, en fazla görülen durum iken; tütünün, bizim araştırmamıza göre, 8 yıl önce az da olsa ekilmeye devam ettiği görülür. Mısırdaki artış bu araştırmada % 23,9 ve bizim araştırmamızda % 21, 4 oranında olup; mısırdaki artışın benzer oranlara sahip olduğu görülür. Sebze üretimindeki artış ise % 39,2 oranıyla bizim araştırmamızda daha fazla gerçekleşmiştir. Tabii ki bu noktada yine bölgelerin coğrafi ve iklimsel koşulları da göz önünde bulundurularak en çok kâr getirici ürünlerin tercih edilmesi ön plana çıkmaktadır.

Tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinin azalıp artmasında tabii ki temel ihtiyaçlar tarımsal ürünün pazarlamadaki yeri gibi faktörler belirleyici olmaktadır. Bu nedenle seçili bazı ürünlerin hanelerce nasıl değerlendirildiği geçmiş ve günümüz karşılaştırmalı olarak sonraki iki tabloda ele alınmıştır.

Buğday, yüzyıllardır ülkemizde yetiştirilen en temel tarımsal ürünlerden biridir. Buğdayın un ve diğer gıda ürünlerinde kullanılan temel bir ürün olmasından ve hayvanlar için de küspe gibi besin maddesi olmasından dolayı başlıca yetiştirilen bir ürün olagelmiştir. Tablo 46'da ise, buğdayın son zamanlarda nasıl değerlendirildiği 15-20 yıl önce ve günümüzde olmak üzere karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tablo 46: Buğdayın 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Değerlendirme Biçimi Çapraz Tablosu

		Günümüzde				Toplam
		Hane içi	Pazarda	Tüccara	Devlete	
15-20 Yıl Önce	Hane içi N	30	0	1	0	31
	%	96,8%	0,0%	3,2%	0,0%	100,0%
	Tüccara N	65	1	44	0	110
	%	59,1%	0,9%	40,0%	0,0%	100,0%
	Devlete N	0	0	0	2	2
	%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
Tüccara N ve devlete	2	0	3	0	5	
%	40,0%	0,0%	60,0%	0,0%	100,0%	
Toplam N		97	1	48	2	148
%		65,5%	0,7%	32,4%	1,4%	100,0%

Tablo 46'ya göre buğdayı 15-20 yıl öncesinde tüccara veren toplam 110 hane içinde günümüzde hane içinde değerlendirenlerin oranı % 59,1 ve tüccara satanların oranı % 40'tır. Geçmişte buğdayı hane içinde kullanan toplam 31 hane içinden % 96,8'i bugün, yine hane içinde kullanmaktadır. Bu durum günümüzde –bir önceki tabloya göre zaten yetiştirilmesi azalan- buğdayın öncelikli olarak hane içi ihtiyaçlar içinde kullanılmakta olduğunu göstermektedir.

Tablo 47: Zeytin, Sebze ve Pamuk Ürünlerinin 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Değerlendirme Biçimleri Çapraz Tablosu

		Günümüzde				Toplam			Günümüzde				Toplam	Günümüzde		Toplam
		Hane içi	Pazarda	Tüccara	Devlete				Hane içi	Pazarda	Tüccara	Devlete				
Zeytin	Hane içi N	90	1	1	92	Sebze	Hane içi N	2	0	0	2	Pamuk	Tüccara N	7	7	
	%	97,80%	1,10%	1,10%	100,00%		Hane içi %	100,00%	0,00%	0,00%	100,00%		Tüccara %	100,00%	100,00%	
	Pazarda N	2	20	0	22		Pazarda N	0	3	0	3		Tüccara ve devlete N	17	17	
	%	9,10%	90,90%	0,00%	100,00%		%	0,00%	100,00%	0,00%	100,00%		%	100,00%	100,00%	
15-20 Yıl Önce	Tüccara N	1	0	5	6	15-20 Yıl Önce	Tüccara N	0	1	68	69	15-20 Yıl Önce	Toplam N	24	24	
	%	16,70%	0,00%	83,30%	100,00%		%	0,00%	1,40%	98,60%	100,00%		%	100,00%	100,00%	
Toplam N		93	21	6	120	Toplam N		2	4	68	74	Toplam N				
%		77,50%	17,50%	5,00%	100,00%	%		2,70%	5,40%	91,90%	100,00%	%				

Tablo 47'de zeytinin, sebzenin ve pamuğun 15-20 yıl öncesi ile günümüzde değerlendirilme şekilleri eş zamanlı olarak gösterilmiştir. Buna göre zeytin 15-20 yıl önce hane içinde kullanan toplam 92 hane içinden % 97,8 gibi büyük bir çoğunluğu günümüzde de hane içinde kullanmaktadır. 15-20 yıl önce pazarda kendisi satan toplam 22 haneden % 90,90'ı yine günümüzde de pazarda kendisi satmaktadır. 15-20 yıl önce tüccara satan hanelerin % 83,30'u yine bugün de ağırlıklı olarak tüccara

satmaktadır. Katılımcıların belirttiklerine göre, zeytine sahip olan hanelerin tamamına yakını elde edilen mahsulü önce bir kısmını zeytinlik olarak ve bir kısmını da yağ olarak kendisine ve başka yerde yaşayan çocukları varsa onlara ayırmaktadır. Zeytin iki yılda bir mahsul veren bir bitki olduğu için, ürünler hane tüketimine iki yıllık hesaplanarak ayrılmaktadır. Daha sonra kalanlar pazarda satılmaktadır.

Tablo 47'ye göre, 15-20 yıl önce sebze yetiştiren toplam 74 hane içinden 69'u sebze yi tüccar/aracı/ toptancı gibi kişilere satarak değerlendirmiştir. Geçmişte sebze yi tüccara satan 69 haneden % 98,6'sı günümüzde de tüccara ve % 1,4'ü pazarda kendi satmaktadır. Pamuğu, 15-20 yıl önce tüccara satanların da, hem tüccara hem devlete satanların da tamamı günümüzde sadece tüccara satmaktadır.

Buğday, zeytin, sebze ve pamuk gibi yetiştirilen ürünlerin geçmişte ve günümüzde nasıl değerlendirildikleri incelenmiş olup yeterli veriler olmadığı için diğer ürünlerde karşılaştırma yapılamamıştır. Buna göre buğdayın günümüzde ağırlıklı olarak hane içi ihtiyaçlar öncelikli yetiştirilmeye başladığı görülmüştür. Zeytin ise örneklemimizi oluşturan köylerde hep ilk olarak hane içi ihtiyaçları gidermekte kullanılmış; kalanlar bir şekilde pazara yönlendirilmiştir. Hanelerin pazar için üretim yaptığı esas ürün ise sebze olmuştur. Pamuk geçmişte TARİŞ gibi kurumlara satılmakta iken, günümüzde sadece tüccara satılmaktadır. Bu durum da bize, özellikle pazar/piyasa için yetişen ürünlerde günümüzde tüccarın/aracının temel satın alma organı haline geldiğini gösterir. Yapılan görüşmelerde haneler, pazara ürün götürüp satmaya çalışmanın zorluklarından yakınmıştır. Pazara götürmek için büyük römorka sahip olunması ve tüm malların bu römorka bindirilip pazarda tezgaha dizilmesi gerektiğini, pazar bitiminde aynı işlemin tekrar yapıldığını, dolayısıyla indir-bindir işinin de ağır çuvallar, kasalar için zor olduğunu; pazardan yer kiralanması gerektiğini; pazarda müşteriyle doğrudan karşı karşıya kalındığını, eğer ürünler satılmazsa tamamen çöpe gideceğini, ama en azından tüccara satıldığında ucuza satılsa bile, ellerinde tüm malların satıldığını dile getirmişlerdir. İçlerinde kaldıkları bu çıkmaz da küçük üreticileri tüccara mahkum etmektedir. Tüccar da bu durumu bildiği için ürünlerin nasıl, ne kadar, ne zaman alınacağı gibi tüm işlemlerde kuralları belirlemede etkin taraf rolündedir.

Tablo 48: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Yılda Alınan Ürün Sayısı Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Tek ürün	274	76,1	170	47,2
İki ürün	72	20,0	145	40,3
İkiden fazla	4	1,1	13	3,6
Yok	10	2,8	32	8,9
Toplam	360	100,0	360	100,0

Tablo 48’de bir yılda alınan mahsul sayısının 15-20 yıl öncesine göre ve günümüzde olmak üzere karşılaştırmalı çizelgesi bulunur. Tabloda ilk bakışta göze çarpan tek ürün elde etme sayısının azalırken iki ve daha fazla ürün elde etme sayısının da artmış olmasıdır. Ayrıntılara geçilirse, 15-20 sene önce sadece tek mahsul alan hane oranı % 76,1 iken, şimdi % 47,2’dir. Bununla birlikte iki mahsul alan hane sayısı da, günümüzde % 20’den, % 40,3’e çıkarak iki kat artış göstermiştir. İki mahsul alan haneler çoğunlukla sera yapan hanelerdir. Çünkü serada yazın domates, biber, patlıcan gibi sebzeler yetiştirilirken; kışın da marul, yeşillik gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Bazı durumlarda ise ürün daha erken bittiğinde, biten ürün yerine üçüncü bir mahsul dikildiği belirtilmiştir. Ayrıca aynı toprağa önce Buğday, ardından mısır ekerek, yılda iki mahsul alanlar da vardır.

GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması’na göre, günümüzde yılda “tek ürün” alanlar % 10,5 oranında azalmış; yılda “iki ürün” alanlar ise %10,6 oranında yükselmiştir. Diğer taraftan yılda ikiden fazla ürün alanlar ise % 0,2 oranında düşüş göstermiştir (Gökçe vd. 2010: 139). Bizim araştırmamızda da yılda tek ürün sayısı azalırken iki ve daha fazla ürün alanlar artmıştır; ancak bu araştırmada bizim araştırmamızın aksine yılda ikiden fazla ürün alanların azaldığı görülür.

Tablo 49: Tarımsal Gelir Satın Alma Durumu Dağılımı

	Tohum/Fide		Gübre		İlaç	
	N	%	N	%	N	%
Evet	284	78,9	284	78,9	282	78,3
Hayır	76	21,1	76	21,1	78	21,7
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tarımsal girdiler arasında tohum veya fidan, zirai gübre, ilaç, mazot vb. girmektedir. Bu girdilerden mazot, her halükarda satın alınması gerektiğinden sorulmamıştır. Diğer belirtilen girdilerin oranları Tablo 49’da gösterilmektedir. Buna göre hanelerin % 78,9’u tohum veya fidan; aynı oranda gübre ve % 78,3’ü ilaç almaktadır.

Bu girdilerden tohum ve gübre daha önceden haneler tarafından temin edilmekte iken, günümüzde satın almak gerekliliği doğmuştur. Çünkü Tohumculuk Kanunu Madde 5’e göre, “*Bakanlık tarafından, bitkisel ve tarımsal özellikleri belirlenerek sadece kayıt altına alınan çeşitlere ait tohumlukların üretimine izin verilir.*” (Tohumculuk Kanunu 2006). Dolayısıyla 2006’da çıkarılmış olan bu Kanun ile küçük üreticilerin kendi tohumları kayıt altına alınıp, sertifikasyon işlemine tabi tutulmadığı, bireysel olarak çoğaltıldığı için, yerli tohum kullanma da yasaklanmış olmaktadır. Bununla birlikte, görüşme sorularında dahil olmayan ancak görüşmenin seyrine göre “Yerli tohum kullanmayı ne zaman bıraktınız?” şeklinde soru yöneltildiğinde 15-20 sene önce diyenler de 25-30 sene önce diyenler de olmuştur. Biraz daha ayrıntı istendiğinde de, “*Eveldeyden bubamların/anamın zamanında ekini kendi tohumumuzdan üretirdik. Her sene kenara ayırırdık.*” Sera yapanlara sebze tohumlarını ne zamandan itibaren hazır aldıkları sorulduğunda da ilk başladıklarında kendi tohumlarını kullandıklarını; fakat kısa süre içinde ithal tohum kullanmaya başladığını ve o gün bugündür hep ithal tohum kullandıklarını dile getirmişlerdir. İthal tohum kullanma sürecinin de, yerli tohumdan alınan verimin az olacağı; ithal tohumların daha verimli, daha karlı olacağı gerekçesiyle zirai ürünler satan firmalarca ithal tohum kullanmaya ikna edilmeleri yoluyla başladığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla sertifikalı tohum kullanma, tarım politikası olarak 2006’da yasalaşmış olsa da, sertifikalı tohumun çok daha önceden kullanılmaya başlandığı görülmektedir. 1963 yılında çıkarılan kanun ile tohum üretim, denetim ve ihracatı Tarım ve Köy Bakanlığı’nın kontrolüne alınmış iken 1980’lerden itibaren neoliberal politikaların etkisiyle 1983’te tohumluk fiyatları, 1984’te tohumluk ithalatı serbestleştirilmiştir ve izleyen yıllarda tohumculuk özelleştirilmiştir (Oral 2013a: 170). Dolayısıyla görüldüğü gibi tohumun özelleştirilmesi süreci 1980’lerde başlamıştır. Görüşmeler esnasında tüm köylerde ortak bir şekilde vurgulanan nokta, artık ilaçsız, gübresiz hiçbir ürünün yetişmediğidir. Bu durumun ortaya çıkmasında hayvancılığın

azalmasının da payı vardır. Çünkü küçük üreticiler eskiden hem tarımsal üretim yaparken hem de hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Hayvanlardan elde edilen gübre, tarımsal üretimde kullanılmaktaydı. Fakat günümüzde küçük üreticiler için hayvancılık da neredeyse hiç kalmadığından, bu uygulama da yerini satın gübre kullanımına bırakmıştır.

Tablo 50: Tarımsal Üretimle İlgili Değişim Dağılımı

	Toprak	Verim	Çeşit	Makineleşme	Sulama	İlaçlama	Gelir
Arttı (N)	75	53	154	162	124	207	25
%	20,8	14,7	42,8	45,0	34,4	57,5	6,9
Aynı (N)	149	109	79	90	117	74	66
%	41,4	30,3	21,9	25,0	32,5	20,6	18,3
Azaldı (N)	109	166	95	10	36	11	269
%	30,3	46,1	26,4	2,8	10,0	3,1	74,7
Yok (N)	27	32	32	98	83	68	0
%	7,5	8,9	8,9	27,2	23,1	18,9	0
Toplam (N)	360	360	360	360	360	360	360
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 50’de toprak, verim, ürün çeşidi, makineleşme, sulama, ilaçlama ve gelir bakımından nasıl bir değişme meydana geldiği gösterilmektedir. Buna göre örneklemin % 41,4’ünde toprak miktarındaki değişme aynı kalmış; % 30,3’ünde azalmış ve % 20,8’inde artmıştır. Toprakta azalma yönündeki değişme, artma yönündeki değişmeye göre % 9,5 oranında daha fazladır.

Günümüzde tarımsal üretim yapan hanelerin % 46,1’inde verim azalmış, % 30,3’ünde aynı kalmış ve % 14,7’sinde artmıştır. Verimlilikte örneklemin yaklaşık yarısına yakınında azalma yönünde bir eğilim görülmektedir. Ürün çeşidi örneklemin % 42,8’inde artmış; % 26,4’ünde azalmış ve % 21,9’unda aynı kalmıştır. Örneklemin % 27,2’sinde ise tarımsal alet bulunmamaktadır. Ürün çeşidindeki artış nedeni, özellikle tütünden sonra sebze, mısır, meyve, bağ gibi farklı tarımsal ürünlere yönelim olduğundan ve sebze çeşidi olarak da domates, salatalık, biber, patlıcan, yeşillik, fasulye gibi farklı türlerin denenmesinden dolayıdır.

Makineleşme, % 45 oranında artmış, % 25 oranında aynı kalmış ve % 10 oranında azalmıştır. Haneler ekonomik koşulları elverdiği takdirde tarımsal teknolojiyi takip etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ürün çeşitliliğindeki değişme de,

makineleşmedeki değişmeyi etkilemektedir. Sulama % 34,4 oranında artış göstermiştir. % 32,5 oranında aynı kalmış ve % 10 oranında azalmıştır. Örneklemin % 23,1'i sulama yapmamaktadır. Buğday, zeytin ve bağcılık ile uğraşan haneler yetiştirilen ürünün özelliğinden dolayı sulama yapmamaktadır. İlaçlama örneklemin % 57,5'inde artmış; % 20,6'sında aynı düzeyde kalmış ve sadece % 3,1'inde ise azalmıştır. Görüldüğü gibi örneklem grubunun çoğunluğunda ilaç kullanımı artmış ya da aynı kalmıştır. Bu sonuç, en azından örneklemini oluşturan köylerde, tarımda ilaçlama ve gübrelemenin yoğun bir şekilde yapıldığını kanıtlamaktadır. Gelir durumuna bakılırsa, örneklemin % 74,7'sinde azalma; % 18,3'ünde aynı durum ve sadece % 6,9'unda artma meydana gelmiştir.

Tabloda dağılıma göre toprak miktarındaki en fazla oran % 41,4 ile aynı durumunda; verim grubundaki en fazla oran % 46,1 ile azaldı durumunda; ürün çeşidi grubundaki en fazla oran % 42,8 ile arttı durumunda; makineleşme grubundaki en fazla oran % 45 ile arttı durumunda; sulama grubundaki en fazla oran % 34,4 ile arttı durumunda; ilaçlama grubundaki en fazla oran % 57,5 ile arttı durumunda iken gelir grubundaki en fazla oran % 74,7 ile azaldı durumundadır.

Tablo 51: Tarımsal Faaliyetlerin 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Kiminle Yapıldığı Durumu Dağılımları

	15-20 Yıl Önce		Günümüzde	
	N	%	N	%
Ailece	209	58,1	221	61,4
İşçi	45	12,5	31	8,6
Ailece ve işçi	96	26,7	76	21,1
İlgisiz	10	2,8	32	8,9
Toplam	360	100,0	360	100,0

Tablo 51'e göre, tarımsal faaliyetlerin 15-20 yıl önce ve günümüzde karşılaştırmalı olarak kiminle yapıldığı sorusunun cevapları görülmektedir. Geçmişte de günümüzde de, hanelerin çoğu tarımsal faaliyetlerinin ailece yaptıklarını belirtmiştir. Bu durum da, örneklem grubumuzun küçük üretici konumunda olduğunu gösterir. Hatta sadece işçi çalıştıran haneler ve hem ailece hem işçiyle çalışan hanelerin sayısı azalırken, sadece ailece çalışan hanelerin sayısı artmıştır.

Sadece kendi ailesiyle çalışan hanelerin oranı 15-20 yıl evvel % 58,1 iken, günümüzde bu oran % 61,4'e yükselmiştir. İşçi çalıştıran haneler % 12,5'ten, % 8,6'ya düşmüştür. Ailece ve işçi çalıştıran hanelerin oranı % 26,7'den, % 21,1'e düşmüştür. Görüşmeler esnasında, haneler “*Tütün zamanında, il dışından buraya çadırlarıyla işçiler gelir çalışırdı; ama artık yok.*” “*Zaten kendin çalışmazsan, seradan bir şey kazanamazsın ki*” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

2010 yılında gerçekleştirilen GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması çerçevesinde, geçmişte de, araştırmanın yapıldığı dönemde de olarak “bütün aile birlikte çalışarak” üretim yapması durumu, % 63,6'dan % 57,7'ye gerileyerek geçmişe göre yaklaşık % 10 oranında düşüşle, en fazla karşılaşılan durum olmuştur. İşçi tutma durumu geçmişe göre % 4,2'den, % 6,3'e ve hem işçi tutma hem de ailecek çalışma durumu ise % 8,2'den % 12,4'e çıkmıştır. Söz konusu araştırmada, “Ortakçıya-Yarıcıya-İcara-Kürekçiye (%30'a) verme” durumu % 1,8; kendi tek başına yapma durumu % 0,3 ve erkek çocukların yapması durumu da % 0,3 oranında artmıştır (Gökçe vd. 2010: 149). Bu araştırma da, geçmişe göre ailece çalışma oranının azalma göstermesine rağmen, üretimde en fazla başvurulan yöntem olduğunu, bizim araştırmamızdaki gibi göstermiştir. Ancak bu araştırmada bizim araştırmamızdan işçi tutarak ve hem işçi hem ailece çalışma oranları az da olsa artmıştır.

Tablo 52: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı Çapraz Tablosu

			Günümüzde				Toplam
			Ailece	İşçi	Ailece ve işçi	İlgisiz	
15-20 Yıl Önce	Ailece	N	140	10	34	25	209
		%	67,0%	4,8%	16,3%	12,0%	100,0%
	İşçi	N	18	16	9	2	45
		%	40,0%	35,6%	20,0%	4,4%	100,0%
	Ailece ve işçi	N	58	5	28	5	96
		%	60,4%	5,2%	29,2%	5,2%	100,0%
	İlgisiz	N	5	0	5	0	10
		%	50,0%	0,0%	50,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	221	31	76	32	360
		%	61,4%	8,6%	21,1%	8,9%	100,0%

Tablo 52'de 15-20 yıl öncesinde ve günümüzde olmak üzere, hanelerin tarımsal faaliyetlerini kiminle yaptıklarına ilişkin veriler eş zamanlı olarak

sunulmaktadır. Bir başka ifadeyle bu tabloda emek ilişkileri değerlendirilmektedir. Buna göre 15-20 yıl önce ailece çalışan toplam 209 hane içinden % 67'si günümüzde de sadece ailece çalışmakta olup % 16,3'ü esas kendi haneleriyle çalışmanın yanında gerektiğinde yevmiyeci ya da mevsimlik tarım işçisi almaya başlamıştır ve % 4,8'i ise özellikle mevsimlik işçi tutmaktadır. Bu durum geçmişte sadece hane üyeleriyle üretim yapanlar için günümüzde de aynı önemini koruduğunu; bununla birlikte günümüzde bazı küçük meta üreticilerinin gerektiğinde yevmiyeci tuttuğunu ve bazılarının ise bunun ötesinde mevsimlik işçi tutarak küçük meta üreticiliğinden kapitalist üreticiliğe doğru bir dönüşüm eğilimi taşıdığını göstermektedir. Mevsimlik işçi tutma Çamönü, Ataköy köylerinde sera için ve domates toplamak için kısmen Karakuyu ve Çakaltepe köylerinde söz konusudur.

Öte yandan 15-20 yıl önce hem ailece hem de işçi tutarak çalışan toplam 96 haneden % 60,4'ü günümüzde sadece hane üyeleriyle çalışmaktadır. % 29,2'si yine hem ailece hem de işçiyle; % 5,2'si ise, sadece işçi tutarak çalışmaktadır. Ayrıca 15-20 yıl önce işçi tutan toplam 45 hane içinden günümüzde % 40'ı ailece çalışmak durumunda kalmıştır. Tarım işçisi tutmaya devam edenlerin oranı % 35,6'dır. Bu durum ise, geçmişte tütün için farklı şehirlerden gelen mevsimlik tarım işçileri oluşundan kaynaklanmaktadır. Geçmişte tütüne mevsimlik işçi getiren haneler, günümüzde bunun pek mümkün olmadığını, kendilerinin çalıştığını; sadece çok gerekli zamanlarda yevmiyeci alındığını belirtmiştir. Bugün büyük ölçekli sera yapmaya başlayanlar ise, mecburen mevsimlik işçiyle çalıştıklarını; aksi takdirde ürünleri yetiştiremediklerini belirtmiştir.

Tablo 53: Tarımsal Ürünleri 15-20 Yıl Önce Satarken Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun

	1.Sorun		2.Sorun		3.Sorun	
	N	%	N	%	N	%
Para etmemesi	26	7,2	11	3,1	3	0,8
Fiyatı tüccarın belirlemesi	78	21,7	12	3,3	1	0,3
Satış garantisi yok	5	1,4	6	1,7	10	2,8
Devletin geç ödemesi	0	0	3	0,8	2	0,6
Depolama	0	0	5	1,4	3	0,8
Sorun yok	241	66,9	313	86,9	331	91,9
İlgisiz	10	2,8	10	2,8	10	2,8
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Ekonomik açıdan gelir elde etmenin yolu tarımsal ürünü satmak olduğundan; sosyolojik anlamda bu ürünlerin satılmasında meydana gelen güçlüklerin tespiti de önemlidir. Tablo 53'e göre örneklemin % 66,9'u, 1.önemdeki sorun için eskiden sorun yoktu demiştir. Bununla birlikte bazı haneler, tütün eksperlerinin eskiden nesnel değil, kişiye göre davranarak ürüne ücretlendirme yaptığını belirtmiştir. Mesela “*ekspere rakılı bi yemek ismarlayanlara eksper, daha fazla fiyat verirdi*” şeklinde açıklamalar da olmuştur. Bu nedenle geçmişte 1.önemde karşılaşılan sorunu, fiyatı tüccarın belirlemesi olarak görenlerin oranı % 21,7'dir. Örneklemin % 7,2'si ürünlerin para etmemesini ve % 1,4'ü satış garantisi olmamasını 1.önemde sorun olarak görmüştür.

15-20 yıl öncesinde, 2.önemde en fazla karşılaşılan sorun % 3,3 oranıyla yine ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi; % 3,1 oranında ürünlerin para etmemesi; % 1,7'si satış garantisi olmamasını; % 1,4'ü depolama sorunu olduğunu ve % 0,8'i devletin geç ödeme yaptığını belirtmiştir. Örneklemin % 86,9'u 2.önemli sorun olarak bir sorun olmadığını düşünmektedir. 15-20 yıl öncesinde, 3.önemli sorun olarak bir sorun olmadığını düşünenlerin oranı % 91,9'dur. İlk iki öncelikli sorudaki en fazla oran, ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi iken, 3.öncelikli soruna en fazla verilen yanıt % 2,8 oranıyla ürünlerin satış garantisinin olmamasıdır. Bunu sırasıyla % 0,8 oranlarıyla ürünlerin para etmemesi ve depolama sorunu; % 0,6 oranıyla devletin geç ödemesi ve % 0,3 oranıyla ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi izlemektedir.

Tablo 54: Tarımsal Ürünleri Günümüzde Satarken Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun

	1.Sorun		2.Sorun		3.Sorun	
	N	%	N	%	N	%
Para etmemesi	122	33,9	154	42,8	27	7,5
Fiyatı tüccarın belirlemesi	183	50,8	85	23,6	9	2,5
Satış garantisi yok	18	5,0	38	10,6	185	51,4
Devletin geç ödemesi	0	0	0	0,0	0	0,0
Depolama	5	1,4	6	1,7	8	2,2
Sorun yok	0	0,0	45	12,5	99	27,5
İlgisiz	32	8,9	32	8,9	32	8,9
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Bir önceki tablo olan Tablo 53'te, tarımsal üretim yaparken 15-20 yıl önce 1.,2. ve 3. önemde karşılaşılan sorunlara yer verilmiş iken, bu tabloda günümüzde karşılaşılan 1., 2. ve 3. önemde sorunlara yer verilmiştir.

Örneklemin % 50,8'i günümüzde tarımsal ürünleri satarken karşılaşılan 1.öncelikli sorun olarak ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi olarak; % 33,9'u ürünlerin para etmemesi olarak, % 5'i satış garantisinin bulunmaması ve % 1,4'ü depolama sorunu olarak değerlendirmiştir. Görüldüğü gibi, sorunlar arasında 1.önemdeki en önemli sorun, ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi olarak değerlendirilmiştir.

Hanelerin tarımsal ürünlerini satarken 2.önemde gördükleri sorunlara ilişkin dağılım da şöyledir: Örneklemin % 42,8'i ürünlerin para etmemesini, % 23,6'sı fiyatları tüccarın belirlemesini, % 10,6'sı satış garantisinin olmamasını, % 1,7'si depolama ihtiyacını önemli sorun olarak görmüştür. Görüşmeler esnasında *“Domatesin kilosu on sene evvel de bir liraydı, bugün de hala bir lira. Bizze geline değişen bi şey olmuyo.”* şeklinde ürettikleri ürünlerin kıymetinin olmayışına dem vurmuşlardır.

Tarımsal ürünleri satmada 3.önemli sorun olarak örneklemin % 51,4'ü satış garantisinin bulunmamasını, % 7,5'i ürünlerin para etmemesini, % 2,5'i ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde tüccarın etkili olmasını ve % 2,2'si de depolama gerekliliğini dile getirmiştir. Günümüzde ürünlerin tüccara satılmaması halinde, başka şekilde satılmasının yolu pek yok gibidir. Üreticiler, pazarda perakende olarak satışın da güçlüğünden de bahsetmiştir. Tüccarlar da, ürünün şeklini, rengini, büyüklüğünü vb. beğenmediğinde ya da üreticinin tüccarın söylediği fiyatı kabul etmediğinde ürünü satın almamakta veya iade etmektedir. Bu koşullar çerçevesinde üreticilerin ürünlerini satış garantisi yoktur.

Tablo 55'te 15-20 yıl öncesinde tarımsal ürünler satılırken karşılaşılan 1.önemdeki sorun ile günümüzde satılırken 1.önemde karşılaşılan sorunların dağılımına ait veriler aynı anda yer almaktadır.

Tablo 55: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Ürünleri Satarken Karşılaşılan 1. Önemli Sorun Çapraz Tablosu

			Günümüzde					Toplam
			Para etmemesi	Fiyatı tüccarın belirlemesi	Satış garantisi yok	Depolama	İlgisiz	
15-20 Yıl Önce	Para etmemesi	N	14	10	1	0	1	26
		%	53,8%	38,5%	3,8%	0,0%	3,8%	100,0%
	Fiyatı tüccarın belirlemesi	N	20	51	2	0	5	78
		%	25,6%	65,4%	2,6%	0,0%	6,4%	100,0%
	Satış garantisi yok	N	1	1	3	0	0	5
		%	20,0%	20,0%	60,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Sorun yok	N	85	113	12	5	26	241
		%	35,3%	46,9%	5,0%	2,1%	10,8%	100,0%
	İlgisiz	N	2	8	0	0	0	10
		%	20,0%	80,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	122	183	18	5	32	360
		%	33,9%	50,8%	5,0%	1,4%	8,9%	100,0%

Tablo 55'e göre, geçmişte öncelikli olarak hangi sorun görülüyorsa, günümüzde de benzer soruna öncelikli olarak dikkat çekildiği görülmüştür. Bununla birlikte fiyatların tüccarın belirlemesi sorunu daha öne çıkan bir sorun olarak düşünülmektedir.

15-20 sene önce ürünlerin satımında herhangi bir sorun yoktu diyen toplam 241 hane içinden % 46,9'u günümüzde ürünlerin satımındaki en büyük sorunu, ürünlerin fiyatını tüccarın/aracının belirlemesi olarak ve % 35,3'ü ürünlerin para etmemesi olarak belirtmiştir. Bir başka ifadeyle örneklemin yarısı ürünlerini pazarlarken en çok, ürünlerin fiyatını tüccarın belirleyici olmasından muzdariptir. Araştırma yapılan köylerde yetiştirilen temel ürünler değişse de, ürünlerin pazarlanmasında öncelikli olarak karşılaşılan bu sorun değişmemiştir. Üreticiler çaresizce, tüccarla karşı karşıya kalmaktadır. Üreticilerin pazarlamada başka ciddi bir alternatiflerinin olmayışı ve onları piyasanın etkisinden koruyacak kurumsal bir organın bulunmayışı da, aslında neoliberal piyasanın bir temsilcisi olan tüccarların, üreticiler üzerindeki baskısını daha yoğun şekliyle hissettirmektedir.

Ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi sorununu 15-20 yıl öncesinde de en önemli sorun olarak gören 78 haneden % 65,4'ü bugün de, aynı sorunu birinci öncelikli sorun grubunda değerlendirmektedir. 15-20 yıl önce ürünlerin satışı sırasında görülen

öncelikli sorunu ürünün para etmemesi olarak gören 26 haneden % 53,8'i, günümüzdeki 1.sorunu da, aynı sorun olarak düşünmektedir.

Görüşmeler sırasında, gidilen hemen her köyde, geçmişte sorunların bu kadar ciddi hissedilmediği, ürünlerin geçmişte de ederinin yüksek olmadığını; ama hayat pahalılığının da bu kadar yüksek olmaması sebebiyle, ekonomik yetersizliğin bu kadar hissedilmediğini belirtmişlerdir. Pazarda istikrarsızlık ve belirsizlik sorunları, Antalya'da sera üreticileriyle yapılan araştırma sonuçlarında da ortaya çıkmıştır. Üretim ve pazarlamada yaşanan belirsizlikler, geleceğe yönelik kaygıları da arttırmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada da çoğu üretici, planlı ekonomiyi, günümüz koşullarına göre daha uygun bulmuştur (Keyder, Yenal 2013: 63-64).

Tablo 56: Tarımsal Faaliyetlerde 15-20 Yıl Önce Karşılaşılan 1., 2. ve 3. Önemli Sorun

	1.Sorun		2.Sorun		3.Sorun	
	N	%	N	%	N	%
Mazot, gübre vb. girdilerin pahalılığı	11	3,1	2	0,6	0	0
Toprak yetersizliği	82	22,8	10	2,8	4	1,1
Sulama	76	21,1	27	7,5	5	1,4
Pazarlama	11	3,1	15	4,2	7	1,9
Yerli tohum	4	1,1	0	0	5	1,4
Araç-gereç	38	10,6	81	22,5	20	5,6
İklim	13	3,6	14	3,9	10	2,8
Bilgi	8	2,2	17	4,7	20	5,6
Sorun yok	107	29,7	184	51,1	279	77,5
İlgisiz	10	2,8	10	2,8	10	2,8
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 56'da, 15-20 yıl öncesine göre tarımsal faaliyetlerde genel olarak karşılaşılan tüm sorunlar içinde öncelikli görülen sorunların 1.,2.3. sorun şeklinde sıralamalı olarak değerlendirilmiştir. Tabloların ayrıntılı incelemesine geçmeden önce, görüşmeler esnasında her köyde, 15-20 yıl evvelsi durum için günümüzdeki kadar sorun hissedilmediğini söylediklerini belirtmek gerekir.

15-20 yıl önce tarımsal faaliyetlerde 1.önemde karşılaşılan sorun olarak hanelerin % 22,8'i topraksızlığı, % 21,1'i sulamayı, % 10,6'sı araç-gereç eksikliğini,

% 3,6'sı iklim şartlarını, % 3,1'i mazot, gübre vb. girdilerin pahalılığını ve yine % 3,1'i pazarlamayı, % 2,2'si bilgi eksikliğini ve % 1,1'i yerli tohum bulamamayı tercih etmiştir. 2. önemde karşılaşılan sorunda en fazla verilen yanıt % 22,5 ile araç-gereç eksikliği olmuştur. 3. önemde karşılaşılan sorunda en fazla verilen yanıtı iki seçenek paylaşmaktadır. % 5,6 ile yine araç-gereç eksikliğine değinilmiş ve ayrıca bilgi eksikliği sorunu da ilave edilmiştir.

Tablo 57: Tarımsal Faaliyetlerde Günümüzde Karşılaşılan 1., 2. ve 3. Önemli Sorun

	1.Sorun		2.Sorun		3.Sorun	
	N	%	N	%	N	%
Mazot, gübre vb. girdilerin pahalılığı	322	89,4	9	2,5	3	0,8
Toprak yetersizliği	20	5,6	109	30,3	21	5,8
Sulama	6	1,7	58	16,1	31	8,6
Pazarlama	0	0	114	31,7	61	16,9
Yerli tohum	3	0,8	22	6,1	66	18,3
Araç-gereç	0	0	17	4,7	54	15,0
İklim	4	1,1	17	4,7	26	7,2
Bilgi	1	0,3	3	0,8	19	5,3
Sorun yok	0	0	7	1,9	74	20,6
İlgisiz	4	1,1	4	1,1	4	1,1
Başka	0	0	0	0	1	0,3
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 57'de tarımsal faaliyetlerde günümüzde genel olarak karşılaşılan tüm sorunlar içinde öncelikli görülen sorunların 1.,2.3. sorun şeklinde sıralaması sunulmaktadır. Buna göre günümüzde genel olarak tarımsal faaliyetlerde 1.önemde karşılaşılan sorun büyük bir fark ile mazot, gübre gibi girdilerin pahalılığı seçeneği olmuştur. Hanelerin % 89,4'ü bu soruna dikkat çekmiştir. Bu sorunu % 5,6 ile toprak yetersizliği; % 1,7 ile sulama; % 1,1 ile iklimsel değişimler; % 0,8 ile yerli tohum bulamamak ve % 0,3 oranı ile bilgi eksikliği sorunları izlemiştir. Günümüzde girdi sorunu 1.öncelikli olarak görülen en büyük sorundur. Günümüzde ürünlerin satımında karşılaşılan 1.önemdeki sorunun en fazla olarak "ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi" seçeneğinden yakınıldığı gibi; tarım sektöründe genel olarak karşılaşılan sorunlar sıralamasında da, istisnasız araştırma yapılan her köyde mazot, gübre, ilaç,

tohum vb. girdilerin çok pahalı olduğundan yakınılmıştır. Ayrıca bu sorunu toprak yetersizliği ve sulama sorunları takip etmiştir. Toprak yetersizliği sorunu 15-20 yıl önce 1.önemli sorunlar arasında % 22,8 ve sulama sorunu da % 21,1 oranına sahip olup bu oranlar tabloda görüldüğü gibi azalmıştır. Ancak yapılan gözlemlere göre de, belirtmek gerekir ki, toprak yetersizliğindeki ve sulamadaki bu düşüş, söz konusu sorunların çözülmüş olduğundan değil; günümüzde girdilerin pahalı oluşu gibi çok daha ciddi sorunun var oluşundan dolayıdır.

Piyasa ekonomisinin hakim olduğu pazarlamada, küçük meta üreticilerinin, ürünleri üzerinde söz sahibi olamamaları bir diğer büyük sorundur. Tablo 57'ye göre % 31,7'lik bir oran, tarımsal faaliyetlerinde karşılaştığı 2.önemdeki sorun olarak en fazla pazarlama sorununa dikkat çekmiştir. Toprak yetersizliği veya toprak yetersizliği sorunu ise, günümüzde 2.önemde karşılaşılan önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. % 30,3'lük bir kesim tarımsal faaliyetlerde karşılaşılan önemli sorun olarak, bu soruna işaret etmiştir. Bu sorunları % 6,1 oranında yerli tohum bulamamak; % 4,7 oranıyla aynı oranda araç-gereç eksikliği ve iklim; % 2,5 oranında mazot, gübre gibi girdilerin pahalılığı ve % 0,8 oranında bilgi eksikliği sorunları takip etmektedir. 3.önemli sorun olarak % 18,3 oranında yerli tohum bulamamak; % 16,9 pazarlama; % 15 oranında araç-gereç yetersizliği; % 7,2 oranında iklim; % 5,3 oranında bilgi eksikliği ve % 0,8 oranında mazot, gübre gibi girdilerin pahalılığı sorunlarına dikkat çekilmiştir. Buna göre, girdilerin pahalılığı, pazarlama gibi sorunlardan sonra, yerli tohum bulamamak sorunu 3.önemde karşılaşılan en büyük sorun olmuştur. Görüşmeler esnasında üreticiler, kendi yerli tohumlarını kaybettiklerine büyük pişmanlık duyduklarını ifade etmiştir. “*Aslında bunu biz kendimiz yaptık...*” “*Daha çok verim alınacak diye firmalar gelip kandırdı bizi*” şeklinde ithal tohum kullanmaya başlama sürecine değinilmiştir. Yapılan çeşitli araştırmalara göre, şirketlerce üretilen tohumları kullanmak, kimyasal gübre ve ilaç kullanımını arttırıcı etki yarattığı; su, toprak ve hava kirliliğine yol açtığı; sebze ve meyvelerin besin değerinde düşüş yarattığı; ayrıca genetiği değiştirilmiş tohumların insan sağlığına zarar verdiği ortaya çıkarılmıştır (Özkaya 2013: 357). Pazarlama sorunu 3.önemdeki sorunlarda da yine en fazla dile getirilen sorunlardan olmuştur. Ayrıca toprak yetersizliği, sulama ve araç-gereç eksikliği geçmişten günümüze devam edegelen en temel sorunlardan olmuştur. Toprak, sulama ve araç-gereç bir bakıma tarımsal üretimin olmazsa olmazlarıdır. Bu

sorunların bir şekilde günümüz koşullarında çözülmüş olması gerekir. Hollanda, yeterli tarımsal toprağa sahip olmamasına rağmen, tarım sektöründe dünyada söz sahibi ülkelerden biridir (Yıldırım 2019). Tabii ki, bu sorunların çözülebilmesi için her şeyden önce tarım sektörünün ülkenin öncelikli alanları haline gelmesi gerekir.

GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması'nın yapıldığı dönemde hanelerin en çok karşılaştığı sorunlar sırasıyla sulama, toprak yetersizliği, gübreleme-ilaçlama, bilgi eksikliği ve tarımsal araç-gereç yetersizliği; en az karşılaştıkları sorunlar ise pazarlama, kredi ve saklama-depolama sorunları olmuştur (Gökçe vd. 2010: 152). Öncelikli sorunların ortaya çıkışında bölgesel farklılıklar olarak sulama ve toprak yetersizliği sorunları öne çıkan sorunlar olmuştur. İzleyen tabloda, tarımsal faaliyetlere ilişkin geçmişte hangi sorunlarla karşılaşmaların günümüzde hangi sorunlarla karşılaşmaya başladıkları tek tek seçenekler doğrultusunda ele alınmıştır.

Tablo 58: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Tarımsal Faaliyetlerde Karşılaşılan 1. Sorun Çapraz Tablosu

			Günümüzde							Toplam
			Mazot, gübre vb. girdilerin pahalılığı	Toprak yetersizliği	Sulama	Yerli tohum	İklim	Bilgi	İlgisiz	
15-20 Yıl Önce	Mazot, gübre vb. girdilerin pahalılığı	N 9	1	0	0	1	0	0	11	
		% 81,8%	9,1%	0,0%	0,0%	9,1%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Toprak yetersizliği	N 74	8	0	0	0	0	0	82	
		% 90,2%	9,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Sulama	N 70	2	2	1	0	0	1	76	
		% 92,1%	2,6%	2,6%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	100,0%	
	Pazarlama	N 9	1	0	0	1	0	0	11	
		% 81,8%	9,1%	0,0%	0,0%	9,1%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Yerli tohum	N 3	1	0	0	0	0	0	4	
		% 75,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Araç-gereç	N 36	0	1	0	0	0	1	38	
		% 94,7%	0,0%	2,6%	0,0%	0,0%	0,0%	2,6%	100,0%	
	İklim	N 12	0	0	0	1	0	0	13	
		% 92,3%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Bilgi	N 8	0	0	0	0	0	0	8	
		% 100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Sorun yok	N 92	6	3	2	1	1	2	107	
		% 86,0%	5,6%	2,8%	1,9%	0,9%	0,9%	1,9%	100,0%	
	İlgisiz	N 9	1	0	0	0	0	0	10	
	% 90,0%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%		
Toplam	N 322	20	6	3	4	1	4	360		
	% 89,4%	5,6%	1,7%	0,8%	1,1%	0,3%	1,1%	100,0%		

Tablo 58’de tarımsal faaliyetlerde 15-20 yıl öncesinde ve günümüzde karşılaşılan 1.önemli sorun, eş zamanlı olarak gösterilmektedir. Tablonun en çarpıcı sonucu, 15-20 yıl önce tarımsal faaliyetlerimizde sorun yoktu diyen 107 hane içinden % 86’sı günümüzde mazot, gübre gibi tarımsal girdilerin pahalı oluşunu 1.önemde sorun olarak görmesidir. Ayrıca 15-20 yıl önce toprak yetersizliğini 1.sorun olarak gören 82 hanenin % 90,2’si, sulama sorunu öncelikli gören 76 hane içinden % 92,1’i, araç-gereç eksikliğini en temel sorun olarak gören 38 hanenin % 94,7’si, iklim şartları 1.sorun olarak gören 13 haneden % 92,3’ü, pazarlamaya dikkat çeken 11 haneden % 81,8’i ve bilgi eksikliğini geçmişte öncelikli sorun olarak gören 8 haneden tamamı günümüzde tarımsal faaliyetlerde karşılaşılan 1.önemli sorunu, mazot, gübre gibi girdilerin pahalılığı olarak değerlendirmiştir. Bu çarpıcı sonuca göre, üreticilerin ortak biçimde karşılaştığı en büyük sorun tarımsal üretimdeki girdilerin üreticilerin kazançlarına göre fazla oluşudur. Sorunun seçenekleri arasında yer alan hemen hemen her durumun ise günümüzün sorunları arasında yer aldığını ifade etmişler; ancak soruda ilk 3 sorunun sıralaması istendiği için, seçenekler arasından tercih yapmak durumunda kalmışlardır.

5.2.1.6. Hayvancılık Faaliyetleri

Türkiye’de küçük üreticilik, küçük ölçekte toprak işlemeyi haneyi geçindirecek ölçüde hayvan beslemeyi içeren, işlerin hanece yürütüldüğü şeklinde bir genel görünüme sahiptir (Ecevit, 1999). Dolayısıyla bu araştırmada yer alan örneklemin tarımsal üretim dışında hayvancılık yapıp yapmadığı, hayvan satma durumu ve nedenleri, hayvancılıkta karşılaşılan sorunlar değerlendirilmektedir.

Tablo 59: Hanede Hayvan Sahibi Olma Durumu Dağılımı

	N	%
Evet	220	61,1
Hayır	140	38,9
Toplam	360	100,0

Tablo 59’a göre hanelerin % 61,1’inde hayvan bulunmakta iken, yaklaşık % 39’unda yoktur. Bu durum ise, hayvancılığın genel olarak azaldığını göstermektedir. Çünkü örneklemin % 38,9’unda hiçbir hayvan yoktur.

Tablo 60: Hanede Sahip Olunan Büyükbaş, Küçükbaş, Kümes ve Arı Sayısı Dağılımları

	Büyükbaş		Küçükbaş			Kümes		Arı	
	N	%	N	%		N	%	N	%
Yok	262	72,8	222	61,7	Yok	205	56,9	343	95,3
1-5	55	15,3	62	17,2	1-20	113	31,4	8	2,2
6-10	12	3,3	33	9,2	21-40	28	7,8	3	0,8
11-15	10	2,8	10	2,8	41-60	9	2,5	2	0,6
16-20	6	1,7	8	2,2	61 ve üstü	5	1,4	4	1,1
21 ve üstü	15	4,2	25	6,9	Toplam	360	100,0	360	100,0
Toplam	360	100,0	360	100,0					

Tablo 60’da, hayvan türlerine göre hayvan sayıları gösterilmiş olup büyükbaş, küçükbaş, kümes, arı sayısı ayrı ayrı görülebilir. Tablo 60’a göre araştırmaya katılan örneklemin % 72,8’inde büyükbaş ve % 61,7’inde ise küçükbaş bulunmamakta; yani bir başka ifadeyle örneklemin sadece % 27,2’sinde büyükbaş ve % 29,3’ünde küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Büyükbaş veya küçükbaş hayvanı olanlar da, az sayıda hayvana sahiptir. Buna göre örneklem grubunun % 15,3’ünde 1-5 arası büyükbaş hayvanı ve % 17,2’inde küçükbaş hayvan vardır. Bundan sonraki oran 16-20 grubuna kadar azalmakta iken, 21 ve üstü gruba gelindiğinde oran da artmıştır. 21 ve üstü sayıda büyükbaş hayvana sahip olan % 4,2 ve küçükbaş hayvana sahip olan % 6,9 şeklindedir. Yani bir bakıma hayvancılık yapılacaksa büyük sayıda yapıldığını, daha küçük ölçekteki hayvancılığın pek tercih edilmediğini göstermektedir. Ayrıca alan araştırmasında da katılımcılar genelde kurbanlık için hayvan baktıklarını belirtmiştir.

Ayrıca kümes hayvanları, köylerde de ucuz, temel besin kaynağı olmasına rağmen, örneklemin yarısından fazlasında (yaklaşık % 57’sinde) kümes hayvanı mevcut değildir. Hanelerin %31’inde ise 1-20 arasında kümes hayvanı mevcuttur. Arıcılık görece daha zor bir iş olduğundan, arı bakımı genelde zaten pek tercih edilmez. Dolayısıyla hanelerin sadece % 5’inde arı bulunmaktadır. Bununla birlikte alternatif hayvan üretimi olarak arıcılığa yönelim olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin hanelere ücretsiz arı kovana dağıtımı ve arıcılık kursları düzenlemesi gibi katkı sağladığı belirtilmiştir.

Tablo 61: Hanede Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvanın Aynı Anda Bulunması Durumu Dağılımı

		Küçükbaş Sayısı						Toplam
		Yok	1-5	6-10	11-15	15-20	21 ve üstü	
Büyükbaş Sayısı	Yok	N 183	39	17	5	5	13	262
		% 69,8%	14,9%	6,5%	1,9%	1,9%	5,0%	100,0%
	1-5	N 25	20	6	1	1	2	55
		% 45,5%	36,4%	10,9%	1,8%	1,8%	3,6%	100,0%
	6-10	N 2	1	6	2	0	1	12
		% 16,7%	8,3%	50,0%	16,7%	0,0%	8,3%	100,0%
	11-15	N 4	2	1	1	0	2	10
		% 40,0%	20,0%	10,0%	10,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	16-20	N 2	0	1	0	0	3	6
		% 33,3%	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	50,0%	100,0%
21 ve üstü	N 6	0	2	1	2	4	15	
	% 40,0%	0,0%	13,3%	6,7%	13,3%	26,7%	100,0%	
Toplam	N 222	62	33	10	8	25	360	
	% 61,7%	17,2%	9,2%	2,8%	2,2%	6,9%	100,0%	

Küçük meta üreticileri için özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık gerek gelir kaynağı olması bakımından ve gerekse tarımda gübre olarak kullanılabilirdiği için önemli bir yere sahiptir. Tablo 61’de aynı anda büyükbaş ve küçükbaş hayvana sahip olma durumu gösterilmektedir.

Tablo 61’deki en dikkat çekici sonuç, büyükbaş hayvanı olmayan toplam 262 hanenin % 69,8’inde küçükbaş hayvanın da bulunmayışıdır. Yani 183 hanede ne büyükbaş ne de küçükbaş vardır ki bu da örneklemin yarısına denk gelir. Ayrıca 1-5 arasında büyükbaş hayvanı bulunan toplam 55 hanenin % 45,5’inde, 21 ve üstü büyükbaş hayvanı bulunan toplam 15 hanenin % 40’ında, 6-10 arası hayvanı bulunan toplam 12 hanenin % 45,5’inde, 11-15 arası büyükbaş hayvanı bulunan toplam 10 hanenin % 40’ında ve 16-20 arası büyükbaş hayvanı bulunan toplam 6 hanenin % 33,3’ünde küçükbaş hayvancılık yoktur. Bu da göstermektedir ki, büyükbaş ya da küçükbaş hayvancılıktan da biri tercih edilmekte olup her ikisinin de bulunduğu durum oldukça düşüktür. Bu durum da, hayvancılığın çok küçük ölçekte yapıldığının bir kanıtıdır.

Tablo 62: Hayvan Satma Durumu ve Hayvan Satma Nedeni Dağılımları

Satma	N	%	Neden	N	%
Evet	250	69,4	Meranın yetersizliği	202	31,9
Hayır	110	30,6	Süt fiyatlarının düşüklüğü	159	25,1
Toplam	360	100,0	Hayvan satım fiyatlarının düşüklüğü	170	26,8
	N	%	Ekonomik ihtiyaçlar	78	12,3
			Yaşlılık	25	3,9
			Toplam	634	100

N: 250, % 69,4 *Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 62’de hayvan satıp satmama durumu ve hayvan satıldıysa hangi nedenlerden dolayı satıldığı gösterilmektedir. Bu arada, hayvan satma derken, büyükbaş ve küçükbaş hayvan satma durumu kastedilmiştir. Keza, araştırma esnasında da, sorunun hanelerce doğrudan böyle cevap verildiği görülmüştür. Buna göre büyükbaştan, küçükbaştan veya her ikisinden de hayvan satan hane sayısı 250 olup örneklem grubunun % 69’una denk düşmektedir. Hayvan sayısının az olması hayvanların satılmasından dolayıdır. Hayvan satma nedenleri için birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir. Hayvan satma nedenlerinde toplam örneklem hacminin 634 olarak görülmesi, bir katılımcının birden fazla seçenek işaretleyebilmesinden kaynaklanmıştır. Bu sorunun örneklemini, hayvan satmış olan 250 hanedir. Verilen yanıtlara göre 202 defa hayvanları otlatacak meranın olmayışı seçeneği işaretlenmiştir. 170 defa hayvan satım fiyatlarının ve 159 defa süt fiyatlarının düşüklüğü seçenekleri işaretlenmiştir. 78 kez ekonomik gereksinimler gösterilirken, 25 kez de yaşlılık sorunu dile getirilmiştir. Bu durum, çıkarılan Mera Kanunu (1998)’nun hayvancılık faaliyetlerini etkilediğinin bir göstergesidir.

Tablo 63: Hanede Hayvan Bulunma ve Satılan Hayvan Olma Durumu Çapraz Tablosu

		Hayvan Satma		Toplam
		Evet	Hayır	
Hayvan Bulunma	Evet	N 184	36	220
		% 83,6%	16,4%	100,0%
	Hayır	N 66	74	140
		% 47,1%	52,9%	100,0%
Toplam		N 250	110	360
		% 69,4%	30,6%	100,0%

Tablo 63'te hanelerde hayvan bulunup bulunmama durumunun hayvan satma durumu ile eş zamanlı karşılaştırılmaktadır. Buna göre, halihazırda hayvanı bulunan toplam 220 hane içinden % 83,6'sı hayvan satmıştır; bu yüzden bu hanelerde hayvan sayısı azalmıştır. Hanesinde hayvan bulunmayan toplam 140 hane içinden de % 47,1'i hayvan satmıştır; bu hanelerde ise hayvanlar tamamen satılarak hayvancılık bırakılmıştır. Dolayısıyla bu durum da göstermektedir ki, hayvanların satılması hayvan sayısının azalmasına veya hayvancılığın bırakılmasına yol açmaktadır.

Tablo 64: Hayvan Sayısı Değişim Durumu Dağılımı

	Büyükbaş		Küçükbaş		Kümes		Arı	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Arttı	15	4,2	14	3,9	4	1,1	8	2,2
Aynı	9	2,5	10	2,8	35	9,7	8	2,2
Azaldı	74	20,6	114	31,7	116	32,2	1	0,3
Bitti	137	38,1	92	25,6	57	15,8	8	2,2
İlgisi yok	125	34,7	130	36,1	148	41,1	335	93,1
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 64'te hanelerin hayvan sayısında son zamanlardaki değişme durumu gösterilmektedir. Buna göre, örneklem grubunun % 38,1'inde büyükbaş ve yaklaşık % 26'sında küçükbaş hayvancılık bitmiştir. Örneklemin % 21'inde büyükbaş hayvancılık, % 25,6'sında küçükbaş hayvancılık, % 15,8'inde kümes hayvancılığı ve % 2,2'sinde arıcılık bitmiştir. Ayrıca örneklem grubunun % 20,6'sında büyükbaş hayvancılık, % 31,7'sinde küçükbaş hayvancılık, % 32,2'sinde kümes hayvancılığı ve % 0,3'ünde arıcılık azalmıştır.

Tarımsal faaliyetler içinde hayvancılığın yeri giderek azalmaktadır. Hayvancılığın çöküşü, 1980'li yıllarda tarımsal faaliyetler kapsamında yapısal bir değişim özelliği yaratmıştır. Bu dönemde tüm hayvansal ürünler içinde tek artış gösteren yumurta olmuştur (Kazgan 1999: 34-35). Yumurta günümüzde özellikle büyük kentlere yakın yerlerde fazlaca üretilen besin kaynaklarından biri haline gelmiştir. Ancak bizim araştırma sonuçlarımıza göre kümes hayvancılığı da % 15,8 oranında bitmiştir. Bu noktada araştırma yapılan köylerden Çakaltepe Köyü'nde kurulan tavuk çiftliği hatırlanırsa, kümes hayvanlarında dahi küçük ölçekte üretim yapmanın kaybolmaya mahkum olduğunu; ancak büyük üretim yapanların devam edebildiğini göstermektedir.

Tablo 65: Hayvancılıkla İlgili Durumlardaki Değişim Dağılımı

	Süt fiyatları		Hayvan fiyatları		Yem fiyatları		Devlet desteği	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Arttı	9	2,5	35	9,7	176	48,9	10	2,8
Aynı	9	2,5	48	13,3	0	0	41	11,4
Azaldı	59	16,4	93	25,8	0	0	125	34,7
İlgisi yok	283	78,6	184	51,1	184	51,1	184	51,1
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 65'te hayvancılıkla ilgili süt fiyatları, hayvan alım-satım fiyatları, yem fiyatları ve devlet desteği gibi konularda nasıl bir değişim olduğunun dağılımı verilmiştir. Süt fiyatlarındaki değişim sorusu, sağmal hayvana sahip olanlara, diğer sorular ise büyükbaş hayvana, küçükbaş hayvana veya her ikisine de sahip olanlara yöneltilmiştir. Tablo 65'in en dikkat çekici sonucu örneklemin % 78,6'sında sağmal ineğin bulunmamasıdır.

Buna göre süt fiyatlarıyla ilgili 77 hanelik örneklemden % 16'sı süt fiyatlarının azaldığını; büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvancılıkla ilgili 176 hanelik örneklem grubundan da % 26'sı hayvan alım-satım fiyatlarının satım aleyhine düştüğünü belirtirken yaklaşık % 49'u da yem fiyatlarının arttığını ve % 35'i devlet desteğinin azaldığını belirtmiştir. Yani piyasada yem fiyatları artarken süt fiyatları ve hayvan satım fiyatları artmamakta; bu koşullarda devlet desteği de üretici için yetersiz kalmaktadır.

Tablo 66: Sağmal Hayvanı Olan Hanelerde Sütün Nereye Satıldığı ve Sütün Litre Fiyatı Durumu Dağılımları

Satış Yeri	N	%	Satış Fiyatı	N	%	Süt Makinesi	N	%
Yok	283	78,6	1,10-1,35 TL	59	76,6	Evet	79	21,9
Tüccar	75	20,8	1,36-1,50 TL	17	22,1	Hayır	281	78,1
Pazarda	2	0,6	1,51 TL ve üstü	1	1,3	Toplam	100,0	100,0
Toplam	360	100,0	Toplam	77	100			

Tablo 66'ya göre 77 sağmal ineği olan haneden 75'i sütünü tüccara satmaktadır. Daha önce Çileme'de süt kooperatifi kurulduğu; ancak yürütülemediği için kalktığı belirtilmiştir. Araştırmanın yapıldığı Temmuz 2018'deki duruma göre süt satan 77 haneden 59'u sütünü 1,10-1,35 lira arasında bir fiyata satmaktadır. Litre başına 1,36-1,50 arasında bir fiyat alabilmek için ise, tüccar tarafından istenen,

hanelerin fazla sayıda ineğe ve soğuk süt tankına sahip olmaktadır. Ancak görüşmelerde, zaten 1-2 tane inek bakıldığı, bu yüzden soğuk süt tankına masraf yapılamayacağı, bunun da ayrıca bir maliyet olduğu dile getirilmiştir. Öte yandan üreticiden alınan sütün litre fiyatı böyle iken, aynı dönemde marketlerde satılan sütün litre fiyatı 2,5-3 lira arasında değişmiştir. 79 hanede süt sağma makinesi mevcuttur. 77 hanede sağmal inek olmasına karşın 79 hanede süt sağma makinesinin olma durumu, yakın zamanda sağmal ineklerini satmış; ama süt sağma makinesini henüz satmamış hanelerin bulunuşundan kaynaklanmaktadır.

Tablo 67: Hayvancılıkla İlgili Değişimlerden ve Süt Fiyatlarından Memnuniyet Dağılımları

Hayvancılık	N	%	Süt Fiyatları	N	%
Evet	15	8,5	Hayır	77	% 100
Hayır	161	91,5			
Toplam	176	100,0			

Hayvancılığa ilişkin olarak önceki tabloda girdi fiyatlarının üreticiler aleyhine değiştiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bundan kaynaklı olarak da Tablo 67'e göre, genel olarak hayvancılıktan memnun olmama düzeyi de % 91,5 gibi ciddi bir orandadır. Ancak daha da ciddi boyutta olan süt fiyatlarına ilişkindir. Çünkü üreticiden alınan süt fiyatları, tüketicilerin market raflarında karşılaştıklarından çok farklıdır. Bundan dolayı elbette katılımcıların hiçbiri süt fiyatlarından memnun olmamıştır. Üreticilerin bu piyasa koşulları karşısında gelir sağlayamamaları hayvanların satılarak hayvancılığın bırakılmasına yol açmaktadır.

Araştırmada hayvancılıkta karşılaşılan sorunların 1.,2. ve 3.önemde olmak üzere sıralanması istenmiştir. 15-20 yıl öncesine ve günümüze göre ayrı ayrı sorulmuştur. Tablo 68'e göre, örneklemin % 43,6'sı 15-20 sene öncesi hayvancılıkta ciddi sorun olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, % 18'i kooperatif, birlik gibi organizasyonların yetersizliğini, % 9'u ahır donanımının yetersizliğini ve % 4'ü de süt fiyatları ve hayvan satım fiyatlarındaki düşüklüğü 1.önemde sorun olarak görmüştür.

Tablo 68'de hayvancılıkta karşılaşılan sorunlarla ilgili olarak, araştırma esnasında haneler, eskiden merada hayvanlar otladığı için çok fazla yem, mısır gibi besinlere ihtiyaç kalmadığını, hayvanlar tüm gün dışarda olduğu için çok iyi donanımlı

ahıra da gerek olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca kooperatifçiliğin eksik kaldığını, kooperatif konusunda başarılı olunsaydı süt fiyatlarının daha lehlerine dönük olabileceğini, belki peynir, yoğurt gibi diğer süt ürünlerinin yapılmış olacağını sitemle dile getirmişlerdir.

Tablo 68: Hayvancılıkta 15-20 Yıl Önce Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun

	1.Sorun		2.Sorun		3.Sorun	
	N	%	N	%	N	%
Yem, mısır vb. girdilerin pahalılığı	3	0,8	0	0	0	0
Süt ve hayvan fiyatlarındaki dengesizlik	15	4,2	3	0,8	1	0,3
Ahır donanımı yetersizliği	34	9,4	6	1,7	2	0,6
Kooperatif eksikliği	65	18,1	31	8,6	0	0
Devlet desteği yetersizliği	0	0,0	3	0,8	10	2,8
İlgisiz	86	23,9	86	23,9	87	24,2
Sorun yok	157	43,6	231	64,2	260	72,2
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 68’de 2.önemli sorun olarak % 9 oranında yine kooperatif eksikliğine ve 3. sorun olarak yaklaşık % 3 oranında devlet desteğinin yetersizliğine en fazla dikkat çekilmiştir. 1980’lerden itibaren kooperatifler, köy fabrikaları, mandıralar kapanmıştır. Oysa bu tür birlikler, aile bütçesiyle temin edilemeyecek girdilerin temin edilmesi ve ürünlerin pazarlanması gibi katkılar sağlamaktadır (Dağ 2007: 98-99).

Tablo 69’da ise hayvancılıkta karşılaşılan 1.,2.ve 3. önemli sorun, günümüz koşulları için de sorgulanmıştır. Buna göre katılımcıların %73’ü günümüzde yem, mısır gibi girdilerin pahalılığını 1.önemli sorun olarak görmektedir. Örneklemin % 23,9’u da ilgisiz grubu oluşturduğundan, 1.önemde görülen neredeyse tek sorun, hayvanlara besin sağlama sorunu olmuştur. Örneklemin sadece %1’i öncelikli sorun olarak kooperatif, birlik gibi organizasyonların yetersizliğine dikkat çekmiştir. Örneklemin % 57’si 2.sorun olarak süt ve hayvan satım fiyatlarının üreticiler aleyhine dengesiz bir biçimde seyretmesine ve % 12’si kooperatif yetersizliğine işaret etmiştir. Katılımcıların % 41’i 3.sorun olarak devlet desteğinin yetersizliğini, yaklaşık % 12’si

kooperatif yetersizliğini, % 3'ü ahır donanımı yetersizliğini ve % 2'si de süt ve hayvan fiyatları dengesizliğini görmektedir.

Tablo 69: Hayvancılıkta Günümüzde Karşılaşılan 1.,2. ve 3. Önemli Sorun

	1.Sorun		2.Sorun		3.Sorun	
	N	%	N	%	N	%
Yem, mısır vb. girdilerin pahalılığı	264	73,3	8	2,2	0	0
Süt ve hayvan fiyatlarındaki dengesizlik	2	0,6	204	56,7	8	2,2
Ahır donanımı yetersizliği	0	0	6	1,7	12	3,3
Kooperatif eksikliği	4	1,1	43	11,9	42	11,7
Devlet desteği yetersizliği	0	0,0	5	1,4	149	41,4
İlgisiz	86	23,9	86	23,9	88	24,4
Sorun yok	0	0,0	5	1,4	59	16,4
Başka	4	1,1	3	0,8	2	0,6
Toplam	360	100,0	360	100,0	360	100,0

Tablo 69'un verilerine göre, günümüzde hayvancılık yapan hanelerin çok belirgin biçimde karşılaştıkları sorun girdilerin üreticilere, çok yüksek fiyatlarda mal olmasıdır. Bu sorunun nedenlerinden biri, daha önce de belirtildiği gibi KİT'lerin 1990'ların sonunda özelleştirilme sürecine girmesi ve Akman (2013:239)'ın da ifade ettiği gibi hayvancılıkla ilgili faaliyetlerde bulunan Yem Sanayi'nin özelleştirme sürecinin başlarında ortak paylarını elden çıkarması, ardından kendi fabrikalarını satması ve devletin de yem sektöründeki üretimi durdurması olmuştur. Yani hayvancılıktaki girdi temini tamamen özel sektöre bağlanmıştır.

5.2.1.7. Hane İçi Sosyo-Ekonomik Nitelikler

Kredi ve kredi kartı kullanma durumu, hanede temel harcama kalemleri, evin yapısı ve evde bulunan ev eşyaları, ulaşım araçları gibi göstergelere yer verilmektedir.

Tablo 70: Hanede Kredi Kullanım Durumu ve En Önemli Kullanma Nedeni Dağılımları

Kullanım	N	%	Neden	N	%
Evet	261	72,5	Tarımsal faaliyetler	179	49,7
Hayır	99	27,5	Borç ödeme	75	20,8
Toplam	100,0	100,0	Hane içi ihtiyaçlar	8	2,2
			Yok	98	27,2
			Toplam	360	100,0

Tablo 70'e göre örneklem grubunu oluşturan 360 haneden 261'i, yani % 72,5'i kredi kullanmış ve % 27,5'i kullanmamıştır. Kullanmayanlardan bazıları ise, ya düzenli gelire veya yeterli mal varlığına sahip olmadıkları için kendilerine bankanın kredi açmadığını belirtmiştir. Buna göre kredi kullanmada en önemli neden olarak, örneklemin yaklaşık yarısı için tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmek etkili olmuştur. Örneklemin % 20,8'i çeşitli yerlere borç ödemek için kredi çektiğini ve %2,2'si de hane içine ev eşyası almak ya da başka ihtiyaçlar için kredi çektiğini ifade etmiştir.

Tablo 71: Hanede Kredi Kartı Kullanım ve Kredi Kartı Borcunu Düzenli Ödeyebilme Durumu Dağılımları

Kullanım	N	%	Ödeme	N	%
Evet	149	41,4	Evet	108	30,0
Hayır	211	58,6	Hayır	41	11,4
Toplam	360	100,0	Toplam	149	58,06
			İlgisiz	211	100,0

Tablo 71'de herhangi bir kredi kartı kullanımı ve kart kullananlar içinden de kart borcunu düzenli ödeyebilme durumlarına ilişkin veriler yer almaktadır. Örneklemin % 41'i kredi kartı kullanmaktadır. Kredi kartı çıkaramayanlar da, kart borcunu düzenli ödeyememekten korktukları için çıkarmadıklarını belirtmiştir. Örneklemin % 30'u kredi kart borcunu düzenli ödemeye çalışmakta iken % 11,4'ü düzenli ödeyemediğini; ancak eline ne zaman para geçerse ödeyebildiğini belirtmiştir.

Tablo 72: Hanede Kazancın 1.,2. ve 3. Olarak Harcandığı Yerler Dağılımları

	1.Harcama		2.Harcama		3.Harcama	
	N	%	N	%	N	%
Tarımsal faaliyetler	211	58,6	17	4,8	3	1,1
Hayvansal faaliyetler	18	5,0	67	18,9	6	2,2
Ev içi ihtiyaçlar	84	23,3	155	43,7	75	27,8
Gıda	19	5,3	85	23,9	103	38,1
Giyim	0	0,0	8	2,3	29	10,7
Eğitim	16	4,4	16	4,5	29	10,7
Ulaşım	0	0,0	4	1,1	22	8,1
SGK, vergi	11	3,1	3	0,8	3	1,1
Başka	1	0,3	0	0,0	0	0
Toplam	360	100,0	355	100,0	270	100,0

Tablo 72'ye göre örneklemin % 58,6'sı kazancını 1.olarak en fazla tarımsal faaliyetler için harcamaktadır. Yani aslında harcama, tekrar kazanılan yere geri dönmektedir. 2.olarak en fazla harcanan alan, % 43,7 ile ev içi ihtiyaçlar olmuştur. 3.olarak en fazla % 38,1 oranıyla gıda gelmektedir.

Tablo 72'yle ilgili olarak tarımsal faaliyetler kapsamında ilaç, gübre, mazot, malzeme, tarımsal alet, toprak alımı söz konusudur. Hayvansal faaliyetler arasında yem, mısır alımı; veteriner ücretleri gelmektedir. Araştırma yapılan tüm köylerde üreticiler özellikle tarımsal faaliyetlerde mazot, ilaç ve gübre girdilerin pahalılığından, hayvansal faaliyetlerde yem ücretlerinin yüksekliği karşısında ve hayvanlarda çok sık hastalanma oluşundan, hayvanlarda suni tohumlamanın tutmamasından dolayı çok büyük mağduriyetler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ev içi ihtiyaçlar arasında elektrik, su faturası gibi ödemeler, ev eşyası tamiri gibi harcamalar gelmektedir. Gıdaya ilişkin olarak "Gıdaya para ayrılıyo derken de, öyle sanmayın ettir, balıktır alınıyo. Onları ayda yılda zor görüyoruz." şeklinde açıklama yapılmıştır. Giyim, üçüncü sırada harcama sıralamasındaki yerini belli etmiştir. Eğitime % 10,7 ile en yüksek orana, ancak üçüncü sırada ulaşmıştır. Başka seçeneği, bir kişinin hanede sağlık sorunları nedeniyle çok harcama yapıldığını ifadesiyle ilgilidir. Söz konusu sonuçlar ve çarpıcı ifade, küçük meta üretiminde dikkat çekilen "Kim ne alıyor?" sorusuna da bir yanıt olmaktadır.

Tablo 73: Evin Mülkiyet Durumu Dağılımı

	N	%
Kendimize	280	77,8
Anne-babaya	62	17,2
Kiralık	18	5,0
Toplam	360	100,0

Tablo 73'e göre hanelerin oturdukları evlerin yaklaşık % 78'inin mülkiyeti kendisine aitken, % 17'sinin tapusu hala ana-baba üzerindedir. Dışarıdan gelen hanelerden % 5'i de kirada kalmaktadır. Kirada kalanlar arasında tarım işçisi olanlar, çocuğunu evlendirip köye geri gelenler, emekli olup küçük ölçekte tarımsal üretime yönelenler mevcuttur.

Tablo 74: Evin Yapı Durumu Dağılımı

		N	%			N	%
Evin Arazisi	1-1000 m	229	63,6	Oda Sayısı	1 + 0	9	2,5
	1001-2000 m	79	21,9		1 oda 1 salon	12	3,3
	2001-3000 m	19	5,3		2 oda 1 salon	147	40,8
	3001-4000 m	7	1,9		3 oda 1 salon	158	43,9
	4001-5000 m	15	4,2		4 oda 1 salon	34	9,4
	5001 m ve üstü	11	3,1		Toplam	360	100,0
	Toplam	360	100,0				
		N	%			N	%
Kat Sayısı	Tek kat	205	56,9	Tuvaletin Yeri	Evin içinde	257	71,4
	2 katlı	139	38,6		Evin dışında	54	15,0
	3 katlı	16	4,4		Evin hem içinde hem dışında	49	13,6
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0

Kırsal sosyoloji araştırmalarında, tarımsal üretim, tarımsal mülkiyet kadar hanelerin sahip olduğu taşınır ve taşınmazlar da sosyo-ekonomik durumu yansıtmada fikir verici özellik taşımaktadır. Kırdaki evler, kentlerdeki gibi dikey biçimde yükselen apartmanlar şeklinde değil, yatay alanda genişleyen evin binasının bir avluyla çevrelediği müstakil mekanlardır. Evin arazisinin genişliğine göre evde hane için meyve, sebze yetiştirilebilir; traktör, römork, tarım aletleri bir köşeye konabilir;

hayvan varsa ahır, kümes bulunabilir; ya da daha küçük alanlarda dışarıda oturmaya sadece bir yer ayrılabilir.

Tablo 74’te gösterilen araştırma sonuçlarına göre örneklemin % 63,6 şeklinde çoğunluğu bir dönüme kadar olan araziye sahiptir. Hanelerin % 21,9’u 1-2 dönümlük ev arazisine; % 5,3’ü 2-3 dönümlük ev arazisine; % 4,2’si 4-5 dönüm ev arazisine; % 3,1’i 5 dönüm üzeri ev arazisine ve % 1,9’u 3-4 dönüm ev arazisine sahiptir. 5 dönüm üzeri ev arazisine sahip olanlardan bazılarının tapusu, tarla tapusu özelliğindedir. Arazide hem ev bulunurken hem de tarımsal ürünler yetiştirilmektedir. Bazı haneler, evlerini bir avlu içinde 2-3 bina şeklinde kardeşler için ayrı ayrı olacak biçimde kurmuştur. Bu yüzden hane başına düşen alan da daralmıştır. Köyler küçük yerleşim yerleri olduğu için akrabalık ilişkileri de köylerde daha yoğundur. Bir dönüme kadar ev arazisi bulunanların oranının daha çok olmasının bir nedeni budur. 1+0 ve 1+1 odalı evlerde, daha önce belirtildiği gibi özellikle dışarıdan gelenler kalmaktadır. 2 katlı binaların bazılarının alt katı garaj gibi kullanılmaktadır.

Tablo 75: Evde Bulunan Isıtma Sistemleri Dağılımı

		N	%
Kalorifer	Evet	37	10,3
	Hayır	323	89,7
	Toplam	360	100,0
		N	%
Güneş enerjisi	Evet	268	74,4
	Hayır	92	25,6
	Toplam	360	100,0
		N	%
Şofben	Evet	193	53,6
	Hayır	167	46,4
	Toplam	360	100,0

Toplumsal değişme açısından kırsal alanda evlerin ısınma biçimleri de değişmektedir. Köy muhtarlarıyla yapılan görüşmeler de bunu doğrulamıştır. Örneğin eskiden evlerde ısınma amaçlı kullanılan tezekler günümüzde kullanılmamaktadır. Muhtarlar ısınma olarak köylerde temel olarak odun ve kömürün kullanıldığını ve ekonomik durumu daha iyi olanların kömür kaloriferi kullandıklarını belirtmiştir. Ayrıca Ataköy muhtarı köye doğalgaz bağlatmak için İzmir Gaz’a başvurduğunu belirtmiştir. Su ısıtma sistemi olarak güneş enerjisi veya şofben kullanılmaktadır. Ayrıca gerektiğinde yaz-kış ısı değişikliği sağlamak için klima kullananlar da vardır.

Tablo 75’te araştırma sonuçlarına göre örneklimin sadece % 10,3’ünde kat kaloriferi, % 74,4’ünde güneş enerjisi ve % 53,6’sında şofben mevcuttur. Güneş enerjisi sisteminin daha yaygın oluşunun bir nedeni, Ege Bölgesi’nin Akdeniz iklimine sahip oluşuyla güneş ışığından yıl içinde daha fazla gün sayısı yararlanabilmesindedir. Bir de günümüzde güneş enerjisi paneli ücretlerinin düşüşü, alım gücünü arttırmıştır.

Tablo 76: Evde Bulunan Beyaz Eşyalar Dağılımı

		N	%			N	%
Buzdolabı	Evet	357	99,2	Klima	Evet	202	56,1
	Hayır	3	0,8		Hayır	158	43,9
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Çamaşır makinesi	Evet	353	98,1	Elektrikli fırın	Evet	281	78,1
	Hayır	7	1,9		Hayır	79	21,9
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Bulaşık makinesi	Evet	200	55,6				
	Hayır	160	44,4				
	Toplam	360	100,0				

Evde bulunan beyaz eşyalar, günlük hayatı kolaylaştırıcı teknolojilere ne ölçüde sahip olduğunu ifade eder ve aynı zamanda alım gücünün de bir göstergesidir. Araştırmada evlerin içinde kullanılan beyaz eşyalar da, evlerin iç donanımıyla ilgili sosyo-ekonomik yapıya dair bir veri sunduğundan hanelere sahip oldukları beyaz eşyalar da sorulmuştur. Bununla birlikte belirtilen eşyalara sahip olmanın doğrudan çok iyi bir ekonomik yapıya sahip olmak anlamına gelmediği; sosyal yapıyı anlamının kompleks bir durum olduğu ifade edilmelidir. Çünkü ev eşyaları ikinci el olan, varlık olarak olsa bile atıl durumda olan eşyalar da vardır. Ayrıca görüşmeler esnasında sorular sorulurken zaman zaman, örneğin buzdolabı, televizyon gibi kullanımı daha yaygınlaşan eşyalarda “*Buzdolabı da olmasın mı artık yahu! Bu sıcakta nırde tatalım yiyecekleri?*” veya “*Televizyon olmaycek de haberleri nirden izleycez, neyle vakit geçirez!*” şeklinde tepkiyle karşılaşılmış; yani bu eşyaların kullanımının günümüzde bir “zenginlik” ölçüsü olmaması gerektiği hatırlatılmıştır.

Araştırma sonuçlarına dönülürse, Tablo 76’ya göre örneklemin % 99,2’sinde buzdolabı; % 98,1’inde çamaşır makinesi; % 78,1’inde elektrikli fırın; % 56,1’inde klima ve % 55,6’sında ise bulaşık makinesi bulunmaktadır. Buna göre buzdolabı ve

çamaşır makinesinin ikinci el de dahi olsa, evin vazgeçilmez aletleri olduğu görülür. Elektrikli fırın, temel mutfak aletlerinden olmasına karşın, buzdolabı, çamaşır makinesi kadar yüksek bir orana sahip olmamıştır. Elektrikli fırını da genellikle daha kalabalık ve çocuklu aileler evlerinde bulundurmaktadır. Klima ve bulaşık makinesi sahipliği daha düşük bir oranda kalmıştır. Yine de örneklemin yarısında olduğu görülür. Klimanın oluşu, araştırma yapılan köylerin iklimsel özelliğinden kaynaklanır. Akdeniz ikliminden dolayı, araştırma yapılan köylerde, kışları dahi çok soğuk olmamaktadır. Evde yaşayan sayısı daha düşük olan haneler, örneğin yaşlı çiftler, kışın da klima kullanmakta; böylelikle sobayı yakma, temizleme işlemleriyle uğraşmamaktadırlar. Bulaşık makinesini hane üyesi daha kalabalık olan, tarımsal üretimi daha yoğun şekliyle yapan haneler ikinci el de olsa temin etmeye çalışmaktadır. Çünkü bulaşık işini toplumsal cinsiyetin bir uzantısı olarak, genellikle kadınlar yapmaktadır. Ancak tüm gün tarlada çalışıp evde de ev işleriyle ilgilenmek zorunda olan kadınlar için, teknolojiden yararlanma, kadınların yükünü hafifletmektedir.

Tablo 77: Evde Bulunan İletişim ve Eğlence Araçları Dağılımları

		N	%			N	%
Tv	Evet	355	98,6	Cep telefonu	Evet	339	94,2
	Hayır	5	1,4		Hayır	21	5,8
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Çanak anten	Evet	322	89,4	Bilgisayar	Evet	125	34,7
	Hayır	38	10,6		Hayır	235	65,3
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
VCD-DVD	Evet	57	15,8	Ev internet bağlantısı	Evet	95	26,4
	Hayır	303	84,2		Hayır	265	73,6
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Digitürk/ Dsmart/ Tivibu	Evet	36	10,0				
	Hayır	324	90,0				
	Toplam	360	100,0				

Tablo 77’de, televizyon, çanak anten, cep telefonu, bilgisayar, ev internet bağlantısı, video, VCD, DVD oynatıcı, ev internet bağlantısı, Digitürk/Dsmart/Tivibu gibi iletişim ve eğlence araçlarına ilişkin veriler sunulmaktadır. Buna göre televizyon sahipliği % 98,6 oranıyla en fazla sahip olunan ev eşyasıdır. Televizyon, haber, spor, dizi, eğlence vb. yayınlara erişimi sağlayan dijital platformdur. Bunu % 94,2 oranıyla

cep telefonu izlemektedir. Çanak anten kullanımı ise televizyona sahip olma oranından daha düşük olup % 89,4 oranındadır. Örneklemin % 34,7'si bilgisayara ve % 26,4'ü ev internet bağlantısına sahiptir. Bilgisayar, teknolojik açıdan günümüzde özellikle çocuklu hanelerde televizyonun yerini almıştır. VCD-DVD oynatıcıya sahip olma oranı % 15,8 ve Dgütürk/ Dsmart/ Tivibu gibi platformlara sahip olma oranı % 10'dur.

Tablo 78: Hanede Sahip Olunan Ulaşım Araçları Dağılımı

		N	%
Otomobil	Evet	243	67,5
	Hayır	117	32,5
	Toplam	360	100,0
		N	%
Bisiklet	Evet	93	25,8
	Hayır	267	74,2
	Toplam	360	100,0
		N	%
Motorlu bisiklet	Evet	180	50,0
	Hayır	180	50,0
	Toplam	360	100,0

Tablo 78'e göre örneklemin % 67,5'inde otomobil; % 50'sinde motorlu bisiklet ve % 25,8'inde bisiklet bulunmaktadır. Motorlu bisiklet ve bisiklet, kırsal alanlarda ulaşımı kolaylaştırıcı ve traktör ve otomobile göre daha ucuz olan ulaşım araçlarıdır.

5.2.1.8. İşbölümü ve Toplumsal Değişim

Hanede işbölümü, komşuluk ilişkileri, kadınların konumu, ulaşım olanakları, sosyal hayat gibi konularda meydana gelen toplumsal değişimler incelenmektedir.

Tablo 79'da tarla, hayvan, bahçe, ev ve çarşı işlerine göre hanedeki işbölümü incelenmiştir. Bu verilere göre, verilere bakılırsa tarla işlerinin % 72,5 oranında ailece yapıldığı görülmektedir. Aileler, çoluk-çocuk, yaşlı hep birlikte tarlada çalışmaktadır. Erkekler seçeneği, % 17,2 oranında ikinci sırada yer almaktadır ki, bu durum traktörle yapılan işler olan ekim, gübreleme vb. işleri erkeklerin yapmasından kaynaklanmaktadır. % 1,4 oranında çoğunlukla kadınlar çalışır cevabı vardır. Kadınlar toplama, çapalama gibi işlerde yoğunlukla çalışmaktadır. Ayrıca kadınlar eğer köyde doğup büyümüş ve yine köye evlenmiş ise her iki durumda da genellikle tarlada çalışmaktadır.

Tablo 79: Hanede İşbölümü Dağılımı

		N	%			N	%
Tarla İşleri	Kadınlar	5	1,4	Hayvan Bakımı	Kadınlar	60	16,7
	Erkekler	62	17,2		Erkekler	55	15,3
	Evdeki herkes	261	72,5		Evdeki herkes	105	29,2
	İlgisiz	32	8,9		İlgisiz	140	38,9
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Bahçe İşleri	Kadınlar	28	7,8	Ev İşleri	Kadınlar	316	87,8
	Erkekler	43	11,9		Erkekler	14	3,9
	Evdeki herkes	159	44,2		Evdeki herkes	30	8,3
	İlgisiz	130	36,1		Toplam	360	100,0
	Toplam	360	100,0				
		N	%				
Çarşı İşleri	Kadınlar	42	11,7				
	Erkekler	202	56,1				
	Evdeki herkes	116	32,2				
	Toplam	360	100,0				

Tablo 79’da hayvan işlerine bakıldığında, evdeki herkes ilgilenir cevabının (% 29,2) tarla işlerine göre azaldığı görülür. Hayvan işleriyle kadınların ilgilenmesi % 16,7 oranıyla erkeklerden daha fazla orana sahiptir. Erkekler hayvan bakımında % 15,3’te kalmıştır. Hayvan bakımında da toplumsal cinsiyete göre işbölümü oluşmuştur. Kümes hayvanlarına neredeyse tamamen ve küçükbaş hayvanlara da çoğunlukla kadınlar bakmaktadır. Büyükbaş hayvanlara ise, kadın erkek birlikte bakmaktadır. Örneğin ineği sağma işini kadınlar yaparken yemleme ve gübre atma işini de erkekler yürütmektedir.

Bahçe işleri, evin bahçesinde varsa ağaç, meyve-sebze, çiçek gibi bitkilerle ilgilenme, odun kesme, avluyu temizleme, tamirat gibi işleri kapsamakta olup Tablo 79’a göre % 44,2 oranında evdeki herkesin bu işlerle ilgilendiği belirtilmiştir. % 11,9 erkek ve % 7,8 oranında kadın cevabı vardır. Bahsedilen işlerdeki işbölümü yine örneğin odun kesme, tamirat işleri, ağaç budama gibi işleri erkekler; çiçek sulama gibi işleri ise genellikle kadınların yapmasından kaynaklı bir toplumsal cinsiyete göre şekillenmektedir.

Tablo 79'a göre çarşı işleri genellikle köyde veya komşu köylerde haftada bir gün kurulan pazarlardan temin edilmektedir. Bunun dışında daha önemli işler için Menderes'e, Tekeli'ye gidildiği de olmaktadır. Çamönü Köyü'nde mini market de bulunmaktaydı. Ayrıca kahvenin önüne seyyar satıcılar da gelmektedir ki, bunlardan genellikle erkekler alışveriş yapmaktadır. Çarşı işlerini yapmada erkekler % 56,1 oranıyla daha büyük bir yüzdeye sahiptir. Bunu % 32 oranıyla evdeki herkesin çarşı-alışveriş işini yapması durumu takip eder. Kadınların çarşı işini yapma durumu ise % 11,7'de kalmıştır. Yine bu durum kadınların “dışardaki” işler yerine evin sınırları içinde çalıştığını gösterir. Hatta erkeklerin dediği gibi “Kadınlar iç işlerden, erkekler dış işlerden sorumlu” ya da “Kadınlar iç işleri, erkekler dış işleri bakarı” şeklinde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları böylelikle yeniden üretilmiş olmaktadır. Bu durum da hem cinsiyete dayalı işbölümünün hem de erkek egemen yapının sürdüğünü kanıtlamaktadır.

Tablo 80: Tarlada Genellikle Kadınların Yaptığı İşler Dağılımı

	N	%
Ekim, dikim	98	18,1
Çapalama	109	20,1
Toplama	128	23,7
Hiçbir şeyi	206	38,1
Toplam	541	100

N:360, %:100,0 *Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tarlada genellikle kadınların yaptıkları işler öğrenilmek istenmiş ve bu soruda birden fazla seçenek işaretlenebileceği belirtilmiştir. Örneklem hacmi 360 hane olmasına karşın, tablodaki örneklemin 541 gibi daha büyük bir hacme sahip olması, bir katılımcının birden fazla cevap verebilmesinden dolayıdır.

Buna göre Tablo 80'deki verilere göre, tarlada çoğunlukla kadınların yaptığı iş yok; çünkü hep birlikte ailece yaparız diye 206 cevap verilmiştir. Toplama işleri 128 defa; çapalama işleri 109 defa ve ekim dikim işleri 98 defa işaretlenmiştir. Verilerden ve gözlemlerden hareketle kadınların tarlada en yoğun olarak hasat dönemlerinde çalıştığı görülmüştür. Yevmiyeciler de genellikle kadın olduğu için, kadın kadına ürün toplanmaktadır. Erkekler ise toplanan ürünleri römorka bindirme işiyle meşgul

olmaktadır. Küçük meta üreticisi olan hanelerde kadınlar, ücretli emek gücüne başvurmamak için tarlada daha çok çalışmakta, daha çok emek harcamaktadır (Karkıner 2014: 230).

Tablo 81: Evde Yiyecek Yapma Durumu ve Yapılan Yiyecekleri Değerlendirme Dağılımları

Yapma	N	%	Değerlendirme	N	%
Evet	319	88,6	Hane içi tüketim	315	98,7
Hayır	21	11,4	Satıyoruz	2	0,6
Toplam	360	100,0	Hane içinde ve satma	2	0,6
			Toplam	319	100,0

Tablo 81’de evde yiyecek (salça, tarhana, turşu, reçel, pekmez, yoğurt, tereyağı, ekmek gibi) yapma durumu ve yapılan yiyeceklerin nasıl değerlendirildiği durumu görülmektedir. Hane içi yapılan kışlık yiyecekler, para karşılığı temin edilen ambalajlı ürünlerin alımını da azalttığı için toplum genelinde değişen ölçülerde yapılmaya çalışılır.

Örneklemin % 88’i kışlık yiyecek yaptığını belirtmiştir. Yapmayanlar da, ya ileri yaşlı aileler ya da kadınların –çünkü bu işi de genellikle kadınlar yapmaktadır– ücretli işçi olarak çalıştığı ailelerdir. Fakat dikkat çekici husus bazı yiyeceklerin artık kırsal alanda da üretilmemesi, hazır alınmasının tercih edilmesidir. Örneğin salça, ekmek, yoğurt, tereyağı gibi ürünlerin hazır alındığı görülmüştür. Diğer taraftan tarhana, turşu gibi daha büyük işlem gerektiren yiyecekler, konu komşu yardımlaşarak yapılabilmektedir. Hatta görüşmeler için evlere gidildiğinde, salça için domates doğrayan birkaç haneye rastlanmıştır.

Hazırlanan yiyeceklerin nasıl değerlendirildiğine gelince, verilere göre % 98,7 gibi baskın oranda hane içi tüketim vardır. % 0,6 oranında sadece satma ve yine aynı oranda hem satma hem de aile içi tüketme şeklinde kullanım bulunur. Satılan yiyecekler ekmek ve salçadır. Ataköy’de ve Çamönü’nde görüşülen birer kadın evde ekmek yaptıklarını, hatta son zamanlarda büyük ölçüde bununla geçinmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Kırsalın kadınlaşmasının (feminizasyonun) bir sonucudur. Kadınlar, devlet desteğinin olduğu politikaların kaldırılması veya azaltılması durumu karşısında, kendi harcadığı emeği ve işgücünü arttırarak direnme mekanizması geliştirmektedir (Karkıner 2014: 230-231). Bizim araştırmamızda da görüldüğü gibi, kadınlar tarımsal üretim için verilen ücretli emeği kısmak veya tüketim harcamalarını

en aza indirmek için kendi emeğini ve işgücünü arttırmak pahasına içinde bulunulan ekonomik koşullarla mücadele etmeye çalışmaktadır. Kuramsal açıdan bir başka önemli ilişkilendirme de, yine “Kim ne alıyor?” sorusunun bir cevabının da bu sonuçlarda oluşudur. Çünkü Bernstein’in ifade ettiği gibi, gelir sadece para geliri olarak düşünülmemeli emek ürünleri de bunun içine dahil edilmelidir. Bu noktada, hanin kendi tüketimi için ürettiği yiyecekler de bu kapsama girmektedir (Bernstein 2014: 36-37).

Tablo 82: Evde En Çok Kimin Sözü'nün Geçtiği Durumu Dağılımı

	N	%
Benim	120	33,3
Eşimin	50	13,9
Kayınvalide/Anne	12	3,3
Kayınpeder/Baba	28	7,8
Herkesin	150	41,7
Toplam	360	100,0

Evde kararların nasıl alındığı, hane içinde en çok kimin sözünün geçtiği hane içi ilişkileri inceleme fırsatı veren bir sorudur. Tablo 82'ye göre örneklemin % 41,7'si herkesin görüşü alınır demiştir. Örneklemin % 33,3'ü benim kendi sözüm ve % 13,9'u eşimin sözü geçer demiştir ki bu durum katılımcının kadın veya erkek oluşuna göre ayrı anlam taşımaktadır. Bu durum, Tablo 97'de, cinsiyete göre de değerlendirilmiş olup meydana gelen belirsizlik giderilmiştir. Tablo 82'nin sonuçlarına göre, %7,8 oranında kayınpederin/babanın ve % 3,3 oranında kayınvalidenin/annenin baskınlığı hissedilmektedir.

Tablo 83'te komşular arası yardımlaşma ve dayanışma, kadının aile içindeki konumu, gençlere yönelik sosyal faaliyetler, ulaşım, haberleşme ve iletişim konularında katılımcılara göre, geçmişten günümüze nasıl bir değişim olduğuna ilişkin veriler yer almaktadır.

Örneklemin % 46,9'una göre, komşular arası yardımlaşma ve dayanışma günümüzde daha kötüye gitmektedir. Karakuyu Köyü'nde bir kadın buna ilişkin olarak “Evelde durumu kötü olan yoğdu. Köyün ileri gelenleri unları görürdü. Bi düğün mü olcek, takın mı yok, o sana altın verirdi. Hindi nirdee! Gomşundan bi lira isteyemezsin!” şeklindeki ifadeleri toplumsal değişimi daha çarpıcı şekilde gözler

önüne sermektedir. Komşuluk ilişkilerinde geçmişten günümüze bir değişme olmadığını, aynı ilişkilerin korunduğunu düşünenlerin oranı % 31,4'tür. Günümüzde daha iyi olduğunu düşünenlerin oranı % 21,7'dir. Komşuluk ilişkilerinin hep önemli olduğu, “Ev alma komşu al.”, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” gibi atasözlerimizde dahi yer edinmiştir. Ayrıca kırsal hayatta birincil ilişkilerin daha yaygın olduğu kabul edilmektedir. Oysa gelinen noktada, kırsal alanlar da, kentsel alanlardaki gibi ikincil ilişkilerin ve mekanik dayanışmanın baskın olduğu alanlar haline dönüşmektedir.

Tablo 83: Sosyal Hayatta Meydana Gelen Değişimler Dağılımı

		N	%			N	%
Komşular arası yardımlaşma	Daha iyi	78	21,7	Kadının hane içi konumu	Daha iyi	259	71,9
	Aynı	113	31,4		Aynı	88	24,4
	Daha kötü	169	46,9		Daha kötü	13	3,6
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Ulaşım	Daha iyi	326	90,6	Gençler için sosyal faaliyetler	Daha iyi	173	48,1
	Aynı	23	6,4		Aynı	77	21,4
	Daha kötü	11	3,1		Daha kötü	110	30,6
	Toplam	360	100,0		Toplam	360	100,0
		N	%			N	%
Haberleşme/İletişim	Daha iyi	338	93,9				
	Aynı	20	5,6				
	Daha kötü	2	0,6				
	Toplam	360	100,0				

Kadının hane içi konumunun nasıl değiştiğine ilişkin genel kanı Tablo 83'teki verilere göre, % 71,9 ile daha iyi olduğu yönünde olmuştur. “Eskiden çamaşır makinesi, bulaşık makinesi mi vardı, şimdi her şey makineyle.” şeklinde ev eşyalarında kullanılan teknolojilerin hayatı kolaylaştırdığı yönünde bir yaklaşımla cevap verilmiştir genellikle. Ayrıca konuya eskiden büyüklerin sözünün daha çok geçtiği; şimdi kadınların eskiye nazaran daha çok söz sahibi olduğu yönünde yaklaşanlar da olmuştur. Kadının hane içinde konumunun geçmişe kıyasla pek bir değişme olmadığını düşünenlerin oranı, % 24,4'tür. Bu durumu “Bizim hanede geçmişte de kadınlara itibarsızlık yoktu; şimdi de yok. Eskiden nasılsa, yine aynı.”

şeklinde açıklama yapanlar da olmuştur. Kadınların günümüzde hane içindeki konumunun geçmişe göre daha kötü olduğunu düşünenlerin oranı % 3,6 olup konuya kadına yönelik şiddet, cinayet vakalarının yaygınlaştığı, kadına saygının kalmadığı şeklinde yaklaşmışlardır.

Tablo 83'te gençler için sosyal faaliyetlerdeki değişimle ilgili sonuçlar ilginçtir. Daha iyi olduğunu düşünenler çoğunlukta olup % 48,1 oranına sahiptir. Değişimin iyi olmadığını düşünenlerin oranı ise ikinci sırada gelip % 30,6'dır. Gençler için sosyal faaliyetlerin iyiye gittiğini düşünenler, kendi gençlik yıllarını düşünerek günümüz gençliğini kıyaslamışlar ve günümüzde gençlerin daha çok imkana sahip olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan iyiye gitmediğini belirtenler de, köylerde sosyal faaliyet olarak zaten hiçbir şey olmadığını; içinde bulunduğumuz çağda gençlere dönük imkanlar artarken köylerde artmadığını belirtmişlerdir. Eskiden genç erkeklerin köyler arasında futbol turnuvası düzenlediklerini gururla ifade ederek şimdiki gençlerin ise sokağa çıkmadığını üzümlere dile getirmişlerdir. Ayrıca aileler günümüzde çocukların uzun süre boyunca sadece cep, telefonu, bilgisayar gibi dijital platformlarda vakit geçirdiklerini belirterek gençler için durumun kötüye gittiği ortak kanaatine sahiptirler. Hanelerin % 21,4'üne göre de gençlere yönelik sosyal faaliyetlerde geçmişe kıyasla pek bir değişim yoktur. Bu düşünceye sahip olanların çıkış noktaları da aslında durumun kötüye gittiğini düşünenlerle benzerdir. Köyümüzde geçmişte de sosyal faaliyet yoktu, şu anda da yok demektedirler.

Tablo 83'e göre örneklemin % 90,6'sı ulaşımın günümüzde daha iyi olduğunu düşünmektedir. Çünkü şu anda araştırma yapılan köyler ile Menderes ilçe merkezi arasında işleyen İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne ait otobüs seferleri 2013'te başlamıştır (ESHOT). Çamönü, Ataköy gibi köyler, Ahmetbeyli'ye giden İzmir Caddesi gibi işlek bir güzergahta bulunduğundan geçmişte de ciddi ulaşım sorunu yaşamamıştır. Ayrıca dolmuş seferleri hala burada devam etmektedir. Ancak Çakaltepe, Gölova gibi köyler daha içlerde kaldığı için ulaşım bugüne dek ciddi bir sorun olagelmıştır. Dağ köyü olan Gölova'da ulaşım problemi eğitim ve sağlık koşullarını da olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte ulaşım imkanlarının aynı kaldığını düşünen % 5,6'lık ve kötüye gittiğini düşünen % 0,6'lık bir kesim de vardır. Buna istinaden, Çakaltepe'de ve Gölova'da bazı katılımcılar, otobüs seferleri olsa bile, seferlerin günde sadece belirli saatlerde olduğunu ve seferlerin ihtiyacı karşılamada

yeterli kalmadığını dile getirmiştir. Haberleşme ve iletişim imkanlarına ilişkin olarak örneklemin % 93,9’u günümüzde çok daha iyi olduğunu belirtmiştir. Bu konuda çoğu kişi şimdi telefonlar var, diye açıklama yapmıştır.

Tablo 84: Herhangi Bir Derneğe, Kooperatife Üye Olma Durumu Dağılımı

	N	%
Evet	145	40,3
Hayır	215	59,7
Toplam	360	100,0

Tablo 84’e göre örneklemin % 40,3’ü herhangi bir derneğe, kooperatife üyedir. Üyelikler genellikle kooperatif üyeliği şeklindedir. Ancak daha önce açılmış olan kooperatifler kapanmıştır veya işlemeye devam edenlerin de günümüzde aktif üye sayısı azalmıştır. Günümüzde eğer üreticiler tarımsal faaliyetleri için gübre, ilaç ve veya hayvansal faaliyetleri için yem gibi ürünleri kredili almaya devam ediyorsa, kooperatif üyeliğini sürdürmektedir. Ancak böyle bir durumu olmayanlar üyelikten çıkmıştır. Bazı katılımcılar, kooperatiflerin her zaman üretici dostu bir çizgide ilerlemediğini, buradaki ürünleri piyasanın daha üstüne sattıkları dönemler olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 85: Yaşanılan Köyün, Diğer Köylerle Karşılaştırılması ve Tarım Sektörünün Geleceğinin Nasıl Değerlendirildiği Dağılımları

Yaşanılan Köy	N	%	Tarımın Geleceği	N	%
Daha iyi	257	71,4	Daha iyi	31	8,6
Aynı	68	18,9	Daha kötü	295	81,9
Biraz daha kötü	35	9,7	Bilmiyorum	34	9,4
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0

Tablo 85’e göre yaşadığınız köyü nasıl değerlendirirsiniz sorusuna örneklemin % 71,4 oranında daha iyi demiştir. Yaşanılan köy değerlendirilirken, köyün ekonomik durumu, sahip olduğu sosyal imkanlar, değil de, ilk akla gelen iyilik, dürüstlük gibi kıstaslarla “İyidir köyümüz”, “Herkes birbirini bilir; hırsızlık huysuzluk olmaz” “Burda herkes birbiriyle akrabadır” şeklinde yaklaşımlar olmuştur. Yine de civar köylerden okula Ataköy’e gelinmesi; köyde halı saha oluşu gibi olanaklarla değerlendirme yapıldığı da olmuştur. Ayrıca Ataköy’de yaşayan haneler, “*Burası öyle*

Çamönü gibi yabancılara satmamıştır topraklarını” gibi değerlendirmeleri de olmuştur. Çatalca Köyü ise daha farklı olarak, kendi köylerini daha eğitilmiş, okumaya hevesli, kültürlü olarak değerlendirmiştir. Merkez-çevre açısından düşünülürse, Çileme, Sancaklı’ya göre, Karakuyu da Çileme’ye göre daha gelişmiş ve refah sahibi köylerdir.

Tablo 85’e göre kendi köylerinin diğer köylere göre daha kötü olduğunu düşünenler % 9,7 oranına sahiptir ve bu köyler genellikle Çakaltepe, Gölova gibi köyler olmuştur. Ulaşım sisteminin kötü oluşu; alışveriş için başka köylere gitmek gerekmesi ve Gölova’da zaman zaman içme suyu sıkıntısı olması nedeniyle, kendi köylerinin daha kötü olduğunu düşünmüşlerdir. Kendi köylerinin diğer köylerle benzer özellikte olduğunu düşünenlerin oranı % 18,9’dur.

Örneklemin % 81,9 gibi büyük bir çoğunluğu tarım sektörünün geleceğini olumlu olarak değerlendirememektedir. % 9,4 oranıyla kararsız kalanlar ise, daha iyi diyenlerden (% 8,6) dahi daha fazladır. Üreticiler için tarım sektörünün geleceğinden ümitsizlik, belirsizlik içermektedir.

Tablo 86: Çiftçilikten Memnun Olma, Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme ve Hanede Çocukların Aynı İş Sürdürmesini İsteme Durumu Dağılımları

Memnuniyet	N	%	Maaşlı İş	N	%	Çocukların İş	N	%
Evet	70	19,4	Evet	251	69,7	Evet	61	16,9
Hayır	290	80,6	Hayır	109	30,3	Hayır	299	83,1
Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0	Toplam	360	100,0

Tablo 86’ya göre, örneklemin % 80,6’sı çiftçilikten memnun değildir. Görüşmeler esnasında, istisnasız her köyde, üreticilerin çoğu çiftçiliği mecburiyetten yaptıklarını; çünkü yapacak başka bir şeyleri olmadığını çaresizce dile getirmiştir. Üreticilerin bir önceki tabloda çiftçilikten büyük oranda memnun olmadıkları görülmektedir. Bu tabloya göre de, örneklemin % 69,7’si maaşlı bir işte çalışmayı istemektedir. Maaşlı iş, ücreti az da olsa, gelir garantisi olan bir iş olarak görülmekte; bu nedenle üreticiliğe yeğlenmektedir. Bununla birlikte bu durum yaş ve cinsiyetle de ilişkilidir. Örneklemin % 83,1’i çocuklarının hanenin işini devam ettirmesini istememektedir. Ebeveynlerin çoğu, çocuklarının iyi bir eğitim alarak çiftçilik dışında meslek sahibi olmasını arzulamaktadır. Bu konuda ortak fikir, “Okusun, kurtarsın

kendini buralardan.” şeklindedir. Yani içinde buldukları hayat koşulları, “kurtarılması gereken” bir duruma işaret etmektedir.

Tablo 87: Organik Tarım Gibi Tarım Yöntemlerini Denemeyi Düşünme Durumu

	N	%
Evet	73	20,3
Hayır	255	70,8
Bilmiyorum	32	8,9
Toplam	360	100,0

Tablo 87’ye göre, örneklemin % 70,8’i organik tarım yapmayı düşünmemiştir ve % 8,9’u ise bu konuda bir şey düşünmemiş veya bir fikir sahibi değildir. Örneklemin % 20,3’ü organik tarım yapmayı düşünmüştür. Hatta katılımcılardan birkaç tanesi daha önce bunu pamukta sertifikalı organik tarım uygulaması olarak denediklerini belirtmiştir. Katılımcılar, organik tarım yapmayı düşünsün düşünmesin, organik tarım yapabilmek için sertifika almak gerektiğinde; ayrıca tek tek üreticilerin kendi başına değil, bütün olarak herkesin bu uygulamaya geçtiğinde gerçekten organik tarım yapılabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca organik tarım yapmak için çok daha masraf yapılacağı; organik ürünlerin şu anda piyasada pahalıya satıldığını; fakat kendilerinin o fiyatlara tüccara satamayacaklarını düşünmektedirler. Bu konuda kendilerine ilgili kurumlarca bilgi verildiği ve destek olunduğu takdirde organik tarım yapılabileceğini söylemişlerdir.

Tablo 88: Boş Zamanları Değerlendirme Durumu Dağılımı

	N	%
Boş zaman yok	61	16,9
TV izlerim	21	5,8
Eş, dost ziyareti yaparım	68	18,9
İnternete girerim	7	1,9
Eşime yardım ederim	13	3,6
Kahve	177	49,2
Hobilerimle ilgilenirim	13	3,6
Toplam	360	100,0

Tablo 88’de kırsal hayatta boş zamanların nasıl geçirildiğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Örneklemin % 49,2’si kahveye gittiğini belirtmiştir. Kahveye erkekler gitmektedir ve örneklemin çoğu da erkek olduğu için böyle bir oranla karşılaşılmıştır.

% 18,9'u eş, dost ziyareti yapmakta, konu komşuyla sohbet etmekte; gezmektedir. % 16,9 oranında bir kesim boş zamanı kalmadığını belirtmiştir. % 5,8 oranında bir dağılım boş zamanlarını televizyon izleyerek geçirmektedir. % 3,6 oranında eşine yardım edenler ve yine aynı oranda hobileriyle uğraşanlar bulunmaktadır. % 1,9'u ise internette vakit geçirdiğini belirtmiştir.

5.2.2.Ki-Kare Tabloları

Ki-kare testi, iki ya da daha çok gruba sahip, iki değişken arasında ilişkiyi inceleyen bir testtir (Bayram, 2004: 85). Yaptığımız ki-kare testinde iki ve üç kategori kullanılmıştır.

5.2.2.1. Sosyo-Kültürel Göstergeler

Yaş, cinsiyet ve eğitim durumu değişkenlerine göre, hane üyesi sayısı, çocuk sayısı, göç etmeyi düşünme, toplumsal değişme açısından kadınların hane içindeki konumu, hane içinde kararların nasıl alındığı, boş zamanları değerlendirme gibi öğeler ele alınmaktadır.

Tablo 89: Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumu

Cinsiyet	Yaş	N	Eğitim Durumu					Toplam	
			Okur-yazar olmayan	Sadece okur-yazar	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	Lise mezunu		Üniversite mezunu
Kadın	18-	N	1	1	14	4	6	1	27
	40	%	3,7%	3,7%	51,9%	14,8%	22,2%	3,7%	100,0%
	41-	N	4	4	32	0	2	0	42
	65	%	9,5%	9,5%	76,2%	0,0%	4,8%	0,0%	100,0%
	66	N	3	0	9	0	0	0	12
	ve	%	25,0%	0,0%	75,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Toplam	N	8	5	55	4	8	1	81
		%	9,9%	6,2%	67,9%	4,9%	9,9%	1,2%	100,0%
Erkek	18-	N	1	1	22	28	18	6	76
	40	%	1,3%	1,3%	28,9%	36,8%	23,7%	7,9%	100,0%
	41-	N	2	1	120	15	15	7	160
	65	%	1,3%	0,6%	75,0%	9,4%	9,4%	4,4%	100,0%
	66	N	4	6	30	1	1	1	43
	ve	%	9,3%	14,0%	69,8%	2,3%	2,3%	2,3%	100,0%
	Toplam	N	7	8	172	44	34	14	279
		%	2,5%	2,9%	61,6%	15,8%	12,2%	5,0%	100,0%

$\chi^2=23,600$ $p(0,05)<0,009$

Tablo 89'a göre, cinsiyet, yaş ve eğitim durumu arasında anlamlı ($\chi^2= 23,600$; $p=0,009<0,05$) düzeyde ilişki vardır. 18-40 yaş arası kadınlarda okur-yazar olmayanların oranı % 3,7 iken; aynı yaş grubundaki erkeklerde okur-yazar olmama oranı ise % 1,3'tür. 41-65 yaş grubu arasında okur-yazar olmayan kadınların oranı % 9,5 ve erkeklerin oranı ise % 1,3'tür. 66 ve üstü yaş grubunda okur-yazar olmayan

kadınların oranı % 25 iken ve erkeklerin oranı ise % 9,3'tür. Bu durum özellikle 50 yıl önce eğitim alanında kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin daha büyük olduğunu göstermektedir. Ancak ne yazık ki günümüze geldikçe eğitimde kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin hala devam ettiği görülmektedir. 18-40 yaş arası kadınlarda % 51,9 oranıyla en fazla ilkokul mezuniyeti vardır. Aynı yaş grubundaki erkekler ise % 36,8 oranı ile en fazla ortaokuldan mezun olmuşlardır. 18-40 yaş arası kadınlarda lise mezunu olanların oranı % 22,2 iken; erkeklerin oranı % 23,7'dir. Aynı yaş grubunda üniversite mezunu olan kadınların oranı % 3,7 iken; erkeklerin oranı % 7,9'dur.

Tablo 89'a göre, 41-65 yaş grubundaki kadınların % 76,'si; erkeklerin de % 75'i ilkokul mezunudur. 66 ve üzeri yaş grubunda kadınların % 75'i; erkeklerin % 69,8'i ilkokul mezunudur. Bu yaş grubunda kadınların % 4,8'i ve erkeklerin % 9,4'ü lise mezunudur. Toplumsal değişme açısından günümüze geldikçe, kadınların eğitim düzeyi artmaktadır; ancak hala erkeklere nazaran daha düşüktür. Kadınlar, eğitimlerine devam etmek için, erkeklere göre daha çok mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Özellikle ileri düzeyde eğitim örgütlerinin kentlerde bulunması, aileleri kız çocuklarını okula yalnız göndermesini engelleyebilmektedir. Bunda toplumun ataerkil yapısı, din gibi faktörler de etkilidir.

Tablo 90: Yaş ve Çocuk Sayısı

		Çocuk Sayısı					Toplam
		Yok	1-2 çocuk	3-4 çocuk	5-6 çocuk	7 ve üstü çocuk	
Yaş	18-40	N 35 % 34,0%	44 42,7%	20 19,4%	3 2,9%	1 1,0%	103 100,0%
	41-65	N 8 % 4,0%	117 57,9%	63 31,2%	11 5,4%	3 1,5%	202 100,0%
	66 ve üstü	N 0 % 0,0%	31 56,4%	20 36,4%	4 7,3%	0 0,0%	55 100,0%
	Toplam	N 43 % 11,9%	192 53,3%	103 28,6%	18 5,0%	4 1,1%	360 100,0%

$$\chi^2=69,388; p=0,00<0,05$$

Tablo 90'da yaş grubu ile sahip olunan çocuk sayısı arasında anlamlı ($\chi^2=69,388; p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki vardır. 18-40 yaş arasında 1-2 çocuğa sahip olanların oranı % 42,7; 5-6 çocuğa sahip olanların oranı % 2,9'dur. 41-65 yaş arası 1-

2 çocuğa sahip olanların oranı % 57,9; 5-6 çocuğa sahip olanların oranı % 5,4'tür. 66 ve üzeri yaş grubunda 1-2 çocuğa sahip olanların oranı % 56,4; 5-6 çocuğa sahip olanların oranı % 7,3'tür. 1-2 çocuğu en fazla bulunan yaş grubu 41-65 yaş arası gruptadır. 3-4 çocuğa ve 5-6 çocuğa en fazla sahip olanlar 66 ve üstü yaş grubudur. Bir istisna durumu 7 ve üstü çocuk sayısında gerçekleşmiştir.

Genel itibariyle yaş ortalaması arttıkça, çocuk gruplarındaki oranlar da artmıştır. Ancak günümüzde kırsal alanda da çocuk sayısında azalma eğilimi vardır. Bunda kol gücüne dayalı işgücünde azalma yaşanmasının; çocuklara daha iyi bir gelecek sağlamak, daha iyi koşullar temin etmek isteğinin rolü vardır.

Tablo 91: Eğitim Durumu ve Çocuk Sayısı

			Çocuk Sayısı					Toplam
			Yok	1-2 çocuk	3-4 çocuk	5-6 çocuk	7 ve üstü çocuk	
Eğitim Durumu	Okur-yazar olmayan	N 0 % 0,0%	9 60,0%	3 20,0%	2 13,3%	1 6,7%	15 100,0%	
	Sadece okur-yazar	N 1 % 7,7%	5 38,5%	5 38,5%	1 7,7%	1 7,7%	13 100,0%	
	İlkokul mezunu	N 10 % 4,4%	127 55,9%	78 34,4%	10 4,4%	2 0,9%	227 100,0%	
	Ortaokul mezunu	N 9 % 18,8%	22 45,8%	14 29,2%	3 6,3%	0 0,0%	48 100,0%	
	Lise mezunu	N 16 % 38,1%	23 54,8%	2 4,8%	1 2,4%	0 0,0%	42 100,0%	
	Üniversite mezunu	N 7 % 46,7%	6 40,0%	1 6,7%	1 6,7%	0 0,0%	15 100,0%	
	Toplam	N 43 % 11,9%	192 53,3%	103 28,6%	18 5,0%	4 1,1%	360 100,0%	

$\chi^2=83,899$; $p=0,00<0,05$

Tablo 91'de eğitim seviyesi ile sahip olunan çocuk sayısı arasında anlamlı ($\chi^2=83,899$; $p=0,00<0,05$) düzeyde ilişki vardır.

Sadece okur-yazar olan hanelerde % 38,5 oranıyla eşit biçimde 1-2 çocuk ve 3-4 çocuk sahibi olma durumu vardır. İlkokul mezunu olan hanelerin % 55,9'unda yine 1-2 çocuk vardır ve bunu % 34,4 oranıyla 3-4 çocuk sahibi olma durumu izlemektedir. Ortaokul mezunu olan hanelerde % 45,8 oranında 1-2 çocuk ve % 29,2 oranında 3-4 çocuk vardır. Lise mezunu olan hanelerde % 54,8 oranında 1-2 çocuk vardır. Lise mezunu hanelerde 3-4 çocuğa sahip olma oranı % 4,8'dir.

Tablo 91'e göre üniversite mezunları % 40 oranında 1-2 çocuğa sahiptir. 1-2 çocuğa sahip olmada en düşük oran üniversite mezunlarına sahip iken, 3-4 ve 5-6 çocuğa sahip olma durumunda en düşük orana lise mezunları sahiptir. Okur-yazar olmayan hanelerde 7 ve üzeri çocuk sayısı % 6,7; sadece okur-yazar olan hanelerde % 7,7 ve ilkokul mezunu olanlarda % 0,9 düzeyinde olup diğer okul türlerinde 7 ve üzeri çocuğa sahip olma durumu yoktur. Bununla birlikte en fazla % 60 oranında 1-2 çocuk bulunmaktadır. Buna göre genel olarak eğitim düzeyi arttıkça, çocuk sayısı düşmüştür.

Tablo 92: Yaş ve Hane Üyesi Sayısı

		Hane Üyesi Sayısı				Toplam
		1-2 kişi	3-5 kişi	6-10 kişi	11 ve üstü	
Yaş	18-40 N	8	65	26	4	103
	%	7,8%	63,1%	25,2%	3,9%	100,0%
	41-65 N	53	113	32	4	202
%	26,2%	55,9%	15,8%	2,0%	100,0%	
66 ve üstü	N	34	15	6	0	55
	%	61,8%	27,3%	10,9%	0,0%	100,0%
Toplam	N	95	193	64	8	360
	%	26,4%	53,6%	17,8%	2,2%	100,0%

$$\chi^2=56,421 \quad p=0,000<0,05$$

Tablo 92'de yaş ile hane üyesi sayısı arasında anlamlı ($\chi^2=56,421$ $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki vardır. 18-40 yaş arası katılımcıların hanesinde % 63,1 oranında 3-5 kişi yaşamaktadır. 41-65 yaş % 55,9 oranında 3-5 kişi bulunmaktadır. 66 ve üstü kişilerde % 61,8 oranında 1-2 kişi yaşamaktadır. 66 ve üstü kişiler çocukları yanlarından ayrıldığı için genellikle artık 1-2 kişi yaşamaktadır. Bu sonuç da, diğer sonuçların yorumlarında yaptığımız “çocukların ayrılmasıyla yaşlı, emekli nüfus kalmıştır” gibi açıklamaları doğrulamaktadır. Ayrıca hanelerde ortalama 3-5 kişi yaşandığı görülür. Haneler çekirdek aile yapısına uygundur.

Tablo 93'te eğitim durumu ile gelecekte göç etmeyi düşünme durumu arasında anlamlı ($\chi^2=13,894$; $p=0,016<0,05$) düzeyde ilişki vardır. Okur-yazar olmayan ve sadece okur-yazar olanların hiçbiri gelecekte göç etmeyi düşünmemektedir. İlkokul mezunlarının % 10,1'i; ortaokul mezunlarının % 16,7'si; lise mezunlarının % 26,2'si ve üniversite mezunlarının % 20'si gelecekte göç etmeyi düşünmektedir.

Tablo 93: Eğitim Durumu ve Gelecekte Göç Etmeyi Düşünme

			Göç Etmeyi Düşünme		Toplam
			Düşünmüyorum	Uygun bir zamanda göç etmek isterim	
Eğitim Durumu	Okur-yazar olmayan	N	15	0	15
		%	100,0%	0,0%	100,0%
	Sadece okur-yazar	N	13	0	13
		%	100,0%	0,0%	100,0%
	İlkokul mezunu	N	204	23	227
		%	89,9%	10,1%	100,0%
	Ortaokul mezunu	N	40	8	48
		%	83,3%	16,7%	100,0%
	Lise mezunu	N	31	11	42
		%	73,8%	26,2%	100,0%
Üniversite mezunu	N	12	3	15	
	%	80,0%	20,0%	100,0%	
Toplam	N	315	45	360	
	%	87,5%	12,5%	100,0%	

 $\chi^2=13,894$; $p=0,016<0,05$

Tablo 93'te görüldüğü üzere, eğitim düzeyi arttıkça, köyden ayrılma fikri de artmaktadır. Bu durum da, gelecekte kırsal alandaki nüfusun azalması anlamına gelmektedir. Daha önce Karakuyu Köyü için belirtildiği gibi, köy sakinlerinin, çocuklar daha ileri düzeyde eğitim aldıkları takdirde, çocukların köyden ayrılma ihtimalinin de arttıracağını düşünmekte idiler. Bir bakıma bu endişelerinin, bu tabloda görüldüğü gibi gerçeklik dayanağı vardır.

Tablo 94: Yaş ile Komşular Arası Yardımlaşma ve Dayanışma

		Komşular Arası Yardımlaşma ve Dayanışma			Toplam	
		Daha iyi	Aynı	Daha kötü		
Yaş	18-40	N	20	28	55	103
		%	19,4%	27,2%	53,4%	100,0%
	41-65	N	44	60	98	202
		%	21,8%	29,7%	48,5%	100,0%
	66 ve üstü	N	14	25	16	55
	%	25,5%	45,5%	29,1%	100,0%	
Toplam	N	78	113	169	360	
	%	21,7%	31,4%	46,9%	100,0%	

 $\chi^2=9,59$; $p=0,048<0,05$

Tablo 94'e göre, yaş ile komşular arası yardımlaşma ve dayanışma ilişkisinin değişimi arasında anlamlı ($\chi^2=9,59$; $p=0,048<0,05$) düzeyde ilişkilidir. 18-40 yaş arası katılımcıların % 53,4'üne göre ve 41-65 yaş arası katılımcıların % 48,5'ine göre

komşularla yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri eskiye göre daha kötüye gitmektedir. Söz konusu ilişkilerin daha kötüleştiğini söyleyenler, komşular arası yardımlaşmanın eskide kaldığı; artık insanların kendi içlerine kapandığı; dayanışmanın değil, maddi ilişkilerin daha önem kazandığı şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. 66 yaş ve üzeri katılımcılardan % 45,5'i ise komşuluk ilişkilerinin eskiden olduğu gibi aynı şekilde devam ettiğini belirtmiştir. Sen nasılsan, komşun da öyle; bizim yıllardan beri komşuluğumuz iyidir, gibi açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu durum, 66 yaş üstü bireylerin komşularıyla sosyal ilişkilerini daha çok korumaya çalıştığını göstermektedir.

Tablo 95: Yaş ve Kadınların Hane İçindeki Konumu

		Kadınların Hane İçindeki Konumu			Toplam
		Daha iyi	Aynı	Daha kötü	
Yaş	18-40 N	82	17	4	103
	%	79,6%	16,5%	3,9%	100,0%
	41-65 N	147	49	6	202
%	72,8%	24,3%	3,0%	100,0%	
66 ve üstü	N	30	22	3	55
	%	54,5%	40,0%	5,5%	100,0%
Toplam	N	259	88	13	360
	%	71,9%	24,4%	3,6%	100,0%

$$\chi^2=12,047; p=0,017<0,05$$

Tablo 95, yaş ile kadınların hane içindeki konumunun değişimi arasında anlamlı ($\chi^2=12,047; p=0,017<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır. Buna göre, 18-40 yaş arası katılımcıların % 79,6'sına göre; 41-65 yaş arası katılımcıların % 72,8'ine göre ve 66 yaş üstü katılımcıların % 54,5'ine göre günümüzde kadınların hane içindeki konumu daha iyidir. Dolayısıyla yaş ortalaması düştükçe, kadınların hane içindeki genel konumuna ilişkin değerlendirme daha iyi, şeklinde olmuştur. 66 yaş ve üstü katılımcıların % 40'ı gibi önemli bir oranı da, kadınların konumun aynı olduğunu düşünmektedir ki bu da, yaş ortalaması düştükçe, toplumsal değişimlerin daha kolay fark edildiğini göstermektedir.

Tablo 96: Yaş ve Organik Tarım Gibi Yöntemleri Denemeyi Düşünme

		Organik Tarım Yapmayı Düşünme			Toplam
		Evet	Hayır	Bilmiyorum	
Yaş	18-40 N	26	68	9	103
	%	25,2%	66,0%	8,7%	100,0%
	41-65 N	38	151	13	202
	%	18,8%	74,8%	6,4%	100,0%
	66 ve üstü N	9	36	10	55
	%	16,4%	65,5%	18,2%	100,0%
	Toplam N	73	255	32	360
	%	20,3%	70,8%	8,9%	100,0%

$$\chi^2=9,595 \text{ p}=0,048<0,05$$

Tablo 96'ya göre, yaş ve organik tarım yapmayı düşünme arasında anlamlı ($\chi^2=9,595 \text{ p}=0,048<0,05$) düzeyde ilişki vardır. Tüm yaş grubundaki katılımcıların çoğu organik tarımı denemeyi düşünmemiştir. Bununla birlikte yaş grubu düştükçe denemeyi düşünme oranı da artmıştır. 18-40 yaş arasındakilerin % 25,2'si; 41-65 yaş arasındakilerin % 18,8'i ve 66 yaş üstü grubun % 16,4'ü organik tarım yapmayı düşünmüştür. Bu tabloya göre, gençlerin tarımda yeniliğe daha açık olduğu söylenebilir.

Tablo 97: Cinsiyet, Yaş ve Evde En Çok Kimin Sözü Geçtiği Durumu

			Evde En Çok Kimin Sözü Geçtiği					Toplam
			Kendimin/ Benim	Eşimin	Kayınvalidem n/ Annemin	Kayınpederim in/ Babamın	Herkesin görüşü almır	
Kadın	Yaş	18-40 N	2	6	3	4	12	27
		%	7,4%	22,2%	11,1%	14,8%	44,4%	100,0%
		41-65 N	9	11	2	1	19	42
	%	21,4%	26,2%	4,8%	2,4%	45,2%	100,0%	
		66 ve üstü N	6	0	0	0	6	12
	%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	100,0%	
	Toplam N	17	17	5	5	37	81	
	%	21,0%	21,0%	6,2%	6,2%	45,7%	100,0%	
Erkek	Yaş	18-40 N	19	2	5	21	29	76
		%	25,0%	2,6%	6,6%	27,6%	38,2%	100,0%
		41-65 N	59	23	2	2	74	160
	%	36,9%	14,4%	1,3%	1,3%	46,3%	100,0%	
		66 ve üstü N	25	8	0	0	10	43
	%	58,1%	18,6%	0,0%	0,0%	23,3%	100,0%	
	Toplam N	103	33	7	23	113	279	
	%	36,9%	11,8%	2,5%	8,2%	40,5%	100,0%	

$$\chi^2=17,257; \text{ p}=0,028<0,05$$

Tablo 97'ye göre cinsiyet, yaş ve evde en çok kimin sözünün geçtiği durumu arasında anlamlı ($\chi^2=17,257$; $p= 0,028<0,05$) düzeyde ilişki vardır. “Bireyler değişse de, toplumsal yapının değişimi daha yavaş olduğundan geleneksel yapının görülmesine bağlı olarak hanede yaşlılar ve erkekler, kadınlara göre daha baskın konumdadır.” Buna göre cinsiyet, yaş ve evde kimin sözünün geçtiğine ilişkin değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

18-40 yaş arası kadınların bir karar almada % 44,4'ü evde herkesin görüşü alındığını; % 22,2'si eşinin; % 14,8'i kayınpederinin/babasının; % 11,1'i kayınvalidesinin/annesinin sözü geçtiğini belirtmiştir. Bu yaş grubundaki kadınlar, % 7,4 oranıyla en az oranda, evde daha çok kendinin sözü geçtiğini belirtmiştir. Aynı yaş grubundaki erkeklerin durumu incelendiğinde, % 38,2 oranında evde ortak karar alındığı; % 27,6 oranında kayınpederinin/ babasının; % 25'i kendisinin; % 6,6'sı kayınvalidesinin/annesinin ve % 2,6'sı eşinin sözü geçtiğini dile getirmiştir. Görüldüğü gibi bu yaş grubundaki kadınların sadece % 7,4'ü kendi sözünün ve % 22,2 oranında eşinin sözünün geçtiğini belirtirken; erkeklerin % 25'i kendisinin ve sadece % 2,6'sı eşinin sözünün geçtiğini ifade etmiştir. Bu durum kırsal alanda yaşayan kadınların hanelerinde ataerkil yapının baskın şekilde devam ettiğini göstermektedir. Hanede cinsiyetin ve yaşın iktidarı birleşerek kadınlar üzerinde baskı yaratmıştır. Evde bulunan yaşlı bir erkeğin, daha sonra genç bir erkeğin, sonra yaşlı bir kadının, daha genç bir kadın üzerindeki iktidarı bu tabloda ortaya çıkmaktadır. Emeğin yeniden üretimi sürecinde cinsiyet ayrımı daha belirginleşmektedir.

41-65 yaş arasında bulunan kadınların % 45,2'si kararların ortak görüşe göre alındığını; % 26,2'si genellikle kararları eşinin aldığını; % 21,4'ü kendi sözünün geçtiğini; % 4,8'i kayınvalidesinin/annesinin ve % 2,4'ü de kayınpederinin/babasının sözünün geçtiğini belirtmiştir. Aynı yaş grubundaki erkeklerin % 46,3'ü ortak karar alındığını; % 36,9'u kendi sözünün geçtiğini; % 14,4'ü eşinin sözü geçtiğini ve % 1,3 oranıyla eşit oranda kayınvalidesinin/annesinin ve kayınpederinin/babasının sözünün geçtiğini belirtmiştir. Bu yaş grubunda kayınpeder, kayınvalide gibi büyüklerin etkisi daha azdır. Ancak ortak karar alma dışında en büyük karar alıcı birey, yine erkektir. Kadınlar, eşinin sözünün % 26,2 ve kendi sözünün % 21,4 oranında geçtiğini

belirtirken; erkekler % 36,9 oranında kendi sözünün ve ancak % 14,4 oranında eşinin sözünün geçtiğini ifade etmiştir.

Tablo 97'ye göre, 66 yaş ve üstü kadınların yarısı evde ortak karar alındığını, yarısı ise kendinin aldığını belirtmiştir. 66 yaş ve üstü erkeklerin ise sadece % 23,3'ü evde ortak karar alındığını belirtirken % 58,1'i kendi sözünün geçtiğini ve % 18,6'sı eşinin sözünün geçtiğini ifade etmiştir. Yaş grubuna göre erkeklerde en fazla 66 yaş üstü grupta, eşin sözünün geçtiği ifade edilmiştir. Bu durum, ileri yaşlarda çiftlerin evde yalnızlaştığı; ama bir o kadar birbirlerine yakınlaştıkları ve birbirinin sözüne, duygularına daha çok önem vermeye başlamalarıyla ilgilidir. Görüşmelerde bu yaş grubundaki erkekler, diğer yaş grubundaki erkeklere göre çok daha rahat bir ifadeyle; hatta bazen gururla bu durumu ifade etmişler ve bazıları da “Evde artık patron o” demişlerdir.

Bu soruyla ilgili olarak hanelerle ilgili ortak bir karar alınmada, genellikle ailelerin bir araya gelip konuştukları, ortak bir karara varmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Ancak evde kararların ortak alındığını bilinmesi istensin diye, böyle cevap verenler de olmuştur. Kadınlara ilişkin olarak, kadınlarda yaş ortalaması arttıkça, evde daha çok söz sahibi olduğu; ancak bunun yine de evde yaşlı bir erkeğin olmasına bağlı olduğu görülmüştür. Bu durum, yaş ilerledikçe kadının “ana” rolüne daha çok kutsallık atfedilmesiyle ilgilidir. Ayrıca erkelerle ilgili bir başka gözlem de, gerçekte evde daha demokratik ortam olduğu sezilse dahi, bazı erkekler iktidarının zayıf görülerek zedeleneceği düşüncesiyle, evde kendi sözünün geçtiğini ifade etmiştir. Bu durumla benzer olarak Çakaltepe Köyü'nde lise mezunu, bir üniversitede kurumsal şoför olarak çalışmış bir erkeğin de, bu soru karşısında “Tabi ki benim sözüm geçer” şeklinde çıkışı şaşırtıcı olmuştur.

Tablo 98'de cinsiyet, yaş ve maaşlı bir işte çalışma isteği arasında anlamlı ($\chi^2=12,497$; $p=0,002<0,05$) düzeyde ilişki vardır. 18-40 yaş arası kadınlarda maaşlı bir işte çalışmayı isteme oranı % 92,6 gibi yüksek bir orana sahiptir. 41-65 yaş arasında bu oran, % 78,6'ya ve son olarak 66 yaş üstünde % 41,7'ye düşmüştür. Bu durum, araştırma esnasındaki konuşmalardan ve gözlemlerden de hareketle, genç kadınların köyde kalıp çalışmanın ne kazanç açısından tatmin ettiğini ne de iyi hayat koşulları sağladığını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden düzenli geliri, sigortası

olan bir işte çalışmak onlara daha cazip görünmektedir. Daha da ötesi, köyde hane içinde çalışma kadının emeğini göstermemektedir; ancak dışarda çalışmak belli bir kazanca sahip olduğunu göstermesi açısından ve “evin dışında” olmanın özgürlüklerini ve özgüvenlerini pekiştirmesinden dolayı da onlar açısından önemli olarak kabul edilmektedir.

Tablo 98: Cinsiyet, Yaş ve Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme Durumu

				Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme		Toplam
				Evet	Hayır	
Kadın	Yaş	18-40	N	25	2	27
		%		92,6%	7,4%	100,0%
	Toplam	41-66	N	33	9	42
		%		78,6%	21,4%	100,0%
		ve üstü	N	5	7	12
		%		41,7%	58,3%	100,0%
	N	63	18	81		
	%		77,8%	22,2%	100,0%	
Erkek	Yaş	18-40	N	50	26	76
		%		65,8%	34,2%	100,0%
	Toplam	41-66	N	108	52	160
		%		67,5%	32,5%	100,0%
		ve üstü	N	30	13	43
		%		69,8%	30,2%	100,0%
	N	188	91	279		
	%		67,4%	32,6%	100,0%	

$$\chi^2=12,497; p=0,002<0,05$$

Öte yandan durum daha genç olanlar ve daha ileri seviyede eğitim alanlar için belki daha kolay görünmekte; fakat ileri seviyede eğitimini tamamlayamayanlar için daha düşük ücretlere, kadrosuz şekilde çalışmaya razı olma durumu söz konusudur ve civar yerlerde fabrikada çalışmak akla ilk gelen iş olmaktadır. Tablo 98’de 18-40 yaş arası erkeklerde maaşlı bir işte çalışmayı isteme oranı % 65,8’dir. Erkeklerin, kadınlara göre daha düşük bir oranda kaldığı görülür. Bu durum erkeklerin, genel toplumsal yapıda, kadınlar gibi baskı altında kalmamasından ileri gelmektedir. 41-65 yaş arasındaki kadınların % 78,6’sı maaşlı bir işte çalışmayı istediği görülmektedir. Bu yaş grubundaki kadınlar turistik yerlerde ev temizliği ve yemek işleri yapma gibi hizmet sektöründe devam etmektedir. Çileme, Çamönü Köylerine yakın yerlerde bulunurlar da hasat dönemi esnasında tüccarların yanında sandıklara sebze dizme işinde çalışmaktadır. Köylerin içinde kantarın yanında büyük depo gibi bir alan

bulunmaktadır. Sabah erken saatlerde ürünlerini toplayan üreticiler, öğleden önce kantarda ürünlerini tartmaktadır ve gelen ürünleri de kadınlar depoda tüccarlar için dizmektedir. Tabii bu iş aslında ücretli işçilik kapsamında değil; yevmiyeci çalışma kapsamında değerlendirilmelidir. Yine de kadınlar için önemlidir. 41-65 yaş arasındaki erkeklerin % 67,5'i maaşlı bir işte çalışmayı arzulamaktadır. Bu oran gençlere göre biraz daha fazladır. Erkeklerde yaş ilerledikçe düzenli geliri olan bir işte çalışmış olmayı isteme durumu artmıştır.

66 yaş üzeri kadınların % 41,7'si maaşlı bir işte çalışmış olmayı istemektedir. 66 yaş üzeri erkeklerdeki bu oran ise % 69,8'dir. Erkekler, keşke maaşlı bir işte çalışsaydım; şimdi çok pişmanım şeklinde duygularını ifade etmiştir. Kadınlar ise, kendilerinin gençlik yıllarında, kadınların iş yaşamında çalışmalarının çok yaygın olmadığını, kadınların okula devam etmelerinin daha zor olduğunu; bu yaştan sonra ise hem enerjilerinin kalmadığını hem yeterli donanıma sahip olmadıklarını üzülenek belirtmişler; “Artık bizim yerimize çocuklarımız çalışsın; ama şimdi de iş yok!” şeklinde sitemlerini dile getirmişlerdir. Kadınlarda yaş ortalaması arttıkça, maaşlı bir işte çalışmayı isteme oranı belirgin bir şekilde düşmüştür. Erkeklerde ise yaş ortalaması arttıkça, maaşlı bir işte çalışmayı isteme küçük de olsa artış göstermiştir. Bu durum geriye dönük pişmanlığın da bir ifadesidir. “Tütün zamanında ne paralar kazanılırdı. Hep öyle devam etçek sandık; yanılmışız. Keşke bir işe girip çalışsaydık.” şeklinde değerlendirmeler de olmuştur.

Tablo 99: Cinsiyet, Yaş ve Boş Zaman Değerlendirme

Cinsiyet	Yaş	N	Boş Zamanları Değerlendirme							Toplam
			Boş zamanın yok	TV izlerin	Eş, dost ziyareti yaparım	İnternete girerim	Eşime yardım ederim	Kahveye giderim	Hobilerimle ilgilenirim	
Kadın	18-40	N	11	2	13	1	0	0	0	27
		%	40,7%	7,4%	48,1%	3,7%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	41-65	N	6	9	24	0	0	2	1	42
		%	14,3%	21,4%	57,1%	0,0%	0,0%	4,8%	2,4%	100,0%
	66 ve üstü	N	0	3	6	0	2	0	1	12
%		0,0%	25,0%	50,0%	0,0%	16,7%	0,0%	8,3%	100,0%	
Toplam		N	17	14	43	1	2	2	2	81
		%	21,0%	17,3%	53,1%	1,2%	2,5%	2,5%	2,5%	100,0%
Erkek	18-40	N	12	0	7	4	2	48	3	76
		%	15,8%	0,0%	9,2%	5,3%	2,6%	63,2%	3,9%	100,0%
	41-65	N	30	7	17	2	6	91	7	160
		%	18,8%	4,4%	10,6%	1,3%	3,8%	56,9%	4,4%	100,0%
	66 ve üstü	N	2	0	1	0	3	36	1	43
%		4,7%	0,0%	2,3%	0,0%	7,0%	83,7%	2,3%	100,0%	
Toplam		N	44	7	25	6	11	175	11	279
		%	15,8%	2,5%	9,0%	2,2%	3,9%	62,7%	3,9%	100,0%

$\chi^2=28,764$; $p=0,004<0,05$

Tablo 99'a göre cinsiyet, yaş ve boş zamanları değerlendirme arasında anlamlı ($\chi^2=28,764$; $p=0,004<0,05$) düzeyde ilişki vardır. 18-40 yaş arası kadınların % 48,1'i; 41-65 yaş arası kadınların % 50'si ve 66 yaş üstü kadınların % 53,1'i boş zamanlarını genellikle komşularına gidip sohbet ederek, eş-dost ziyareti yaparak geçirdiklerini belirtmiştir. 18-40 yaş arası kadınlarda ikinci olarak en fazla % 40,7 oranıyla boş zamanın yok cevabı verilmiştir ki; bu durum da özellikle bu yaş grubundaki kadınların gerek tarlada, gerek evde sürekli çalışmaları; kendi ifadeleriyle "ancak yatağa yattıklarında işlerinin bitmesi" ile ilgilidir. Yine aynı yaş grubunda kadınların % 3,7'si internete girdiğini belirtmiş ki, diğer yaş grubundaki kadınlarda bu cevap verilmemiştir. 41-65 yaş arası kadınlarda ikinci olarak en fazla % 21,4 oranıyla ve 66 yaş üstü kadınlarda % 25 oranıyla televizyon izlemek cevabı verilmiştir. 41-65 yaş arası kadınların % 2,4'ü ve 66 yaş üstü kadınların % 8,3'ü hobileriyle ilgilenmekte; örgü örmektedir.

18-40 yaş erkeklerin % 63,2'si; 41-65 yaş arası erkeklerin % 56,9'u ve 66 yaş üstü erkeklerin % 83,7'si boş zamanlarını kahvede geçirmektedir. Kahve köylerde erkekler için sosyal ilişkilerin sürdürüldüğü; tarla işlerinin takip edildiği, örneğin ürün sahibiyle yevmiyecinin birbirini bulduğu yegane alan olduğu için önem taşımaktadır. 41-65 yaş arasındaki grubun diğer yaş gruplarına göre daha az bir orana sahip olması, bu gruptaki erkeklerin tarla işleriyle daha çok ilgilenmesi gerektiğinden kaynaklanır. Gençler için köylerde yapacak pek bir şey olmadığından genç erkekler kahveye gelerek birbirleriyle sohbet etmekte tavla, okey oynamaktadır. Yani kahveler, kentlerdeki kafelerle bir nevi benzer işleve sahiptir. 66 yaş üstü grup için ise, zaten sağlık sorunları artmaya, vücut hareketliliği yavaşlamaya başladığından tarla işleri de çocuklara devredilmeye başlamış ve onlara geçirmeleri gereken büyük bir zaman dilimi kalmıştır. 66 yaş üstü erkekler evden-kahveye; öğün saatleri ve gece yatmak için kahveden tekrar eve dönmek; kendi köylerinde veya civar köylerde pazar kurulduğu günlerde pazara gitmek şeklinde tezahür etmektedir.

18-40 yaş arası erkeklerde ikinci olarak en fazla verilen cevap % 15 oranıyla boş zamanım yok, cevabı olmuştur. Bu yaş grubunda boş zamanını internete girerek değerlendirenlerin oranı % 5,3 olmuştur ki bu oran bu yaş grubundaki kadınlara göre daha fazladır. Ayrıca 41-65 yaş grubundaki erkeklerin de % 1,3'ü boş zamanlarında internete girmektedir; bu yaş grubunda kadınlarda boş zamanlarında genellikle

internete girdiğini belirten ise bulunmamaktaydı. 41-65 yaş arasındaki erkeklerin ikinci olarak en fazla verdiği cevap da % 18,8 oranıyla, boş zaman kalmıyor, şeklinde olmuştur. Erkeklerin hobileriyle ilgilenme konusunda yaş gruplarına göre oranları şöyledir: 18-40 yaş arasında % 3,9; 41-65 yaş arasında % 4,4 ve 66 yaş üstünde % 2,3 şeklindedir. Erkekler ava giderek vakitlerini değerlendirmektedir. Ayrıca bir diğer husus da hem erkeklerde % 7 oranı ve hem kadınlarda % 16 oranıyla eşlerine yardımcı olarak vakitlerini geçirdiğini belirtme durumu en fazla 66 yaş üstü grupta olmuştur. Bu durum da yaş ilerledikçe, çiftlerin birbirlerinin yardımına daha çok ihtiyaç duymalarından kaynaklanmaktadır.

5.2.2.2. Hane İçi Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Ekonomik durum ile, kredi kartı kullanımı, tüketim alanları, ev eşyaları gibi öğeler arasındaki ilişki incelenmektedir.

Tablo 100: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kredi Kullanımı

		Kredi Kullanımı		Toplam	
		Evet	Hayır		
Ekonomik Durum	İyi	N	23	9	32
	halli	%	71,9%	28,1%	100,0%
	Orta	N	190	73	263
	halli	%	72,2%	27,8%	100,0%
	Kötü	N	48	17	65
		%	73,8%	26,2%	100,0%
Toplam		N	261	99	360
		%	72,5%	27,5%	100,0%

$$\chi^2=,074; p=0,964>0,05$$

Tablo 100'e göre günümüzde ekonomik durum ile kredi kullanımı arasında anlamlı ($\chi^2=,074; p=0,964>0,05$) düzeyde ilişki yoktur. Buna göre ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 71,9'u; orta olan hanelerin % 72,2'si ve kötü olan hanelerin ise % 73,8'i kredi kullanmıştır. Dolayısıyla ekonomik durumu kötü olanların daha fazla kredi kullandığı; ancak bununla beraber her üç farklı ekonomik yapıda kredi kullanımının yoğun şekilde olduğu görülmektedir. Küçük meta üreticileri, günümüzde bankaların veya çeşitli birliklerin kredilerine bağlanmış görünmektedir. Sonraki tabloda ekonomik durum ile kredi kullanma nedeni ele alınmıştır.

Tablo 101: Günümüzde Ekonomik Durum ve Krediyi En Çok Kullanım Nedeni

		Kredi En Çok Kullanım Nedeni				Toplam
		Tarımsal faaliyetler	Borç ödeme	Hane içi ihtiyaçlar	Yok	
Ekonomik Durum	İyi N	18	5	0	9	32
	hali %	56,3%	15,6%	0,0%	28,1%	100,0%
	Orta N	128	56	6	73	263
	hali %	48,7%	21,3%	2,3%	27,8%	100,0%
Kötü N	33	14	2	16	65	
	%	50,8%	21,5%	3,1%	24,6%	100,0%
Toplam N		179	75	8	98	360
%		49,7%	20,8%	2,2%	27,2%	100,0%

$$\chi^2=1,934; p=0,926>0,05$$

Tablo 101'e göre günümüzde ekonomik durum ile kredi en önemli kullanım nedeninin anlamlı ($\chi^2=1,934; p=0,926>0,05$) düzeyde ilişkisi bulunmamaktadır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 56,3'ü; orta olan hanelerin % 48,7'si ve kötü olan hanelerin % 50,8'i tarımsal faaliyetler için kredi kullanmıştır. İlaç, gübre almak, tarımsal alet, sulama malzemesi, tohum/fidan almak, mazot almak, sera yapmak, işçi kullanılıyorsa onların ücretlerini ödemek gibi amaçlarla çekilen krediler bu kapsamda yer almaktadır. Hanelerin kredi kullanımını gerektiren nedenlerden ikinci sırayı alan borç ödeme olmuştur. Durumu iyi olan hanelerin % 15,6'sı, orta olan hanelerin % 21,3'ü ve kötü olan hanelerin de, % 21,5'i borç ödemek için kredi çekmiştir. Bu durum aslında borcu borçla veya krediyle kapatmak gibi bir durumu da ifade eder. Ayrıca bazı haneler çocukları dışarda çalıştığı için onlara ekonomik destek olmaya çalışmak için; çocukları evlendirmek için; çocuklara ilçe merkezlerinden veya İzmir'den ev alabilmek için, araba almak için gibi nedenler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak hane içi ihtiyaçlar nedeni gelmektedir. Ekonomik durumu iyi olan hanelerden hiçbiri bu amaçla kredi çekmemiştir. Ekonomik durumu orta olan hanelerin oranı % 2,3 ve kötü olanların da % 3,1'dir.

Tablo 102'de günümüzde ekonomik durum ile kredi kartı kullanımı arasında anlamlı ($\chi^2= 2,699; p=0,259>0,05$) ilişki düzeyi yoktur. Çünkü ekonomik durumu iyi, orta ve kötü fark etmeksizin hanelerin çoğu kredi kartı kullanmamaktadır.

Tablo 102: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kredi Kartı Kullanımı

		Kredi Kartı Kullanımı		Toplam
		Evvet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi N	14	18	32
	halli %	43,8%	56,3%	100,0%
	Orta N	114	149	263
	halli %	43,3%	56,7%	100,0%
	Kötü N	21	44	65
	%	32,3%	67,7%	100,0%
Toplam	N	149	211	360
	%	41,4%	58,6%	100,0%

$$\chi^2= 2,699; p=0,259>0,05$$

Tablo 102'ye göre, ekonomik durumu iyi olan hanelerde kredi kartı kullananların oranı % 43,8; orta olan hanelerde % 43,3 ve kötü olan hanelerde ise % 32,3'tür. Ekonomik durum iyileştikçe kredi kartı kullanımı artmıştır. Bazı haneler, kartın borcunu ödeyememekten korktukları için, kredi kartı çıkarmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 103: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kredi Kartı Borcunu Düzenli Ödeyebilme Durumu

		Kredi Kartı Borcunu Düzenli Ödeyebilme			Toplam
		Evvet	Hayır	İlgisiz	
Ekonomik Durum	İyi N	12	2	18	32
	halli %	37,5%	6,3%	56,3%	100,0%
	Orta N	87	27	149	263
	halli %	33,1%	10,3%	56,7%	100,0%
	Kötü N	9	12	44	65
	%	13,8%	18,5%	67,7%	100,0%
Toplam	N	108	41	211	360
	%	30,0%	11,4%	58,6%	100,0%

$$\chi^2=12,090; p=0,017<0,05$$

Günümüzde ekonomik durum ile kredi kartı borcunu düzenli ödeyebilme durumu arasında anlamlı ($\chi^2=12,090; p=0,017<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 37,5'i; orta olan hanelerin % 33,1'i kart borcunu düzenli ödeyebilmekte iken, bu oran ekonomik durumu kötü olan hanelerde % 13,8'e düşmektedir.

Tablo 104: Günümüzde Ekonomik Durum ve Kazancın 1.Önemde Harcandığı Alanlar

		Kazancın 1.Önemde Harcandığı Alanlar					Toplam	
		Tarımsal	Hayvansal	Ev içi ihtiyaçlar	Eğitim	SGK, vergi		
Ekonomik Durum	İyi N	22	4	4	2	0	32	
	halli %	68,8%	12,5%	12,5%	6,3%	0,0%	100,0%	
	Orta N	154	14	76	10	9	263	
	halli %	58,6%	5,3%	28,9%	3,8%	3,4%	100,0%	
	Kötü N	35	0	24	4	2	65	
	%	53,8%	0,0%	36,9%	6,2%	3,1%	100,0%	
Toplam N		211	18	104	16	11	360	
		%	58,6%	5,0%	28,9%	4,4%	3,1%	100,0%

$$\chi^2=14,145; p=0,078>0,05$$

Tablo 104'e göre günümüzde ekonomik durum ile kazancın en fazla nereye harcandığı durumu arasında anlamlı ($\chi^2=14,145; p=0,078>0,05$) düzeyde ilişki bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu tablo açıkça göstermektedir ki, tarımsal ve hayvansal faaliyetler için en çok harcama yapan ekonomik durumu iyi olan haneler olmuştur. Dolayısıyla ekonomik durumu iyi olan küçük meta üreticileri, tarıma dönük yatırım yapmakta ve sermaye birikimini güçlendirmeye çalışmakta iken, ekonomik durumu daha kötü olan küçük meta üreticilerinin önceliği ise temel zaruri ihtiyaçlar olan, ev ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Tablodaki sonuçlar daha ayrıntılı incelenirse, tarımsal faaliyetler için ekonomik durumu iyi olan haneler % 68,8 oranında, orta olan haneler % 58,6 oranında ve pekiyi olmayan haneler % 53,8 oranında harcama yapabilmektedir. Hayvansal faaliyetler için ekonomik durumu iyi olan haneler % 12,5 oranında, orta olan haneler % 5,3 oranında bütçe ayırırken, ekonomik durumu kötü olan haneler hiç bütçe ayıramamaktadır. Öte yandan ev içi ihtiyaçlar için ekonomik durumu kötü olan haneler % 36,9 oranında, orta olan haneler % 28,9 oranında ve iyi olan haneler % 12,5 oranında bütçe ayırmaktadır. Eğitim giderleri için ekonomik durumu iyi olan haneler % 6,3 oranında, kötü olan haneler % 6,2 oranında ve orta olan haneler % 3,8 oranında bütçe ayırmaktadır. Bu durumda hanelerin en fazla harcadığı kalem tarımsal faaliyetler olmuştur. Bunu orta gelirli ve ekonomik durumu kötü hanelerde hane içi ihtiyaçlar; iyi halli hanelerde hem hane içi ihtiyaçlar hem de

hayvansal faaliyetler izlemiştir. Orta halli hanelerde üçüncü sırada hayvan bakımı; durumu pekiyi olmayan hanelerde eğitim harcamaları yer almıştır.

Tablo 105: Günümüzde Ekonomik Durum ve Evin Arazisi

		Evin Arazisi						Toplam	
		1-1000 m.	1001-2000 m.	2001-3000 m.	3001-4000 m.	4001-5000 m.	5001 m. ve üstü		
Ekonomik Durum	İyi halli	N 12	7	4	3	4	2	32	
	%	37,5%	21,9%	12,5%	9,4%	12,5%	6,3%	100,0%	
	Orta halli	N 165	64	13	3	11	7	263	
	%	62,7%	24,3%	4,9%	1,1%	4,2%	2,7%	100,0%	
Kötü	N 52	8	2	1	0	2	65		
	%	80,0%	12,3%	3,1%	1,5%	0,0%	3,1%	100,0%	
Toplam		N 229	79	19	7	15	11	360	
		%	63,6%	21,9%	5,3%	1,9%	4,2%	3,1%	100,0%

$\chi^2= 32,716$; $p=0,000<0,05$

Tablo 105'te hanelerin günümüzdeki ekonomik durumu ile evlerinin arazilerinin büyüklüğü gösterilmekte olup aralarında anlamlı ($\chi^2= 32,716$; $p=0,000<0,05$) ilişki bulunmaktadır. Buna göre, ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 37,5'i bir dönüme kadar; % 21,9'u bir-iki dönüm arası araziye sahiptir. 5 dönüm ve üzeri araziye sahip iyi halli hanelerin oranı % 6,3'tür. Bu oran orta halli hanelerde % 2,7 iken ekonomik durumu kötü hanelerde % 3,1'dir. 5 dönüm ve üzeri araziler aslında genellikle tarla içine ev yapma şeklindedir. Ekonomik durumu orta olan hanelerde bir dönüme kadar arazi sahipliği % 62,7'dir. Bunu, % 24,3 ile 1-2 dönüm arası arazide bir eve sahip olanlar izlemektedir. Durumu kötü olan hanelerde bir dönüme kadar olan arazi oranı % 80'dir ve bunu 1-2 dönüm üzerine kurulu ev arazisi takip etmektedir. Ekonomik durum kötüleştikçe evin sahip olduğu arazi de en fazla bir dönüm olmaktadır. Ekonomik durum iyileştikçe, ev için sahip olunan arazi miktarı da artmaktadır.

Tablo 106'ya göre, günümüzde ekonomik durum ile evde bulaşık makinesi ($\chi^2=14,527$; $p=0,001<0,05$) ve klima ($\chi^2=14,992$; $p=0,001<0,05$) olması arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerde bulaşık makinesi sahibi olma oranı %78,1 ve klima sahibi olma oranı %75'tir. Ekonomik durumu orta olan hanelerde bulaşık makinesi sahibi olma oranı %57 ve klima sahibi olma oranı % 58,6'dır. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde ise bulaşık makinesi

sahibi olma oranı %38,5 ve klima sahibi olma oranı % 36,9'dur. Görüldüğü gibi beyaz eşyalar içinde bulaşık makinesi ve klima sınıfsal ayrımı belirginleştiren ev eşyalarındandır.

Tablo 106: Günümüzde Ekonomik Durum ile Bulaşık Makinesi ve Klima Sahipliği

		Bulaşık Makinesi		Toplam	Klima		Toplam	
		Evet	Hayır		Evet	Hayır		
Ekonomik Durum	İyi halli	N	25	7	32	24	8	32
		%	78,1%	21,9%	100,0%	75,0%	25,0%	100,0%
	Orta halli	N	150	113	263	154	109	263
		%	57,0%	43,0%	100,0%	58,6%	41,4%	100,0%
	Kötü	N	25	40	65	24	41	65
		%	38,5%	61,5%	100,0%	36,9%	63,1%	100,0%
Toplam		N	200	160	360	202	158	360
		%	55,6%	44,4%	100,0%	56,1%	43,9%	100,0%

$\chi^2=14,527$; $p=0,001<0,05$

$\chi^2=14,992$; $p=0,001<0,05$

Tablo 106 ile ilgili olarak ulusal kalkınma yıllarında belli bir tasarruf elde edilince, kırsal alanlarda yaşayanlar, yalnızca üretim bakımından sömürülmemektedir; aynı zamanda iç pazarın büyütülmesi çerçevesinde tüketici olarak da görülmüşlerdir. Kırsal alanlarda dayanıklı tüketim eşyalarında ve hazır gıdalarda artış yaşanmasının ardındaki faktörler bunlardır (Keyder, Yenal 2011: 371).

Tablo 107: Günümüzde Ekonomik Durum ile İletişim ve Eğlence Araçları Sahipliği

		Dijitürk/ Dsmart/Tivibu		Toplam	Bilgisayar		Toplam	İnternet Bağlantısı (ev için)		Toplam	
		Evet	Hayır		Evet	Hayır		Evet	Hayır		
Ekonomik Durum	İyi halli	N	9	23	32	17	15	32	14	18	32
		%	28,1%	71,9%	100,0%	53,1%	46,9%	100,0%	43,8%	56,3%	100,0%
	Orta halli	N	21	242	263	97	166	263	71	192	263
		%	8,0%	92,0%	100,0%	36,9%	63,1%	100,0%	27,0%	73,0%	100,0%
	Kötü	N	6	59	65	11	54	65	10	55	65
		%	9,2%	90,8%	100,0%	16,9%	83,1%	100,0%	15,4%	84,6%	100,0%
Toplam		N	36	324	360	125	235	360	95	265	360
		%	10,0%	90,0%	100,0%	34,7%	65,3%	100,0%	26,4%	73,6%	100,0%

$\chi^2=12,910$; $p=0,002<0,05$

$\chi^2=14,408$; $p=0,001<0,05$

$\chi^2=9,067$; $p=0,011<0,05$

Tablo 107'ye göre günümüzde ekonomik durum ile evde Dijitürk/ Dsmart/ Tivibu gibi dijital platformlara sahip olma arasında anlamlı ($\chi^2=12,910$; $p=0,002<0,05$) düzeyde ilişki; bilgisayar sahibi olma arasında anlamlı ($\chi^2=14,408$; $p=0,001<0,05$) düzeyde ilişki ve ev internet bağlantısı olması arasında anlamlı ($\chi^2=9,067$; $p=0,011<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır.

Ekonomik durumu iyi olan hanelerde Digitürk/ Dsmart/ Tivibu gibi dijital platformlardan birine sahip olma oranı % 28,1; bilgisayar sahibi olma oranı % 53,1 ve ev interneti sahibi olma oranı % 43,8'dir. Ekonomik durumu orta olan hanelerde Digitürk/ Dsmart/ Tivibu sahibi olma oranı % 8; bilgisayar sahibi olma oranı % 36,9 ve ev interneti sahibi olma oranı % 27 şeklindedir. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde ise Digitürk/ Dsmart/ Tivibu sahibi olma oranı % 9,2; bilgisayar sahibi olma oranı % 16,9 ev interneti sahibi olma oranı % 15,4 şeklindedir.

Günümüzde Digitürk/ Dsmart/ Tivibu gibi dijital platformlara sahip olma durumu, örneğin diğer beyaz eşyalara, televizyona göre ekonomik durumdaki ayrımı göstermede daha belirleyicidir. Bununla birlikte söz konusu platformlar sinema, spor, dizi gibi programları içerdiğinden özellikle evde genç çocukları olan hanelerin genel ekonomik durumu pekiyi olmasa da, bu platformları almaktadır. Araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi, bu platforma sahip olma oranı da genel olarak diğer eşyalara nazaran daha düşüktür. Ayrıca hanelerde bilgisayar sahibi olma ile ev interneti bağlatma konusunda da sayısal farklılık göze çarpar. Evde özellikle okula devam eden çocukları olan haneler, bilgisayar almaktadır; ancak her bilgisayarı olan evde internet bulunmayabilir. Ayrıca cep telefonu paketleri internet bağlantısı da içerdiğinden, görüşmeler esnasında, telefonda internete bağlandıklarını söylemişlerdir. Dolayısıyla ev internetinin bulunmasının ayrı sosyo-ekonomik göstergeleri vardır; fakat iletişim açısından telefonda da olsa internete bağlanıyor olmak önemlidir.

Tablo 108: Günümüzde Ekonomik Durum ile Ulaşım Araçları Sahipliği

	Otomobil		Toplam	Motorlu Bisiklet		Toplam	Bisiklet		Toplam		
	Evet	Hayır		Evet	Hayır		Evet	Hayır			
Ekonomik Durum	İyi	N	29	3	32	21	11	32	17	15	32
	halli	%	90,6%	9,4%	100,0%	65,6%	34,4%	100,0%	53,1%	46,9%	100,0%
	Orta	N	188	75	263	139	124	263	67	196	263
	halli	%	71,5%	28,5%	100,0%	52,9%	47,1%	100,0%	25,5%	74,5%	100,0%
Kötü	N	26	39	65	20	45	65	9	56	65	
	%	40,0%	60,0%	100,0%	30,8%	69,2%	100,0%	13,8%	86,2%	100,0%	
Toplam	N	243	117	360	180	180	360	93	267	360	
	%	67,5%	32,5%	100,0%	50,0%	50,0%	100,0%	25,8%	74,2%	100,0%	

$\chi^2=32,110$; $p=0,000<0,05$

$\chi^2=13,596$; $p=0,001<0,05$

$\chi^2=17,332$; $p=0,000<0,05$

Tablo 108'de günümüzde ekonomik durum ile otomobil sahipliği arasında anlamlı ($\chi^2=32,110$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki; bilgisayar sahibi olma arasında anlamlı ($\chi^2=13,596$; $p=0,001<0,05$) düzeyde ilişki ve ev internet bağlantısı olması arasında anlamlı ($\chi^2=17,332$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır.

Ekonomik durumu iyi olan hanelerde otomobil sahip olma oranı % 90,6; motorlu bisiklet sahibi olma oranı % 65,6 ve bisiklet sahibi olma oranı % 53,1'dir. Ekonomik durumu orta olan hanelerde otomobil sahip olma oranı % 71,5; motorlu bisiklet sahibi olma oranı % 52,9 ve bisiklet sahibi olma oranı % 25,5'dir. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde otomobil sahip olma oranı % 40; motorlu bisiklet sahibi olma oranı % 30,8 ve bisiklet sahibi olma oranı % 13,8'dir.

Otomobil sahibi olan ekonomik durumu iyi hanelerin oranı % 90,6 iken; ekonomik durumu iyi olmayan hanelerin oranı ise % 40'tır. Dolayısıyla otomobil sahibi olma konusunda hanelerin ekonomik durumları arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Motorlu bisiklet, köylerde traktörü olmayanlar açısından veya traktörü olsa dahi, traktörü kullanmayı gerektirmeyen ev-tarla arası ulaşımı sağlama gibi işler açısından pratik bir araç olma özelliğine sahiptir. Bisiklet, çocuklar için olduğu kadar yetişkinler için de alınabilmektedir. Motorlu bisiklete göre ev-kahve arası gibi daha yakın mesafeler arası ulaşımında bisiklet daha tercih edilir niteliktedir. Köylerde bisikletle kahveye giden orta yaşlı-ileri yaşlı erkeklere hep rastlanmıştır. Ayrıca traktör ya da motorlu bisiklet alma gücü olmayanlar için de idealdir.

5.2.2.3. Tarımsal ve Hayvansal Faaliyetlerle İlgili Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Örneklemin ekonomik durumu ile tarımsal ve hayvansal faaliyetlerine yönelik sermaye göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Tablo 109'da görüşülen hanelerin 15-20 yıl önceki ekonomik durumları ile günümüzdeki ekonomik durumlarının anlamlı düzeyde ($\chi^2=44,590$; $p=0,000<0,05$) ilişkili olduğu görülür. "Son 15-20 yıldan günümüze geldikçe, hanelerin ekonomik durumları kötüleşmektedir." değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

Tablo 109: 15-20 Yıl Önce ve Günümüzde Ekonomik Durum

		Günümüzde			Toplam	
		İyi halli	Orta halli	Kötü		
15-20 Yıl Önce	İyi halli	N	18	46	13	77
		%	23,4%	59,7%	16,9%	100,0%
	Orta halli	N	12	170	30	212
		%	5,7%	80,2%	14,2%	100,0%
	Kötü	N	2	47	22	71
		%	2,8%	66,2%	31,0%	100,0%
Toplam		N	32	263	65	360
		%	8,9%	73,1%	18,1%	100,0%

$$\chi^2= 35,839; p=0,000<0,05$$

Tablo 109'a göre, 15-20 yıl önce hanelerinin ekonomik durumunu iyi halli olarak değerlendiren hanelerin % 23,4'ü günümüzde de iyi bulmakta iken, % 59,7'si günümüzde orta halli olarak tasavvur etmektedir. % 16,9 ise günümüzde durumunun kötüleştiğini beyan etmiştir. Bu durumda 15-20 yıl önce iyi durumda olan hanelerin % 76,6'lık bir dağılımının ekonomik durumu kötüleşmiştir. 15-20 sene evvel orta halli olduğunu belirten hanelerin % 79'u, günümüzde de orta halli olduğunu belirtmiştir. Orta tabakada aynı durumun seyrini korumakta olduğu görülür. Bununla birlikte, 15-20 yıl önce orta seviyede olup da, günümüzde hanesinin ekonomik durumu pekiyi olmayan, yani kötüleşen hanelerin oranı % 14,2'ye çıkmıştır. Orta halli durumdan daha iyi bir duruma geçen hanelerin oranı ise % 5,7'dir. Orta sınıf toplumsal değişim yapısı içerisinde durumu kötüleşenlerin oranı, durumu iyileşenlere göre daha fazladır. 15-20 yıl önce ekonomik durumunu pekiyi olmayan olarak tarif edenlerin % 31'i bu durumlarının hala devam ettiğini belirtmiştir. Alt tabakadan, orta tabakaya yaklaşanların oranı % 66,2 olmuştur.

Sosyolojik açıdan, bir toplumda orta sınıfın alt tabaka ve üst tabakaya göre daha fazla olması kabul edilen bir durumdur. Toplumsal değişim açısından da alt tabakadan orta tabakaya geçiş, süreç içerisinde öngörülen bir durumdur. Çünkü hanelerin yıllar içerisindeki tasarrufu, bir önceki nesle göre eğitim seviyesi, hanede çalışan sayısı gibi faktörlerin artış eğilimi göstermesi beklenir. Ancak tabloda 15-20 yıl öncesinde durumu kötü olanların sadece % 4,2'si günümüzde iyi halli hale dönüşmüş iken; durumu 15-20 yıl öncesinde daha iyi olup da günümüzde kötüleşenlerin oranı % 16,5'tir. Dolayısıyla örneklem grubumuzun ekonomik durumu

süreç içerisinde kötüleşme yönünde bir değişim yaşamıştır. Bu durum da, küçük üreticilerin ekonomik durumlarının son 20 yıl içinde hızlı bir düşüş yaşadığını ve araştırmamızın hipotezi olan küçük üreticilerin neoliberal piyasa koşullarından etkilendiklerini gösterir. Tarım dışı gelire sahip olma da bu durumun göstergelerinden biri olduğu için izleyen iki tabloda geçmişteki ve günümüzdeki tarım dışı gelir durumu incelenmektedir.

Tablo 110: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ile Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Durumu

		Tarım Dışı Gelir					Toplam
		Yok	Esnaf/ Zanaatkar	Ücretli işçi	Tarım işçisi	Memur	
Ekonomik Durum	İyi	N 58	11	7	0	1	77
	halli	% 75,3%	14,3%	9,1%	0,0%	1,3%	100,0%
	Orta	N 169	16	20	3	4	212
	halli	% 79,7%	7,5%	9,4%	1,4%	1,9%	100,0%
Kötü	N 54	4	9	4	0	71	
	% 76,1%	5,6%	12,7%	5,6%	0,0%	100,0%	
Toplam		N 281	31	36	7	5	360
		% 78,1%	8,6%	10,0%	1,9%	1,4%	100,0%

$\chi^2=12,856$; $p=,117>0,05$

Tablo 110’da hanelerin 15-20 yıl önce ekonomik durumu ile hanede tarım dışı bir gelire sahip olma durumunun anlamlı ($\chi^2=12,856$; $p=,117>0,05$) düzeyde ilişkili değildir. 15-20 yıl öncesinde, hanelerin ekonomik durumu fark etmeksizin hane üyelerinden tarım dışı bir işle meşgul olan olmuştur. Esnaf/zanaatkar kolunda çalışanlar % 14,3 ile en fazla ekonomik durumu daha iyi olan hanelerde mevcut iken, hanesinde ücretli işçi olarak çalışan % 12,7 oranıyla ve tarım işçisi olarak çalışan % 5,6 oranıyla en fazla ekonomik durumu kötü olan hanelerde görülmüştür. Bir sonraki tabloda, ekonomik duruma göre günümüzde tarım dışı gelire sahip olma durumu incelenmiştir.

Tablo 111’de hanelerin günümüzdeki ekonomik durumu ile hanede tarım dışı bir gelire sahip olma durumunun anlamlı ($\chi^2=7,025$; $p=0,723>0,05$) düzeyde ilişkili olmadığı görülmektedir. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerin tarım dışı işlerde çalışma eğilimi, ekonomik durumu iyi olan hanelere göre daha fazladır.” değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Çünkü tabloda görüldüğü gibi ekonomik durum iyi, orta, kötü fark etmeksizin tarım dışı

işlerde çalışma mevcuttur. Bu bir bakıma üreticilerin sosyo-ekonomik durumuna ait genel tablonun olumsuz olduğunun da bir göstergesidir.

Tablo 111: Günümüzde Ekonomik Durum ile Tarım Dışı Gelire Sahip Olma Durumu

			Tarım Dışı Gelir						Toplam
			Yok	Esnaf/ Zanaatkar	Ücretli işçi	Tarım işçisi	Memur	Ücretli işçi ve tarım işçisi	
Ekonomik Durum	İyi halli	N	22	2	6	1	0	1	32
		%	68,8%	6,3%	18,8%	3,1%	0,0%	3,1%	100,0%
	Orta halli	N	158	15	48	28	4	10	263
	%		60,1%	5,7%	18,3%	10,6%	1,5%	3,8%	100,0%
	Kötü	N	36	5	13	10	1	0	65
	%		55,4%	7,7%	20,0%	15,4%	1,5%	0,0%	100,0%
Toplam		N	216	22	67	39	5	11	360
		%	60,0%	6,1%	18,6%	10,8%	1,4%	3,1%	100,0%

$\chi^2=7,025$; $p=0,723>0,05$

Günümüze ait bu tablo, aynı durumun 15-20 yıl önceki verilerini içeren bir önceki tabloyla birlikte incelendiğinde, tarım dışı çalışanların günümüzde, geçmişte olduğundan daha fazla olduğu görülmektedir. Günümüzde tarım dışı gelire sahip olma oranı 15-20 yıl öncesine göre, ekonomik durumu iyi olan hanelerde, % 6,5 oranında; orta halli olan hanelerde % 19,6 oranında; pekiyi olmayan hanelerde % 15,7 oranında artmıştır. Esnaf/zanaatkar kolunda çalışma durumu ekonomik durumu iyi olan hanelerde günümüzde geçmişe göre % 8 ve orta hallilerde % 1,2 oranında azalırken ekonomik durumu pekiyi olmayan hanelerde % 2,1 oranında artmıştır. Öte yandan ücretli işçi alanında çalışma durumu ekonomik durumu iyi olan hanelerde günümüzde geçmişe göre % 9,7 oranında, orta hallilerde % 8,9 oranında ve pekiyi olmayan hanelerde % 7,3 oranında artmıştır. Yevmiyeci olarak çalışma durumu ekonomik durumu iyi olan hanelerde günümüzde geçmişe göre % 3,1 oranında, orta hallilerde % 9,2 oranında ve pekiyi olmayan hanelerde % 9,8 oranında artmıştır. Memur olarak çalışma durumu ekonomik durumu iyi olan hanelerde günümüzde geçmişe göre % 1,3 oranında, orta hallilerde % 0,4 oranında ve pekiyi olmayan hanelerde % 1,5 oranında artmıştır.

Tablo 111'e göre, günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerde en fazla ücretli gelir karşılığı işlerde çalışma durumunda artış yaşanmıştır. Orta hallilerde ve

ekonomik durumu pekiyi olmayan hanelerde günümüzde en fazla artış yevmiyeci olarak çalışma durumunda meydana gelmekle birlikte, bunu ücretli işçi olarak çalışma durumu takip etmiştir. Bernstein, ekonomik durumu iyi olmayan üreticilerin geçimlerini sağlamak için işçileşmeye ya da yarı işçileşmeye başladıklarını; orta halli üreticilerin bir şekilde yeniden üretim gereksinimlerini karşıladığını ve iyi halli üreticilerin ise tarımsal üretimin ötesinde yatırım alanlarını zenginleştirmeye çalışır ki bu yatırımlar arasında ürünlerin ticaretini yapma, tefecilik, kırsal ulaşımı sağlama, traktör kiraya verme, köylerde alışveriş yapılan yerleri işletme (Bernstein 2001: 31), çocukları için eğitim ve politik bağlantılar sağlama (Bernstein 2002: 60) yer almaktadır. Gözlemlerimize göre de, araştırma yapılan köylerde ekonomik durumu iyi olan hanelerin bazı üyeleri, köyde bakkal, hırdavat gibi esnaflık işlerini de yürütenler; emlakçılık işiyle uğraşarak hobi bahçeciliği konusunda aracılık yapanlar; kantarlarda durarak tüccar ile üretici arasında fiyat birliğine varılmasını sağlayanlar mevcuttu. Bu durum da, Bernstein'in ifade ettiği gibi ekonomik durumu iyi olan üreticilerin, güçlerini tarım dışı alanlarda pekiştirmeye çalıştıklarına bir örnektir.

Küçük meta üreticilerinin içinde bulunduğu bu durum, daha önceki tablolarda tarımdan memnun olmama, maaşlı bir işte çalışmayı isteme ve hanelerin çocuklarının tarım işiyle uğraşmasını istememe sonuçlarıyla birlikte düşünüldüğünde ve ayrıca yine daha önce belirtildiği gibi örneklem alanına yakın yerlerde sanayiye dayalı iş kolları olduğu hatırlanırsa, ücretli işçiliğe yönelme durumunun arkasında yatan faktörler anlaşılabilir. Ayrıca ekonomik durumu iyi olan hanelerin de yevmiyeye gitmesi şu anlamda çelişkili değildir: Daha önce de vurgulandığı gibi, çocuklarına yönelik pek bir gelecek kaygısı kalmayan kişiler, toprak mülkiyetine, tarımsal araç-gerece ve ayrıca emekli maaşına sahip oldukları için, ekonomik durumlarını iyi olarak yorumlamış; ancak bir yandan da uzun yıllarca kırdaki çalışmaya alışık olduklarından ama kendilerinde yoğun tarımsal iş gerektiren bir çalışma temposu olmadığından ve hem de çocuklarına veya torunlarına destek olmaya devam etmeyi istediklerinden sağlıkları elverdiği ölçüde yevmiyeye gittikleri gözlemlenmiştir. Ancak bu koşulları olmayan sınıfsal açıdan daha kötü durumu olan hanelerde elbette ki, isteğe bağlı olarak değil bir hayat mücadelesi olarak gelirlerini arttırma gayesiyle –zaman zaman ise komşular arası dayanışmayı korumak için- yevmiyeye gitmektedir.

Tablo 112: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve Toprak Miktarı

		Toprak Miktarı						Toplam	
		Yok	1-25	26-50	51-75	76-100	101 ve üstü		
Ekonomik Durum	İyi halli	N	1	28	24	5	8	11	77
		%	1,3%	36,4%	31,2%	6,5%	10,4%	14,3%	100,0%
	Orta halli	N	5	117	48	17	14	11	212
		%	2,4%	55,2%	22,6%	8,0%	6,6%	5,2%	100,0%
	Kötü	N	7	44	14	3	2	1	71
		%	9,9%	62,0%	19,7%	4,2%	2,8%	1,4%	100,0%
Toplam		N	13	189	86	25	24	23	360
		%	3,6%	52,5%	23,9%	6,9%	6,7%	6,4%	100,0%

$$\chi^2=32,486; p=0,000<0,05$$

Tablo 112'ye göre, hanelerin 15-20 sene önce ekonomik durumu ile sahip oldukları toprak miktarı arasında anlamlı bir ilişki ($\chi^2=32,486; p=0,000<0,05$) düzeyi mevcuttur. 15-20 yıl önce, 101 ve üzeri toprak miktarı, iyi halli olanlarda % 14,3 iken; orta hallilerde bu oran % 5,2 ve durumu kötü olanlarda % 1,4'tür. Diğer taraftan 1-25 dönüm arası toprağa sahip olma durumu ise, ekonomik durum kötüye gittikçe çoğalmaktadır. Ekonomik durumu kötü olanlarda % 62 oranında 1-25 dönüm arası toprak var iken, bu oran orta hallilerde % 55,2'ye ve durumu iyi olanlarda % 36,4'e düşmüştür. Bununla birlikte toprak mülkiyeti seçenekleri arasından, en çok 1-25 dönüm arası toprağa sahip olma durumu vardır. Yani bu durum da geçmişte daha çok sayıda hanenin daha az miktarda toprağa sahip olduğunu; bununla birlikte daha az sayıda hanenin daha büyük toprağa sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 113: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Miktarı

		Toprak Miktarı						Toplam	
		Yok	1-25	26-50	51-75	76-100	101 ve üstü		
Ekonomik Durum	İyi halli	N	1	10	10	2	2	7	32
		%	3,1%	31,3%	31,3%	6,3%	6,3%	21,9%	100,0%
	Orta halli	N	21	142	64	19	5	12	263
		%	8,0%	54,0%	24,3%	7,2%	1,9%	4,6%	100,0%
	Kötü	N	4	50	8	1	1	1	65
		%	6,2%	76,9%	12,3%	1,5%	1,5%	1,5%	100,0%
Toplam		N	13	26	202	82	22	8	20
		%	3,6%	7,2%	56,1%	22,8%	6,1%	2,2%	5,6%

$$\chi^2=37,276; p=0,000<0,05$$

Tablo 113’te, günümüzde ekonomik durum ile toprak miktarı durumunun anlamlı düzeyde ($\chi^2=37,276$; $p=0,000<0,05$) ilişkili olduğu görülür. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olanlarda toprak büyüklüğü artmakta iken iyi olmayanlarda azalmaktadır.” değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

Günümüzde durumu iyi olanlar içinden 101 ve üzeri dönüm toprağa sahip olanların oranı % 21,9 iken; orta hallilerde bu oran % 4,6 ve durumu pekiyi olmayanlarda % 1,5 şeklindedir. 15-20 yıl önce durumu iyi olan haneler içinde 101 ve üzeri dönüm toprağa sahip olma oranı günümüzde % 7,6 oranında artmıştır. Öte yandan 101 dönüm ve üzeri toprağa sahip olan orta halli hane oranı ise, % 0,6 oranında azalmıştır. Durumu kötü olanlarda ise, bu oran sabit kalmıştır denebilir.

101 dönüm ve üzerindeki artış en fazla ekonomik durumu iyi olan hanelerde meydana gelirken, 1-25 dönüm arası toprağa sahip olma durumu ise, iyi halli ve orta hallilerde çok değişmeyerek durumu pekiyi olmayanlarda % 14,9 oranında artış meydana gelmiştir. Bununla birlikte orta halli hanelerde geçmişten günümüze geldiğinde en fazla değişme, 76-100 dönüm arası toprak miktarında olmuştur; bu gruptaki oran % 4,7 artmıştır. Bu durum, Bernstein (2002: 56)’in da ifade ettiği gibi, küçük meta üreticilerinin yeniden üretim sürecinde kapitalistleşme veya işçileşme yönünde gelişimindeki belirleyici unsurlardan biri temel kaynaklardan olan toprağa ulaşımıdır. Bu bağlamda toprağa erişimin daha üst sınıf üreticiler tarafından daha kolay olduğu ve bu sınıfın küçük meta üreticiliğinden kapitalistleşmeye doğru geçişin yaşandığı söylenebilir.

Tablo 114: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve Toprak Mülkiyet Durumu

		Toprak Mülkiyet Durumu						Toplam
		Miras	Satın	İcar	Miras ve satın	Miras ve icar	Yok	
Ekonomik Durum	İyi halli	N 43	9	7	10	7	1	77
		% 55,8%	11,7%	9,1%	13,0%	9,1%	1,3%	100,0%
	Orta halli	N 110	17	34	29	17	5	212
		% 51,9%	8,0%	16,0%	13,7%	8,0%	2,4%	100,0%
Kötü	N 31	10	15	7	1	7	71	
	% 43,7%	14,1%	21,1%	9,9%	1,4%	9,9%	100,0%	
Toplam		N 184	36	56	46	25	13	360
		% 51,1%	10,0%	15,6%	12,8%	6,9%	3,6%	100,0%

$\chi^2=21,231$; $p=0,020<0,05$

Tablo 114’te 15-20 yıl önce ekonomik durum ile toprak mülkiyeti arasında anlamlı ($\chi^2=21,231$; $p=0,020<0,05$) düzeyde bir ilişki bulunur. Toprak miktarı kadar, toprak mülkiyet ilişkileri de sosyo-ekonomik yapıya ilişkin bir fikir vermede önem arz etmektedir. 15-20 yıl öncesinde ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 55,8’inin toprakları miras topraktır. Bunu % 13 ile miras ve satın topraklar izlemektedir. Geçmişte durumu iyi olan hanelerin % 11,7’sinin sahip olduğu toprak, satın alma yoluyla elde edilmiştir. % 9,1’lik oranlarda icar toprak ile hem miras hem de icar alınan toprak mülkiyeti yer alır.

Orta halli hanelerin % 51,9’u miras toprağa sahip iken % 16’sı icar olarak toprak işlemektedir. % 13,7’si he miras hem satın toprağa sahiptir. % 8’erlik oranında da satın toprak ile hem miras hem icar toprak yer alır. Ekonomik durumu kötü olanların % 43,7’si miras toprağa sahiptir ve % 21,1’i icar olarak toprak işlemektedir. % 14,1’i satın, % 9,9’u hem miras hem satın ve % 1,4’ü hem miras hem icar toprak işlemektedir.

15-20 yıl önce ekonomik durum fark etmeksizin hanelerde en fazla miras toprak bulunmaktadır. Miras toprağı, ikinci sırada durumu iyi haneler için miras toprağın yanında satın alınan toprak grubu izlerken; orta halli ve ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde icar alınan toprak gelmektedir. İcar toprağı, toprağı olmayan haneler almaktadır. Dolayısıyla icar durumu aynı zamanda toprağı olmayan haneleri de göstermektedir. Bu tablo da bize, toprakların mülkiyet durumlarında da ekonomik tabakalaşma olduğunu göstermektedir.

Tablo 115: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Mülkiyet Durumu

		Toprak Mülkiyet Durumu						Toplam	
		Miras	Satın	İcar	Miras ve satın	Miras ve icar	Yok		
Ekonomik Durum	İyi halli	N	9	4	5	8	5	1	32
		%	28,1%	12,5%	15,6%	25,0%	15,6%	3,1%	100,0%
	Orta halli	N	109	30	37	44	22	21	263
		%	41,4%	11,4%	14,1%	16,7%	8,4%	8,0%	100,0%
	Kötü	N	26	6	18	2	8	5	65
		%	40,0%	9,2%	27,7%	3,1%	12,3%	7,7%	100,0%
Toplam		N	144	40	60	54	35	27	360
		%	40,0%	11,1%	16,7%	15,0%	9,7%	7,5%	100,0%

$\chi^2=19,188$; $p=0,038<0,05$

Tablo 115'e göre günümüzde ekonomik durum ile toprak mülkiyetinin anlamlı ($\chi^2=19,188$; $p=0,038<0,05$) düzeyde bir ilişkisi vardır. Günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerden % 28,1'i miras toprağa sahiptir. İkinci sırada % 25 ile hem miras hem satın alma yoluyla elde edilen toprak mülkiyeti gelmektedir. Sadece icar toprağa sahip olanlar ile hem miras hem de icar toprağa sahip olanların oranı eşit olup % 15,6'dır. Günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin toprak mülkiyetini, 15-20 yıl önce ekonomik durumu iyi olan hanelerin toprak mülkiyeti ile karşılaştırırsak, günümüzde miras topraklarda % 27,7 oranında bir azalma olduğu görülür. Hem miras hem de satın alma yoluyla elde edilen toprak da % 12 oranında artmıştır. Diğer taraftan, günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin sadece icar ve hem miras hem de icar olan toprak mülkiyeti oranı % 6,5 oranında artış göstermiştir. Satın alınan toprak mülkiyeti de günümüzde % 0,8 oranında artmıştır.

Günümüzde ekonomik durumu orta olan hanelerde miras toprak oranı, 15-20 yıl öncesine göre % 10,5 oranında azalmıştır. Miras ve satın toprak oranı günümüzde % 3 oranında, satın toprak % 3,4 oranında, hem miras hem icar toprak % 0,4 oranında artmış; icar toprak % 1,9 oranında azalmıştır. Orta halli hanelerde günümüzde toprak satın alma durumunun 15-20 yıl öncesine göre küçük oranlarda arttığı görülmektedir.

Günümüzde ekonomik durumu kötü olan hanelerdeki miras toprak oranı % 3,7 oranında, satın toprak % 4,9 oranında, hem miras hem de satın toprak % 6,8 oranında azalırken; icar % 6,6 oranında, hem miras toprağa sahip olup hem de icar alan oranı % 10,9 oranında artmıştır. Bu durum da, ekonomik durumu kötü hanelerde satın almayla ilgili mülkiyet durumlarında azalma yaşanırken, icarla ilgili mülkiyet durumlarının arttığını göstermektedir. Dolayısıyla toprak satın alma gücü azaldığından; ancak icar olarak toprak işlenebilmektedir.

Tablo 116'da günümüzde ekonomik durum ile toprak satma durumu arasında anlamlı ($\chi^2=,259$; $p=0,878>0,05$) düzeyde bir ilişki bulunmamaktadır. "Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde toprak satma eğilimi, ekonomik durumu iyi olan hanelere göre daha fazladır." değişkenleri arasında anlamlı ilişki saptanamamıştır. Çünkü ekonomik durumu iyi, orta veya kötü değişmeksizin toprak satma eğilimi görülmüştür. Bu durum da aslında ülkenin genel ekonomik koşullarının, küçük üreticileri olumsuz etkilediğinin bir göstergesidir.

Tablo 116: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Satma Durumu

		Toprak Satma		
		Evvet	Hayır	Toplam
Ekonomik Durum	İyi N	10	22	32
	halli %	31,3%	68,8%	100,0%
	Orta N	85	178	263
	halli %	32,3%	67,7%	100,0%
Kötü N	23	42	65	
	%	35,4%	64,6%	100,0%
Toplam N		118	242	360
%		32,8%	67,2%	100,0%

$$\chi^2=,259; p=0,878>0,05$$

Tablo 116’da ekonomik duruma göre toprak satma durumu sonuçlarına göre, toprağını en fazla satan % 35,4 oranıyla ekonomik durumu kötü olan haneler olmuştur. Bunu % 32,3 oranıyla orta halli haneler ve % 31,3 oranıyla durumu iyi olan haneler izlemiştir. Bununla birlikte araştırma sonuçları ekonomik durumu fark etmeksizin tüm sınıfsal tabakalarda toprak satma durumu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla küçük meta üreticileri neoliberalizmin etkisini daha az hissetme, bununla başa çıkma için elindeki mülkiyet araçlarını gözden çıkarmaktadır. Bu dönemde yaşanan belirsizlikler, tarımsal üretimde ana geçim kaynağı olan topraktan dahi vazgeçilebildiğini göstermektedir (Keyder, Yenal 2013: 52-53).

Tablo 117: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprak Satma Nedeni

		Toprak Satma Nedeni					Toplam
		Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak	Tahtalı Baraj havzasında yer almak	Kredi ödemek için	Ailevi nedenler	Yok	
Ekonomik Durum	İyi N	2	1	6	1	22	32
	halli %	6,3%	3,1%	18,8%	3,1%	68,8%	100,0%
	Orta N	23	10	38	14	178	263
	halli %	8,7%	3,8%	14,4%	5,3%	67,7%	100,0%
Kötü N	4	6	12	1	42	65	
	%	6,2%	9,2%	18,5%	1,5%	64,6%	100,0%
Total N		29	17	56	16	242	360
%		8,1%	4,7%	15,6%	4,4%	67,2%	100,0%

$$\chi^2=6,691; p=0,570>0,05$$

Tablo 117'ye göre, günümüzdeki ekonomik durum ile toprak satma nedeni arasında da anlamlı ($\chi^2=6,691$; $p=0,570>0,05$) bir ilişki yoktur. Ekonomik durumu iyi, orta, kötü olan hanelerin hepsinde, en önemli toprak satma nedeni kredi ödeme olarak görülmektedir. Bununla birlikte kredi alma durumu içinde çeşitli gerekçeler de yer almaktadır. Örneğin toprak almak, tarımsal alet almak gibi tarıma yatırım yapmak amacıyla da kredi çekilebilir iken, çocukları evlendirmek ya da onlara ilçe merkezlerinden veya İzmir'den ev almak gibi ya da hane içi çeşitli gereksinimleri karşılamak için de olabilmektedir. Dolayısıyla kredi ödemek için toprak satma durumunun ardında böyle sınıfsal farklılıkların olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Öte yandan bu durum ekonomik durum fark etmeksizin üreticilerin bankalara bağımlılığı ortaya çıkmıştır.

Toprak satma nedeninde ikinci olarak ekonomik durumu iyi haneler (% 6,3) ve orta halli haneler (% 8,7) için tarımsal üretimden yeterince kazanamamak nedeni yer alırken, durumu kötü haneler için Tahtalı Barajı'ndan etkilenmek nedeni yer almaktadır. Dolayısıyla bu noktada, dikkat çeken konulardan biri tarımsal üretimden yeterince kazanamamak sorununun ekonomik durumu iyi olan haneler için de toprak satmayı gerektirecek kadar ciddi bir sorun olmasıdır. Araştırma yapılan köyler arasında toprakları Tahtalı Baraj havzasında yer aldığı için en fazla istismak edilen köylerden biri Sancaklı Köyü'dür. Böyle zorunlu bir gerekçe olunca, elbette diğer nedenler daha arka planda kalmıştır.

Tablo 118: Günümüzde Ekonomik Durum ve Toprağı Yeterli Bulma

		Toprak Yeterliliği		Toplam
		Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi halli	N 19	13	32
		% 59,4%	40,6%	100,0%
	Orta halli	N 91	172	263
		% 34,6%	65,4%	100,0%
	Kötü	N 11	54	65
		% 16,9%	83,1%	100,0%
Toplam		N 121	239	360
		% 33,6%	66,4%	100,0%

$$\chi^2= 17,747;p=0,000<0,05$$

Tablo 118'e göre günümüzde ekonomik durum ile hanelerin sahip oldukları toprağı yeterli bulma durumunun anlamlı ($\chi^2= 17,747$; $p=0,000<0,05$) ilişki düzeyi mevcuttur. Ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 59,4'ü sahip oldukları toprağı

yeterli bulur iken; bu oran orta halli hanelerde % 34,6'ya ve durumu iyi olmayan hanelerde % 16,9'a düşmektedir. Fakat yine de memnuniyet düzeyi genel olarak düşüktür. Durumu iyi olan hanelerde dahi bu oran yaklaşık % 60'tır. Günümüzdeki ekonomik durum ile sahip olunan toprak miktarı arasındaki ilişkide de hatırlanacağı gibi, hanelerin sahip oldukları toprak miktarı, düşük bir ortalama sahipti. Ekonomik durumu iyi olan hanelerde en fazla olarak 1-25 dönüm ve 26-50 dönüm toprak eşit düzeyde (% 31,3 oranında) var iken; ekonomik durumu orta düzeyde (%54 oranında) ve kötü (%76,9 oranında) olan hanelerde en fazla olarak 1-25 dönüm arası toprak vardı. Bu durumdan kaynaklı olarak da, ekonomik durum iyiden kötüye gittikçe, sahip olunan toprak mülkiyetindeki memnuniyet düzeyi de azalmıştır. Dolayısıyla bu durum günümüzde sahip olunan toprak miktarıyla ilişkili şekilde düşünüldüğünde, memnuniyetsizliğin kaynağı anlaşılmaktadır.

Tablo 119: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Sahibi Olma Durumu

		Traktör Sahipliği		Toplam
		Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi	N 29	3	32
	halli	% 90,6%	9,4%	100,0%
	Orta	N 199	64	263
	halli	% 75,7%	24,3%	100,0%
	Kötü	N 40	25	65
		% 61,5%	38,5%	100,0%
Toplam		N 268	92	360
		% 74,4%	25,6%	100,0%

$$\chi^2 = 10,301; p = 0,006 < 0,05$$

Günümüzde hanelerin ekonomik durum ile traktör sahibi olma durumunun anlamlı ($\chi^2 = 10,301; p = 0,006 < 0,05$) düzeyde ilişkisi vardır. Tablo 119'a göre günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerde traktör sahipliği oranı % 90,6'ya çıkarken, orta hallilerde bu oran % 75,7 ve durumu kötü olanlarda ise % 61,5'e düşmektedir. Traktör, tarımsal üretimde en çok ihtiyaç duyulan aletlerin başında gelmesine karşın traktör sahibi olamayan haneler de mevcuttur. Bu haneler traktörle yapılacak işlerini, ücret karşılığı köyde bu işi yapanlara yaptırmaktadır. Traktör sahipliği ayrıca, yetiştirilen tarımsal ürüne de bağlıdır. Sanayi önemi olmayan ürünlerde traktör de belirli işlerde gerekmektedir. Örneğin buğdayda, zeytinde traktör ihtiyacı çok yoğun değildir. Fakat sebze üretiminde traktöre daha sık ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 120: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Sayısı

		Traktör Sayısı				Toplam
		1 tane	2 tane	3 tane	Yok	
Ekonomik Durum	İyi	N 23	3	3	3	32
	halli	% 71,9%	9,4%	9,4%	9,4%	100,0%
	Orta	N 183	10	6	64	263
	halli	% 69,6%	3,8%	2,3%	24,3%	100,0%
Kötü	N 38	2	0	25	65	
	% 58,5%	3,1%	0,0%	38,5%	100,0%	
Toplam		N 244	15	9	92	360
		% 67,8%	4,2%	2,5%	25,6%	100,0%

$\chi^2= 18,784$; $p=0,005<0,05$

Tablo 120'ye göre, günümüzde ekonomik durum ile traktör sayısı durumunun anlamlı ($\chi^2= 18,784$; $p=0,005<0,05$) düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerde üç traktörü buluna hane oranı % 9,4 iken, bu oran orta hallilerde % 2,3'e inmektedir. Durumu kötü hanelerde ise en fazla iki traktör olup bu oran % 3,1'dir; ekonomik durumu iyi olanlarda ise bu oran en fazla olup % 9,4'tür. Ekonomik durumu kötü olanlarda tek traktör sahipliği oranı % 58,5'te kalmıştır. Günümüzde hanelerin ekonomik durumu ile traktöre sahip olma durumları arasındaki ilişki önemlidir. Buna ilaveten traktör sayısı, daha da önemlisi traktör modeli, bu ilişkiyi ortaya koymada daha belirleyicidir. Çünkü hanelerin örneğin 2 tane traktörü var görünebilir; fakat bu traktörler düşük modelli olduğunda aslında sadece sayıya bakmak yanıltıcı olabilmektedir. Traktörler çok eskidiğinde ya eski bir modeli elden çıkarmak zor olduğundan ve pek bir getirisi olmayacağından ya da daha atıl işleri bu eski modelli araçla yapmak için "dursun bir kenarda" düşüncesiyle hareket edildiğinden eski modelli traktör satılmadan, daha yeni modelli bir traktör alınmaktadır.

Tablo 121: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Modeli

		Traktör Modeli				Toplam	
		1980-1990	1991-2000	2001-2010	2011 ve sonrası		
Ekonomik Durum	İyi	N 6	4	7	12	3	32
	halli	% 18,8%	12,5%	21,9%	37,5%	9,4%	100,0%
	Orta	N 63	48	49	39	64	263
	halli	% 24,0%	18,3%	18,6%	14,8%	24,3%	100,0%
Kötü	N 10	16	11	3	25	65	
	% 15,4%	24,6%	16,9%	4,6%	38,5%	100,0%	
Toplam		N 79	68	67	54	92	360
		% 21,9%	18,9%	18,6%	15,0%	25,6%	100,0%

$\chi^2= 27,213$; $p=0,001<0,05$

Tablo 121'e göre günümüzde ekonomik durum ile traktör modeli arasında anlamlı ($\chi^2= 27,213$; $p=0,001<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır. Tablo 121'e göre, ekonomik durumu iyi olan hanelerde 2011 ve sonrası modellenli traktör bulunma oranı % 37,5; orta halli hanelerde % 14,8 ve durumu pekiyi olmayan hanelerde % 4,6'dır. Ayrıca ekonomik durumu iyi olan haneler içinde traktör modeli seçenekleri arasından en fazla sahip olunan model, 2011 ve sonrasına ait modeldir. Bu noktada, sadece traktör sahipliği veya sayısından öte modeli incelemiş olmanın da önemi ortaya çıkar.

Tablo 122: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Satma Durumu

		Traktör Satma			Toplam
		Evet	Hayır		
Ekonomik Durum	İyi	N	22	10	32
	halli	%	68,8%	31,3%	100,0%
	Orta	N	141	122	263
	halli	%	53,6%	46,4%	100,0%
Kötü	N	28	37	65	
	%	43,1%	56,9%	100,0%	
Toplam		N	191	169	360
		%	53,1%	46,9%	100,0%

$\chi^2=5,796$; $p=0,055>0,05$

Tablo 122'ye göre günümüzde ekonomik durum ile traktör satma durumu arasında anlamlı ($\chi^2=5,796$; $p=0,055>0,05$) ilişki bulunmamaktadır. Tablo 122'nin sonuçlarına göre, ekonomik durumu iyi olan da, orta halliler de ve durumu kötü olanlar da traktörünü satmaktadır. Ekonomik durumu iyi olanların % 68,8 oranıyla traktörünü daha fazla satmış oldukları görülür ki bu durumun nedeni de, izleyen tabloda belirtilmektedir.

Tablo 123: Günümüzde Ekonomik Durum ve Traktör Satma Nedeni

		Traktör Satma Nedeni				Toplam
		Tarimsal üretimden yeterince kazanamama	Kredi ödemek için	Model yenilemek, değiştirmek için	Yok	
Ekonomik Durum	İyi	N	3	16	10	32
	halli	%	9,4%	50,0%	31,3%	100,0%
	Orta	N	32	83	122	263
	halli	%	12,2%	31,6%	46,4%	100,0%
Kötü	N	6	13	37	65	
	%	9,2%	20,0%	56,9%	100,0%	
Toplam		N	41	112	169	360
		%	11,4%	31,1%	46,9%	100,0%

$\chi^2=10,682$; $p=0,099>0,05$

Tablo 123'e göre günümüzde ekonomik durum ile traktör satma nedeni arasında anlamlı ($\chi^2=5,796$; $p=0,055>0,05$) ilişki yoktur. Bununla birlikte model değiştirmek amacıyla traktör satma en fazla % 50 oranıyla ekonomik durumu iyi olan hanelerde dir. Kredi ödemek için traktör satma durumu % 13,8 oranıyla en fazla durumu iyi olmayan hanelerde gerçekleşmiştir. Tarımsal üretimden kazanamadığı için traktör satma ise en fazla % 12,2 oranıyla orta halli hanelerde görülmektedir. Bu sonuçlara göre, her üç yapıda traktör satma gerçekleşmiş olsa da, traktör satma nedenlerinin bazı yönlerden farklılaştığını ifade etmektedir.

Tablo 124: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Alet Sahipliği Durumu

		Tarımsal Alet Olması		Toplam	
		Evet	Hayır		
Ekonomik Durum	İyi halli	N 25	7	32	
	%	78,1%	21,9%	100,0%	
	Orta halli	N 198	65	263	
	%	75,3%	24,7%	100,0%	
Kötü	N 39	26	65		
	%	60,0%	40,0%	100,0%	
Toplam		N 262	98	360	
		%	72,8%	27,2%	100,0%

$\chi^2= 6,653$; $p=0,036<0,05$

Tablo 124'e göre günümüzde ekonomik durum ile tarımsal alete sahip olma durumu arasında anlamlı ($\chi^2= 6,653$; $p=0,036<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 78,1'i; orta halli hanelerin % 75,3'ü ve durumu pekiyi olmayan hanelerin ise % 60'ı tarımsal alete sahiptir. Tarımsal alet, tarımsal üretimi kolaylaştırmada önemli rol oynamaktadır. Hatta traktörün ve tarımsal aletlerin tarımda kullanılmaya başlaması, yani tarımda makineleşmeyle birlikte, insan iş gücüne daha az ihtiyaç kalmış ve bu durum kırdan kente göçlerin yaşanmasında önemli bir unsur olmuştur. Bununla birlikte tarımda makineleşme, sermaye birikimiyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla sermaye birikimine sahip olanlar ileri teknoloji tarımsal aletlere daha kolay ulaşabilmekte ve tarımsal verimliliğini katlayabilmektedir. Bir sonraki tabloda seçili tarımsal aletlerle ekonomik durum arasındaki ilişki verilerek kullanılan teknoloji düzeyinin, ekonomik alt yapıyla ne derece yakından ilişkili olduğu gösterilmek istenmiştir.

Tablo 125: Günümüzde Ekonomik Durum ile Pulluk, İlaçlama Makinesi ve Mısır Slaj Makinesi Sahibi Olma

		Pulluk		Toplam	İlaçlama Makinesi		Toplam	Mısır Slaj Makinesi		Toplam
		Evet	Hayır		Evet	Hayır		Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi	N 23	9	32	22	10	32	7	25	32
	halli	% 71,9%	28,1%	100,0%	68,8%	31,3%	100,0%	21,9%	78,1%	100,0%
	Orta	N 180	83	263	163	100	263	14	249	263
	halli	% 68,4%	31,6%	100,0%	62,0%	38,0%	100,0%	5,3%	94,7%	100,0%
Kötü	N 33	32	65	28	37	65	0	65	65	
	% 50,8%	49,2%	100,0%	43,1%	56,9%	100,0%	0,0%	100,0%	100,0%	
Toplam	N 236	124	360	213	147	360	21	339	360	
	% 65,6%	34,4%	100,0%	59,2%	40,8%	100,0%	5,8%	94,2%	100,0%	

$$\chi^2=7,829; p=0,020<0,05 \quad \chi^2= 9,041; p=0,011<0,05 \quad \chi^2= 19,142; p=0,000<0,05$$

Tablo 125'te günümüzde ekonomik durum ile pulluk sahibi olma ($\chi^2=7,829$; $p=0,020<0,05$); ilaçlama makinesi sahibi olma ($\chi^2= 9,041$; $p=0,011<0,05$) ve mısır slaj makinesi sahibi olma ($\chi^2= 19,142$; $p=0,000<0,05$) arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Araştırmada bazı tarımsal aletler listelenerek, bunların hanelerde bulunup bulunulmadığı sorulmuştur. Söz konusu aletlere sahip olma oranı en fazla ekonomik durumu iyi olan haneldedir. Bununla birlikte aletlerin kendi içinde de kullanım oranından kaynaklanan bir farklılık vardır. Pulluk, aysan gibi bazı tarımsal aletler, tarımsal üretimde çok yaygın iken; mısır slaj makinesi gibi alet ise daha spesifik bir alettir. Bu durum da araştırma sonuçlarına yansımıştır.

Tablo 125'te ekonomik durumu iyi olan hanelerden pulluk sahibi olma oranı % 71,9; ilaçlama makinesi sahibi olma oranı % 68,8 ve mısır slaj makinesi sahibi olma durumu % 21,9'dur. Orta halli hanelerin % 68,4'ü pulluk; % 62'si ilaçlama makinesi ve % 5,3'ü de mısır slaj makinesine sahiptir. Durumu kötü olan hanelerde ise pulluk sahibi olma durumu bile yaklaşık yarı yarıya inmiştir. İlaçlama makinesi sahibi olma oranı % 43,1'dir ve mısır slaj makinesine sahip olan ise yoktur. Dikkat çekici hususlardan biri ise, ilaçlama makinesinin kullanım yaygınlığına ilişkindir. Tarımsal ürünleri ilaçlama gerekliliği o denli artmıştır ki, tüm ekonomik yapıdaki üreticiler için makine alma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tarımsal alete sahip olma durumuyla ilgili bu tablolar ise, küçük üreticilerin kendi içlerinde de sınıfsal eşitsizliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 126: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Alet Satma Durumu

		Tarımsal Alet Satma		Toplam
		Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi N	9	23	32
	halli %	28,1%	71,9%	100,0%
	Orta N	47	216	263
	halli %	17,9%	82,1%	100,0%
Kötü N	10	55	65	
	%	15,4%	84,6%	100,0%
Toplam N		66	294	360
%		18,3%	81,7%	100,0%

$$\chi^2=2,464; p=0,292>0,05$$

Tablo 126’da hanelerin günümüzdeki ekonomik durumu ile tarımsal alet satma durumu gösterilmektedir. Günümüzdeki ekonomik durum ile tarımsal alet satma durumu arasında anlamlı ($\chi^2=2,464; p=0,292>0,05$) ilişki yoktur. Tablo 126’ya göre, ekonomik durumu iyi olanların % 28,1’i, orta halli olanların % 17,9’u ve durumu kötü olanların da % 15,4’ü tarımsal aletini satmıştır. Bu sonuçlara göre tarımsal aletlerin ekonomik durumu iyi olan hanelerde daha fazla satılma eğilimi olduğu görülmektedir ki, bu durumun nedenleri bir sonraki tabloda ele alınmıştır.

Tablo 127: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Alet Satma Nedeni

		Tarımsal Alet Satma Nedeni				Toplam
		Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak	Kredi ödemek için	Model yenilemek, değiştirmek için	Yok	
Ekonomik Durum	İyi N	0	2	7	23	32
	halli %	0,0%	6,3%	21,9%	71,9%	100,0%
	Orta N	21	9	17	216	263
	halli %	8,0%	3,4%	6,5%	82,1%	100,0%
Kötü N	7	3	0	55	65	
	%	10,8%	4,6%	0,0%	84,6%	100,0%
Toplam N		28	14	24	294	360
%		7,8%	3,9%	6,7%	81,7%	100,0%

$$\chi^2=19,849; p=0,003<0,05$$

Tablo 126’da günümüzdeki ekonomik durum ile tarımsal alet satma durumu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktu. Ancak Tablo 127’de günümüzdeki

ekonomik durum ile tarımsal alet satma nedeni arasında anlamlı ($\chi^2=19,849$; $p=0,003<0,05$) düzeyde bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 127'ye göre günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 21,9'u model yenilemek için; % 6,3'ü kredi ödemek için aletini satmıştır. Tarımsal üretimden kazanamamaktan dolayı araç-gerecini satan iyi durumda hane ise bulunmamaktadır. Bu durumun aksine, kötü durumlu hanelerde de model yenilemek için araç satma bulunmazken, tarımsal üretimden kazanamamaktan dolayı satma durumu % 10,8 oranıyla en önemli elden çıkarma nedenini oluşturmaktadır. Orta halli haneler de ilk neden olarak % 8 oranıyla tarımsal üretimden kazanamadığı için; ikinci olarak % 6,5 oranıyla daha yeni bir alet almak için ve son olarak % 3,4 ile kredi ödemek için tarımsal aletini satmaktadır. Tarımsal alet satma durumuyla ekonomik durum arasında ilk bakışta anlamlı bir ilişki yok gibi görünürken; alet satma nedeni irdelendiğinde buz dağının ardında kalan faktörler gün yüzüne çıkmaktadır.

Tablo 128: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve 1.Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün

		Tarımsal Ürünler								Toplam	
		Buğday	Tütün	Pamuk	Zeytin	Mısır	Sebze	Meyve	Yok		
Ekonomik Durum	İyi halli	N 5	68	1	0	0	1	1	1	77	
	%	6,5%	88,3%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	1,3%	100,0%	
	Orta halli	N 7	188	8	1	1	3	0	4	212	
%	3,3%	88,7%	3,8%	0,5%	0,5%	1,4%	0,0%	1,9%	100,0%		
Kötü	N 1	57	1	0	0	7	0	5	71		
	%	1,4%	80,3%	1,4%	0,0%	0,0%	9,9%	0,0%	7,0%	100,0%	
Toplam		N 13	313	10	1	1	11	1	10	360	
		%	3,6%	86,9%	2,8%	0,3%	0,3%	3,1%	0,3%	2,8%	100,0%

$\chi^2= 29,410$; $p=0,009<0,05$

Tablo 128'e göre 15-20 yıl önce ekonomik durum ile 1.olarak yetiştirilen tarımsal ürün arasında anlamlı ($\chi^2= 29,410$; $p=0,009<0,05$) düzeyde ilişki görülmektedir. 15-20 yıl önce ekonomik durum fark etmeden tüm hanelerde en fazla yetiştirilen ürün tütün olmuştur. Bununla birlikte, tütünün öncelikli yetiştirme oranı, ekonomik duruma göre kısmen farklılaşmıştır. Ekonomik durumu iyi olan haneler % 88,3 oranında; orta halli haneler % 88,7 oranında ve ekonomik durumu kötü olan haneler % 80,3 oranında tütün yetiştirmiştir. İkinci sırada yetiştirilen ürün olarak, ekonomik durumu iyi hanelerde % 6,5 oranıyla buğday, orta hanelerde % 3,8 oranıyla pamuk ve iyi olmayan hanelerde % 9,9 oranıyla sebze yer almıştır. Bu sonuçlara göre,

geçmişte tütün tek tip ürün ağırlıklı şekilde yetiştirilmiştir. Geçmişte ekonomik durumu kötü olanların sera yapmaya daha önce başlaması durumu ile geçmişte ekonomik durumu kötü olan hanelerin tütünden sonra en fazla yetiştirdiği ürünün sebze olması durumu da birbiriyle örtüşmektedir.

Tablo 129: Günümüzde Ekonomik Durum ve 1.Önemde Yetiştirilen Tarımsal Ürün

		Tarımsal Ürünler									Toplam
		Buğday	Pamuk	Zeytin	Mısır	Sebze	Meyve	Bağ	Yok		
Ekonomik Durum	İyi	N 2	3	3	3	18	0	2	1	32	
	halli	% 6,3%	9,4%	9,4%	9,4%	56,3%	0,0%	6,3%	3,1%	100,0%	
	Orta	N 24	17	27	20	133	7	12	23	263	
	halli	% 9,1%	6,5%	10,3%	7,6%	50,6%	2,7%	4,6%	8,7%	100,0%	
	Kötü	N 3	0	6	10	35	1	2	8	65	
		% 4,6%	0,0%	9,2%	15,4%	53,8%	1,5%	3,1%	12,3%	100,0%	
Toplam		N 29	20	36	33	186	8	16	32	360	
		% 8,1%	5,6%	10,0%	9,2%	51,7%	2,2%	4,4%	8,9%	100,0%	

$$\chi^2=13,714; p=0,471>0,05$$

Tablo 129'a göre günümüzde ekonomik durum ile 1.önemde yetiştirilen tarımsal ürün arasında anlamlı ($\chi^2=13,714; p=0,471>0,05$) düzeyde ilişki bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni olarak, 15-20 yıl öncesinde tek tip ağırlık ürün yetiştirilmekte ve iken günümüzde, tütünden sonra örnekleme oluşturan farklı köylere ve ekonomik yapıya göre ürün çeşitliliğine gidilmesidir. Ancak sebze üretimi, her üç farklı ekonomik durumdaki örneklem için, 1.önemde yetiştirilen ürün olmuştur. Ekonomik durumu iyi olan haneler % 56,3; orta halliler % 50,6 ve kötü olan haneler % 53,8 oranında 1.önemli ürün olarak sebze yetiştirmektedir. Günümüzdeki verilere ait olan bu tablo, 15-20 yıl öncesi verilerini gösteren bir önceki tabloyla birlikte düşünüldüğünde, sebzenin tarihsel süreçte değer kazandığı görülmektedir. Geçmişte ekonomik durumu kötü olan hanelerin tütünden sonra en fazla sebze yetiştirmeye başlamış iken, günümüzde sebze yetiştiriciliği en fazla ekonomik durumu iyi olan hanelerde olmuştur.

Tablo 129'da günümüzde sebzedden sonra en fazla yetiştirilen ürünlere bakılırsa, ekonomik durumu iyi olan haneler % 9,4 şeklinde eşit oranda pamuk, mısır ve buğday yetiştirmektedir. Orta halli haneler % 10,3 oranıyla zeytin ve % 9,1 oranıyla buğday, % 7,5 oranıyla mısır, % 6,5 oranıyla pamuk ve % 4,6 oranıyla bağ ve % 2,7

oranıyla meyve yetiştirmektedir. Ekonomik durumu kötü olan haneler % 15,4 oranında mısır ve % 9,2 oranında zeytin, % 4,6 oranında buğday, % 3,1 oranında bağ ve % 1,5 oranında meyve yetiştirmektedir.

Bu sonuçlara göre, küçük meta üreticilerinin kapitalizme karşı ayakta kalabilmede izlediği stratejilerden birinin ürün farklılaştırması olduğu görülmektedir. (Keyder, Yenal 2013: 70). Ekonomik durumu iyi olan hanelerde ürün çeşitliliği yelpazesinin olabildiğince zenginleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Çünkü ekonomik durumu iyi olan hanelerin eşit oranda yetiştirmekte olduğu pamuk, mısır ve buğday özellikle büyük miktarlarda yetiştirildiğinde, bu ürünlere verilen desteklemeyle birlikte gelir kaynağı oluşturmaktadır. Pamuk, daha önce belirtildiği gibi primi en fazla artan ürünlerden olmuştur. Ayrıca pamuk, hane ihtiyacını giderici özelliği bulunan buğday ve mısırdan farklı olarak, pazara dönük sanayi amaçlı yetiştirilen bir üründür. Orta halli ve durumu iyi olmayan hanelerde ise, pazara yönelik ürün olan sebzeden sonra en fazla buğday, zeytin, mısır gibi ürünler yetiştirildiği görülür ki, bu ürünlerin önemli bir kısmı aslında hane içi tüketimi sağlamak içindir.

Tablo 130: 15-20 Yıl Önce Ekonomik Durum ve Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı Durumu

		Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı				Toplam
		Ailece yaparız	Mevsimlik tarım işçisi	Ailece ve işçi	İlgisiz	
Ekonomik Durum	İyi	N 40	15	21	1	77
	halli	% 51,9%	19,5%	27,3%	1,3%	100,0%
	Orta	N 126	23	59	4	212
	halli	% 59,4%	10,8%	27,8%	1,9%	100,0%
Kötü	N 43	7	16	5	71	
	% 60,6%	9,9%	22,5%	7,0%	100,0%	
Toplam		N 209	45	96	10	360
		% 58,1%	12,5%	26,7%	2,8%	100,0%

$\chi^2=10,934$; $p=0,090>0,05$

Tablo 130'a göre, 15-20 yıl önce hanelerin ekonomik durumu ile tarımsal faaliyetleri kiminle yaptıkları durumunun anlamlı ($\chi^2=10,934$; $p=0,090>0,05$) düzeyde ilişkisi bulunmamaktadır. Tarımsal faaliyetlerin ekonomik duruma göre kiminle yapıldığı sıralaması her üç ekonomik grupta da ailece yapmak, hem ailece hem de işçiyle yapmak ve mevsimlik işçi tutmak şeklinde olup sadece sıralamadaki

yüzdeler oranlar değişmiştir. Ayrıca bir diğer dikkat çekici durum, 15-20 sene evvel ekonomik durumu iyi olan hanelerde ailece çalışma oranı, % 51,9 ile diğer gruplara nazaran en az durumda iken, mevsimlik işçi tutma düzeyi de %19,5 ile en fazla orana sahiptir. Öte yandan ekonomik durumu kötü olan hanelerde hanece çalışmak % 60,6 ile en fazla ve mevsimlik işçi tutarak çalışma % 9,9 ile en az orana sahiptir.

Tablo 131: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı Durumu

		Tarımsal Faaliyetlerin Kiminle Yapıldığı				Toplam
		Ailece yaparız	Mevsimlik tarım işçisi	Ailece ve işçi	İlgisiz	
Ekonomik Durum	İyi halli	N 17 % 53,1%	4 12,5%	10 31,3%	1 3,1%	32 100,0%
	Orta halli	N 165 % 62,7%	25 9,5%	50 19,0%	23 8,7%	263 100,0%
	Kötü	N 39 % 60,0%	2 3,1%	16 24,6%	8 12,3%	65 100,0%
Toplam		N 221 % 61,4%	31 8,6%	76 21,1%	32 8,9%	360 100,0%

$$\chi^2=8,115; p=0,230>0,05$$

Tablo 131'e göre, günümüzde hanelerin ekonomik durumu ile tarımsal faaliyetleri kiminle yaptıkları durumunun anlamlı ($\chi^2=8,115; p=0,230>0,05$) düzeyde ilişkisi bulunmamaktadır. "Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde ailece çalışma oranı artmakta iken iyi olan hanelerde azalmaktadır." değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanamamıştır. Bununla birlikte Tablo 131, bir önceki tablo ile birlikte düşünülüğünde, geçmişte ekonomik durum ile emek biçimleri arasında anlamlı ilişki olduğu, günümüze gelindiğinde ise bu durumun biraz değiştiği görülmektedir. Günümüzde ekonomik durum pek değişmeksizin aile emeği ağırlıklı çalışma biçimi daha yoğunluk kazanmıştır. Bu durum da, geçmişten günümüze geldikçe, küçük üreticilerin olumsuz ekonomik koşullarla mücadele etmede hane emeğini kullanmayı da bir yol olarak gördüklerinin bir ifadesidir.

Günümüzde tarlada sadece kendi ailesiyle çalışan üreticilerin oranı, 15-20 yıl öncesine göre ekonomik durumu iyi hanelerde % 1,2 oranında, orta halli hanelerde % 3,3 oranında artmış ve ekonomik durumu kötü olan hanelerde ise % 0,6 gibi çok düşük

oranda azalmıştır. Öte yandan mevsimlik işçi tutma düzeyi ekonomik durumu iyi hanelerde % 7 oranında, orta olan hanelerde % 1,3 oranında ve ekonomik durumu kötü olan hanelerde % 6,8 oranında azalmıştır. Bu durumda ekonomik durumu iyi olan hanelerin, ekonomik güçlerindeki zayıflamayı daha şiddetli şekilde hissettikleri ve mevsimlik işçi tutma gücünün ekonomik durumu daha iyi olan hanelerde bile zayıfladığı söylenebilir.

Ailece ve yevmiyeci tutarak çalışma düzeyi ekonomik durumu iyi hanelerde % 4 oranında ve ekonomik durumu pekiyi olmayan hanelerde 2,1 oranında artmış; orta halli hanelerde % 8,8 oranında azalmıştır. Küçük meta üreticilerinin, tarımsal faaliyetleri kiminle yaptıkları konusundaki dönüşüm ekonomik durumu iyi olan hanelerde özellikle mevsimlik işçi tutma oranının azalması şeklinde olur iken, ekonomik durumu orta olan hanelerde ailece çalışma oranının artması şeklinde olmuştur. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde ailece ve yevmiyeciyle çalışma oranında günümüzde artış yaşanmasının bir nedeni yapılan gözlemlere göre, durumu kötü olan hanelerin yeterli tarımsal alete sahip olmadıklarından işlerinde bu tür yardıma ihtiyaç duyduklarından ücretli işgücüne başvurmalarından kaynaklı olabilir.

Tablo 132: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam
		Arttı	Aynı	Azaldı	
Ekonomik Durum	İyi halli	N 7 % 21,9%	6 18,8%	19 59,4%	32 100,0%
	Orta halli	N 18 % 6,8%	55 20,9%	190 72,2%	263 100,0%
	Kötü	N 0 % 0,0%	5 7,7%	60 92,3%	65 100,0%
Toplam		N 25 % 6,9%	66 18,3%	269 74,7%	360 100,0%

$\chi^2=23,677$; $p=0,000<0,05$

Günümüzdeki ekonomik durum ile tarımsal gelirdeki değişme arasında anlamlı ($\chi^2=23,677$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki mevcuttur. Tablo 132’de günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 59,4 oranında; orta olan hanelerin % 72,2 oranında ve kötü olan hanelerin ise % 92,3 oranında tarımsal gelirinde azalma meydana gelmiştir. Buna göre ekonomik durum kötüleştikçe tarımsal gelir de azalmıştır; ancak ekonomik durum fark etmeksizin tarımsal gelirden azalma durumu, en fazla verilen cevap olmuştur. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde, tarımsal

gelirinin arttığını belirten hiç olmamıştır. Ekonomik durumu orta olan hanelerin tarımsal gelirindeki artış oranı % 6,8 ve iyi olanlarda ise % 21,9 düzeyindedir. Bu durum da, uygulanan tarım politikalarının ve neoliberalizmin küçük üreticileri ne denli etkilediğini göstermektedir.

Tablo 133: Toprak Büyüklüğü ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam
		Arttı	Aynı	Azaldı	
Toprak Büyüklüğü	Arttı	N 12	18	45	75
		% 16,0%	24,0%	60,0%	100,0%
	Aynı	N 10	33	106	149
		% 6,7%	22,1%	71,1%	100,0%
	Azaldı	N 2	15	92	109
		% 1,8%	13,8%	84,4%	100,0%
Toplam	Yok/ İlgisiz	N 1	0	26	27
		% 3,7%	0,0%	96,3%	100,0%
Toplam		N 25	66	269	360
		% 6,9%	18,3%	74,7%	100,0%

$\chi^2=27,543$; $p=0,000<0,05$

Tablo 133'te toprak büyüklüğü ile tarımsal gelirin anlamlı ($\chi^2=27,543$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişkisi vardır. Buna göre toprak büyüklüğü artanların % 60'ının; aynı olanların % 71,1'inin ve azalanların % 84,4'ünün tarımsal gelirinde azalma meydana gelmiştir. Toprağı artanların sadece % 16'sının tarımsal geliri de artmıştır. Bu durum toprak büyüklüğünün tarımsal gelirde bir farklılık yarattığını; ancak günümüzde tarımsal gelirde artış yaratmada yeterli olmadığı görülmektedir.

Tablo 134: Verimlilik ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam
		Arttı	Aynı	Azaldı	
Verimlilik	Arttı	N 15	16	22	53
		% 28,3%	30,2%	41,5%	100,0%
	Aynı	N 5	36	68	109
		% 4,6%	33,0%	62,4%	100,0%
	Azaldı	N 5	14	147	166
		% 3,0%	8,4%	88,6%	100,0%
Toplam	Yok/ İlgisiz	N 0	0	32	32
		% 0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
Toplam		N 25	66	269	360
		% 6,9%	18,3%	74,7%	100,0%

$\chi^2=90,275$; $p=0,000<0,05$

Tablo 134’te verimlilik ile tarımsal gelir anlamlı ($\chi^2=90,275$; $p=0,000<0,05$) ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Verimliliği artış eğilimi gösterenlerin % 41,5’i; aynı şekilde devam edenlerin % 62,4’ünün ve azalanların % 88,6’sının tarımsal gelirinde azalma meydana gelmiştir. Verimliliği artanlarda tarımsal geliri aynı devam edenlerin oranı % 30,2 ve tarımsal geliri artanların oranı % 28,3’tür. Sonuçlara göre üretimde verimliliği artanlarda dahi, tarımsal gelirdeki değişim en fazla azalma şeklinde olmuştur. Çünkü tarımsal ürünlerin fiyatları, girdilere paralel şekilde değişmedikçe örneğin bir ton veya bir buçuk ton ürün elde etme arasında çok büyük bir fark da olmamaktadır.

Tablo 135: Ürün Çeşidi ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam
		Arttı	Aynı	Azaldı	
Ürün Çeşidi	Arttı	N 20	40	94	154
		% 13,0%	26,0%	61,0%	100,0%
	Aynı	N 3	14	62	79
		% 3,8%	17,7%	78,5%	100,0%
	Azaldı	N 2	12	81	95
		% 2,1%	12,6%	85,3%	100,0%
	Yok/ İlgisiz	N 0	0	32	32
		% 0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
Toplam		N 25	66	269	360
		% 6,9%	18,3%	74,7%	100,0%

$\chi^2=35,278$; $p=0,000<0,05$

Tablo 135’te ürün çeşitliliği ile tarımsal gelir ile arasında anlamlı ($\chi^2=35,278$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ürün çeşitliliği artan hanelerden % 61’inde; aynı olan hanelerden % 78,5’inde ve ürün çeşidi azalan hanelerden % 85,3’ünde tarımsal gelir azalma göstermektedir. Ürün çeşidi artarken tarımsal gelirin de artma oranı % 13’tür. Ürün çeşidi aynı kalan hanelerde tarımsal gelirin de aynı şekilde devam etme oranı % 17,7’dir. Üründe çeşitliliğe gitme tarımsal geliri kısmen de olsa arttırmıştır. Ancak yine aynı sorun, yani ürünlerin piyasa değerinin altında satılması etkili olmuştur. Örneğin mısıra ilaveten domates yetiştirmek veya sebzeleri çeşitlendirmek ürünlerin satış fiyatında bir artışı yaratmadığından, ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde serbest piyasa koşullarına göre tüccarlar rol oynadığından neticede ürün çeşitliliği oluşu, tarımsal geliri istenen düzeye taşımaya yetmemiştir.

Tablo 136: Makineleşme ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam
		Arttı	Aynı	Azaldı	
Makineleşme	Arttı	N 22	34	106	162
		% 13,6%	21,0%	65,4%	100,0%
	Aynı	N 3	16	71	90
		% 3,3%	17,8%	78,9%	100,0%
	Azaldı	N 0	1	9	10
		% 0,0%	10,0%	90,0%	100,0%
	Yok/ İlgisiz	N 0	15	83	98
	% 0,0%	15,3%	84,7%	100,0%	
Toplam		N 25	66	269	360
		% 6,9%	18,3%	74,7%	100,0%

$$\chi^2=24,665; p=0,000<0,05$$

Tablo 136'ya göre, makineleşme ve tarımsal gelir ile arasında anlamlı ($\chi^2=24,665; p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki mevcuttur. Tarımsal makineleşme düzeyi günümüze yaklaştıkça artan hanelerin % 65,4'ü; makineleşme düzeyinin geçmişe göre aynı kaldığını belirten hanelerin % 78,9'unun ve makineleşme düzeyi azalmaya başlayan hanelerin % 90'ı tarımsal gelirlerinde azalma meydana gelmekte olduğunu belirtmiştir. Makineleşme oranı artan hanelerden, tarımsal geliri de artanların oranı ise sadece % 13,6'dır. Tarımda makineleşme oranı aynı devam edip tarımsal geliri de değişmeyen hanelerin oranı % 17,8'dir. Bu durum, tarımda makineleşmenin, yeniliği, teknolojiyi takip etmenin tarımsal geliri doğrudan arttırma eğilimi taşımadığını göstermektedir.

Tablo 137: Sulama ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam
		Arttı	Aynı	Azaldı	
Sulama	Arttı	N 18	27	79	124
		% 14,5%	21,8%	63,7%	100,0%
	Aynı	N 4	29	84	117
		% 3,4%	24,8%	71,8%	100,0%
	Azaldı	N 2	5	29	36
		% 5,6%	13,9%	80,6%	100,0%
	Yok/ İlgisiz	N 1	5	77	83
	% 1,2%	6,0%	92,8%	100,0%	
Toplam		N 25	66	269	360
		% 6,9%	18,3%	74,7%	100,0%

$$\chi^2=33,003; p=0,000<0,05$$

Sulama ve tarımsal gelir anlamlı ($\chi^2=33,003$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişkiye sahiptir. Geçmişten günümüze sulama düzeyi artan hanelerden % 63,7'sinin, sulama oranı aynı devam eden hanelerin %71,8'inin ve sulama oranı günümüzde, geçmişe göre azalan hanelerin % 92,8'inin tarımsal gelirinde azalma yönünde değişme gerçekleşmiştir. Günümüzde sulama oranı arttığı gibi, tarımsal geliri de artan hanelerin oranının % 14,5 olduğu Tablo 137'de görülmektedir. Günümüzde sulama oranı da, tarımsal geliri de değişiklik göstermeyen hanelerin oranı ise % 24,8'dir. Günümüzde sulu tarımının artmış olması, küçük üreticilerin tarımsal gelirlerinde artış sağlamayı başaramamıştır. Alan araştırması yapılan köylerde yetiştirilen tarımsal ürünler arasında sebze, meyve, mısır gibi ürünler sulama ihtiyacı en fazla olan ürünlerdir. Bir başka deyişle kuru tarımdan sulu tarıma geçmek, neoliberal piyasa ekonomisini değiştirmeden, tarımsal gelirden de ciddi bir artışı getirmemiştir.

Tablo 138: Gübreleme ve Tarımsal Gelir

		Tarımsal Gelir			Toplam	
		Arttı	Aynı	Azaldı		
Gübreleme	Arttı	N	22	38	147	207
		%	10,6%	18,4%	71,0%	100,0%
	Aynı	N	3	22	49	74
		%	4,1%	29,7%	66,2%	100,0%
	Azaldı	N	0	3	8	11
		%	0,0%	27,3%	72,7%	100,0%
	Yok/ İlgisiz	N	0	3	65	68
		%	0,0%	4,4%	95,6%	100,0%
Toplam		N	25	66	269	360
		%	6,9%	18,3%	74,7%	100,0%

$\chi^2=28,397$; $p=0,000<0,05$

Tablo 138'e göre gübreleme ve tarımsal gelir arasında anlamlı ($\chi^2=28,397$; $p=0,000<0,05$) ilişki düzeyi mevcuttur. Günümüze yaklaştıkça gübreleme ve ilaçlama oranı artan hanelerden % 71'i; aynı devam eden hanelerin % 66,2'si ve azalan hanelerin % 72,7'si tarımsal gelirden azalma olduğunu belirtmiştir. Gübreleme, ilaçlama oranı artan hanelerden, tarımsal geliri de artanların oranı % 10,6'dır. Gübreleme ve ilaçlamanın artmış olması tarımsal gelirden artışı beraberinde getirmeye yetmemiştir. Oysa ki toplumda gübreleme ve ilaçlamanın tarımda verimi ve dolayısıyla da tarımsal geliri arttıracığı algısı oluşturulmuştur. Bu durum verimlilik girdisiyle birlikte düşünülecek olursa, gübreleme verimliliği arttırmış olabilir; ancak

üreticilerin gelirine yansımamıştır. Çünkü katılımcıların hep belirttiği gibi, zirai gübre, ilaç, tohum gibi girdilerin fiyatları çok yükselirken, üreticilerin sattıkları ürünlerde aynı belirgin fark olmamıştır. Çünkü üreticiler tüccara birinci elden ürünlerini satarken, bizim tüketici olarak pazarlarda, marketlerde alış veriş yaptığımız fiyatların çok altında pazarlamaktadırlar.

Tablo 139: Günümüzde Ekonomik Durum ve Büyükbaş Sayısı

		Büyükbaş Sayısı						Toplam
		Yok	1-5	6-10	11-15	16-20	21 ve üstü	
Ekonomik Durum	İyi	N 22	2	2	2	0	4	32
	halli	% 68,8%	6,3%	6,3%	6,3%	0,0%	12,5%	100,0%
	Orta	N 188	43	9	6	6	11	263
	halli	% 71,5%	16,3%	3,4%	2,3%	2,3%	4,2%	100,0%
Kötü	N 52	10	1	2	0	0	65	
	% 80,0%	15,4%	1,5%	3,1%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N 262	55	12	10	6	15	360
		% 72,8%	15,3%	3,3%	2,8%	1,7%	4,2%	100,0%

$$\chi^2=15,852; p=0,104>0,05$$

Tablo 139'a göre günümüzde ekonomik durum ile büyükbaş hayvan sayısı arasında anlamlı ($\chi^2=15,852$ $p=0,104>0,05$) ilişki düzeyi bulunmamaktadır. "Günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı ekonomik durumu iyi olmayan hanelere göre daha fazladır." değişkenleri arasında küçükbaş hayvancılık için anlamlı ilişki elde edilir iken büyükbaş hayvancılık için anlamlı ilişki elde edilememiştir. Bununla birlikte Tablo 139'da, ekonomik durumu iyi olan hanelerde büyükbaş hayvan sayısının da daha büyük sayıda olduğu; ancak ekonomik durum kötüleştikçe sahip olunan büyükbaş hayvan sayısında da azalma veya hiç olmama durumunun artış gösterdiği görülmektedir.

Ekonomik durumu iyi hanelerde büyükbaş olmama durumu % 68,8 oranında, orta hanelerde % 71,5 oranında ve durumu pekiyi olmayan hanelerde % 80 oranındadır. Ayrıca günümüzde ekonomik durumu iyi hanelerde sadece 1-5 arasında büyükbaş hayvan bulunma durumu % 6,3 oranında iken, ekonomik durumu pekiyi olmayan hanelerde % 15,4 oranında ve orta hanelerde ise % 16,3 oranındadır. Öte yandan günümüzde 21 ve üstü büyükbaş hayvana sahip olma % 12,5 oranıyla en fazla

ekonomik durumu iyi olan hanelerdir. Orta halli hanelerde bu oran % 4,2 iken, durumu pekiyi olmayan hanelerde ise bu sayıda büyükbaş hayvan hiç bulunmamaktadır. Bir sonraki tabloda ekonomik duruma göre küçükbaş hayvana sahip olmaya ilişkin sonuçlar bulunmaktadır.

Tablo 140: Günümüzde Ekonomik Durum ve Küçükbaş Sayısı

		Küçükbaş Sayısı						Toplam
		Yok	1-5	6-10	11-15	15-20	21 ve üstü	
Ekonomik Durum	İyi halli	N 17 % 53,1	2 6,3%	3 9,4%	3 9,4%	1 3,1%	6 18,8%	32 100,0%
	Orta halli	N 158 % 60,1	48 18,3%	27 10,3%	7 2,7%	7 2,7%	16 6,1%	263 100,0%
	Kötü	N 47 % 72,3	12 18,5%	3 4,6%	0 0,0%	0 0,0%	3 4,6%	65 100,0%
Toplam		N 222 % 61,7	62 17,2%	33 9,2%	10 2,8%	8 2,2%	25 6,9%	360 100,0%

$\chi^2=21,787$; $p=0,016<0,05$

Günümüzde ekonomik durum ile küçükbaş hayvan sayısı arasında anlamlı ($\chi^2=28,397$; $p=0,000<0,05$) ilişki düzeyi olduğu Tablo 140'da görülmektedir. Sonuçlara göre, göre ekonomik durumu iyi hanelerde küçükbaş olmama durumu % 53,1 oranında, orta hanelerde % 60,1 oranında ve durumu pekiyi olmayan hanelerde % 72,3 oranındadır. 1-5 arasında küçükbaş hayvana sahip olma durumu, ekonomik durumu iyi hanelerde % 6,3 oranında, orta hanelerde % 18,3 oranında ve durumu pekiyi olmayan hanelerde % 18,5 oranındadır. Bununla birlikte 21 ve üstü küçükbaş hayvana sahip olma oranları, ekonomik durumu iyi hanelerde % 18,8, orta hanelerde % 6,1 ve durumu pekiyi olmayan hanelerde % 4,6 şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu sonuçlar, büyükbaş hayvan sahipliğinde olduğu gibi, ekonomik durum arttıkça hayvan sayısının da arttığını; fakat ekonomik durum kötüleştikçe hayvan bulunmama sayısının arttığını göstermektedir. Bu durumu ortaya çıkaran etmenlerden biri, küçük meta üreticilerinin hayvanlarını satmak durumunda kalmalarıdır. Sonraki başlıkta bu durum incelenmiştir.

Tablo 141: Günümüzde Ekonomik Durum ve Hayvan Satma Durumu

		Hayvan Satma		Toplam
		Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi	N 19	13	32
	halli	% 59,4%	40,6%	100,0%
	Orta	N 185	78	263
	halli	% 70,3%	29,7%	100,0%
Kötü	N 46	19	65	
	% 70,8%	29,2%	100,0%	
Toplam		N 250	110	360
		% 69,4%	30,6%	100,0%

$$\chi^2=1,683; p=0,431>0,05$$

Tablo 141’de günümüzde ekonomik durum ile hayvan satma durumu arasında anlamlı ($\chi^2=1,683; p=0,431>0,05$) ilişki düzeyi bulunmamaktadır. “Ekonomik durumu kötü olan hanelerde hayvan satma eğilimi ve ekonomik durumu iyi olanlarda ise satmama eğilimi vardır” değişkenleri arasında istatistiksel anlamlı ilişki saptanamamıştır. Bununla birlikte ekonomik durumu kötü olan hanelerin, ekonomik durumu iyi olanlara göre daha fazla hayvan sattıkları tabloda görülmektedir.

Ekonomik durumu iyi hanelerde hayvan satma % 59,4 oranında, orta hanelerde % 70,3 oranında ve durumu pekiyi olmayan hanelerde % 70,8 oranındadır. Dolayısıyla ekonomik durum kötüleştikçe hayvan satma oranının da arttığı görülmektedir. Küçük meta üreticileri, neoliberal piyasa koşulları içerisinde, karşılaştıkları sorunların, toprak satma durumunda da hatırlanacağı üzere, mülkiyet araçlarını satarak üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar.

5.2.2.4. Beklentiler

Hanelerin günümüzdeki ekonomik durumu ile tarımın geleceğine dair nasıl bir beklenti içinde olma, çiftçilik mesleğinden memnuniyet, çiftçilik yerine maaşlı bir işte çalışmayı isteme, çocukların gelecekte bu işi sürdürmelerini isteme durumları arasındaki ilişki irdelenmektedir.

Tablo 142: Günümüzde Ekonomik Durum ve Tarım Sektörünün Geleceğini Değerlendirme

		Tarım Sektörünün Geleceği			Toplam
		Daha iyi	Daha kötü	Bilmiyorum	
Ekonomik Durum	İyi	N 7	23	2	32
	halli	% 21,9%	71,9%	6,3%	100,0%
	Orta	N 24	213	26	263
	halli	% 9,1%	81,0%	9,9%	100,0%
	Kötü	N 0	59	6	65
		% 0,0%	90,9%	9,1%	100,0%
Toplam		N 31	295	34	360
		% 8,6%	81,9%	9,4%	100,0%

$\chi^2= 13,662$; $p=0,008<0,05$

Tablo 142’de ekonomik durum ile tarım sektörünün geleceğini değerlendirme arasında anlamlı ($\chi^2= 13,662$; $p=0,008<0,05$) düzeyde ilişki vardır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 71,9’u; orta olan hanelerin % 81’i ve kötü olan hanelerin % 90,9’u tarımın daha kötüye gittiğini, gelecek yıllarda daha çetin şartlarda çalışmak zorunda kalınacağını düşünmektedirler. Tarım sektörünün gelecekte iyi olacağını düşünenler arasında şöyle yorum yapanlar olmuştur: “İnsanlığın beslenme ihtiyacı bitmeyecek, gelecekte de devam edecek. Biz de gıda ürünü yetiştiriyoruz. Gelecekte bize daha çok ihtiyaç olacak.”

Tablo 143: Günümüzde Ekonomik Durum ve Çiftçilikten Memnuniyet

		Çiftçilikten Memnuniyet		Toplam
		Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi	N 15	17	32
	halli	% 46,9%	53,1%	100,0%
	Orta	N 51	212	263
	halli	% 19,4%	80,6%	100,0%
	Kötü	N 4	61	65
		% 6,2%	93,8%	100,0%
Toplam		N 70	290	360
		% 19,4%	80,6%	100,0%

$\chi^2= 22,703$; $p=0,000<0,05$

Tablo 143'e göre, günümüzde ekonomik durum ve çiftçilikten memnuniyet arasında anlamlı ($\chi^2= 22,703$; $p=0,000<0,05$) düzeyde ilişki vardır. Buna göre ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 46,9'u; orta olan hanelerin % 19,4'ü ve kötü olan hanelerin ise sadece % 6,2'si çiftçilikten memnundur. Çiftçilikten memnun olanlar, "bu zamana kadar hep bu işten ekmek yedik." deyip konuya vefa borcu olarak yaklaşanlar olmuştur.

Tablo 144: Günümüzde Ekonomik Durum ve Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme

			Maaşlı İşte Çalışmayı İsteme		Toplam
			Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi	N	15	17	32
	halli	%	46,9%	53,1%	100,0%
	Orta	N	181	82	263
	halli	%	68,8%	31,2%	100,0%
Kötü	N	55	10	65	
	%	84,6%	15,4%	100,0%	
Toplam		N	251	109	360
		%	69,7%	30,3%	100,0%

$\chi^2= 14,843$; $p=0,001<0,05$

Tablo 144'e göre günümüzde ekonomik durum ile maaşlı bir işte çalışmayı isteme arasında anlamlı ($\chi^2= 14,843$; $p=0,001<0,05$) düzeyde ilişki vardır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 46,9'u; orta olan hanelerin % 68,8'i ve kötü olan hanelerin ise % 84,6'sı maaşlı bir işte çalışıyor olmayı istemektedir. Çiftçiliğin düzenli bir geliri olmadığı, kazancı olsa da elinde para kalmadığı, sigortası olmadığı için "hiç değilse bi fabrika işçisi" olmayı yeğlemektedirler.

Tablo 145: Günümüzde Ekonomik Durum ve Çocukların Hanenin İşine Devam Etmesini İsteme Durumu

			Çocuklarının İşlerine Devam Etmesini İsteme Durumu		Toplam
			Evet	Hayır	
Ekonomik Durum	İyi halli	N	10	22	32
		%	31,3%	68,8%	100,0%
	Orta halli	N	44	219	263
		%	16,7%	83,3%	100,0%
Kötü	N	7	58	65	
	%	10,8%	89,2%	100,0%	
Toplam		N	61	299	360
		%	16,9%	83,1%	100,0%

$\chi^2= 6,423$; $p=0,040<0,05$

Tablo 145’te günümüzde ekonomik durum ile çocukların hanenin işine devam etmesini isteme arasında anlamlı ($\chi^2= 6,423$; $p=0,040<0,05$) düzeyde ilişki vardır. Ekonomik durumu iyi olan hanelerin % 31,3’ü; orta olan hanelerin % 16,7’si ve kötü olan hanelerin ise % 10,8’i çocuklarının gelecekte de kendi işlerini sürdürmelerini istemektedir.

Karakuyu Köyü halkı, diğer köylerden farklı olarak, genellikle toprağa, tarım aletlerine yatırım yapan bir köy özelliği taşımaktadır. Köy sakinleri çocuklarının da dışarıda asgari ücretle, başkası adına çalışacaklarına köyde kalıp üreticiliğe devam etmesini arzulamaktadırlar. Kendi köylerindeki hayat koşullarının daha iyi olduğunu düşünmektedirler. Özellikle oğlan çocuklarının daha yüksek eğitime devam etmesi, örtük bir şekilde istenmemektedir. Çünkü okuyanlar köyden, haneden ayrılacak ve dolayısıyla hanenin bu zamana kadar toprağa, tarıma yapmış olduğu birikim de boşa gitmiş olacak şeklinde bir endişe duyulmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“İzmir-Menderes Örneğinde Küçük Meta Üreticiliğinin Dönüşümü” başlıklı bu doktora tez çalışmasında, “küçük üreticilerin ekonomik durumlarının giderek kötüleştiği ve bu kötüleşmede de neoliberal politikalar ile uygulanan devlet politikalarının etkili olduğu” savı, Marksist yaklaşıma dayanan küçük meta üretimi kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Türkiye’de kırsal dönüşüm tarihi 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere değerlendirilmiştir. 1980 sonrasında dünya genelinde neoliberalizme dayalı ekonomik sistemin egemenliği görülmeye başlamıştır. Bu doğrultuda uluslararası kurumlarla kırsal alanı da ilgilendiren anlaşmalar yapılmıştır. Dolayısıyla anlaşma hükümlerinin bağlayıcılığı ülke politikalarına da yön vermiştir. Neticede Türkiye kırsalı bu değişimlere göre şekillenmiştir. Belirtilen değişimlerin pratiğe yansımalarının analizi için temel ve alt hipotezler oluşturulmuştur. Söz konusu etmenlerin kırsal alanda yarattığı dönüşümler, Menderes ilçesi özelinde ele alınmıştır. 25 Haziran-26 Temmuz 2018 tarihleri arasında İzmir’in Menderes ilçesine bağlı belirlenen 8 köyde alan araştırması uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini yaklaşık 2000 ve örneklemini 360 hane oluşturmaktadır. Araştırmada bilimsel yönteme göre hareket edilmiştir ve bilimsel yöntemin kuramsal ve uygulamalı aşamaları birlikte kullanılmıştır. Uygulama aşamasında karma araştırma yöntemi kullanılarak hem nitel ve hem nicel veriler harmanlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemi kapsamında 8 köy muhtarıyla, yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Muhtarlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde köyün tarihi, köylerde yaşanan göçler, temel geçim kaynaklarında değişim, toprak miktarında değişim, köylerde karşılaşılan sorunlar, bazı yasal düzenlemelerin köylere yansımaları, köylerde toplumsal değişim gibi başlıklar ele alınmıştır. Nicel araştırma yöntemi kapsamında ise 360 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerek muhtarlardan gerekse diğer katılımcılardan elde edilen veriler birbiriyle örtüşmektedir. Alan araştırmasından elde edilen sonuçlar bu bölümde değerlendirilmiştir.

Sosyo-demografik özelliklerden yaşa göre dağılımda örneklemin % 56,1’i 41-65 yaş arasını, cinsiyete göre dağılımda % 77,5’i erkek ve eğitim durumuna göre dağılımda % 63’ü ilköğretim mezunu şeklinde bir temsile sahiptir. Yaş ortalamasının yüksek olması, köylerde ağırlıklı olarak 50 yaş ve üstü nüfusun kalmasındandır. Kadın

sayısının az olması, bu araştırmanın sınırlılıklarından olup kadınların hem tarlada hem evde yoğun şekilde çalışmasından ileri gelmiştir. Örneklemin ağırlıklı olarak ilkokul mezunu olması geçmişte köylerden kentlere ulaşımın, imkanların kısıtlı olmasındandır. Ancak toplumsal değişme çerçevesinde örneklemin çocuklarını iyi eğitim almaya teşvik ettiği gözlemlenmiştir. Üniversiteye devam edenlerin veya üniversiteden mezun olanların oranı % 36,6'dır. Ayrıca daha küçük çocuklar olduğu düşünüldüğünde eğitim seviyesinin arttığı görülmektedir.

Örneklemin % 32,2'sinin hanesinden temelli göç eden olmuştur, göç edenler içinde de, en önemli nedeni % 94 oranıyla ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Muhtarlarla yapılan görüşmelerde göç olgusu üzerinde daha fazla durularak köylerde önemli göç hareketleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buradan çıkan en belirgin sonuç, tütüne verilen desteklemenin kaldırılmasıyla birlikte 1990'lı yıllarda başlayıp 2000'li yılların başında tütüne yasal olarak kota getirilmesi sonucunda, köylerde önemli bir geçiş döneminin yaşandığı, köylerden İzmir'e yoğun göç sürecinin başladığı ve toplumsal hayatta da bazı değişiklikler olduğu şeklindedir.

Bu noktada şunu da belirtmekte fayda olacaktır. Araştırma esnasında, geçmişten günümüze toplumsal değişimde ne gibi farklılıklar ortaya çıktığını veya nelerin hala devam ettiğini görebilmek için "15-20 yıl önce nasıldı?", "Günümüzde nasıl?" şeklinde karşılaştırmalı sorulara yer verilmiştir. Dolayısıyla geçmişte derken, genellikle 15-20 yıl öncesi kastedilmiştir. Buradaki 15-20 yıl kadar önce geçmişin ele alınışında şu faktörler rol oynamıştır: Daha genç nesiller de araştırma kapsamına alınacağından onlara da hitap edebilecek bir düzey belirlenmeye çalışılmış; ancak toplumsal değişmeler yavaş meydana gelen olgular olduğundan çok da yakın bir zaman alınmamıştır. Bir diğer önemli nokta, özellikle pilot araştırmada köylerde tütüne kota getirilmesinden sonra az önce bahsedilen dönüşümler hakkında fikir sahibi olmak etkili olmuştur.

Örneklemin sosyo-ekonomik durumu incelenirse, durumu iyi olan hanelerin oranı 15-20 yıl öncesinde % 21,4 iken, günümüzde % 8,9'a düşmüştür. Buna karşın durumu iyi olmayanlar da günümüzde % 1,6 oranında azalmıştır. Bununla birlikte orta halli grupta ise % 14,2 oranında bir genişleme olmuştur. Dolayısıyla günümüze gelindiğinde ekonomik durum kötüleşmeye başlamıştır. Bunun yansımalarından biri, tarım dışı ek işlerde çalışanların günümüzde % 18,1 oranında artması şeklinde

olmuştur. Daha çarpıcı olanı ise, 15-20 yıl önce herhangi bir tarımsal gelire sahip olmayanlardan, günümüzde ek işte çalışanların oranının % 38,2 olmasıdır. Tarım dışı gelire sahip olan hanelerde % 72,2 oranında genelde tek kişi dışarda çalışmaktadır, hanede iki kişi çalışanların oranı ise % 26,5 olmuştur. Ayrıca tarımda gerçek işsizlik oranlarının da belirsizliğini koruduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırmanın yapıldığı köylerde, geçici işsizler, yaşlılar vb. dahil edilmeden % 5,8 oranında işsizlik olduğu sonucuna varılmıştır. Hanede emekli kişi bulunma oranı % 32,2 olmuştur. Araştırmada ilginç sonuçlardan biri, Çiftçi Kayıt Sistemi üyeliğinin % 59,2'de kalmasıdır. Çünkü bu üyelik, yapılan çeşitli tarımsal desteklemeler için gereklidir. Ancak araştırmada mazot, gübre için verilen desteklemenin zaten çok cüzi kaldığı, ihtiyaçları karşılamadığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bu durum, temel savımızı da doğrular niteliktedir. Ayrıca kuramsal açıdan küçük meta üretimi kuramında Bernstein'ın ekonomik ve politik değişimlerin küçük meta üreticilere yansıdığı şeklinde açıklamasında olduğu gibi, alan araştırmasında üreticilerin ekonomik durumlarının kötüleşmesindeki temel faktörleri de oluşturmaktadır. Tezin amaçlarından biri olan küçük üreticilerin ayakta kalmak için ne gibi mücadele biçimleri geliştirdiklerine ilişkin olarak da elde edilen sonuçlara göre, başvurulan yollardan biri tarım dışı işlerde çalışma olmuştur.

Tarımsal mülkiyete dair ortaya çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir: Geçmişte (% 52,5) de günümüzde (% 55,8) de en fazla 1-25 dönüm arası toprak sahipliği yaygındır. Ancak günümüze gelindiğinde, diğer toprak miktarlarında azalma ortaya çıkmıştır. Ayrıca 15-20 yıl önce 1-25 dönüm arası toprağı olanlardan % 11,6'sında ve 26-50 dönüm arası toprağı olanlardan % 4,7'sinde günümüzde toprak yoktur. En yaygın toprak miktarının 1-25 dönüm arası olması gibi, en yaygın toprak mülkiyet biçimi de mirastır. 15-20 yıl önce % 51,1 oranında olan miras topraklar, günümüzde % 40 oranındadır. 15-20 yıl önce icar toprak alan % 28,6 oranında hanenin günümüzde toprağı yoktur. Dolayısıyla bu kişiler yevmiye veya ücret karşılığı işlerle geçinmektedirler. Geçmişte 50 dönümün altında toprak işleyenlerde mirastan sonra en fazla icar toprak alımı yaygın iken, 50 dönüm üzeri topraklarda miras ve satın, sadece satın gibi mülkiyet biçimleri yaygın olmuştur. Günümüze gelindiğinde, 25 dönümün altında kalan topraklarda ilk iki sıralama yine miras ve icar alma şeklinde iken, 26-50 dönüm arasında mirastan sonra, % 19,5 oranı ile miras ve satın alınan toprak ile %

17,1 oranı ile icar toprak gelmiştir. Dolayısıyla daha orta halli ekonomik yapıya sahip grup içinde, elverişli ortamı bulanlar toprak satın alma yoluna gitmiştir. Öte yandan bu durum bazılarının ise toprak kaybettiğini gösterir. Daha ilginç sonuç ise 101 dönüm ve üzeri toprak sahipliğinde meydana gelmiştir ki, o da miras toprakların günümüzde % 47,2 oranında azalırken miras ve satın alma yoluyla elde edilen toprakların % 32,6 oranında artmasıdır. Bu durum mirasla toprak paylaşımı yaşandığını öte yandan topraklarını satan olduğunda da, sermaye birikimine sahip olanların da topraklarını daha da genişlettiğini göstermektedir. Toprak mülkiyet miktarında ve biçiminde ortaya çıkan bu değişim küçük meta üreticilerinin yeniden üretim sürecinde bir yandan bazı üreticilerin elindeki mülkiyet araçlarını kaybederek işçileşme sürecine girmesinden, bazılarının ise elindeki sermaye birikimini, güç odaklarını kullanarak bu durumu lehine çevirmeye çalışmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla bu durum, tezin amaçlarından olan küçük üreticilerin kendi içlerinde hangi yönlerden farklılaşma eğilimi taşıdıklarına ilişkin olarak da bir cevap olmaktadır. Hanesini geçinmekte zorlananların izlediği yol, daha önce belirtildiği gibi tarım dışı işlerde çalışmaktır. Bir başka yol ise toprağı icara vermek veya satmaktır. Buna göre toprağı icara verenlerin oranı % 5,3; satanların oranı ise % 32,8 olmuştur. Toprak satmada en önemli neden % 43,2 ile borç ödemek olmuştur. Bu koşullarda 75 dönümden az toprağı olanlar toprağı yeterli bulmaz iken, 75 dönümden fazla toprağı olanlar yeterli bulmaktadır. Bu da göstermektedir ki, toprak işlemede ideal miktar 75 dönümdür.

Örneklemin % 74,4'ünün traktörü vardır ve traktör modelleri genellikle çok yeni olmayıp % 21,9'unun 1990 model altındadır. Bununla birlikte örneklemin % 53,1'i traktör satmış olup bu satanlar içinden % 58,6'sı model yenilemek amacıyla satmıştır. En fazla bulunan modelin 1990 model altı düşünüldüğünde, her ne kadar amaç daha yeni bir traktör alımı olsa da, ekonomik koşullar elvermediği için çok yeni traktör alınamamıştır. Örneklemin % 72'sinde herhangi bir tarımsal alet mevcut olup en sık kullanılan tarımsal aletlerden pulluğun bulunma oranı % 65,6 ve ilaçlama makinesinin bulunma oranı % 59,2'dir. İlaçlama makinesi, pulluktan sonra en fazla kullanılan alet olmuştur ki bu durum da, ilaçlama yapmanın ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Örneklemin % 18,3'ü tarımsal aletini satmış olup en önemli satma nedeni % 42,4 oranıyla tarımsal üretimden kazanamamak olmuştur. Bu durumda, üretimden yeterince kazanamayanların başvurdukları yollar arasında tarım dışı işlere

yönelme, toprağını ve tarım aletlerini satma gibi yöntemler bulunmaktadır. Yani zor durumlarda sahip olunan mülkiyet araçları elden çıkarma en sık rastlanan durumlardandır.

Örneklemin % 45,8'i sera yapmıştır. Sera yapmaya başlama zamanı % 39,4 ile en fazla olarak 1989-94 yılları olup bunu % 35,8 ile 1995-2000 yılları izlemiştir. Yani bu yıllar, tütünün ithalatının serbestleştirildiği, yabancı sigaraların yabancı ortaklı özel sektör tarafından yurt içinde üretilmesine müsaade edildiği bu yıllarda tütün üretimi zayıflamış yerini seraya bırakmıştır. Öte yandan seranın maliyetleri çok yüksek olduğundan son 5 yıl içinde % 55,3 oranında serasını bırakan olmuştur. Seranın öne çıkmasıyla ilişkili olarak yetiştirilen ürün olarak da günümüzde sebze öne çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, 15-20 yıl önce 1.önemde yetişen ürün % 86,9 oranıyla tütün olmuşken, günümüzde % 51,7 oranıyla sebze olmuştur. Ayrıca geçmişte en önemli kâr getiren ürün olarak tütün yetiştirenlerin % 50,5'i günümüzde sebze yetiştirmektedir. Bu durum da, köylerin tütünden sonra ürün çeşitliliğine gitmek durumunda kaldıklarını göstermektedir.

Araştırmanın yapıldığı köylerde sulama için kanalet bulunmamaktaydı. Bu nedenle üreticiler sulu tarım yapacaklarsa, tarlalarına sondaj açtırmaktadır. Örneklemin % 63,1'i bu yolla sulama yapmaktadır. Görüşmelerde sondaj açtırmanın ne kadar maliyetli olduğu üzerinde durulmuştur. Ürün bazlı destekleme alanların oranı % 19,4'te kalmıştır. Tarımsal ürünler içinden de örneklem grubunun % 16,7 ile en fazla mısırdan destekleme aldığı görülmüştür. Tarımsal ürünlere ait değişim durumu sonuçlarına göre, buğday üretimi % 25 oranında bitmiştir ve % 28,1 oranında azalmıştır. Örneklemin % 86,9'unda tütün tamamen bitmiştir, geri kalanı da zaten hiç tütün üretmemiştir; % 6,7'si pamuğu yeniden üretmeye başlamıştır. Araştırma alanında zeytin zaten sonradan dikilen değil, genellikle dağda biten türde olduğu için % 32,8 oranıyla geçmişten günümüze değişimde aynı mevcudiyetini korumuştur. Sebze % 39,2 oranıyla, mısır % 21,4 oranıyla meyve % 6,1 oranıyla ve bağ % 3,1 oranıyla artış göstermiştir. Buğdayın yetiştirilmesindeki azalma durumuyla ilişkili olarak değerlendirme biçimi de değişerek geçmişte buğdayı tüccara satarak değerlendiren hanelerin % 59,1'i günümüzde hane içinde tüketmeye başlamıştır. Dolayısıyla buğdayın hem ekim alanının azaldığı hem de değerlendirme şeklinin değişerek piyasa öncelikli olmaktan çıktığı görülmektedir. Bir başka deyişle

Türkiye’de en sık kullanılan gıdaların temelini oluşturan buğday üretimi araştırma alanında oldukça azalmıştır. Zeytin geçmişte de günümüzde de, öncelikle olarak hane ihtiyacını giderici ürün olarak düşünülmektedir. Pamuk ise geçmişte büyük oranda TARİŞ’e verilirken, günümüzde sadece tüccara verilmektedir. Sebze ise hep tüccara verilen bir ürün olmuştur. Yılda alınan mahsul sayısı geçmişte % 76,1 ile en fazla tek ürün şeklinde olup günümüzde de % 47,2 oranıyla tek üründür; ancak % 40,3 oranında günümüzde iki mahsul alanlar vardır. Bu durum da, yine seracılığa başlamanın sonuçlarından biridir. Çünkü serada yılda iki-üç ürün yetiştirilebilmektedir.

Tarımsal girdiler olan tohum/fide, gübre, ilaç kullanımı % 78 gibi bir oranla yüksek bir seviyededir. Ancak görüşmelerde yerli tohum kullanamama durumundan ve zirai gübre ile ilaç kullanımına bağımlı hale gelmekten duyulan üzüntü dile getirilmiştir. Tarımsal üretimle ilgili konularda değişim sonuçlarına göre, toprak miktarında değişim eğilimi % 41,4 oranıyla aynı seyir izlemiş ve % 30,3 oranıyla azalmıştır. Verimlilik % 46,1 oranıyla azalmış; çeşit ise % 42,8 oranıyla artmıştır. Makineleşme % 45 oranıyla, sulama % 34,4 oranıyla ve ilaçlama ise % 57,5 oranıyla artmıştır. Tarımsal gelirden ise, % 74,7 oranında azalma ortaya çıkmıştır. Sonuçlara göre, tarımsal üretimde verimliliğin, ürün çeşitliliğinin, makineleşmenin, sulamanın ve ilaçlamanın artmasına karşın tarımsal gelirden azalma yaşanmıştır. Yani bu durumda elde edilen gelir miktarının içinde bulunduğumuz ekonomi sistemi koşullarında hiçbir şekilde yeterli olmadığına altı çizilmiş olmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin kiminle yapıldığı sonuçları incelenirse 15-20 sene evvel % 58,1 oranında ailece yapılmakta iken, bugün % 61,4 oranında ailece yapıldığı görülmektedir. Daha çarpıcı sonuçlar ise, geçmişte işçi tutan hanelerin % 40’ı ve geçmişte hem ailece hem işçiyle çalışanların % 60,4’ü günümüzde sadece ailece çalışmaktadır. Bu durum neoliberal piyasalar karşısında üretim yapabilme, ayakta kalabilme koşulunun, kendini sömürmekten geçtiğinin çarpıcı bir sonucudur. Bu durum, tezin amaçlarına ışık tutan sonuçlardan biridir. Küçük meta üreticiliğinin önemli özelliklerinden biri, hanelerin işlerini genellikle ailece yapmaları, gerektiğinde işçi tutmalarıdır. Bizim araştırmamızda da benzer sonuç ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte üreticiler homojen bir yapıya sahip değildir, kendi içlerinde çeşitli yönlerden farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma eğilimlerinden biri de mevsimlik veya günlük işçi tutma durumunda kendini göstermektedir.

Tarımsal ürünleri satarken karşılaşılan temel öncelikli sorun için 15-20 yıl öncesi için örneklemin % 66,9'u sorun yoktu, diye belirtmiştir. Günümüzde ise örneklemin % 50,8'i ürünlerin fiyatını tüccarın belirlemesi ve % 33,9'u ise ürünlerin para etmemesi sorunu 1.öncelikli sorun olarak görülmektedir. Geçmişte sorun yoktu diye düşünenlerin ise % 46,9'u fiyatı tüccarın belirlemesi, % 35,3'ü de ürünlerin yeterli değerinde olmaması, % 5'i satış garantisi olmaması ve % 2,1'i ise depolama sorunlarını günümüzde öncelikli sorun olarak değerlendirmiştir. Tarımsal faaliyetlerde genel olarak karşılaşılan sonuçlar geçmişte çeşitlilik göstermektedir. Buna göre, örneklemin % 22,8'i toprak yetersizliğine, % 21,1'i sulamaya, % 10,6'sı araç-gereç eksikliğine 1.öncelikli sorun olarak dikkat çekmiştir. Geçmişte toprak yetersizliğine dikkat çekenlerin % 90,2'si, sulamaya dikkat çekenlerin % 92,1'i, araç-gerece dikkat çekenlerin ise % 94,7'si günümüzde öncelikli sorun olarak mazot, gübre, ilaç gibi girdilerin pahalılığını en önemli sorun olarak değerlendirmiştir. Bu sorunun günümüzde öncelikli sorun olarak genel değerlendirmesindeki oranı ise % 89,4 olmuştur.

Örneklemin % 61'inde hayvan bulunmaktadır. Ancak örneklemin % 72,8'inde büyükbaş ve % 61,7'sinde ise küçükbaş bulunmamakta olup büyükbaş olmayan hanelerin % 69,8'inde küçükbaş da mevcut değildir. Hayvan varlığındaki azlığın en önemli nedeni hayvanların satılmasıdır. Örneklem grubunun % 69,4'ü hayvanlarını satmıştır. Halihazırda hayvanı bulunmayan hanelerden ise % 52,9'u, olanlar içinde ise % 83,6'sı hayvanını satmıştır. Bu yüzden hayvancılık ya bitme ya da azalma sürecine girmiştir. Hayvanları satma nedeni, birden fazla seçenek işaretleme durumuna göre, 202 defa hayvanları otlatacak meranın olmayışı, 170 defa hayvan satım fiyatlarının düşüklüğü, 159 defa süt fiyatlarının düşüklüğü şeklinde dile getirilmiştir. Örneklemin % 76,6'sı 1,10-1,35 lira fiyat aralığında sütünü tüccara satmaktadır. Litre başına 1,50 lira üstünde satabilmek içinse üreticilere soğuk süt tankı temin etmeleri koşulu getirildiği belirtilmiştir. 15-20 yıl önce hayvancılıkta karşılaşılan 1.önemli sorun olarak "böyle bir sorun yoktu" diyenler örneklemin % 43,6'sını, kooperatif eksikliğine dikkat çekenler % 18,1'ini ve ahır donanımının eksikliğine dikkat çekenler % 9,4'ünü oluşturmuştur. Günümüze gelindiğindeyse örneklemin % 73,3'ü hayvancılıkta en önemli sorun olarak yem, mısır gibi girdilerin pahalılığını görmüştür ki örneklemin % 23,9'u da zaten ilgisizdir. Bu demektir ki, hayvancılık yapanların neredeyse istisnasız

günümüzde en çok yakındığı sorun girdilerin pahalılığı karşısında üreticinin ürünlerinin çok düşük bir değerde kalması; dolayısıyla üreticilerin maliyetlerinin aşırı derecede yüksek olmasıdır.

Örneklemin % 72,5'i kredi kullanmış olup en önemli kredi kullanım nedeni % 49,7 oranıyla tarımsal faaliyetler için olmuştur. Hanede kazancın nereye harcadığı irdelendiğinde ise, birinci sırada % 58,6 oranında tarımsal faaliyetler ve % 23,3 oranında hayvansal faaliyetler öncelikli olmuştur. İkinci sırayı en fazla % 43,7 oranıyla ev içi ihtiyaçlar ve üçüncü sırayı ise % 38,1 oranıyla gıda almıştır. Bersntein'in küçük meta üretiminde dikkat çektiği hususlardan biri elde edilen gelirin nasıl harcadığına ilişkindir. Burada da üreticilerin kazandıklarını yeniden üretimi sağlamak için yine kendi işine harcadığı görülür.

Örneklemin % 63,6'sı en fazla bir dönüm arazi üzerine kurulu olup genellikle 3 oda 1 salon ve 2 oda 1 salon şeklinde odalı yapı mevcuttur. Beyaz eşya kullanımında buzdolabı ve çamaşır makinesi neredeyse örneklemin tamamına yakın bir kullanıma sahip iken, bulaşık makinesinde bu oran yaklaşık yarı yarıya düşmektedir. Dolayısıyla bulaşık makinesi, beyaz eşyada sınıfsal ayrımı yaratan eşyalardan olmuştur. Ayrıca televizyon da günümüzde evin vazgeçilmezleri arasına girmiş olup örneklemin % 98,6'sında, cep telefonu da % 94,2'sinde kullanılmaktadır. Cep telefonu kullanımında orta yaşlı ve ileri yaşlı kesimlerin çoğunlukla tuşlu telefon, gençlerin ise akıllı telefon kullanma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Ulaşım araçlarından otomobile sahip olma oranı % 67,5 ve motorlu bisiklet oranı ise % 50'dir. Motorlu bisiklet ekonomik ve pratik özelliğe sahip olduğundan dolayı köylerde tercih edilmektedir.

Hanede işbölümünde, tarla işlerinin % 72,5 oranında ailece yapıldığı, hayvan işlerinin % 29,2 oranında genellikle kadınların yaptığı ve ev işlerinin de % 87,8 oranında kadınların yaptığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Tarlada ağırlıklı olarak kadınların yaptığı işler arasında, birden fazla seçenek işaretleyebilme durumuna göre, 128 defa toplama, 109 defa çapalama ve 98 defa ekim dikim işleri dile getirilmiştir. Dolayısıyla özellikle hasat zamanı ve çapalama dönemlerinde olmak üzere, kadınlar tarlada yoğun emek sarf etmektedir. Örneklemin % 88,6'sı evde yiyecek yapmakta ve yapanların da % 98,7'si hane içinde kullanılmaktadır. Sosyal hayatta meydana gelen önemli değişimlerden biri olarak ulaşım imkanlarının iyileşmesi olmuştur. Örneklemin % 90,6'sı tarafından da bu durum geçmişe göre daha iyi olarak yorumlanmıştır. Öte

yandan gençler için çağın bir getirisi olarak daha iyi sosyal imkanlar olduğunu dile getirenlerin oranı % 48,1 olup ama bu durumun köylerdeki sosyal hayata yansımadığını veya gençlere sadece teknoloji bağımlılığı şeklinde yansıdığını düşünenlerin oranının % 21,4 olmuştur.

Örneklemin % 59,7'sinin kooperatif, birlik gibi bir yere üyeliği bulunmamakta olup bunun nedeni kooperatif üyeliğinin önemini kaybetmesiyle üyelikten çekilme durumunun olması olarak ifade edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, % 71,4 oranında her köy halkı, kendi köyünü diğer köylere göre daha iyi olarak yorumlamıştır.

Araştırma bulgularında ortaya çıkan sonuçlar genel hatlarıyla özetlenmeye çalışıldığı gibidir. Kikare testleriyle de değişkenler arasında ilişki olup olunmadığına bakılmıştır. Bu doğrultuda tarımsal ve hayvansal faaliyetlerde sosyo-ekonomik göstergeler hane içi sosyo-ekonomik göstergeler ve sosyo-kültürel göstergeler, incelenmiştir.

15-20 yıl öncesi ve günümüz ekonomik durumunun incelendiği “Son 15-20 yıldan günümüze geldikçe, hanelerin ekonomik durumları kötüleşmektedir.” şeklinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 15-20 yıl önce durumu iyi olan hanelerden günümüzde yalnızca % 23,4 aynı durumunu korumakta olup kalan % 76,6'lık kesim daha kötüleşmiştir. Orta sınıfta kötüleşme oranı % 14,2'dir. Geçmişte ekonomik durumu kötü olan hanelerden ise % 31'i mevcut durumunu günümüzde de korumakta olup % 66'sı daha orta halli duruma geldiğini belirtmiştir. Bu durum özellikle çocukların eğitimini tamamlamış olmasından veya bir işe çalışmaya başlamış olmasından ileri gelmektedir. Bu durumda da aslında daha fazla kazanıldığından dolayı değil, gerek yoğun emek harcama gerek tüketim ihtiyaçlarını kısıtlama konularında kendilerini daha az sömüreceklerinden dolayıdır.

“Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerin tarım dışı işlerde çalışma eğilimi, ekonomik durumu iyi olan hanelere göre daha fazladır.” değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Çünkü ekonomik durum değişse de, tarım dışı işlerde çalışma durumuna rastlanmıştır. Günümüzde tarım dışı gelire sahip olma oranı 15-20 yıl öncesine göre, ekonomik durumu iyi olan hanelerde, % 6,5 oranında; orta halli olan hanelerde % 19,6 oranında; pekiyi olmayan hanelerde % 15,7 oranında artmıştır. Bu durum neoliberalizmin dünya genelinde egemen bir sistem olmasıyla ve bu doğrultuda uygulanan devlet politikaları neticesinde küçük

meta üreticilerinin tarımsal gelirinin yeterli olmadığını göstermektedir. Bu duruma direnme yollarından biri ücret karşılığı işlerde çalışmak olmuştur. Ancak küçük meta üreticilerinin kendi içinde de, bu koşullara direnebilme derecesi farklılık göstermektedir. Bernstein'in belirttiği ve araştırma sonuçlarında da ortaya çıktığı gibi alt ve orta sınıf üreticiler işçileşme eğilimi taşıırken, üst sınıf üreticiler ek gelir kaynağı ararken gücü elinde bulunduranların yanında yer alıcı işlere yönelmektedir.

“Günümüzde ekonomik durumu iyi olanlarda toprak büyüklüğü artmakta iken iyi olmayanlarda azalmaktadır.” değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Ekonomik geliri iyi olan hanelerde büyük miktarda toprak sahipliği oranı, ekonomik durumu orta ve kötü olan hanelere göre çok daha fazladır. Öte yandan küçük miktarda toprak sahipliği ise daha çok durumu orta ve kötü olan üreticilerde yaygındır. Ayrıca ekonomik durum ile toprak mülkiyet biçimleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre günümüzde ekonomik durumu iyi olan hanelerde sadece satın veya miras ve satın şeklinde mülkiyet biçimleri, alt ve orta sınıf üreticilere göre daha fazladır. Miras yoluyla kalan toprak mülkiyeti ise, en fazla alt ve orta sınıf üreticilerdedir. Yani küçük meta üreticilerinin de kendi içinde, daha küçük ölçekli işletmeye sahip olanlar ancak atadan kalan topraklar sayesinde iş görebilmektedir. Aksi takdirde sıfırdan toprak almayla tarımsal üretime başlamak, günümüz koşullarında çok zordur.

Günümüzde toprak satma durumu ekonomik durumu farklı olan her üç yapıdaki grup için söz konusu olmuştur. Bu anlamda alt hipotezlerimizden biri olan “Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde toprak satma eğilimi, ekonomik durumu iyi olan hanelere göre daha fazladır.” değişkenleri arasında anlamlı ilişki saptanamamıştır. Çünkü ekonomik durum fark etmeden toprak satma eğilimi görülmüştür. Toprak satma oranı ekonomik durumu kötü olan hanelerde % 35,4; orta olan hanelerde % 32,3 ve iyi olan hanelerde % 31,3 şeklinde gerçekleşmiştir. Borç ödemek amacıyla toprak satma ise, her üç farklı ekonomik yapıda da en fazla toprak satma nedenini oluşturmuştur. Bundan dolayı ekonomik durum ile toprak satma nedeni arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Ancak ekonomik durum ile sahip olunan toprak miktarından memnuniyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre iyi durumda olanların % 59,4’ü memnun iken, kötü durumda olanların % 83,1’i memnun değildir.

Traktör ve araç-gereç sahipliği de tarımsal mülkiyeti gösteren unsurlardır. Buna göre ekonomik durum ile traktör sahipliği, traktör sayısı ve modeli, araç-gereç sahipliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak ekonomik durum ile traktör satma ve araç-gereç satma arasında anlamlı ilişki çıkmamıştır. Fakat yine de bu durumun nedenleri irdelendiğinde sınıfsal farklıklar göze çarpmaktadır. Örneğin model değiştirmek amacıyla traktör satma ve tarım aleti satma durumu en fazla ekonomik durumu iyi olanlarda görülmekte iken, tarımsal üretimden kazanamamak nedeni en fazla orta hallilerde görülmektedir.

Araştırmada yetiştirilen tarımsal ürünün sosyo-ekonomik yapıyı belirlemede ne derecede etkili olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre ekonomik durum ile 15-20 yıl öncesinde yetiştirilen tarımsal ürün arasında anlamlı bir ilişki var iken, bu ilişki günümüzde yetiştirilen ürünlerde bulunamamıştır. Bunun en önemli nedeni, geçmişte tütün ağırlıklı ürün yetiştirilmesi iken, günümüzde ürün çeşitliliğine gidilmesidir. Araştırma yapılan her köyde geçmişte tütün en fazla olarak yetiştirilen öncelikli ürün olmuştur. Ancak tütüne kota getirilmesinden sonra köyler coğrafi, sosyo-ekonomik yapısına göre farklı bir ürüne yönelmiştir. Dolayısıyla yetiştirilen tarımsal ürünlerin, kırsal alanlarda sosyo-ekonomik yapıyı etkilemede önemli rol üstlendiği görülmüştür. Hatta araştırma alanları için denebilir ki, tütünden önce ve tütünden sonra şeklinde sosyo-ekonomik ve kültürel yapıda önemli dönüşümler yaşanmıştır.

Tarımsal faaliyetlerin kiminle yapıldığı konusu da küçük meta üreticiliğini belirleyici faktörlerdendir. Küçük meta üreticilerinin genel olarak ailece çalıştıkları ve gerektiğinde ise işçi tuttukları; bununla birlikte daha kapitalistleşme yönelimi başlayan küçük meta üreticilerinin uzun süreli biçimde işçi kullandıkları, işlerini bu işçilere yaptırdıkları öngörülür. “Günümüzde ekonomik durumu iyi olmayan hanelerde ailece çalışma oranı artmakta iken iyi olan hanelerde azalmaktadır.” değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanamamıştır. Çünkü ekonomik durumun iyi, orta veya kötü olması emek örüntülerini keskin bir şekilde değiştirmemiştir. Geçmişten günümüze ekonomik durumu iyi olan hanelerde özellikle mevsimlik işçi tutma oranı azalmakta iken, ekonomik durumu orta olan hanelerde ailece çalışma oranı artmıştır. Bu durum içinde bulunulan neoliberal koşulların tüm küçük üreticileri etkilediğinin ve küçük meta üreticiliği özelliğinde de olduğu gibi, üreticilerin ekonomik yapılarının nasıl değişken olduğunun da bir göstergesidir. Aynı zamanda üreticilerin bu koşullarda

devam etmede geliştirdiği stratejilerden biri olan ie dönmenin, kendini sömürmenin de aslında başka bir görünümüdür.

Tarımsal faaliyetlerde toprak büyüklüğü, verimlilik, ürün çeşidi, makineleşme, sulama, gübreleme gibi göstergelerin değişim durumu ile tarımsal gelir değişim durumu karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre sonuçların çarpıcı yönü, bahsedilenlerin artmasına rağmen tarımsal gelirin azalma eğilimi göstermesidir. İşte bu da sulu tarıma geçilmesinin, ileri teknoloji kullanılmasının, zirai gübre ve ilaç gibi girdi kullanımının tarımda gelir artışı sağlamaya yetmediğini göstermektedir. nk kk meta üreticileri, içinde bulunduğumuz ekonomik sistem olan neoliberalizmin sömürüsüyle baş edememekte ve kaybetmektedir.

Bahsedilen koşullar, araştırma sonuçlarına göre özellikle hayvancılığı daha çok etkilemiştir. Kk meta üreticilerinin genel olarak sahip olduğu hayvan sayısının azalması veya hayvancılığın tamamen bitmesi durumu yaşanmaktadır. Bununla beraber, özellikle alt ve orta üreticiler bu süreci daha yoğun hissetmektedirler. “Ekonomik durumu iyi olan hanelerde büyükbaş ve kkbaş hayvan sayısının daha fazla, iyi olmayan hanelerin ise daha az olması beklenmektedir.” önermesi doğrulanmıştır. Örneğin 21 ve üstü büyükbaş sayısı en fazla ekonomik durumu iyi olan üreticilerde iken, hiç hayvan bulunmama durumu en fazla ekonomik durumu kötü olanlardadır. Benzer durum kkbaş hayvancılık için de söz konusudur. Hayvan sayısının azalmasının nedeni, hayvanların satılmak durumunda kalınmasıdır. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde hayvan satma eğilimi ve ekonomik durumu iyi olanlarda ise satmama eğilimi beklenmektedir.” önermesi ekonomik durumu kötü olanlar için doğrulanmıştır. nk hayvan satma ekonomik durumu kötü olanlarda her ne kadar daha fazla olsa da, ekonomik durumu iyi olan haneler için de bir sorun olmuştur.

Tarımsal ve hayvansal faaliyetlere ilişkin sosyo-ekonomik göstergeler açıklandığı gibidir. Bu noktada, hane içi sosyo-ekonomik göstergelerin sonuçları değerlendirilecektir. Sosyolojik araştırmalarda hane içi veriler de, sosyo-ekonomik yapının bütünü hakkında bir kanaate ulaşmada destekleyici olmaktadır.

Araştırmada ekonomik durum ile kredi kullanma arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bunun nedeni ise, katılımcıların ekonomik durumu fark etmeksizin kredi çekmiş olmalarıdır. Ancak ekonomik durumu iyileştikçe kredi kullanım oranı da

artmıştır. Kredi kullanımında en önemli neden, ekonomik durumu iyi olan hanelerde daha yüksek bir oran olmakla birlikte, tüm ekonomik yapılarda tarımsal üretimden yeterince kazanamamak olmuştur. Ekonomik durum ile kredi kartı kullanımı arasında anlamlı düzeyde ilişki olmasa da kredi kartı kullanım oranı, ekonomik durum iyileştikçe artma eğilimi göstermiştir. Aynı zamanda ekonomik durum ile kredi kartı borcunu düzenli ödeme arasında anlamlı ilişki bulunmakta olup ekonomik durumu iyi olanların kart borcunu düzenli ödeme oranı da artmıştır.

Bernstein küçük meta üreticilerinin nereye harcama yaptıklarının, yeniden üretim sürecini belirlediğini düşünmektedir. Buna göre günümüzde ekonomik durum ile kazancın 1.olarak nereye harcandığı durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ilişki olmamasına karşın, önemli verilere ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre tarımsal ve hayvansal faaliyetler için en fazla bütçe ayıran ekonomik durumu iyi haneler olmuştur. Diğer taraftan ekonomik durumu kötü haneler ise en çok ev içi ihtiyaçlar için harcama yaptığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar göstermektedir ki ekonomik durumu iyi olan küçük meta üreticileri, yeniden üretim sürecinde tarımsal ve hayvansal faaliyetlere en fazla yatırım yapabilen grup iken ekonomisi iyi olmayan haneler varlığını sürdürmek için gerekli ihtiyaçların teminine öncelik vermiştir.

Ekonomik durum arttıkça evin arazisi de genişleme eğilimi göstermiştir. Ekonomik duruma göre bulaşık makinesi, klima, Digitürk/ Dsmart/ Tivibu gibi dijital platformlar, bilgisayar ve ev interneti gibi araçlar, sınıfsal farklılık yaratıcı araçlar olmuştur. Ekonomik durum ile ulaşım araçları arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur.

Ekonomik duruma göre tarım sektörünün geleceğini olumlu bulmada kısmen artış olsa da, tüm farklı ekonomik yapıdaki haneler en fazla olarak, daha kötü olarak yorumlamıştır. Benzer sonuçlar çiftçilikten memnuniyet içinde geçerlidir. Bu nedenlerden dolayı ekonomik durumu orta ve kötü olan haneler maaşlı işte çalışmayı isterken, iyi olan haneler istememiştir. Ekonomik durumu kötü olan hanelerde daha fazla olmak üzere, tüm farklı ekonomideki haneler çocuklarının işlerine devam etmesini istememektedir.

Sosyo-kültürel göstergeler incelenirse, bu göstergelerden biri olan cinsiyet, yaş ve eğitim durumu arasında anlamlı düzeyde ilişki mevcuttur. Diğer taraftan bu sonuçlar, eğitimde cinsiyete göre eşitsizliğin özellikle geçmişte ne kadar yoğun yaşandığını ortaya çıkarmıştır; ancak daha da acısı, bazı değişmelerin yaşanmasına

karşın bu eşitsizliğin günümüzde hala devam ediyor oluşudur. Buna göre 66 yaş üstü kadınlarda okur-yazar olmama durumu % 25 iken, bu oran aynı grup erkeklerde, % 9,3'te kalmıştır. 41-65 yaş arası kadınlarda okur-yazar olmama oranı % 9,5 iken erkeklerde % 1,3 ve 18-40 yaş arası kadınlarda okur-yazar olmayanların oranı % 3,7 iken erkeklerde % 1,3'tür.

Yaş ile çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta olup yaş ortalaması arttıkça çocuk sayısı da artma eğilimi göstermiştir. Eğitim durumu ile çocuk sayısı arasında da anlamlılık yakalanmıştır. Eğitim durumu ile çocuk sayısı arasındaki belirgin fark özellikle 3 çocuktan sonra ortaya çıkmıştır. 1-2 çocuk sahipliği her türlü eğitim seviyesinde en fazla oranda görülen sonuç olmuştur. Bu da göstermektedir ki, araştırma alanı olarak seçilen bölgede çocuk sayısının fazlalığı yaygın bir özellik değildir. Yaş ile hane üyesi sayısı ilişkisi sonuçlarına göre, evde 1-2 kişi yaşayanların % 61,8'i gibi çoğunluğu 66 yaş ve üstü gruptandır. Daha genç nesiller ise genellikle 3-5 üyeden oluşan hane büyüklüğüne sahiptir.

Eğitim seviyesi arttıkça gelecekte köyden göç etmeyi düşünme durumu da artış eğilimi göstermiştir. % 26,2 oranıyla en fazla lise mezunları göç etmeyi planlamakta olup bunu % 20 ile üniversite mezunları izlemiştir. Bu sonuç, köylerin daha uzun vadeli geleceğinde yaşanabilecek dönüşümlere dair önemli ipuçları vermektedir. Çünkü araştırmamız kapsamında önceki soruların sonuçlarında da vurguladığımız gibi, halihazırda tarımsal üretime devam eden nüfus, yaş ortalaması 50'inin üzerinde olan, mecburiyetten dolayı çiftçilik mesleğini yürüten bireylerden oluşmaktadır. Tarımsal ve hayvansal faaliyetlerde bahsedilen sorunlar köyden kente göçleri, işçileşme sürecini, toprak gibi mülkiyetlerin satılmasını tetiklemiştir. Bu koşullar altında da köyde yaşayan ve daha ileri derecede eğitimini tamamlayanlar gelecekte göç etmeyi planlamaktadır.

Yaş ile komşuluk ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta olup yaş ortalaması arttıkça komşuluk ilişkilerinin iyi bir şekilde korunmaya devam edildiği yönünde sonuçlar da artmıştır. Öte yandan yaş ortalaması düştükçe komşuluk ilişkilerinin geçmişteki gibi olmadığını düşünme oranı artmıştır. Bu durum da, küçük bir yerleşim yeri olan köylerde dahi, sosyal ilişkilerin de metalaştığını yardımlaşma, dayanışma gibi kavramların yerini güvensizliğin aldığını göstermektedir. Bununla birlikte yaş ortalaması düştükçe kadınların hane içindeki konumunun geçmişe göre

daha iyi olduğunu düşünenlerin oranı da artış göstermiştir. Yaş ile organik tarım yöntemi gibi farklı uygulamaları denemeyi düşünme durumu arasında paralel bir ilişki ortaya çıksa da, yapmayı düşünmeme sonucu daha baskın durumdadır. Görüşmeler sırasında da, böyle bir yöntemin yapılmasının uygulamada çok zor olduğu, başta sertifika alma gerekliliğinin bile büyük bir külfet yarattığı dile getirilmiştir.

“Bireyler değişse de, toplumsal yapının değişimi daha yavaş olduğundan geleneksel yapının görülmesine bağlı olarak hanede yaşlılar ve erkekler, kadınlara göre daha baskın konumdadır.” cinsiyete ve yaşa göre evde en çok kimin sözünün geçtiği şeklinde değişkenler arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 18-40 yaş arası kadınlarda evdeki büyüklerin sözünün geçtiğini belirtme oranı toplam % 25,9, eşinin sözünün geçtiğini belirtme oranı % 22,2 iken kendi sözünün geçtiğini belirtenler sadece % 7,4’te kalmışken, aynı yaş grubundaki erkeklerin % 25’i kendi sözünün, % 2,6’sı ise eşinin sözünün geçtiğini belirtmiştir. 41-65 yaş arası kadınların % 21,4’ü eşinin, % 26,2’si kendi sözünün geçtiğini belirtirken, aynı yaş grubundaki erkeklerin % 36,9’u kendisinin ve % 14,4’ü eşinin sözünün geçtiğini belirtmiştir. 66 yaş ve üstü kadınların % 50’si kendi sözünün geçtiğini % 50’si ise herkesin görüşü alındığını belirtmiştir. Aynı yaş grubundaki erkeklerin ise % 58,1’i kendisinin, % 18,6’sı eşinin sözünün geçtiğini ve % 23,3’ü herkesin fikrinin alındığını belirtmiştir. Bu durum da göstermektedir ki kadınların yaş ortalaması arttıkça evde sözünün dikkate alınması da artmaktadır. Ancak özellikle daha genç kadınların evde hem yaşı büyük bireylerin hem de eşlerinin (erkekler) gücü altında kaldıkları görülmektedir. Bunların ötesinde kadın-erkek karşılaştırması yapıldığında, erkeklerin evdeki kararlarda, kadınların üstünde bir egemenliğe sahip olduğu görülmektedir. Küçük meta üretimi kuramında da, küçük meta üreticilerinin karar alma, mülkiyet araçlarına sahiplik, tüketimde harcama dağılımı gibi konuların toplumsal cinsiyete göre şekillendiğinin altı çizilmiştir. Elde edilen verilerde de, evdeki karar alma sürecinin ve işbölümü dağılımının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre şekillenmeye devam ettiği ortaya çıkmıştır.

Cinsiyete ve yaşa göre maaşlı bir işte çalışmayı isteme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kadınlarda yaş ortalaması arttıkça maaşlı bir işte çalışmayı isteme oranı düşmüştür, erkeklerde ise yaş ortalaması arttıkça maaşlı bir işte çalışmayı isteme oranı artmıştır. Ancak 65 yaşa kadar kadınların maaşlı bir işte

çalışmayı isteme oranı, erkeklerin oranından yine de fazladır. Bu durum gerek yapılan görüşmelerden gerekse gözlemlerden hareketle, kadınların hem tarlada hem evde emek yoğun biçimde çalışmalarına karşın, emeklerinin karşılığını alamamalarından, fakat düşük maaşlı iş olsa bile, kazandıkları miktarın belli olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar da, küçük meta üretimi kuramında ifade edilen “Kim ne kazanıyor?” sorusuna bir cevap olarak kadınların hane içi üretime yoğun şekilde katılmalarına karşın hane gelirinden aynı oranda yararlanamadıklarının bir göstergesidir. Çünkü gelir ve mülkiyet istisnai durumlar dışında genellikle, hane içi iktidarı temsilen evin erkeğinde toplanmakta olup özellikle sağlık ve eğitim harcamaları söz konusu olduğunda evdeki kadınlar toplam gelirden pay almaktadır. Bunun dışında ev içi işler eşittir kadın şeklinde düşünüldüğünden de, beyaz eşya gibi ev işlerini kolaylaştırıcı aletler alındığında da sanki kadınlar için harcama yapılmış gibi yorumlanmaktadır. Neticede kadınlar hane dışında bir işte çalışmayı bu durumdan bir çıkış yolu olarak düşünmektedir.

Cinsiyet ve yaşa göre boş zamanın nasıl değerlendirildiği arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Buna göre kadınlar boş vaktini genellikle komşuları ve yakınlarıyla bir araya gelerek değerlendirmektedir. Ayrıca 18-40 yaş kadınlarda ikinci olarak öne çıkan cevap % 40 oranıyla boş zamanım yok olmuş iken 41 yaş üstü kadınlarda televizyon izlemek olmuştur. Bu durum da özellikle daha genç yaşta kadınların evin her türlü işiyle uğraşmasından kaynaklı olarak boş zamanının kalmadığının başka bir göstergesidir. Öte yandan her yaş grubundan erkeklerin sosyalleşme ortamı ise kahveler olmuştur. Yaş grubu açısından boş zamanım yok cevabını % 18,8 oranıyla en çok veren erkek grubu 41-65 yaş grubu olmuştur. Orta yaş grubu erkekler, genç erkeklere göre tarla, ev işleriyle daha çok ilgilenmektedir. Ayrıca boş zaman kalmadığını belirtenlerde cinsiyete göre kadınlardaki oran, erkeklere göre daha fazla olmuştur.

Sonuç olarak yaş ve cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemelerde özellikle genç kadınların evdeki büyükler ve erkeklerin gücü altında kaldığı görülmüştür; buna rağmen hane için en yoğun emek harcayan ise genç kadınlar olmuştur. Bu yüzden genç kadınlar, maaşlı bir işte çalışıyor olmayı en çok arzu eden grup olmuştur.

Yapılan alan araştırmasında elde edilen bulgular açıklandığı şekilde olmuştur. Tarihsel materyalist yaklaşım çerçevesinde, küçük meta üretimi kuramından

yararlanılan bu çalışmada, netice olarak kuramsal varsayımların alanda da yaşandığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre temel hipotezimizin doğrulandığını söyleyebiliriz.

Teorik ve ampirik verileri değerlendirmek gerekirse, küçük meta üreticiliğinin homojen bir yapıya sahip olmadığı, kendi içinde farklılıklar barındırdığı görülmüştür. Küçük meta üreticileri kendi emek güçlerini sömürerek hayatta kalmaya ve kendilerini yeniden üretmeye çalışmaları bağlamında işçi özellikleri, bizzat kendi aile işletmelerini sürdürmeleri bağlamında kapitalist özellik taşımaktadır.

Bu bağlamda araştırmada, Bernstein'ın dikkat çektiği noktaların yeniden üretim sürecinde küçük meta üreticilerinin temel kaynaklar olan toprak, traktör, tarımsal araç-gereç, kredi, girdi temini gibi kaynaklara erişimleri yönünden farklılıkların olduğu ve fiziksel doğa koşulları ile ilgili olarak küçük meta üreticilerinin ekolojik tahribata açık oldukları görülmüştür. Örneğin don olayı meydana geldiğinde, üreticiler büyük zarara girmiştir.

Piyasa ile ilişkili olarak ürünlerin değerlendirme şekillerinde meydana gelen değişimler, pazarlamada karşılaşılan sorunlar üzerinde durulmuştur. Günümüzde hakim ekonomi sistemi olan neoliberalizmin küçük meta üreticileri üzerinde toprak, traktör, tarımsal alet gibi mülkiyetlerin satılması, kredi borç kullanımının artması, tüketim harcamalarında hane içi kemer sıkma yoluna gidilmesi yönünde etkiler yaratmıştır.

Devlet politikaları bağlamında kotanın getirilmiş olması, geçmişe bugünden bakıldığında, araştırma alanı için bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Ayrıca alınan kararların, pratikte küçük üreticileri doğrudan etkilediği ortaya çıkmıştır. Örneğin 1997'den itibaren tüm köylerde tütünün ve 2007'den itibaren pamuğun bırakılması; bunun yerine mısırın artış göstermesi, üreticilerin kendi yerli tohumlarını kullanmalarının önünün kapatılması, meraların kullanılmamasından dolayı hayvancılığın bitmesi, tarım arazileriyle ilgili çeşitli şekillerde meydana gelen sorunlar, araştırmada ortaya çıkan sonuçlardandır. Ayrıca söz konusu değişimler, yalnızca tarımsal üretim yapan üreticileri değil, aynı zamanda tüm insan sağlığını etkilemektedir ve doğanın tahribatına yol açmaktadır.

Üreticilerin kapitalizmin bu koşullarına karşı ayakta kalabilmek için farklı şekillerde olmak üzere, kendileri için geliştirdikleri mücadele yolları arasında, tarım

dışı gelire yönelme (işçileşme-yarı işçileşme süreci) tarımsal mülkiyetini satma, kota getirilen ürünlerden sonra yeni ürün arayışına girerek farklı ürünleri deneme ve özellikle desteklemeli ürünleri tercih etme, aile içi emeğe yönelerek ücretli emek kullanmamaya gayret gösterme, tüketim harcamalarını kısma, hane içi yiyecek üretimini temin etmeye çalışma ve bu dolayısıyla da emek ve tüketim dağılımlarında cinsiyete göre bir farklılaşma durumu gözlemlenmiştir.

Sonuçta sınıfsal farklılıkların derinleştiği; ama bunun ötesinde durumu iyi ya da kötü fark etmeksizin tüm üreticilerin özel sektöre dayalı, devlet desteğinin hissedilmeyecek denli az olduğu, dünya piyasalarına açılmış, sosyal güvencenin kalmadığı, geleceğe yönelik bir belirsizliğin ve güvensizliğin hakim olduğu mevcut yapıdan etkilendiği açıkça ortaya çıkmıştır. Ekonomik durumu iyi, orta veya kötü olan üreticiler buraya kadar bahsedilen durumları farklı derecelerde ve şekillerde yaşamaktadır; dolayısıyla hayatları farklı biçimlerde şekillenmektedir. Homojen bir küçük meta üreticisi tipi yoktur, denildiğinde bu farklılıklara işaret edilmiştir.

Ekonomik durumu iyi olan üreticilerin, diğer ekonomik yapıdaki üreticiler içinde, tarımsal üretimde gerekli temel kaynaklara en kolay şekilde ulaşan kesim olduğu görülmüştür. Neoliberal piyasa ekonomisi, güçlü, büyük ekonomilerin daha güçlenerek büyümeye devam etmesine olanak tanıyan bir sistem olduğu için, elverişli koşullar oluştuğunda ekonomik durumu iyi olan üreticilerin bu durumdan sermaye birikimlerini ve çeşitli güçlü bağlantılar kurma yoluyla yatırımlarını arttırma veya sağlama yönünde yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda ekonomik durumu iyi olan üreticilerin kapitalistleşme eğilimi taşıdıkları, gelecekteki tarımın da bu grup lehine şekillenmekte olduğu söylenebilir.

Ekonomik durumu orta olan üreticilerin üretimde kendi emeklerini sömürme ve tüketimde ise kendi ihtiyaçlarını sınırlandırma yoluyla tarımsal üretim yapmaya ve sahip oldukları tarımsal mülkiyeti korumaya çalıştıkları ifade edilebilir. Bu ekonomik durumdaki üreticilerden bazılarının toprak miktarını arttırdığı hatırlanacak olursa, yeterli sermaye birikimine sahip olanların daha iyi sosyo-ekonomik koşullara ulaşma yönünde geçiş sağlayabileceği söylenebilir. Ancak diğer taraftan bazı üreticilerin de içinde bulunulan piyasa koşullarından dolayı mülksüzleşme ve işçileşme ve bu anlamda sınıfsal açıdan daha alt tabakaya geçiş sürecine girdikleri söylenebilir.

Ekonomik durumu kötü olan üreticilerin gerek temel kaynaklara ulaşım konusunda gerekse piyasanın etkileri ve izlenen neoliberal politikalar konusunda meydana gelen dönüşümlerden olumsuz şekilde en çok etkilenen grup olduğu görülmüştür. Bu bağlamda köylerden orta-alt sınıftan bir yandan göç verme durumu olurken öte yandan ekonomik nedenlerden dolayı ülkenin çeşitli yerlerinden köylerin göç aldığı görülmüştür. Sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan üreticiler mülksüzleşme, işçileşme sürecini en yoğun şekilde hisseden, hayat standartlarının kötüleştiği, tüketim ihtiyaçlarını en aza indirmeye çalışan ve bu bağlamda kadın emeğine dayalı cinsiyetçi ayrımın da daha belirginleştiği kesim olmuştur. Söz konusu faktörlerden dolayı ekonomik durumu iyi olmayan üreticilerin gelecekte de aktif üretimden kopma sürecine artarak devam edecekleri ve bu anlamda tarımdan tasfiye olmaya ve işçileşmeye en meyilli grup oldukları söylenebilir.

Alan araştırmasına ilişkin sonuç ve değerlendirmeler bu şekildedir. Bununla birlikte hiçbir çalışma bitmiş olmadığından gelecekte, bu konu üzerine çalışma yapmak isteyenler, Türkiye'nin farklı illerinde bu konuyu inceleyerek genişletebilir. Şehirler veya bölgeler arasında benzerliklere ve farklılıklara dair bir karşılaştırma yapılabilir. Neticede ekip çalışmasıyla yapılan araştırmalarda daha kapsamlı verilere ulaşma imkanı vardır. Bizim araştırmamızda küçük üreticiler dahil edilmiştir; dolayısıyla ekonomik açıdan -kendi içlerinde bazı farklılıklar olsa da- aralarında çok büyük farklılıklar yoktur. Ancak bir başka araştırmada örneğin ekonomik açıdan daha büyük çiftliklerle küçük üreticilerin durumu karşılaştırılabilir. Ayrıca küçük meta üretimi kuramında üreticilerinin kendi aralarındaki sınıfsal farklılaşma eğilimlerinden kaynaklı olarak bazılarının işçileşme bazılarının ise kapitalistleşme sürecine yöneleceği belirtilir. Bu durum, klasik tarım sorunu bağlamında ana tartışma konusu olan “Köylü çözülecek mi?” sorusuyla da ilişkilidir. Bu anlamda gelecekte bu konu üzerine yapılacak bir araştırmada konuya dair daha belirgin bir açıklama getirilebilir. İlaveten kırsal alanda çocuk işçiliği, kadın problemi gibi konular üzerine odaklanılabilir. Kısaca yaptığımız araştırma, gelecekte yapılacak araştırmalarda yeniden ele alındığı takdirde, kırsal yapıda meydana gelecek dönüşümlerin boyutu daha iyi ortaya çıkabilecektir.

Alan araştırmasında ortaya çıkan tüm bu sonuçlardan dolayı Türkiye’de tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin kötüye gittiğini, söz konusu durumun bu

faaliyetlerden geçimini sağlayan üreticilerin de sosyo-ekonomik ve kültürel hayatına yansımalarını ifade etmek gerekir. Dolayısıyla, tarımda köklü ve bütüncül politikaların gerekliliği doğmuştur. Tarım politikalarında ithalata yönelmek yerine, üreticiyi gerekli kaynaklar, girdi temini konularında destekleyerek yerli üretimi yeniden güçlendirmeye dönük politikaların gerekliliği önem kazanmıştır. Halihazırda üreticiler serbest piyasa ekonomisi karşısında kendi ürünleri üzerinde söz sahibi olamamaktadır. Üreticilerin giderlerini kısmaya yönelik ciddi teşvikler yapılmalı, ayrıca üreticilerin ürünlerinin de gerekli değerde satılması sağlanmalıdır. Üreticilerin ürettiği ürünlerdeki fiyat dengesi oluşturulmadığı takdirde üreticiler ve tüketiciler de memnuniyetsiz olmaya devam edecektir. Hayvancılığı yeniden canlandırmaya dönük desteklemelerle hayvancılık küçük üreticilerin ihtiyacını karşılayacak düzeye getirilebilir. Yalnızca büyükbaş hayvancılığa değil, küçükbaş hayvancılıkta da farklı türlere ya da arıcılık gibi türlere yöneltilerek üreticiler için üründe farklılıklar teşvik edilebilir. Araştırma sonuçlarında da ortaya çıktığı gibi, hayvancılık açısından meralar önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda meraların korunması ve iyileştirilmesine dönük politikalar üretilmelidir. Benzer biçimde yerli tohumların korunmasına yönelik politikaların desteklenmemesi halinde bir yandan tohumda dışa bağımlı hale gelme noktasından geri dönülemez, bir yandan da yerli tohumlar tamamen kaybedilecektir. Ancak bu durum yalnızca çiftçileri değil, tüketicileri de, kısaca toplum sağlığını da etkileyen bir durumdur.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınma bağlamında izlediği model örnek bir model olmuştur. Bu bağlamda üreticilere zeytin, meyve fidanı, küçükbaş hayvan, arı kovanı gibi desteklemeler yapılmaktadır. Ayrıca üreticilere yönelik kurslar düzenlenerek üreticilere bilgi verilmektedir. İklim ve doğal bitki örtüsüyle uyumlu farklı ürünlerin yetiştirilmesine yönelim; organik tarım gibi uygulamalar teşvik edilmektedir. Benzer uygulamaların ülke geneline yayılması da önem taşımaktadır. Üreticiyi destekleyen, tüketicinin sağlığını düşünen, doğaya zarar vermeyen politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde toplumda güvensizlik ve gelecek kaygısı da artacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar Mustafa ve Aytüre Selma (2014). **Dünyada ve Türkiye'de Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği**. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Akman, Numan (2013). “Hayvansal Üretim”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013** içinde (s.213-248). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Akmeraner, Yeşim (2014). “Class-Based Resistance Dynamics of Petty Commodity Producers: Subjective Aspects of Everyday Life in a Village of Western Turkey”. **ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akşit, Bahattin (1999). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler”. Bilanço '98 Kitaplar Dizisi, **75 Yılda Köylerden Şehirlere** içinde (s.173-186). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Akşit, Bahattin (1985). **Köy Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme**. Ankara: Turhan Kitabevi Yayını.
- Akşit, Bahattin (1967). **Türkiye'de Azgelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi**. Ankara: Şark Matbaası, ODTÜ Öğrenci Birliği Yayını.
- Aktar, Ayhan (1990). **Kapitalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye’de Küçük Sanayi**. İstanbul: Afa Yayınları.
- Alavi Hamza ve Shanin Teodor (1988). “Introduction to the English Edition: Peasantry and Capitalism”. Karl Kautsky, **The Agrarian Question** içinde (s. XI-XXXIX). London ve Winchester: Zwan Publications.
- Althusser, Louis, (2007). “ “Kapital” den Marx'ın Felsefesine”. **Kapitali Okumak** içinde (s. 18-108). (Çev: A. Işık Ergüden), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altındal Demet ve İlgün İlknur (2007), “Yeni Tohumculuk Yasası ve Türk Tarımına Etkileri”. **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**. 2(2): 27-35. ISSN 1304-9984.

- Arıkan, Gülay vd. (2004). **Kalecik’e Bağlı Bağcılıkla Uğraşan On Köy Modernleşme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Arlı, Alim (2009). “Sosyal Mekânda Farklılaşma: Denizli’de Kırsal/Kentsel Dönüşüm (1990-2000)”. **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul.
- Atalık, Ahmet (2013). “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013** içinde (s.369-386). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Avcıoğlu Rıza, Soya Hikmet ve Kendir Hayrettin (2010). “Meralarımızın Korunma ve Kullanımı”. **Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi**.
- Ay Ahmet ve Yapar Saçık Sinem (2005). “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 13: 57-80.
- Aydemir, İzzet (2017, 6 Aralık). Yumurtalık’ta Toplulaştırma Huzursuzluğu. **Ceyhan Mavi Haber**. Erişim adresi: <http://www.ceyhanmavihaber.com/yumurtalikta-toplulastirma-huzursuzlugu-11011>
- Aydın, Zülküf (1986a), “Kapitalizm, Tarım Sorunu ve Azgelişmiş Ülkeler (I)”, **11. Tez**, 3: 126-156.
- Aydın, Zülküf (1986b), “Kapitalizm, Tarım Sorunu ve Azgelişmiş Ülkeler (II)”, **11. Tez**, 4: 171- 216.
- Aykul, Ömer (2009, 19 Ocak). **Tarım Alanları ve Meralarda Amaç Dışı Kullanım ve Üstün Kamu Yararı**. Erişim adresi: <http://www.aykultopcu.com/habervemakele-146-tarim-alanlari-ve-meralarda-amac-disi-kullanim-ve-ustun-kamu-yarari>.
- Aysu, Abdullah (2008). **Küreselleşme ve Tarım Politikaları**. İstanbul: Su Yayınevi.
- Aysu, Abdullah (2006). **Avrupa Birliği ve Tarım**. İstanbul: Kalkedon Yayınları

- Aysu, Abdullah (2002). **Tarladan Sofraya Tarım 1980-2002 Türkiye Tarımında Yapılanma(ma)**. İstanbul: Su Yayınevi.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2012). **IMF Gözetiminde 10 Uzun Yıl: 1998-2008**. İstanbul: Yordam Kitap.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). “Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. 11(42): 1-21. ISSN:1304-0278.
- Balibar, Etienne (2007). “Tarihsel Materyalizmin Temel Kavramları Üzerine”. **Kapitali Okumak** içinde (s. 495-661). (Çev: A. Işık Ergüden), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Baran, Paul A. (1973). **The Political Economy of Growth**. Penguin Books Ltd.
- Bairoch Paul ve Goertz Gary (1986). “Factors of Urbanisation in the Nineteenth Century Developed Countries: A Descriptive and Econometric Analysis”. **Urban Studies**. 23: 285-305.
- Başaran (2008). “Petty Agricultural Production And Contract Farming: A Case in Turkey”. **ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Başkaya, Fikret (1986). **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi**. Ankara: Birlik Yayıncılık.
- Bayram, Nuran (2004). **Sosyal Bilimlerde SPSS Veri Analizi**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Berdegué Julio A., Rosada Tomás ve Bebbington Anthony J. (2013). **Rural Transformation**. URI: <http://hdl.handle.net/10625/51569>.
- Berkay, Fügen (2009). **Tarih ve Toplum Köy ve Kent Yerleşme Sosyolojisine Başlangıç**. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Berkes, N. (1942). **Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Uzluk Basımevi, DTCF Felsefe Enstitüsü Neşriyatı Sosyoloji Serisi, No: 2.

- Bernstein, Henry (2014). **Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri**. (Çev. Oya Köymen), İstanbul: Yordam Kitap.
- Bernstein, Henry (2002). “Agrarian Classes in Capitalist Development”, Leslie Sklair (Ed.), **Capitalism and Development** içinde (s. 40-71). Taylor & Francis e-Library (Özgün eser 1994 tarihlidir).
- Bernstein, Henry (2001). “The Peasantry’ in Global Capitalism: Who, Where and Why?”. **Socialist Register**. 37: 25-51.
- Boran, Behice (1945). **Toplumsal Yapı Araştırmaları**. Ankara: DTCF Yayınları.
- Boran Şebnem ve Çam Elif (2018). **İzmir Ticaret Odası Tarım**, Erişim adresi: <http://www.izto.org.tr/tr/izmir-tarim>.
- Boran Şebnem ve Sevilmiş Gözde (2014). “Tarım ve Gıdada Öne Çıkan Kent İzmir”, **İTO Ekonomik Vizyon Dergisi**. Ocak.
- Boratav, Korkut (2015). **Dünyadan Türkiye’ye, İktisattan Siyasete**. İstanbul: Yordam Kitap.
- Boratav, Korkut (2013). “Birikim Biçimleri ve Tarım”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013** içinde (s.33-52). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Boratav, Korkut (2004). **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Böke, K. (2010). “Örnekleme”, Kaan Böke (Ed.), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri** içinde (s.102-147). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Buttel, Frederick H. (2001). “Some Reflections on Late Twentieth Century Agrarian Political Economy”. **Sociologia Ruralis**. 41(2): 165-181.
- Brown David L. ve Schaft Kai A (2011). **Rural People and Communities in the 21st Century Resilience and Transformation**. Cambridge: Polity Press.

- Byres, Terence J. (1996). **Capitalism from Above and Capitalism from Below an Essay in Comparative Political Economy**. Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan.
- Cem, İsmail (2016). **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Chayanov, Aleksandr V. (1986). **AV Chayanov on the Theory of Peasant Economy**. Daniel Thorner, Basile Kerblay, R.E.F. Smith (Ed.s). Manchester: Manchester University Press.
- Creswell, J.W. (2016). **Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntemler**. (Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir), Ankara: Eğiten Kitap.
- Çelik, Özge (2012). “1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm: Osmaniye ve Köyleri Örneği (Çorum)”. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çiftçi Yeşiltuna, Dilek (2016). **Küreselleşme ve Kırsal Dönüşüm: Komşu Mahalleden “Butik Site”ye Sandalye Marketten “Slow Food”a**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dağ, Rifat (2007). **Kırsal Kalkınma Siyaseti**. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Dağlı, Ahmet (2017, 19 Kasım). Toplulaştırma Çalışması Mağdur Etti. **Hürriyet**. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/toplulastirma-calismasi-magdur-etti-40650308>.
- De Janvry, A. (1981). **The Agrarian Question and Reformism in Latin America**, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Doğan, M. Said (2012). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**. 3(13): 117-132.
- Durkheim, Emile (2006). **Toplumsal İşbölümü**. (Çev.Özer Ozonkaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ecevit, Mehmet (1999). **Kırsal Türkiye'nin Değişim Dinamikleri Gökçeada Köyü Monografisi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Eserleri.

- Ellis Frank ve Biggs Stephans (2001). "Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s", **Development Policy Review**, 19 (4): 437-448.
- Ersoy, Melih (1984). **Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine**. (Der. H. Çağatay Keskinok ve Melih Ersoy), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları
- ESHOT, **ESHOT 130 Köye Sefer Yapacak**. Erişim adresi:
<https://www.eshot.gov.tr/tr/Haberler/1107/91?AspxAutoDetectCookieSupport=1>.
- FAO (2017). **Food and Agriculture Organization, Turkey Demographics**, Erişim adresi: <http://www.fao.org/faostat/en/#country/223>.
- Frank, Andre Gunder (1971). **Capitalism and Underdevelopment in Latin America**. Harmondsworth: Penguin Books.
- Friedmann, Harriet (1980). "Household Production and the National Economy: Concepts for the Analysis of Agrarian Formations". **Journal of Peasant Studies**. 7(2): 158-184. DOI: 10.1080/03066158008438099.
- Friedmann, Harriet (1978). "Simple Commodity Production and Wage Labour in the American Plains", **Journal of Peasant Studies**. 6(1): 71-100. DOI: 10.1080/03066157808438066.
- Gałęski, Bogusław (1972). **Basic Concepts of Rural Sociology**. Manchester: Manchester University Press.
- Geçgin, Ercan (2009). "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyolojik Analizi: Ankara Polatlı Örneği". **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Geray, Haluk (2011). **Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş İletişim Alanından Örneklerle**. Ankara: Genesis Kitap.
- Geray, Cevat (1972). Toplum Kalkınması ve Köy Araştırmaları. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. 1(5):1-47. DOI: 10.1501/Egifak_0000000333.
- Giddens, Anthony (2006). **Sosyoloji**, (Haz. Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.

- Goodman David ve Redclift Michael (1981). **From Peasant to Proleterian Capitalist Development and Agrarian Transitions**. Oxford: Basil Blackwell Publisher.
- Gökçe Birsen, Kasapoğlu Aytül, Çabuk Kaya Nilay ve Güler Zuhâl (2010). **Bölgesel Kalkınmanın Can Suyu: GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması**. Ankara: T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Sosyoloji Derneği.
- Gültekin, Ahmet Kerim (2012). “Kırsal Dönüşümün Ekonomi Politikası Üzerine Etnografik Bir Değerlendirme Beğendik/Bêdar (Siirt-Pervari) Örneği”. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara.
- Gümrüksüz Kuru Soğan İthalatının Süresi Uzatıldı. **Euronews Türkçe** (2019, 07 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2019/04/07/gumruksuz-kuru-sogan-ithalatinin-suresi-uzatildi-tanzim-satis-enflasyon-sampiyonu-sogan>.
- Gün, Sema (2014). “Köylerin ve Kırsal Alanın Yeniden Tanımlanması Sürecinde Tarım Topraklarının Kullanımı ve Korunması”, **XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**.
- Günaydın, Gökhan (2014). “Köylülüğün Dönüşümü”. Abdullah Aysu ve M. Serdar Kayaoğlu (Der.), **Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme** içinde (s.457-534). Ankara: EPOS Yayınları.
- Günaydın, Gökhan (2010). **Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm Politika Transferi Süreci/AB ve Türkiye**. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Günaydın, Gökhan (2004). “Neoliberal Dünya Piyasası ve Alakart Avrupa’da Türkiye Tarımının ve Köylüsünün Kaderi: “Klasik Bir Periferi Öyküsü”, **Özgür Üniversite Forumu**, 28, Ekim-Aralık: 42-83.
- Gürlük Serkan ve Turan Özlem (2013). **Avrupa Birliği ve Türkiye Tarımı ve Ortak Tarım Politikası**. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Hillyard, Samantha (2007). **The Sociology of Rural Life**, Oxford: Berg.

İslamoğlu, Hamdi (2009). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, İstanbul: Beta Yayınları.

İTOB Organize Sanayi Bölgesi, Erişim adresi: <http://itob.org.tr/tarihce/>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, a. **Tarımsal ve Kırsal Kalkınma**. Erişim adresi: <https://tarimsal Hizmetler.izmir.bel.tr/tr/hakkimizda/30/123>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, b. **Tarımda İzmir Modeli**. Erişim adresi: <https://tarimsal Hizmetler.izmir.bel.tr/tr/izmirmodeli/31/58>.

İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, **Menderes**. Erişim adresi: <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77462/menderes.html>.

İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, (2018). **2018 Yılı Tarımsal Yapı ve Maliyetler**. Erişim adresi: <https://izmir.tarimorman.gov.tr/Menu/90/2018-Yili>.

İzmir'deki Seralarda Kar Yağışı Sebebiyle Ağır Hasar (2017, 12 Ocak). **Hürriyet**. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/galeri-izmirdeki-seralarda-kar-yagisi-sebebiyle-agir-hasar-40334117>.

Jaffe Joann ve Gertler Michael (2017). “Rural Sociology”, Kathleen Odell Korgen (Ed.), **The Cambridge Handbook of Sociology: Volume 2**. UK: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781316418376.044.

Jayapalan, N. (2002). **Rural Sociology**, New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.

Kautsky Karl (1988). **The Agrarian Question in Two Volumes**. (İngilizce’ye Çev. Pete Burgess). London ve Winchester: Zwan Publications.

Karkıner, Nadide (2014). “Anadolu’da Devletten Oğula Ataerkil Tarım: Küçük Köylü Mülkiyeti ve Küçük Meta Üreticiliği”, Abdullah Aysu ve M. Serdar Kayaoğlu (Der.), **Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme** içinde (s.195-235). Ankara: EPOS Yayınları.

Kasapoğlu, Aytül (2015). “Eğitime Başlanmasının 100. Yılında Türkiye’de Sosyolojinin Sorunlarının Fenomenolojik İncelemesi.”. **Sosyoloji Konferansları**, 52:1-26. DOI: 10.18368/IU/sk.14821.

- Kavak, Sinem (2010) **Struggling For Survival In The Village After The Disturbance Of Tobaccoland: Tracing New Rurality Behind The Foodprints Of Tobacco Farmers**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kazgan, Gülten (2003). **Tarım ve Gelişme**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, Gülten (1999). “1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme”. Bilanço ’98 Kitaplar Dizisi, **75 Yılda Köylerden Şehirlere** içinde (s.31-36). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kendir, Hülya (2007). “Küreselleşen Tarım ve Türkiye’de Tarım Reformu”, Fuat Ercan vd. (Haz.), **Türkiye’de Kapitalizmin Güncel Sorunları** içinde (s.143-176). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Keyder, Çağlar (2013). **Toplumsal Tarih Çalışmaları**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder Çağlar ve Birtek Faruk (2013). “Türkiye’de Devlet Tarım İlişkileri (1923-1950)”, **Toplumsal Tarih Çalışmaları** içinde (s.303-326). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder Çağlar ve Yenal Zafer (2013). **Bildiğimiz Tarımın Sonu Küresel İktidar ve Köylülük**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder Çağlar ve Yenal Zafer (2011). “Kalkınmacılık Sonrası Dönemde Türkiye’de Kırsal Dönüşüm Eğilimleri”. Ahmet H. Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan (Der.), **İktisat Üzerine Yazılar I Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar Korkut Boratav'a Armağan** içinde (s.359-384). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kip, Ergün (1988). “Türkiye’de Taban Fiyatları, Destekleme Alımları ve İç Ticaret Hadleri”. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak (Der.), **Türkiye’de Tarımsal Yapılar** içinde (s.135-162). Ankara: Yurt Yayınevi.
- Kocacık, Faruk (2003). **Toplumbilim Ders Notları**. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Koç, Yıldırım (2014). “Türkiye’de Kırsal Kesimde Mülksüzleşme (Osmanlı’dan Günümüze)”. Abdullah Aysu ve M. Serdar Kayaoğlu (Der.), **Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme** içinde (s.125-194). Ankara: EPOS Yayınları.

Köy Kanunu (1924, 7 Nisan). **Resmi Gazete** (Sayı:68). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> .

Köylüler Taş Ocağı Zaferini Zeybek Oynayarak Kutladı. (2018, 28 Ekim). **Hürriyet**. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/yemelhaberler/izmir/menemen/koyluler-tas-ocagi-zaferini-zeybek-oyunarak-ku-41001210>.

Köylüler Topplulaştırma Mağduru. (2015, 13 Temmuz). **Bingöl Online**. Erişim adresi: <http://www.bingolonline.com/haber/koyluler-topplulastirma-magduru-52252.html>.

Köymen, Oya (1999). “Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları”. Bilanço ’98 Kitaplar Dizisi, **75 Yılda Köylerden Şehirlere** içinde (s.1-5). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Köymen, Oya (2012). **Kapitalizm ve Köylülük Ağalar, Üretenler, Patronlar**. İstanbul: Yordam Kitap.

Lenin, İ. Vlademir (1996). **İşçi Sınıfı ve Köylülük**. (Çev. Muzaffer Erdost), Ankara: Sol Yayınları.

Lenin, İ. Vlademir (1993). **Kır Yoksullarına!**. (Çev. İsmail Yarkın), İstanbul: İnter Yayınları, 1. Basım.

Madan, Mesut (2019, 21 Şubat). Arazi Topplulaştırması Mağdur Etti İddiası. **Burdur DHA**. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/yurttan-haberler/burdur/arazi-topplulastirmasi-magduru-etti-iddiasi>.

Marx, Karl (2016). “Louis Bonaparte’ın On Sekiz Brumaire’i”, **Fransız Üçlemesi**. (Çev. Erkin Özalp), Yordam Kitap.

Marx, Karl (2011). **Kapital I**. (Çev. Alaattin Bilgi), Ankara: Sol Yayınları

- Menderes Belediyesi. Erişim adresi:
<http://www.menderes.bel.tr/kurumsal/ilcemiz/tarihce>
- Mera Kanunu, (1998). **Resmi Gazete** (28.02.1998), Sayı:23272, Cilt: 38, Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4342.pdf>.
- Neuman, W. Lawrence (2014). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I. Cilt.** (Çev. Sedef Özge), Ankara: Yayın Odası.
- Nerse, Serdar (2014). “Türkiye Kır Çalışmalarında Paradigma Değişimi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**. 3(29): 165-179.
- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). **Resmi Gazete** (06.12.2012), Sayı:28489, Cilt: 53, Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf>.
- Oral, Necdet (2013). “Tarım ve Gıdada Çokuluslu Şirketlerin Egemenliği”. **Türkiye’de Tarımın Ekonomi Politikası 1923-2013**, Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politikası 1923-2013** içinde (s.159-200). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Oral, Necdet (2013). “TEKEL’in Yok Edilişinin Hikâyesi”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politikası 1923-2013** içinde (s.309-324). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Oral, Necdet (2013). “Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin İşlevsizleştirilmesi”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politikası 1923-2013** içinde (s.325-336). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Oral Necdet, Sarıbal, Orhan ve Şengül Haydar (2013). “Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Tarım Politikaları”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politikası 1923-2013** içinde (s.71-90). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Oyan, Oğuz (2016). **Feodalizmden Kapitalizme, Osmanlı’dan Türkiye’ye**. İstanbul: Yordam Kitap.

- Oyan Oğuz (2013). “Tarımda IMF-DB Gözetiminde 2000’li Yıllar”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politigi 1923-2013** içinde (s.111-130). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Önder, İzzettin (2011). “Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin Yeri ve İşlevi”, Ahmet H. Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan (Der.), **İktisat Üzerine Yazılar I Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar Korkut Boratav'a Armağan** içinde (s.251-288). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önder, İzzettin (1999). “Aşarın Kaldırılması ve Tarım Kesimine Uygulanan Vergiler”. Bilanço ’98 Kitaplar Dizisi, **75 Yılda Köylülerden Şehirlere** içinde (s.67-74)., İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Özaydın, Süleyman (2017, 28 Ekim). Bunun Adı Toplulaştırma mı? Yoksa Parçalama mı?. **Yeni Erdek Günlük Siyasi Gazete**. Erişim adresi: <http://www.yenierdegazetesi.com/kose-yazilari/bunun-adi-toplulastirma-mi-yoksa-parcalama-mi-13169.html>.
- Özçelik, Ş. Barış (2015). “5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nda 6537 Sayılı Kanun’la Yapılan Değişiklikler ve Değerlendirilmesi”. **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 19(1): 87-110.
- Özensel, Ertan (2015). **Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü Kırsal Sosyolojisi**. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Özkaya, Tayfun (1996). **Türkiye Tarımında Küçük Üreticiler, Topraksızlar Sorunu ve İzmir İlinde Küçük ve Orta Büyüklükteki Tarım İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma**. İzmir: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi.
- Özkaya, Tayfun (2013). “Tohumda Tekelleşme ve Etkileri”. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politigi 1923-2013** içinde (s.351-368). Bursa: Nota Bene Yayınları.
- Özkaya, Tayfun (2014). “Türkiye’de Tohumculuğun Tarihsel Gelişimi”. Abdullah Aysu ve M. Serdar Kayaoğlu (Der.), **Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan**

- Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme** içinde (s.71-81). Ankara: EPOS Yayınları.
- Özüğürlü, Metin (2013). **Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı Türkiye'de Tarım Çalışmaları ve Köylülük Üzerine Gözlemler**. Ankara: Notabene Yayınları.
- Öztürk, Özgür (2017). “Neoliberal Küreselleşme, Kırsal Dönüşüm ve Mülksüzleştirme Rejimleri”. **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Tezi**, Antalya.
- Öztürk, Şinasi (2014). **Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları Küreselden Yerele Tarım Politikaları ve Yoksulluk**. İstanbul: Doğu Kitabevi
- Pamuk, Şevket (2017). **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Şevket (2012). **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme Seçme Eserleri-II**. (2.Bölüm Çev. Gökhan Aksay). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Şevket (1988). “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal yapılar ve Dönüşüm”. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak (Der.), **Türkiye'de Tarımsal Yapılar** içinde (s.37-90). Ankara: Yurt Yayınevi.
- Pamuk Şevket ve Toprak Zafer (1988). “Sunuş”. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak (Der.), **Türkiye'de Tarımsal Yapılar** içinde (s.9-18). Ankara: Yurt Yayınevi.
- Patates İthalatı Gümrük Vergisinden Muaf Tutulacak. **Hürriyet**. (2019, 11 Mart). Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/patates-ithalati-gumruk-vergisinden-muaf-tutulacak-41144907>.
- Planck, Ulrich (1971). **Türkiye'de Köy Sosyolojisi**. (Çev. M. Reşit Küçükboyacı). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 2(4):223-240.
- Ritzer George ve Stepnisky Jeffry (2012). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**. (Çev. Irmak Ertuna Howison), Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd.Şti.

Semerci Arif ve Çelik Ahmet Duran (2016). “Türkiye’de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Genel Durumu”. **Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**. 21(2): 182-196. ISSN:1300-9362.

Sencer, Muzaffer (1989). **Toplumbilimlerinde Yöntem**. İstanbul: Beta Yayınları.

Shanin, Teodor (1977). “Measuring Peasant Capitalism-Russia s 1920s and India’s 1970s”. **Economic and Political Weekly**. 12(47): 1939-1948.

Sharma, Rajendra Kumar (2004). **Rural Sociology**. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.

Sirman, Nükhet (1990). “Köy Ünitesinin Tanımlanması”. **Toplum ve Bilim**. 48-49: 95-102.

Sönmez, M. (2013). “90 Yıllık Sermaye Birikim Sürecinin Kilometre Taşları (1923-2013)”, **Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013**, Ed. Necdet Oral, Bursa: Nota Bene Yayınları.

Şahinöz, A. (2014). “Küresel Ekonomiden Küresel Tarım Politikalarına Uluslararası Aktörler: IMF, DB ve DTÖ”. Abdullah Aysu ve M. Serdar Kayaoğlu (Der.), **Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme** içinde (s.411-454). Ankara: EPOS Yayınları.

Şenses, Fikret (2009). “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?”. Fikret Şenses (Der.ve Yay.Haz.), **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar** içinde (s.679-704). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tarım ve Orman Bakanlığı Mevzuat, Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Mevzuat/Kanunlar>.

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2017, 21 Ağustos). **941 Tarım Havzasının Ürün Listeleri Yayınlanmıştır**. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Duyuru/58/941-Tarim-Havzasinin-Urun-Listeleri-Yayinlanmistir>.

Tekeli A. Servet, Baytekin Harun, Şilbır Yunus, Kendir Hayrettin, Deveci Melih., Tan Ali ve Ateş Ertan (2005). “Meraların Korunma ve Kullanımı”, **Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi**.

- Tekeli İlhan ve İlkin Selim (1988). “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları (Modernleşme Çabaları)”. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak (Der.), **Türkiye’de Tarımsal Yapılar** içinde (s.37-90). Ankara: Yurt Yayınevi.
- Teoman, Özgür (2001). “Türkiye Tarımında Kapitalist Dönüşüm Tartışmalarına Bir Katkı”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. 3(3): 41-60.
- Thorner, Daniel (1986). “Chayanov's Concept of Peasant Economy. The Theory of Peasant Economy”. Chayanov, A.V., **AV Chayanov on the Theory of Peasant Economy** içinde (s.XI-XXIII) Daniel Thorner, Basile Kerblay, R.E.F. Smith (Ed.s). Manchester: Manchester University Press.
- TMMOB. (2015, 9 Kasım). **ZMO: Ot Parası Veren, Meraya Gökdelene Dikebilecek!**, Erişim adresi: <https://www.tmmob.org.tr/icerik/zmo-ot-parasi-veren-meraya-gokdelen-dikebilecek>.
- Tohumculuk Kanunu, (2006). **Resmi Gazete** (08.11.2006), Sayı:26340, Tertip: 5, Cilt: 46. Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5553.pdf>.
- Topçu Demiroğlu Gülcan ve Özkan, Şükrü Sezgi (2017). “Türkiye ve Ege Bölgesi Çayır-Mera Alanları ile Yem Bitkileri Tarımına Genel Bir Bakış”, **ÇOMÜ Zir. Fak. Derg. (COMU J. Agric. Fac.)**. 5 (1): 21-28.
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, (2005). **Resmi Gazete** (03.07.2005), Sayı:25880, Tertip: 5, Cilt: 44. Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5403.pdf>.
- Toprak, Z. (1988). “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler (1900-1950)”. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak (Der.), **Türkiye’de Tarımsal Yapılar** içinde (s.19-36). Ankara: Yurt Yayınevi.
- Tönnies Ferdinand ve Fındıkoğlu Ziyaeddin (2011). Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. 9 (3-4): 712-748.
- Tunalı Selen Butgel, Gözü Ömer ve Özen Göktuğ (2016). “Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması “Karma Araştırma Yöntemi””, **Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi**. 24(2): ISSN-1309-3487, Erişim: 06.04.2019.

- TÜİK (2018a). **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri: Yıllara ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfusu.** Erişim adresi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059.
- TÜİK, (2018b). **Tarım Alanları.** Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001
- TÜİK, (2018c). **Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2016.** Sayı:24869, Erişim adresi: www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24869.
- TÜİK, (2018d). **Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri.** Erişim adresi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1004.
- TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü, (2018). **Sayılarla Türkiye-İzmir Şubat 2018.** Erişim adresi: http://www.izka.org.tr/upload/Node/30496/files/Sayilarla_Turkiye-Izmir_Subat_2018+1.pdf.
- Türkdoğan, Orhan (2006). **Türkiye’de Köy Sosyolojisi.** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkiye'deki Ekonomik Krizler: 1994, 2001 ve 2007'de Neler Yaşandı?. (2018, 17 Ağustos). **BBC Türkçe.** Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45226072>.
- Tütengil, Cavit Orhan (1964) “Prof. Carle C. Zimmerman ve Türkiye’nin Bazı İçtimai Meseleleri”, **Sosyoloji Konferansları.** 115-120. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101223>.
- Ulukan, Umut (2009). **Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği.** İstanbul: SAV Yayınları.
- Wallace, Ruth A. ve Wolf, Alison (2013). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi.** (Çev. Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Wallerstein, Immanuel (2011). **Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş.** (Çev. Ender Abadoğlu). İstanbul: BGST Yayınları.
- Waters, Tony (2016). “Max Weber, Food, and Agriculture”, P.B. Thompson, D.M. Kaplan (Ed.s), **Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics** içinde (1-5).

Springer Science+Business Media Dordrecht. DOI 10.1007/978-94-007-6167-4_576-1.

Weber, Max (1946). **From Max Weber: Essays in Sociology**, H. H. Gerth ve C. Wright Mills (Ed.s), New York: Oxford University Press.

Yalçın, Cemal (2004). **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yasa, İbrahim (1969). **Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yavuz Cevdet ve Topuz Murat (2015) “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un Türk Medeni Kanunu’nun Miras Hukukuna İlişkin Hükümlerinde Yaptığı Değişiklikler”. **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**. 21(2): 663-700. URI: <http://hdl.handle.net/11424/5916>.

Yetkin, İbrahim (2004). “Türkiye’de Tarımsal Yapı, Dönüşüm Süreçleri ve Alternatif Bir Senaryo”, **Özgür Üniversite Forumu**. 28, Ekim-Aralık: 133-159.

Yıldırım, Ali Ekber (2019, 16 Şubat). Tarımda Hollanda Gerçeği. **Tarım Dünyası Gıda, Tarım ve Hayvancılık Platformu**. Erişim adresi: <http://www.tarimdunyasi.net/2019/02/16/tarimda-hollanda-gercegi/>.

Yıldırım, Ali Ekber (2018a, 12 Haziran). Canlı Hayvan İhracatı Sıfırlanırken İthalatta Yüzde 4581 Artışla Rekor Kıırıldı. **Dünya**. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/canli-hayvan-ihracati-sifirlanirken-ithalatta-yuzde-4581-artisla-rekor-kirildi/418983>.

Yıldırım, Ali Ekber (2018b, 1 Mayıs). Tarımsal Sulama ve Arazi Toplulaştırmada Yeni Dönem. **Dünya**. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tarimsal-sulama-ve-arazi-toplulastirmada-yeni-donem/413751>.

Yıldırım, Ali Ekber (2016, 12 Kasım). Tarımda Havza Değişikliği. **Tarım Dünyası Gıda, Tarım ve Hayvancılık Platformu**. Erişim adresi: <http://www.tarimdunyasi.net/2016/11/12/tarimda-havza-degisikligi/>.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2011). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, Uygur D. (2014). “1980 Sonrası Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği”. **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul.

Yılmaz, Evrim (2013). “Türkiye’de Kırsal Dönüşüm: Malatya’dan İki Köy Örneği”. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ZMO Genel Merkez, (2019, 29.Mart). **2018 Mısır Raporu**. Erişim adresi:

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30187&tipi=17&sube=0

ZMO Genel Merkez, (2018a, 18 Ekim). **Çiftçi Beklentisine Yanıt Veremeyen "2018 Yılı Tarımsal Destekleri" Hakkında Değerlendirme**. Erişim adresi:

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=29304&tipi=17&sube=0

ZMO Genel Merkez (2018b, 19 Aralık). **Yerel Çeşitler Ortak Varlığımızdır Şirketlere Devredilemez**. Erişim adresi:

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30489&tipi=17&sube=0

EKLER

Ek-1: Muhtar Görüşme Formu

Görüşme Tarihi:

Sayın Muhtar,

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü'nde yürütmekte olduğum “Kırsal Alanda Meydana Gelen Dönüşümlere Dair Bir Alan Araştırması: İzmir Örneği” başlıklı doktora tezim için yapacağımız görüşmelere değerli katılımınız önemlidir. Bu çalışma aynı zamanda Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi (CUBAP) tarafından da desteklenmektedir. Sizden hiçbir şekilde isim-soy isim talep edilmeyecektir. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

Katılımınızdan dolayı teşekkür ederim.

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Araştırma Görevlisi Çiğdem YEL

MUHTAR GÖRÜŞME SORULARI

- 1) Köyünüz ne zaman ve nasıl kuruldu? Köyün tarihini anlatır mısınız? Köyünüzde geçmişte yaşanan önemli bir olay/hatıra var mı?
- 2) Köyünüzden göç eden oldu mu? Göç eden olduysa, genelde nereye göç ettiler? Hangi yıllarda göçler gerçekleşti? Yaklaşık kaç hane göç etti? Ne gibi nedenlerden dolayı göç ettiler? Nedenleri açıklar mısınız? Göç edenlere ailelerinden/köyden yardım gidiyor mu? Onlar ailelerine/köye yardım yapıyor mu? Göç edenlerin topraklarına, evine, varsa tarımsal aletlerine ne oldu? Sattılar mı? Bana biraz anlatır mısınız?
- 3) Köyünüze göçle gelen oldu mu? Göçle gelen olduysa, nereden geldiler? Hangi yıllarda geldiler? Yaklaşık kaç hane geldi? Ne gibi nedenlerden dolayı geldiler? Bildiğiniz kadarını anlatır mısınız? Gelenler burada/bu köyde nasıl geçinmekte? Ne iş yapmaktalar? Dışarıdan gelenleri köyün yerlileri nasıl karşıladı?
- 4) Şu anda köyünüzde yerli ve dışarıdan gelen toplam kaç hane bulunmaktadır?
- 5) Köyünüzün geçim kaynakları (tarım, hayvancılık, yevmiye, işçilik, memuriyet, ticaret vb.) nelerdir? Şu an köyünüzde tarımla ilgili olan kaç hane bulunmaktadır?
- 6) Geçmişten günümüze geçim kaynaklarında herhangi bir değişme oldu mu? Oldu ise ne zamandan beri ve nasıl etkiler yarattı, anlatır mısınız?
- 7) Köyünüzde sahip olunan toprak miktarı geçmişten günümüze nasıl değişmiştir? En fazla ve en az kaç dönüm toprak vardır? Geçmişten günümüze en az ve en fazla toprağı olan haneler değişti mi? Köyünüzde topraksız aile var mı? Varsa nasıl geçinmektedirler?
- 8) Toprağını satmak zorunda kalan haneler oldu mu? Olduysa ne zamanlarda? Hangi nedenlerden dolayı? Toprağını genişleten/ toprak satın alan haneler oldu mu? Olduysa bunlar hangi (varlıklı, köye dışardan gelen vb.) aileler? Neden dolayı? Anlatır mısınız?
- 9) Köyünüzde hangi tarımsal ürünler yetiştirilir? Yetiştirilen tarımsal ürünlerde, geçmişten günümüze nasıl bir değişme oldu? Anlatır mısınız?
- 10) Köyünüzde hangi tarımsal yöntemler (açık, sera, sulu, kuru, organik vb.) uygulanır? Geçmişten günümüze nasıl bir değişim göstermiştir?
- 11) Köyünüzde yetiştirilen ürünler dönüme göre ortalama nasıl bir dağılım gösterir? En çok kâr getiren ürünler nelerdir?
- 12) Geçmişten günümüze devlet tarafından aldığımız desteklemelerde (teşvikli ürün, mazot desteğı vb.) nasıl bir değişme oldu?
- 13) Tarımsal girdiler (tohum/fide, gübre, ilaç, mazot vb.) genellikle nasıl, nereden (tüccar, şirket, kooperatif vb.) temin edilir? Tohumlar bir sonraki yıl için çoğaltılır mı?

Geçmişte nasıl temin edilirdi? Köyde tarımsal araç ve girdi kullanımında geçmişe göre nasıl bir değişme oldu, anlatır mısınız?

- 14) Hangi işlerde, hangi dönemlerde işçi (mevsimlik işçi/yevmiyeci) kullanılır? Tarım işçilerine (mevsimlik/günlük) ödenen ücretler neye (iş/cinsiyet vb.göre) göre belirlenir ve nasıldır? İşçilere sigorta yapılmakta mıdır?
- 15) Tahtalı Barajı'nın köyünüze etkisi nasıl oldu?
- 16) Tarımsal ürünleri yetiştirme esnasında ne tür sorunlarla karşılaşmaktasınız? Örnek verir misiniz?
- 17) Yetiştirilen ürünler nasıl pazarlanmaktadır? Hangi ürün nasıl satılır? Ürünün pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar nelerdir? Geçmişten günümüze nasıl bir değişme göstermiştir?
- 18) Tarımda karşılaşılan en büyük sorun genellikle ne olarak görülür? Geçmişten günümüze nasıl bir değişme göstermiştir? Köyü nasıl etkilemiştir?
- 19) Köyünüzde hayvancılık faaliyetlerinde (hayvan sayısı, hayvan satım fiyatları vb.) geçmişten günümüze nasıl bir değişme oldu? Devletin hayvancılığa yönelik desteklerinde geçmişten günümüze nasıl bir değişme oldu? Bu değişim köyünüzü nasıl etkiledi? Hayvancılıkta karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- 20) Köyünüzde kredisini/borcunu ödemekte zorlanan haneler var mıdır? İflasa sürüklenen oldu mu? Köyünüzde "sosyal yardımlar" ile geçinen var mıdır? Varsa bu yardımlar hangi kurumlardan sağlanmaktadır?
- 21) Köyünüzde kooperatif, birlik var mı? Varsa, hangi alanda faaliyet göstermektedir? Size ne gibi faydalar sağlamıştır?
- 22) Köylerle ilgili yapılan yasal değişikliklerden köyünüz nasıl etkilendi? Örneğin köyden mahalleye dönüşmek, Mera Kanunu vb.sizi nasıl etkiledi?
- 23) Ulaşımınızı nasıl sağlamaktasınız? Ulaşım araçlarında geçmişten günümüze nasıl bir değişim olmuştur?
- 24) Köyünüzde içme suyu genellikle nasıl sağlanır? Geçmişte nasıldı?
- 25) Köyünüzde kamuya açık ne gibi kurumlar veya alanlar (okul, sağlık ocağı, park vb.) vardır? Köyünüzde alış-veriş nereden temin edilir? Köyünüzde evlerin ısınması nasıl sağlanıyor? Geçmişten günümüze bir değişme oldu mu?
- 26) Köyünüze günlük gazete gelir mi? Eskiden gelir miydi?
- 27) Köyünüzün eğitim düzeyi geçmişten günümüze nasıl değişmiştir?
- 28) Köyünüzün gençleri ne gibi işlerde çalışmaktadır? Köyde tarımsal faaliyetlere devam ederler mi? İşsizlik yaşanmakta mıdır?
- 29) Köyünüzün sosyal imkanlarında geçmişten günümüze göre nasıl bir değişme olmuştur?

- 30) Köyünüze özgü bir gelenek var mıdır?
- 31) Köyünüzün en önemli sorunu nedir? Köyünüzün en iyi dönemi dediğiniz zaman ne zamanlardır? Neden?
- 32) İlçenizde en gelişmiş köy hangisidir? Neden? Köyünüzün ekonomik durumunu ilçedeki diğer köyleri düşündüğünüzde, nereye koyarsınız? Köyünüzün gelecekte gelişmişlik durumunu nasıl değerlendirirsiniz?
- 33) Köyünüzde toplumsal hayatta ne gibi değişimler yaşanmaktadır? Örneğin tarım dışında, ikinci bir işte çalışanlar, ev dışında çalışan kadınlar, ev-araba sahibi olanlar veya satmak zorunda kalanlar, komşular arası yardımlaşma, evlilik yaşı nasıl değişmiştir? Köyünüzde kadına yönelik şiddet yaşanmakta mıdır?
- 34) Sizin köyünüzle ilgili olarak belirtmek, eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Ek-2: Görüşme Formu

Görüşme Tarihi:

Görüşme No:

Sayın Katılımcı,

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü'nde yürütmekte olduğum “Kırsal Alanda Meydana Gelen Dönüşümlere Dair Bir Alan Araştırması: İzmir Örneği” başlıklı doktora tezim için yapacağımız görüşmelere değerli katılımınız önemlidir. Bu çalışma aynı zamanda Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi (CUBAP) tarafından da desteklenmektedir. Sizden hiçbir şekilde isim-soy isim talep edilmeyecektir. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

Katılımınızdan dolayı teşekkür ederim.

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Araştırma Görevlisi Çiğdem YEL

1) Sosyo-Demografik Nitelikler

a. Yaş	b. Cinsiyet	c. Medeni Durum	d. Doğduğu Yer	e. Eğitim	f. Sosyal Güvence
Belirtiniz	1.Kadın 2.Erkek	1.Evli 2.Bekar 3.Boşanmış 4.Dul, eşi ölmüş	1.Yaşadığı köy 2.Farklı bir köy 3.Menderes 4.İzmir'de farklı bir ilçe 5.İzmir 6.Farklı bir şehir, belirtiniz. 7.Yurtdışı	1.Okur-yazar olmayan 2.Sadece okur-yazar 3.İlkokul mezunu 4.Ortaokul mezunu 5.Lise mezunu 6.Üniversite mezunu	1.SSK 2.Bağ-Kur 3.Emekli Sandığı 4.Yok 5.Diğer

2) Hanenizde toplam kaç kişi yaşıyor?

3) Kaç çocuğunuz var?

4) Çocuklarınız nerede yaşıyor?

- 1.Köyde
- 2.Şehirde
- 3.Hem köyde hem şehirde
- 4.Yurtdışı

5) Üniversitede okuyan/Üniversiteden mezun çocuğunuz var mı?

1. Evet
2. Hayır

Göç Örüntüleri

6) Hanenizden başka bir yere temelli göç eden oldu mu? 1. Evet 2. Hayır

7) Eğer göç vermiş ise, göç edenler hakkında şu soruları yanıtlar mısınız?

a. Kim göç etti?	b. Nereye göç etti?	c. En önemli hangi nedenden dolayı göç etti?
1.Çocuklarım 2.Kardeşim 3.Başka	1.Menderes 2.İzmir içinde farklı bir ilçe 3.İzmir 4.Farklı bir il 5.Yurtdışı	1.Ekonomik nedenler 2.Eğitim nedeni 3.Ailevi nedenler 4.Bireysel nedenler 5.Başka, belirtiniz

8) Köyden göç etmeyi düşünme durumu ile ilgili soruları yanıtlar mısınız?

a. Gelecekte bu köyden göç etmeyi düşünüyor musunuz?	b. Göç etmeyi düşünüyor iseniz, bunun en önemli nedeni nedir?
1.Düşünmüyorum 2.Uygun bir zamanda göç etmek isterim.	1.Ekonomik nedenler 2.Eğitim nedeni 3.Ailevi nedenler 4.Bireysel nedenler 5.Başka, belirtiniz

Sosyo-Ekonomik Nitelikler

9) 15-20 yıl önce ve günümüzde hanenizde tarım dışı gelire sahip olan var ise hangi alanlardaydı/alanlardadır?

Tarım Dışı Gelir	a. Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
1.Yok		
2.Esnaf/ Zanaatkar		
3.Ücretli işçi		
4.Tarım işçisi (yevmiyeci)		
5.Memur		
6.Ücretli işçi ve tarım işçisi		

10) Hanenizde günümüzde tarım dışı gelire sahip olan var ise kaç kişidir?

- 1 kişi
- 2 kişi
- 3 ve daha fazla kişi

11) Hanenizde emekli olan var mı? 1. Evet 2. Hayır

12) Ekonomik durumunuzu 15-20 yıl öncesine göre ve şu anki durumunuzla karşılaştırarak nasıl değerlendirirsiniz?

Ekonomik Durum	a. Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
1.İyi halli		
2.Orta halli		
3.Pekiye değil/ Kötü		
4.Değişme yok		

13) Hanenizde toplam (varsa) işsiz sayısı nedir?

- Yok
- 1 kişi
- 2 kişi
- 3 ve üstü kişi

14) Çiftçi Kayıt Sistemine üye misiniz? 1. Evet 2. Hayır

Tarımsal Mülkiyet

15) Kaç dönüm toprağınız var(dı)?

Toprak Miktarı (dönüm)	a. Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
1. Yok 2. 1-25 dönüm 3. 26-50 dönüm 4. 51-75 dönüm 5. 76-100 dönüm 6. 101 dönüm ve üstü		

16) Topraklarınızın mülkiyet durumu nedir?

Toprak Mülkiyeti	a. Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
1. Miras 2. Satın alma 3. Hem miras hem satın alma 4. Hem miras hem icar alma 5. Yok		

17) İcara verdiğiniz toprak var mı? 1. Evet 2. Hayır

18) Sattığınız toprak var mı? 1. Evet 2. Hayır

19) (Sattığınız toprak var ise) Satma nedeniniz nedir?

1. Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak
2. Tahtalı Baraj havzasında yer almak
3. Kredi ödemek için
5. Ailevi nedenler
6. Başka, belirtiniz.

20) Tarımsal üretim için, sahip olduğunuz toprak miktarını yeterli buluyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

21) Traktör sahibi olmayla ilgili soruları yanıtlar mısınız?

a. Var mı?	b.(Varsa) Kaç tane?	c.(Varsa) Modeli nedir?
1. Evet	1. 1 tane	1. 1980-1990 arası model
2. Hayır	2. 2 tane	2. 1991-2000 arası model
	3. 3 tane	3. 2001-2010 arası model
	4. Yok	4. 2011 ve sonrası model
		5. Yok

22) Traktör satma durumuyla ilgili soruları yanıtlar mısınız?

a.Traktör sattınız mı?	b. Satma Nedenleri
1.Evet 2.Hayır	1.Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak 2.Kredi ödemek için 3.Model yenilemek, değiştirmek için 4.Yok

23) Aşağıda belirtilen tarımsal aletlerden hangileri hanenizde bulunmaktadır?

Tarımsal Aletler	a.Var mı?	Tarımsal Aletler	a.Var mı?
	1.Evet 2.Hayır		1.Evet 2.Hayır
1.Römork		7.Çapa makinesi	
2. Pulluk		8.Mısır slaj makinesi	
3.Aysan (kültivatör)		9.İsı perdesi ve gölgeleme sistemi	
4. Kobra		10.Isıtma/soğutma sistemleri	
5.Tohum ekim makinesi		11.Gübreleme ve sulama makineleri	
6.İlaçlama makinesi		12.Havalandırma sistemleri	

24) Tarımsal alet satma durumuyla ilgili soruları yanıtlar mısınız?

a. Tarım aleti sattınız mı?	b.(Evet ise) Satma Nedenleri
1.Evet 2.Hayır	1. Tarımsal üretimden yeterince kazanamamak 2. Tahtalı Baraj havzasında yer almak 3.Çocukları okutmak için 4.Kredi ödemek için 5.Ailevi nedenler 6.Başka, belirtiniz

Tarımsal Faaliyetler

25) Tarımsal üretim yapıyor mu(ydu)sunuz?

Tarımsal Üretim Yapma Durumu	a.Yaklaşık 15-20Yıl Önce	b.Günümüzde
1.Evet		
2.Hayır		

26) Ürününüzü nasıl yetiştirmektесiniz?

Ürün Yetiştirme Şekli	a. Yaklaşık 15-20Yıl Önce	b.Günümüzde
1.Serada		
2.Açık tarım		
3.Hem sera hem açık tarım		
4.Yapmıyor/ İlgisiz		

27) Seracılık ile ilgili soruları lütfen yanıtlar mısınız?

a. Seracılık hiç yaptınız mı?	b. Seracılığa ne zaman başladınız?
1.Evet 2.Hayır	1. 20-25 yıl önce 2. 15-20 yıl önce 3. 10-15 yıl önce 4. 5-10 yıl önce 5. 5 yıl önce

28) Seracılık ile ilgili soruları lütfen yanıtlar mısınız?

a. Seracılığın avantajı nedir?	b. Seracılıkta karşılaşılan en önemli güçlük nedir?	c. Seranızın sigortası var mı?
1.Daha karlı 2.Daha verimli 3.Çeşitli teşvikler 4.Girdi sağlama	1.Seranın yapım maliyeti 2. Girdilerin pahalılığı 3. Mevsimsel koşullar 4. Ziraî hastalıklarla mücadele 5.Başka, belirtiniz: ...	1.Evet 2.Hayır

29) Ürününüzü nasıl sulamaktasınız?

1. Su kanalları
2. Kendi açtığı sondaj vb.
3. Kooperatifin temin ettiği su
4. Taşmalı sulama
5. Sulanmıyor, susuz
6. Başka, belirtiniz.

30) Şu anki tarımsal faaliyetlerinizi, yaklaşık 15-20 yıl öncesiyle karşılaştırdığınızda aşağıdaki tarımsal faaliyetlerden daha çok hangisini üretiyor/yapıyor(du) sunuz? (Önem sırasına göre ilk üç cevabınızı 1, 2, 3 şeklinde sıralayınız.)

(1) Buğday

a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce

b.Günümüzde

(2) Tütün

(3) Pamuk

(4) Zeytin

(5) Mısır

(6) Sebze

(7) Meyve

(8) Bağ

(9) İlgisiz

I.
II.
III.

I.
II.
III.

31) Belirtilen ürünlerden destekleme almakta mısınız? Ve belirtilen ürünlerin yetiştirilmesindeki değişim nasıldır?

Ürünler	Destekleme	Bugünkü Üretim Durum
	1.Evet 2.Hayır	1.Arttı 2.Aynı 3.Azaldı 4. Üretimi Bitti 5. Tekrar Başladı 6. Hiç üretilmedi
1.Buğday 2.Tütün 3.Pamuk 4.Zeytin 5.Mısır 6.Sebze 7.Meyve 8.Bağ 9.İlgisiz		

32) Yılda kaç ürün almaktaydınız ve günümüzde ne kadar alırsınız?

Kaç Ürün Alındığı	a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
1.Tek ürün		
2.İki ürün		
3.İkiden fazla ürün		
4.İlgisiz		

33) Ürettiğiniz ürünü nasıl değerlendirirdiniz? Günümüzde nasıl değerlendirirsiniz?

Ürün Adı	a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
	1. Kendi tüketimim için kullanırım	Kendi tüketimim için kullanırım
2. Pazarda/perakende kendim satırım	2. Pazarda/perakende kendim satırım	
3. Tüccara/aracıya/hale satırım	3. Tüccara/aracıya/hale satırım	
4. Devlete satırım (Tekel, Tarıf vb.)	4. Devlete satırım (Tekel, Tarıf vb.)	
5. Hem tüccara hem devlete satırım	5. Hem tüccara hem devlete satırım	
6. Başka	6. Başka	
1. Buğday		
2. Tütün		
3. Pamuk		
4. Zeytin		
5. Mısır		
6. Sebze		
7. Meyve		
8. Bağ		

34) Tarımsal üretimi yaparken belirtilen girdileri satın alırsınız mı?

	Satın alma
	1.Evet 2.Hayır
a.Tohum/fide	
b.Gübre	
c.İlaç	

35) Yaklaşık son 15-20 yıl içinde tarımla ilgili üretiminde, aşağıdakilerden hangisinde nasıl bir değişiklik oldu?

Değişenler	1.Arttı	2.Aynı	3.Azaldı
(1) Toprak büyüklüğü			
(2) Verim			
(3) Ürün çeşidi			
(4) Makineleşme			
(5) Sulama			
(6) Gübreleme, ilaçlama			
(7) Tarımsal gelir			

36) Tarımsal faaliyetlerinizi nasıl/kimle yaparsınız?

Tarımsal Üretim Yapma Durumu	a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce	b. Günümüzde
1.Ailece yaparız		
2. Mevsimlik tarım işçisi		
3.Hem işçi tutar hem de biz çalışırız		
4.İlgisiz		

37) Ürününüzü satarken karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre 1,2,3 şeklinde belirtiniz.

1.Ürünlerin para etmemesi

a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce

b.Günümüzde

2.Ürünlerin fiyatını tüccarın/aracının belirlemesi

3.Satış garantisinin olmaması

4. Devletin parayı zamanında vermemesi

5. Saklama/Depolama sorunu

6.Herhangi bir sorun yok

7.İlgisiz

8.Başka, belirtiniz

I.
II.
III.

I.
II.
III.

38) Tarımsal faaliyetlerinizde karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre 1,2,3 şeklinde belirtiniz.

1.Mazot, gübre, ilaç gibi girdilerin pahalı olması

a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce

b.Günümüzde

2. Topraksızlık

I.
II.
III.

I.
II.
III.

3. Sulama sorunu

4. Pazarlama

5.Yerli tohum bulamamak/
üretmemek

6. Tarımsal araç-gereç eksikliği

7.İklim şartları

8.Bligi eksikliği

9. Herhangi bir sorun yok

10.İlgisiz

11.Başka

Hayvancılık Faaliyetleri

39) Hayvanınız var mı?

40) Hayvanınız varsa, sahip olduğunuz hayvanların sayısını belirtir misiniz?

Hayvanlar	Sayı
1.Büyükbaş	
2.Küçükbaş	
3.Kümes	
4.Arı	

41) Hayvan satma durumuyla ilgili soruları yanıtlar mısınız?

Hayvan sattınız mı?	Hayvan satma nedeniniz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
1.Evet 2.Hayır	1.Hayvanları otlatmak için yer bulamamak 2. Süt fiyatlarının düşüklüğü 3.Hayvan alım-satım fiyatlarının dengesizliği 4. Ekonomik ihtiyaçlar 5. Yaşlılık 6. Başka

42) Hayvancılık ile ilgili konularda nasıl bir değişim oldu, belirtiniz?

Değişim Konuları	a. Değişim durumu	b. Hayvancılıktaki değişimlerden memnuniyet
	1.Arttı 2.Aynı 3.Azaldı 4.Bitti 5.İlgisi yok	1.Evet 2.Hayır
1.Hayvan sayısı		
2.Süt fiyatları		
3.Hayvan satım fiyatları		
4.Yem/besin fiyatları		
5.Devletin hayvancılık desteği		
6.Başka, belirtiniz		

43) Sağmalınız var ise, süt ile ilgili soruları yanıtlar mısınız?

a.Süt nereye satılıyor?	b. Sütün litre fiyatı ne kadar?	c. Süt Fiyatından Memnuniyet	d. Süt makineniz var mı?
1.Yok 2.Kooperatif/ Birlik 3.Aracı/Tüccar 4.Pazarda/ Mahallelerde kendi satar 5.Başka, belirtiniz.		1.Evet 2.Hayır	1.Evet 2.Hayır

44) Hayvancılıkta karşılaştığınız sorunlar 15-20 yıl öncesinde ve günümüzde nelerdir?

(Önem sırasına göre ilk üç cevabınızı 1, 2, 3 şeklinde sıralayınız.)

1. Yem, mısır vb.girdilerin ve pahalı olması

a.Yaklaşık 15-20 Yıl Önce

b.Günümüzde

2.Süt ve hayvan satım fiyatlarının düşüklüğü

3. Ahır donanımının yetersizliği

4. Ürünü değerlendirecek

kooperatif, birlik gibi organizasyonların yetersizliği

5. Devlet desteğinin yetersizliği

6. İlgisiz

7.Sorun yok

8.Başka, belirtiniz:

I.	I.
II.	II.
III.	III.

Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

45) Kredi / borç kullanımıyla ilgili şu soruları yanıtlay mısınız?

a.Kredi Kullanımı	b.Kullanılmış Amacı (en çok ne için?)
1.Evet	1. Tarımsal araç-gereç, girdi için
2.Hayır	2. Borç ödemek için
	3. Hane ihtiyaçları için
	4. Yok

46) Kredi kartı kullanımı hakkında şu soruları yanıtlay mısınız?

a.Kullanım Durumu	b.Borcunuzu düzenli ödeyebiliyor musunuz?
1.Evet	1.Evet
2.Hayır	2.Hayır

Evin Yapısına ve Ev Eşyalarına İlişkin Sosyo-Ekonomik Nitelikler

47) Evinizin mülkiyet durumu nasıldır?

- 1.Kendimize ait
2. Anne-babaya ait
- 3.Kiralık

48) Evin yapısı, ev eşyası, taşıt ve taşınmazlar hakkında bilgi verir misiniz?

a.Evin yapısı	Miktar/Sayı	b.Ev Eşyaları	Miktar/Sayı	c.Taşıt	Miktar/Sayı
1.Evin arazisi		1.Buzdolabı		1.Otomobil	
2.Kat sayısı		2.Çamaşır makinesi		2.Bisiklet	
3.Oda sayısı		3.Bulaşık makinesi		3.Motorlu bisiklet	
4.Banyo		4.Klima		4.Otomobil	
5.Tuvalet (evin içinde)		5.Fırın		5.Bisiklet	
6.Mutfak		6.Renkli TV			
7.Kalorifer		7.Uydu, Digtürk vb.			
8.Elektrik		8.Cep telefonu			
9.Su		9.Bilgisayar			
10.Güneş enerjisi		10.Video, VCD, DVD			
11.Şofben		11.İnternet bağlantısı			

49) Kazancınızı aşağıdakilerden hangisine en fazla harcıyorsunuz? (Önem sırasına göre ilk üç cevabınızı 1, 2, 3 şeklinde sıralayınız.)

- (1) Tarımsal faaliyetler (tohum, gübre, tarım aletleri; hayvan bakımı vb.) için
- (2) Hayvan bakımları için

- (3) Ev içi ihtiyaçlar için (elektrik, su faturası, vb.)
- (4) Gıda
- (5) Giyim
- (6) Eğitim
- (7) Ulaşım
- (8) Başka, belirtiniz

I.
II.
III.

İşbölümü Ve Toplumsal Değişim

50) Hanede işbölümü nasıldır? Hangi işleri kimler yapar?

İşbölümü	Hane üyeleri
	1.Kadınlar 2.Erkekler 3.Evdeki herkes 4.İlgisiz
1. Tarla işleri	
2.Bahçe işleri	
3.Hayvan işleri	
4.Ev işleri	
5.Çarşı işleri	

51) Tarlada hangi işleri sadece veya çoğunlukla kadınlar yapar? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- 1.Ekim, dikim işleri
- 2.Çapalama işleri
- 3.Toplama işleri
- 4.Pazarlama işleri
- 5.Hiçbir şeyi

52) Evde salça, tarhana, turşu, reçel, pekmez, yoğurt, tereyağı, ekmek gibi ürünler yapımıyla ilgili soruları yanıtlar mısınız?

a.Yapılma Durumu	b.Nasıl Değerlendirildiği
1.Evet	1.Hane içi tüketim
2.Hayır	2.Satıyoruz
	3.Hem hane içinde tüketiyor hem satıyoruz

53) Evinizde en çok kimin sözü geçiyor?

- 1.Kendimin/Benim
- 2.Eşimin
- 3.Kayınvalidemin/Annemin
- 4.Kayınpederimin/Babamın
5. Herkesin görüşü alınır

54) Geçmişten günümüze sosyal yaşamınızda aşağıda belirtilenlere göre nasıl bir değişme oldu?

Sosyal Hayattaki Bazı Değişimler	1.Daha iyi	2.Aynı	3.Daha kötü
1.Komşular arası yardımlaşma ve dayanışma			
2.Ulaşım olanakları			
3.Haberleşme/iletişim olanakları			
4.Kadınların hane içindeki konumu			
5.Gençlere yönelik sosyal faaliyetler			

55) Herhangi bir derneğe, kooperatife üye misiniz?

- 1.Evet, belirtiniz: ...
- 2.Hayır

56) Köyünüzü, diğer köyleri düşündüğünüzde, nasıl değerlendirirsiniz?

- 1.Daha iyi,
- 2.Aynı
- 3.Biraz daha kötü

Beklentiler

57) Tarım sektörünün geleceğini nasıl değerlendirmektesiniz?

- 1.Daha iyi
- 2.Daha kötü
- 3.Bilmiyorum
4. Başka, belirtiniz.

58) Organik tarım gibi tarım yöntemlerini denemeyi düşündünüz mü?

- 1.Evet, belirtiniz: ...
- 2.Hayır, belirtiniz: ...
- 3.Bilmiyorum
- 4.Başka, belirtiniz.

- 59) Çiftçilikten memnun musunuz? 1.Evet 2.Hayır
- 60) Maaşlı işte çalışır mısınız/ çalışmak ister miydiniz?1.Evet 2.Hayır
- 61) Çocuklarınızın sizin işinize devam etmesini ister mi(ydi)(si)niz? 1.Evet 2.Hayır
- 62) Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?
- 1.Boş zamanım yok
 - 2.TV izlerim
 - 3.Eş, dost ziyareti yaparım
 - 4.İnternete girerim
 - 5.Eşime yardım ederim
 - 6.Kahveye giderim
 - 7.Hobilerimle ilgilenirim.
 - 8.Başka, belirtiniz...
- 63) Sizin eklemek, söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Ek-3: Cumhuriyet Üniversitesi Etik Kurul Raporu

T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : 60263016-050.06.04-E.314942
Konu : Kararlar (Çiğdem YEL'in Dilekçesi
Hk.)

28/06/2018

Sayın Arş.Gör. Çiğdem YEL

İlgi: 05/06/2018 tarih ve 8361 sayılı dilekçeniz.

İlgi dilekçeniz ve ekleri Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulunca incelenmiştir. Kurulun 21/06/2018 tarih ve 7 no'lu toplantısında alınan 5 no'lu kararda; "*Karar 5: Üniversitemiz Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde görev yapmakta olan Çiğdem YEL'in 05/06/2018 tarih ve 8361 sayılı dilekçesi ekinde sunduğu "1980 Sonrası Kırsal Alanda Meydana Gelen Dönüşümlere Dair Bir Alan Araştırması: İzmir Örneği" isimli araştırmanın etik olarak uygunluğu Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulu Başkanlığı tarafından incelenmiş ve etik açıdan bir sakınca olmadığı yönünde, Rektör olurluna sunulmak üzere oybirliği ile, Karar verildi.*" denilmekte olup, 21/06/2018 tarihli Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurul toplantısında alınan 5 no'lu karar, Rektörlük olurluna sunulmuş ve Rektör oluru alınmıştır.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof.Dr. Hilmi ATASEVEN
Rektör Yardımcısı

GİZLİ

Adres: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Müşavirliği Sivas
Telefon: 0 346 219 1010 Belgegeçer: 0 346 219 1138
e-Posta: hukuk@cumhuriyet.edu.tr Elektronik Ağ: www.cumhuriyet.edu.tr

Bilgi için: Esengül KIRMAÇ
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır

Ek-4: Menderes Kaymakamlığı Araştırma Uygunluk Yazısı

T.C.
MENDERES KAYMAKAMLIĞI
İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : 57698231-492-E.2040 -1362
Konu : Çiğdem YEL'in Başvurusu

02/07/2018

ÇİĞDEM YEL
cigdemyel@cumhuriyet.edu.tr

İlgi : Çiğdem YEL'in 26.06.2018 tarihli dilekçesi.

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi Çiğdem YEL, Kaymakamlık Makamına sunduğu ilgi dilekçesinde 25.06.2018 - 27.07.2018 tarihleri arasında İlçemize bağlı köylerde alan araştırması yapmak istediğini bildirmiştir.

Söz konusu talep Kaymakamlığımızca uygun görülmüş olup, ilgi dilekçe ve ekleri ilişikte gönderilmiştir.

Konu hakkında bilgi edinilmesini ve gereğini rica ederim.

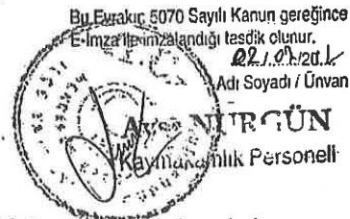
Bahri TİRYAKI
Kaymakam

Ek: İlgi dilekçe örneği

DAĞITIM :

Gereği:
MENDERES İLÇE JANDARMA
KOMUTANLIĞI / İZMİR

Bilgi:
Çiğdem YEL
cigdemyel@cumhuriyet.edu.tr

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (uCUB01-DnJ07s-YT1grb-NvtHJ5-vfuiYNuU) kodunu yazınız.

Kasım Paşa Mahallesi Atatürk Cad. 35470 Menderes / İzmir
Telefon No: (232)782 14 44 Faks No: (232)782 14 62
e-Posta: menderes@icisleri.gov.tr İnternet Adresi: www.icisleri.gov.tr

Bilgi için: Songül AKAR
İŞÇİ
Telefon No:

Ek-5: Araştırma Yapılan Köylerin Fotoğrafları

Fotoğraf 1: Çileme Köyü'nde bir evin bahçesi

Fotoğraf 2: Sancaklı Köyü'nden bir görünüm

Fotoğraf 3: Sancaklı Köyü'nde bir evde ekme k fırını ve hane içi yiyecek üretimine bir örnek olarak börek pişirimi

Fotoğraf 4: Köylerdeki traktör modellerinin genel görünümü

Fotoğraf 5: Sancaklı Köyü'nde serada ve Karakuyu Köyü'nde açıkta domates yetiştiriciliği

Fotoğraf 6: Çatalca-Karakuyu mevkiinde tarım işçileri çadırlarından bir görünüm

Fotoğraf 7: Gölova Köyü'ndeki bir evin bahçesinde hane içi gelire küçük bir katkı sağlamak için dağdan toplanıp kurumaya bırakılan adaçayları.

Fotoğraf 8: Gölova Köyü'nün en yaşlısı ile Yörükler üzerine görüşme

Fotoğraf 9: Ataköy'den bir manzara

Fotoğraf 10: Ataköy Gölleti. Bu göletten tarımsal sulama amaçlı olarak da yararlanılıyor.

Fotoğraf 11: Artık “şehirleşme”ye başlayan ve emekli köyü haline gelen Ataköy sokaklarından bir görünüm.

Fotoğraf 12: Çamönü Köyü'nden bir manzara ve bir sokak görünümü

Fotoğraf 13: Çatalca Köyü'nden bir görünüm. Köyün girişinde ise hobi bahçelerine ilişkin sağdaki tabela bulunuyor.

Fotoğraf 14: Çatalca Köyü'nde bir üretici tüccarın aracına üzüm yüklerken. Ayrıca Çatalca Köyü Tahtalı Baraj Havzası'nda yer aldığından köyde izinsiz yapılaşma olmuyor.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Çiğdem YEL
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1986, Kırklareli
e-posta : cigdemyel39@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Ankara Üniversitesi	2011
Yüksek Lisans	Ege Üniversitesi	2014

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2013	Cumhuriyet Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce YDS (71,25) ÜDS () TOEFL () EILTS ()